

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

. [ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૫૯૮-૫ વાર્ષિક

પુસ્તકનું નામ લા ફૂંડો. લા ૫૫

વિષય ૬ - : ૩

થોડાક સવાલ

અને

તેનો એકજ જવાબ.

એક સર્વથી મોટી ગમત આપનારું સાંધન કયું ?
કનતાળેલા જીવને મોજ આપનારી ચીજ કેઈ !
સેહલ કરવાને સાફ સર્વથી સારી જગા કેઈ !
દલાઈ બધાથી નીરાલું રહેલું ખાતું કયું !
સીરે પોહરે ગેલ ગમત આપનારું મઠક કયું !
યજ્ઞ ખામીથી મોકલેા રહેલો દેખાવ કયો !
રમત ગમત દેનારી ખરી રચના કેઈ !
સીતલ ઠંડક આપનારો બગીચો કયાં છે !
નેહાયત રમુજ અને કોમીક કોણ પુરાં પાડેય !
મેનજમેંટમાં સંપૂર્ણ સફયતા કયાં જોશે !
ટોપલા ભરીને હસા હસ કયાં સાંભળશે !
ગમત ભરી ઉત્તમ વેરાયટીનો જમેલો કયાં છે !
રાત અને શાંજ નીરદોષ મે.જ કયાં ગુજારશે !
ફર્ટ કલાશ મ્યુઝીક કયાં શાંભળશે !

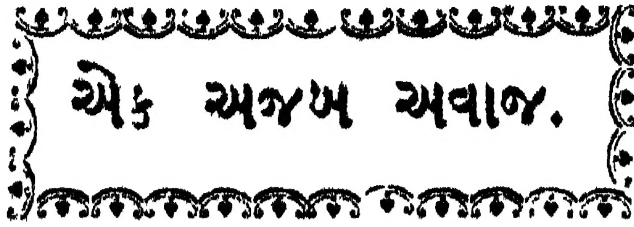
આ સધળા સવાલોનો જવાબ ખુદ સંસારોમોજ સમાયલો છે-
વાંચી લેજો.

“ લેડીઝો આ તમારેજ કામનુ છે. ”

“ એકી અવાજે વખણાયલી એં લાયકની કુપની. ”

“ બલાઉસીઝો હરહમેશ નવી નવી ડીઝાઇનના સોજા અને ધરખમ ”

“ જોતાની સાથેજ પસંદ પડે એવાં લેટેસ્ટ બલાઉસીઝ. ”

કાલાવાલા કરવાના મદી ગયા

એં લાયકની કુંં લેડીઝ હરેસ મેકર.

—ન્યુ કવીન્સરોડ, ચોપાટી, ઓપેરા હાઉસ

થોડા વખતમાં બહાર પડશે.

ગુલફામની નવી બેહદ રમુજ વાર્તા.

છંકલી-છોકરી.

કર્મિત—અગાઉથી રૂ.૨૫૦ એક પાછલથી રૂ. ૩૦૦ તા.

હોજીયરી

ના ખરીદ કરનાર અમારા કદરદાન ધરોડિ
મોટે દરેક જાતના મોજા, ગંજીકરાક, રૂમાલ,
કુવાલ તથા દરેક જાતની ઊલન શાલ, ઉપરાંત
ખરેસીશ, ટાઈ, બો, અને કોલર તથા કાલર બટનો, કોટ
બટનો લીંકા તેથી વેસ્ટ બટનો તથા દરેક રાઈઝના
તઈયાર ખમીસો, વીગેરે જથાખંધ તથા છુટક
કીકાયતે વેચનાર.

નવીન તરાહની લેડીઝ કાચલીઓ આવી
પુગીછે એકવાર ભેઠ જવાની ખાશ ફરમાસ
કરવામાં આવે છે.

અમારી દુકાન મોટી છે તેથી એમ નહિ વીચારતા
કે ભાવળી મોટા છે પણ ગરીબ અને તવગરને પાલવે
તેવા છે, એક વાર ફેરો ખાઈ જવાથી ખાત્રી થશે.

માલેકો ઓ. જે. હશનની કું.

દુકાન નં ૦ ૨૯૯-૩૦૩ માંડવી બંદરોડપર આવેલી
સેન્ટરલ બેંક ઓફ ઇન્ડિયાની બાજુના ઘેરમાં મુખ્ય.

વાડી બંગલો રહો કે ગમે તો
ન ની ગુજારો ચહેલીપર વસો.

તમારી ગુજારને લાયક થાય અને વળી ઘર શોભે
અને છોકરાં છઠ્ઠયાં ઘસીપીસીને વાપરે તેવો
માલ મસાલો લેવાને ચુકતા ના.

મશીનથી બનાવેલું ફાંકડું ટકાઉ અને અપ-ડુ-ડેટ
ફરનીચર કાઢ સઘળીજ દુકાનેથી અને
કારખાનેથી મળવાનું નથી.

ત્યારે તમે ક્યાં જશો? અને ક્યાંથી લાવશો?

તમારાં શર્ટના કક્ક ઉપર સુખડપેનથી આંખે નીચલો કાઉ લખી રાખો

ફરામરોઝ ઍન્ડ સન્સ

કેબીનેટ મેકર્સ,

ગોવાલ્યા તળાવ રોક રોડ.

કોઠાળી નવો કે જુનો મોટો તેહવાર આવે તો
પારસી બેરાદરો કયાં દોડશે !

આ સવાલનો ફક્ત એક જ જવાબ છે:—

તેહવાર	ચીનાઈની કાને	જીવચાહે
ટોપીઓનું	એક	તેવો
સ ગ્રહસ્થાન	નવો ફાંકડો શ્રેટો	માથાનો
જોવાસાર	નવી	સનગાર
	ડીઝાઇનનો લેવા સાર.	મેળવવા
		સાર

જે રૂપાં સુના ઉપર ઇંગ્લેન્ડનો “હોલ્ડ-માર્ક”

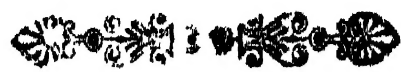
કાયમ છે તેમ શ્રેટા ઉપર

ચીનાઈ પ્રધર્સનું નામ કાયમ છે.

ચીનાઈ પ્રધર્સ-

કાલિબાદેવી—મુંબઈ.

નવાં વરસની જ્યારેખી તમે નવી ડાયરી લેવો ત્યારે
આખે નોંધ તેમાં જરૂર કરી રાખજો

પતેતીનો સુટ, વરસગાંઠનો વાગો, છોકરાંની નવજોત
અને ભાઈ બેહુનનાં લગનને માટેનાં કપડાં સીવાડવા શારૂ
કાઈ ઠેકાણે ફડકવું નહી—

ફક્ત એક જ નામ નોંધી રાખવું.

કે. દી. માસ્તરની કંપની.

હાઈ ક્લાસ ટેલર્ઝ અને
કલોથ મરચાંટ.

માંટરોડ લેનડન હોટલની સામે.

કોઈખી જુના પુરાના એખરો ખેખરો માલ જોવાની આશા
રાખવીજ નહી-દરેક ચીજ નવી અને ન્યુ-ફેશનની; દરેક તરાંદ અને
ડીઝાઇન અપ-ટુ-ડેટ-અને દરેક ચોરડર તકોડાખધ અમલમા મુક-
વાનુ અંત્ર જોશો.

હવે વેલાતને ટકર મારનારી ડીઝાઈન અને
હુન્નર મુંબઈમાં જોશો !

બાઈ સાહેબો તમોને ચુંદરી જોઈએછ કે !

લેવો-જાત જાતની, તરાંહુતરાંહુની, માંગો તેવા રંગ
અને ડીઝાઈની, નેચરલ કલરની અને રુદ્ધ કાયમ રહે તેવા
પાકા રંગની ચુંદરીઓ અમારે ત્યાંથી મલી શકશે.

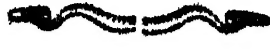
જેમ જણુસ ઘડાવતી વખતે સતાનાના સોનાનો વીચાર
આવે તેમ કપડાં રંગવા ધોવાનો ખ્યાલ આવતાં—

જુની દેસાઈ કંપનીનું નામ

જરૂર યાદ આવે.

ટેકાણું— ધોળી તલાવ, નવાં આતશ બેહેરામની સામે; કોટ, હોરનથી
રોડ, સરની રકુલ પાસે; આંટરોડ ત્રામ નરમીનસ પુલના
નાકા પર; કુંગરી બોળ જમાતખાનાની સામે

ગરમીમાં માથેરાન કે મહાબલેશવર જાઓ.

ચોમાસામાં દેવલાલી કે પુને જાઓ.

શીયાળામાં મુખ્યમાં રહી મજાહ કરો.

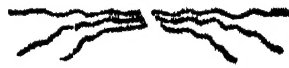

ત્યારે

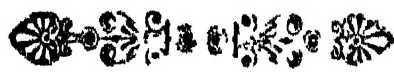
એકજ વાત હમેશાં યાદ રાખજો કે

ડી. વાડીલાલ

ની દુકાનેથી સીઝનને લાયકનો સુટ સીવડાવજો.

બાઈ સાહેબો અને શેઠ સાહેબોના સાળ સનગાર અને પોશાક
માટે જે જોઈએ તે આએ દુકાને મેળુદ છે.

એકજવાર આંતો મારશો તો પુરેપુરી ખાત્રી થશે.

ડી. વાડીલાલની દુકા. ભર્યા બીલીંગ કાલખાદેવી.

જુના અને જાણીતા.

જુક કસબના પારસી વેપારી

પટેલી માટે.

હમારે ત્યાં એક. બે. ત્રણ. નહીં પણ આખી દુકાન નમુનાઓથી ભરેલી છે. દરેક નમુનાઓ આંખને ઉડી વલ્લગે એવા એકથી એક સ સ છે. તથા છેલ્લામાં છેલ્લી ફેશનનું અપ દુડેટનું જુક-ચલક તથા લાકડી કસબનું દરેક ભરત કામ અને શાજવારીના તમામ ભરેલી સાડીઓ તથા કસબી કોરો-તોપીઓ મોહતા જથામાં રાખી છે. હમારો માલ કદી પણ કાલો પડતો નથી એવી હમારા ગ્રહાકોની ખાતરી થઈ છે. ત્યારેજ પટેલી માટે જરૂર મુલાકાત આપવાને ચુકસો નહીં.

નસરવાંનજ દીનશા. એન્ડ. સન.

જરીવાલા

૩૪૫ કાલબાદેવી મુંબઈ

આને આ નામથી

કોણ અજાણ્યું છે ?

દુન્યાં હર ઓઘલ.

બજારોમાં એની સારી પુછપરછ છે, તેથીતો

આને ઘરઘડુ બોલ થઇ પડ્યો છે. ને

તમુને દુન્યા હર ઓઘલ બજારમાંથી

મેળવતાં વીણ'બ લાગેતો—

ઐં ઈં પાટનવાલાને

ભાજીપાલા લેત મુંબઈ ના. ૩ લખવું.

ઈંમત બાટલી ૧ નાં આના બાર પોસ્ટખરચ

ચાર આનાં વધુ.

૬૧૦ બાટલીવાલા એગ્રીકલ્ચર.

આ દવા વરસોથી વપડાય છે.

અને બાટલીવાલા એગ્રીકલ્ચર ગમે એવી
જેરાવર તાવને જડમુળથી દાખી દેછે, કંઈક વરસોથી
લોકો એનો ઉપયોગ કરે છે.

લાખો આદમીઓ સારાં થયા છે.

આ દવા ખરેખરી એક ચમત્કારીક દવા
પુરવાર થઈ છે.

અને હન્દીને માટે એના જેવા રામચાન ઉપાય બીજો એકબી નથી.

ડા. હો. લી. બાટલીવાલા જે-પી.

વરલી દાદર મુંબઈ.

નવાં વરસનો નવો બહાર.

એક ખરેખરી વાત કહીએ તે સાંભળો !

જુઓ બાહજ સાહેબો અને શેઠીયાઓ ! ધંધો વધારવાને ખાતર અમે છાપામાં કે હેંડબીલોમાં તરેહવાર અમારી શરેશટાઈના બાકાં પુકતાં નથી. અમે જો ઘાટાં તોડીને જુઓ પાડીએ કે “ બસ અમેજ મોટા ઝવેરીઓ છીએ—નવા નમુના તો અમારી પાસેજ છે. મશીન પોલીસ તો અમારીજ ઉત્તમ હોય છે—ચોખ્ખુ સોતુ તો અમારીજ દુકાને મલે છે, અને જગ જાહેર જાણીતા તથા માનીતાળી બસ અમેજ—અમેજ—અમેજ—છીએ—તો તેમ કરતાં કોણ અમુને અટકાવી શકનાર હવું ?

પણ ના ! તેમ અમે કરતાજ નથી ! એવી બડાઈનું ધટીગ આ ૧૯૧૪ ના જમાનામાં કંઈ કંઈ ચાલતુ નથી, બાપુ !

જુવો—ધરાકોને એમ લોભાવનારા ફડકા અમે ભારતા નથો તોળી ધરાકો પોતાની મેળે ચાલી ચલાવીને નાના મોટા દરેક આંરડરો ક્યાં મોકલે છે ?

 બી. જોશીની કુંપની.

ઝવેરીઓ તથા સોનીઓ.

પાયધુની કારનર—જારીઆ બીલ્ડીંગ . ના. ૧૨૮૮

ચાખ્ખો માલ-સફાઈદાર કામ-નવા નમુનાઓ સોનાની
ગેર ટી વધારે શું બેઠાં

પ્રીત !

જ્યારે બી તમુને-

તમારાં ઘરો માટે—બંગલાઓ માટે—અથવા તેની
અંદરના—કોઈ પણ ભાગો માટે શણગાર કરવાની, તેને
લપકાબંધ બનાવવાની તમુને જરૂર પડે ત્યારે—હુમારી

બોમ્બે ટાઇલ માર્ટની

દુકાન કે--

જે મુંબઈ બેંકની સામે આવેલી છે ત્યાં દરેક બતની
રંગબેરંગી ટાઇલ્સો જરીબ તેમજ તલંગરો માટેની એક-
સરખા ભાવે ઘણી સસ્તેથી વેચવામાં આવે છે.

મારસેલ્સની રંગબેરંગી લાલ્લીઓના તથા સ્ટીલની
શીર્ષીંગના એ-કે-કા ડીઝાઇનોના નમુનાઓ તમુને હાથ-
માંથી મુકવાળી ગમશે નહીં.

ફકટ એકજ વખત હમુને દ્રાયલ આપો.

ધી બોમ્બે ટાઇલ માર્ટના માલેક

ગુલામઅલી ગુલામહુસેન.

સ્થાપી ૧૮૮૮, ૨૧, બેંક સીટ—મુંબઈ.

શાદી રામશનીનો હીંગામ.

તમારાં વહલાંઓને માટે—

ઘેર ઉપ્યોગી દરેક ચીજો જરમન સીક્ષવર
અને ચાદીનાં વાસણો

હમેશાં સ્ટોકમાં તૈયાર રહેછે.

નમુને તમારા નમુના પ્રમાણે પણ, જેવાં માગો એવા
દુક વખતમાં બનાવી આપ્યે છીએ.

બજારગેટવાલા સરાફની દુકાન આજે વરસોથી
લોકોને બાણીતી છે.

માલ તદ્દન થોપો અને ભાવ ઘણા વાજળી છે.

તમારાં વહલાંઓની શીઅદીનાં હીંગામ ઉપર એક
કેરો મારવાને જરૂર ચુકસા નહી.

નવસેજ સરાફની કુંપની.

બજારગેટસીટ ફાટ ૨૫૮-૩૬૦

જુના અને જાણીતા.

ગોપાલદાસ લાલદાસ.

આજે ગોપાલદાસનાં શોર્ટ હેન્ડ ટાઇપરાઈટીંગનાં

કલાસથી કેણુ અબણ્યું છે ?

હજારો છોકરાઓએ એનો લાભ મેળવ્યો છે,

અને સેંકડો સારાં પોઝીશનપર ગોઠવાઈ ગયા છે.

એજ મીં ગોપાલદાસને સંતોષ કારક બીનાં છે.

ગોપાલદાસ લાલદાસ.

મેનેજિંગ પ્રોપાયટર

કાગળાદિપીરોડ મુંબઈ

હવે તમારો બળાપો અને દુઃખ દરદ સહિ
તળી ગયાં—એમજ સમજજો !

એક અફલાતુન દવાઈ હાથ લાગી છે.

અસલી પ્રાચીન હકીમનો બહુજ કીમતી અને રામબાન નુસખો.

કીલ--પેન.

રૂમેટીઝમ ઉપર ખાસ કરીને અકસીર નુમેન્યા ઉપર ખરેખર
અસરકારક દરેક છાતીના દરદ માટે એક આશીરવાદ, કોઈપણ
સરદીના રોગ દરદનો એક ખરો અને કદી નીશાફત નહીં નીવડે
એવો ઇલાજ

આએ કીલપેન જેઓએ એકવાર વાપડ્યું છે તેઓએ
બીજી સઘળી દવાઈઓ રદ બાતલ કીધી છે.

કીમત—ખાટલી એકનો રૂપો એક.

ડા. જાંગીર બેજનજી મીસ્ત્રી—પ્રોવીજન મરચાંદ
પારસીબજાર કોટ મુબમ્બ.

જરીવાલાની પ્રખ્યાત.

મધરાસી તપકીરનાં ખાશ ઘટાડેલા

ભાવો.

હમારી પ્રખ્યાત મધરાસી તપકીર જેઓએ
વાપરી છે તેવો બીજી હલકી તપકીરને બીજા-
કુલ હાથપણ લગારતાં નથી વધુ સીફરસ
કરવાની જરૂર નથી એક વખત મંગાવી ને
ખાતરી કરો.

રતલના રૂ. ૧૧૧ તથા ૦૧) રતલી
પેકેટનાં ૬ આના. નાનાં પડીકાંનો
આનો એક.

રૂરતમજી ન. જરીવાલા.

૩૪૫) કાલબાદેવીરો મુંબઈ.

ગરીબોને

ખાસ લાભ!

બલસારા ટયુશન

કલાસોમાં

છોકરા છોકરીઓ બાનુઓ અને ધંધાદારીઓને
કે ખૂબી મેટ્રીક સુધીની બાબદો ઉપરાંત બુકફીપીંગ,
શોર્ટહેન્ડ ટાઇપરાઈટીંગ પણ ધણીજ ખંતથી શીખવે છે.

જેઓને દિવસે નહિ બનતું હોય તેઓને રોજ
ચાલતા, ચાતના કલાસોમાં ઉપત્રી કોમ્પી બાબદો
શીખવે છે.

ઠેકાણું—ચીરાબજાર સાંમે અને કોટમાંકાવસજી પટલ છોટ.

હરીચંદની તીજેરીઓ.

હિન્દમાં તેનો કોઈ પણ હરીફ નથી.

હરીચંદ મંછારામની કંપનીને ૧૯ ચાંદો ઇનામની

હરીફાઈઓમાં પહેલા મળેલા છે.

તેણે ચાંદો બીજા કોઈને મળ્યા નથી.

બીજાઓને તેઓની લાયકાત પ્રમાણે ઉતરતા મળ્યા છે.

ખરી ફાયર પ્રુફ તીજેરીઓ હરીચંદ મંછારામનીજ ખરીદ્યો.

હરીચંદની કંપની તીજેરી બનાવવામાં સર્વથી પહેલી તેમજ બુનીછેક જે

સને ૧૮૭૦ માં સ્થપાયેલી છે

સરકાર દેશી નાગવ રીઓ, બેનંદા બાણીતી વેપારી પેટીઓ

હરીચંદનીજ તીજેરીઓ વાપરે છે

મુખ્યમત્તા માટા પ્રદર્શનમાં બધા તીજેરીવાલાના માનની આગમાં
તપાસ કરવામાં આવી હતી તેમાં હરીચંદની તીજેરી પહેલે નંબરે
આવી હતી.

હરીચંદની તીજેરીઓને આગ અને ઘરફાડો કોઈ પણ
ગુકસાન કરી શકતા નથી

શાખાઓ—

ના. ૧ શેખ મેમનસ્ટ્રીટ.

ના. ૨ પદ વૅન્સ સ્ટ્રીટ

સીકંદરાબાદ.

હરીચંદ મંછારામની કંપની

૩૩૧, ગુલાબવાડી, મુબં.

નાનાં છોકરાંઓ માટે ડોંગરેનું બાલામૃત.

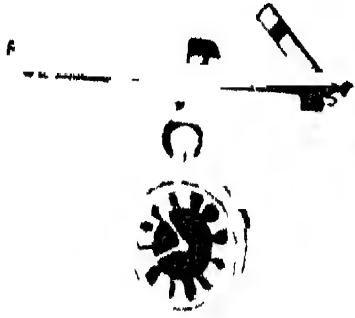
લેના વખતે તે ડોંગરેનુંજ છે. એવિષે ખરા-
બર ખાત્રી કરી ખરીદવું. કારણ હાલ બજારમાં
ડોંગરેના બાલામૃતની ઘણી નકલ નીકળેલી છે.
શીશી ૧ ની કીંમત ૧૨ આના
ટપાલ ખર્ચ ૪ આના.

ડી. ડોંગરે કંપની.

ગીરગામ મુબઇ.

સીગનલ વૉચ કમ્પની.

નાં ૧૮-૧૯ કોટ મુંબઇ.

આ પ્રખ્યાત ઘડીઆળો! હીલ્થ્થાનની રેલવેઓના કામદારોમાં જાણીતાં છે. વીસ વર્ષોની નવાં જેવાંજ; લાંબે વખતે થોડીક સેકન્ડનો હેન્ડેર; કારણ કે પેન્સેટીંગ બેલન્સ હોવાથી હવાના ફેરફાર સામે રક્ષણ કરે છે.

કારખાનાવાળાઓ જામીનગીરી આપે છે કામદારોમાં તેમજ સ્કુલના છોકરાઓને તદ્દન જરૂરના છે

૩૦૦૦ ફક્ત લેડીઝ ઘડીઆળોનો એક જથ્થો ફ્રેચ બેંકની મારફતે થોડાં થોડાં આવતાં જાય છે કે જે ઘડીઆલો વિત્તમ બનાવટના ખુબસુરત દેખાવના ખુદ્દી દાયલના ખરો વખત બતાવવા ચોકસ છે કે જે લોકોમાં જાણીતા થાય અને તેની કદર પીછાણે એવી મતલબથી કુક નફે વેચીએ છે. દરેક જાતનાં ઘડીઆલો મોટા જથ્થામાં રાખનાર

મંચેરજી કાવશજી દોરડી.

દાદીશેઠ અગીઆરીની પાસે કોટ મુંબઇ.

ચોક્કસ ફત્તેહ.

જો તમારે શરીરે મજબુત અને ઉત્તમ સ્મરણ
શક્તિવાળા થઇ વિદ્યાભ્યાસમાં તેમજ દરેક કાર્યમાં
મેળવવી હોય તો—

પ્રખ્યાત

આતંગ નિગ્રહ ગોળીઓ.

વાપરો. ચાલુ બત્રીસ વરસો થયાં આખી દુનિયામાં
તેની પ્રતેક જાણીતી છે.

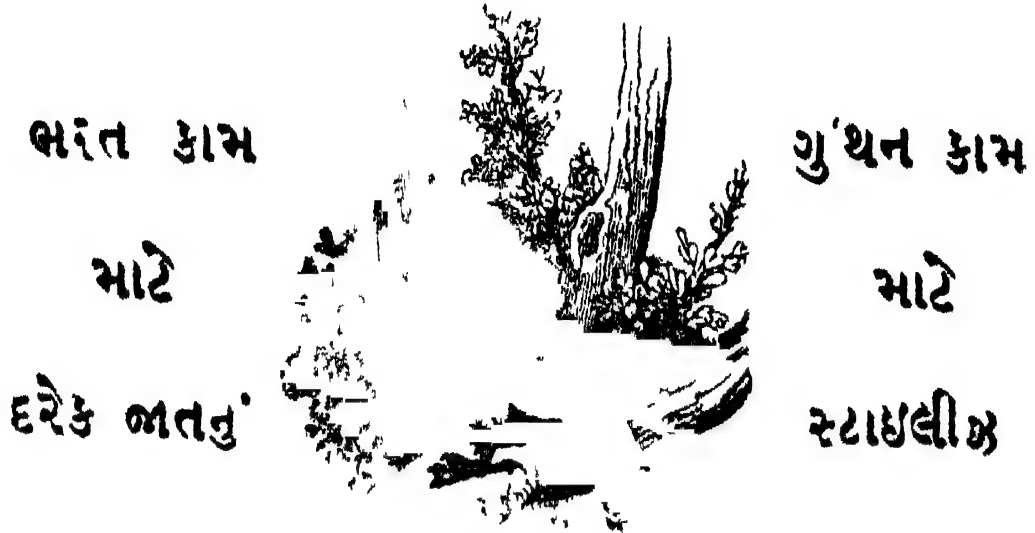
અખુટ શક્તિ આપનારી દવાઓમાં તે સર્વથી પહેલા
નંબર પર આવે છે.

કીંમત—ગોળી ૩૨ ની ૯બી ૧ નો ૩પીઓ ૧ એક.
વધારે વિગત જાણવા માટે પ્રાર્થસ લિસ્ટ મંગાવો.

પ્રાય ઓશીમ.— વૈદ્યસાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજી.

મુંબઈ—કાલગાદેરી રોડ જામનગર, કાઠીયાવાડ,

ખાલી હાથે આવો ને ભરેલે હાથે જાઓ.

હુમારે ત્યાં ચોક-બે-ત્રણ નહીં પણ-આખી દુકાન નમુનાઓથી ભરેલી છે. સેંપલના નમુનાઓ આંખને ઉડીને વળગે એવા અકેકથી સરસ આવી પુખ્ત છે આ વખતની પતેતી-માટે પારસી ખાનુઓ! કંઈ કંઈ કુંડીબંધ નમુનાઓ તદ્દન નવાજ રટાઇલીઝ તમે જ્યારે નજરે જોશો ત્યારે હાથ માંથી મુકશો નહીં.

જોજોજો! આ વખતનું સીલેક્શન—

શું કરવું—શું નહીં કરવું—એ તમારું કામ છે.
ઉન-રેશમ-સ્પેગલ-લેસ-ત્રીમીંગ્સ વિગેરે દરેક જાતનાં ખાનુઓના ભરત અને ગુથન કામનાં વેપારી.

આદમજી નરભાઈની કુંપની.

૩૪૬ ઉનવાલા ખીદગીંગ—મુબઈ.

ઇબ્રાહીમ અબ્દુલકાદર

જનરલ પેપર મરચંટ.

સુતારચાલ નં. ૪૭ મુંબઈ.

જાણીતા વેપારીની ઔલતેમાસ.

રફ અને ગલેઝ પ્રીટીંગ ડબલ

રૂપેરી પાઉદર દરેક જાતની છાપવાની

અને સીંગલ કુલીસકેપ

સાદા તથા બુકના મારખલ બરાઉન

પેપર બુકનું કપડું, સુનેડી તથા

સાફી વગેરે વેચનાર.

બાહુરગામના ઓરુરો ઉપર પુરતુ ધ્યાન આપવામાં આવે છે.

ડાક્ટર વામન ગોપાલનું

જગ પ્રસીધ્ધ—આયોડાઈઝડ.

સારસા પરિલા.

બગડેલું લોહી સુધારવા એનાં જેવી બીજી દવા કોઈ નથી. ચોખ્ખી વનસ્પતીમાંથી એ બનાવવામાં આવે છે. દરેક શીઝનમાં લેવા હરકત નથી. આ સાર-સપરિલાથી ગરમીનાં દરદો-લકવો-સંધીવા-બપ ઉધરસ-ખુજલી-દરાજ-બલતરા-ફેલદલા-ચામડી ઉપર પાંતા કાળા દાગો-આકાનો કબજુઆત વીગેરે દરેક પર આ દવાના જેવી બીજી એકબી દવા નથી. બાટલીની કીંમત રૂ. ૧૧ અને ખરચ જુદો.

લખો ડા૦ મહિતમસમ કેશવ.

ઠાકોરદ્વાર—મુંબઈ.

દગાખોર નકલીઓ.

રાજ રાજવાડામાં વખણાતી “બાદશાહી યાકુતી અનંગ વિલાસ” ને ભલતેજ નામે બીજી નકલ નીકળેલી છે માટે એવા નકલીઆની દગા ભરેલી જાહેર ખબરથી સાવચેત રહેજો. અમારી બનાવેલ યાકુતી માત્ર રાજકોટમાં અમારાં ઐયબાલયમાજ મલે છે

બાદશાહી યાકુતી

અનંગ વિલાસ.

અમે તે કારણથી શુભાવેલી તાકાત પાછી આવે છે. પુરુષાતન કાયમ રાખે છે, આ રાજવંશા યાકુતી વીર્ય વીકારનાં તમામ વ્યાધી મટાડે છે અને વીર્ય ઘટ્ટ બનાવી ખરું પુરુષાતન આપે છે ખરી મરડાઈ આપનારે અને નબલા માણસને પણ જીવાની માફક જોરા-વર બનાવનારા આ દવાનો લાભ લેવા અમારી ખાસ ભલામણ છે. આ દવા વાપરવામાં કોઈ પણ જાતની પરેજીની જરૂર નથી. ૪૦ ગોળીની ડબી એકના રૂ ૧૦

બાદશાહી યુનાની લેપ.

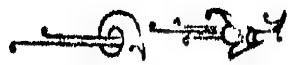
ઉમદા દવાઓમાંથી આ લેપ બનાવેલો છે અને તે ગુપ્ત ભાગની નસોને પુરતી તાકાત આપે છે. ખરું પુરુષાતન લાવવા માટે આ લેપ ફત્તેહમંદ હલાજ છે. આઉંસ એકની દબીના રૂપીઆ આઠ. તમામ દવાઓનું પોસ્ટ ખરચ જુદું.

ડાક્ટર કાલીદાસ મોતીરામ.

રાજકોટ--કાઠીયાવાડ.

ટેલીગ્રાફીક એડ્રેસ “ મેન્ડલીકાઝ ”

એમ. એમ. કોપટીની કું.

આરસ તથા ટાઇલ્સના વેપારી તથા
કંત્રાકટગે જમીન દીવાલ અને ફરનીયરને
બરના સફેદ તથા ફેન્સી લાદીઓ (ટાઇલ્સ)
મારસેલ્સની રંગીન તથા લાલ લાદીઓ
માંગરોલી નળીઆ, આરસના સફેદ તથા
કાળી લાદીઓ તથા પાટીઆ ટેબલને માટે
આરસના ચોકઠા પોટેલેન્ડ સીમેન્ટ શાહગાદી
લાદી બરોકન મોઝેક ટાઇલ્સ વગેરે જથ્થાબધ તથા છુટક હમારે
ત્યાથી કીફાયત ભાવે મલશે. આરસ ઉપર કાતરકામ કીફાયત ભાવે
કરી આપવામાં આવશે.

એમ. એમ. કોપટીની કું.

૪૮ કસ્ટમ હાઉસ રોડ મુબઇ

નાગપુરના એજન્ટ

મી. તૈયબઅલી બદરુદ્દીન બસરાય.

૬૦ આદીતવારી બજાર—નાગપુર

હાજીમહમદ અબ્બા.

હાઇ કલાસ

ટેલર્સ એન્ડ આઉટફીટર્સ.

દરેક કેમને સુટ થાય એવાં બંધબેસ્તાં
કપડાંઓ સીવવાનું મારફીટમાં આ એકજ ખાતું
છે. બાહરગામના ઓરડેના ઉપર-પુરતું ધયાન
આપવામાં આવે છે.

ઠેકાણું—નવી ઉંમરીગર બીલ્ડીંગ

કાર્ડ મારફીટ સામે

મુંબઈ.

ઊંચામાં ઊંચા પથ્થરના

બેહુદ સસ્તા ભાવ **ચસમા** ૨૦ વરસ નાઅનુભવી

કેખસર આદરજી આંટીયા.

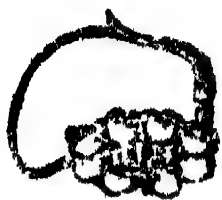
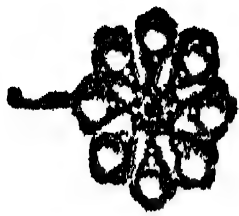
(ચસમાવાળા)

જગન્નાથ જરીક્ષણની સામે,

(અજસીના પાટીયાની બાજુમાં)

કાલબાદેવી રોડ, નંબર ૩૮૩-સુબાઇ

જાણીતા ઝવેરીઓ.

પી દુબાશની કુપની.

સર અવસેરે તમારાં બહાલાંઓને
સોનાં રૂપાની ભેટ આપવા માટે તરે-
હુવાર જાતના ડીઝાઈનો સ્ટોકમાં તૈયાર
રહેછે તેમજ ગામઠી સોનાનાં દાગી-
નાઓ ઓરડર આપવાથી બનાવી
આપ્યે છીયે.

નં. ૫૬ મેડા સ્ટ્રીટ કોટ-મુંબઇ.

માનવંત પ્રજારક્ષી શહેરી,

આં સર શ્રાઘલભાઈ કરીમભાઈ

ધબ્રાહીમ નાઘટ

ને

આ મારી નાનકડી ચોપડી,

તેવણ સાહેબ તરફની

મારી દરેક માન અને વખાણની

લાગણી સહીત

અર્પણ કરવાની હું રજા લઉં છું.

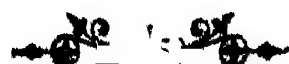
તા. ૧ લી સપ્ટેમ્બર

૧૯૧૪

}

લા. સેવક

‘ મુલકામ. ’

આ. સર ફાઝલભાઈ કરીમભાઈ મુબ્રાહીમ (નાઈટ).

આં સર ફાજલભાઈ કરીમભાઈ

ધખાહીમ નાઇટ (જે. પી.)

સર ફાજલભાઈ જેવા એક આગેવાન, પ્રજા અને સરકારનાં પ્યાર-
અને વીશ્વાસુ શહેરીને મારી આ ચોપડી અર્પણ કરવાની મને પર-
વાણુગી મલી છે તેથી મને ઉપજેલી બેહદ ખુશાલી જાહેર કરવાની તક
હું હાથ ધરું છું. આં સર ફાજલભાઈની આખી કારકીર્દી વર્ણવાને
કાળે પાંચ પંદર પાના લખવાની જરૂર નથી. થાડાજ બોલમાં તે
સઘળું સમાવી લઇ શકાશે. કારપોરેશનના એક ઉમંગી અધ્યાસી
મેમ્બર, કારપોરેશનના એક ફતેહમંદ પ્રેસીડન્ટ, સ્ટેનડીંગ કમીટીના એક
નમુનાદાર ચેરમેન, વડી ધાગ સભાના એક પ્રજારક્ષી સભાસદ, મહોમેદન
કોમના એક માનવત અમેસર, મુખર્ષ ઇલાકાના એક આગેવાન શહેરી,
ફરેક જાહેર બાબતમાં સર્વથી મોટો ઉમંગ લેનારા એક મહોમેદન, નાત
જાતનો દરેક ધ્યાન લીધા વના સઘળાઓની એક સરખી સેવા બજા-
વનાર પ્રજાના દીલસોજ દોરત, અને વીઘા હુજરને આસરે અને ઉતે-
જન આપનારા એક હીદી તથા વેપાર વહેવારમાં એક પહેલી પદવી
ધરાવનારા સાહસીક વેપારી, ઉમરાવ પીતાના ઉમરાવપદ પામેલા પુત્ર
તરીકે સર ફાજલભાઈને ઓળખવાથી તેવણની સઘળી કારકીર્દીની
બાવાઈ રજુ કરી શકાય છે. તેવા એક માનવંત શેઠને મારી આ અદના
ચોપડી અર્પણ કરવાને હું નસીબવત થયો છું. માટે હું પોતાને બણો
ભાગ્યશાળી ગણુ છું.

સંવક,

ગુલકામ.

લકુંગો લવજી.

લખનાર

“ ગુલકામ ”

(તે જેહાંગીર નશરવાંનજી પટેલ)

છપાવી પ્રગટ કરનાર,

મીં દીનશાહ એદલજી કરકરીઆ.

માંથિક પીન્દીંગ ખેસ માંદરોડ મુંબઈ

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ

૫૧૬-૫ ૬ : ૩

મી. ભા'હમીર નશરવાંનજ પટેલની "લવજ લક્ષ્મી" નામની વાર્તાની
આપણી મુખ્ય માર્ગેડ ગ્રામ તરમીનસ નજદીક ત્રીભોવનદાસ બીલડીગમા
આલેલાં, પોતાના "માણેક પ્રીન્ડીંગ પ્રસ"માં માલેક

મી. દીનશા એદલજ કરકરીઆએ પોતાને માટે

છાપી છે, અને મી. દીનશા એદલજ

કરકરીઆએ ઉપલેજ કેકાલેથી

પ્રગટ કરી છે

મારો 'લક્ષ્મી લવણ.'

શુકર ગુઝારણું પરવદેગારનો કે ફરીને એકવાર આ મારા “લક્ષ્મી લવણ” સાથે, મહેરબાન વાચનાર, તારી સમક્ષ હાજર થયો છું. એક વાર્તા અથવા નાટક અથવા કોઈમી બીજું લખાણ જે જરાબી તાહેલાં યા પીજણના સમાવેશ વાળું બને છે તો તે વાર્તાની લોક પ્રીયતા દુતી જાય છે અને ~~જેમ~~ ~~જેમ~~ ~~જેમ~~ બને છે એમ જાણીનેજ આ વાર્તાને મેં પીજણથી નીરાળા રાખવાની કાશેશ કાઢી છે. પણ હું જાણું છું કે ખુદરતી રીતે માણસ જાતને રમુજ તરફ લાવ હોય છે અને કામીક લખાણો વચ્ચવામાં વાચનારી આલમ હમેશાં મોજ મેળવે છે એવો મારો નાકેશ અનુભવ હોવાથી મારી શક્તી મુજબ એમાં મેં રમુજ તત્વ ઉમેરવાનો યત્ન કર્યો છે. કદામી અકુદરતી, સંસારને અને વહેવારને ન છાજતું, તાણી તોડીને ગોઠવેલું, અને મારી કુટીતે રચેલું આ વાર્તામાં દાખલ થવા નહીં પામે તેની મેં સંભાળ લીધી છે અને તે કાશેશમાં હું જે કાવ્યો હોવું અને મારી તે કાશેશ ફતેહમદ ઉતરેલી વાચનારને લાગી હોય તો વાચનાર વર્ગનું તેવું મત મેલવવાને ભાગ્યશાળી થવાથી હું બેહદ ખુશી થઈશ એમ કહેવાની જરૂર નથી. મીઠ દીનશા એદલત કરકરીઆના “માણેક પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ” છાપાખાનાએ આ મારી ચોપડી છાપવાની જે ઉચ્ચત દેખાડી છે અને અજબબ જેવી ઉતાવળે જે કામ બજાવી આપ્યું છે તે માટે તેનો આ પ્રસંગે હું આભાર માનું છું. મને ઉમેદ છે કે આ મારા “લક્ષ્મી લવણ” ને વાચનારાઓ આવકાર દેશે અને લક્ષ્મી લવણની રીતભાત તથા ચાલ ચલણનો ખરો ભાવાર્થ ધ્યાવમાં લઈને વાર્તાની છેવટપર આવતા લવણને “લક્ષ્મી” ગણવા સાથે એક “જેનટલમેન” પણ દરાવશે.

પનાલાલ બીલડીગ,
પારસી બજાર, કોટ-મુંબઈ.

લીંડ સેવક
“ગુલકામ.”

“ગુલશન માસિક.”

એક હાર્દ કલાસ અગ્રેજી ગુજરાતી ચોપાન્યું.
ડીટેક્ટીવ વાર્તાનાં જાણીતા એકલપર્ટ મીં ભાગલ્યા એનાં અધીપતી છે

“સ્વતંત્ર અઠવાડીક.”

નામ નવસારીનું પણ ખરેખરતો મુખાઈ તેમજ દેશાવરોની
છેલ્લામાં છેલ્લીખખરોથી પ્રગટ કરે છે.

સાથે વળી ભેટ!

ગુલશન અને સ્વતંત્રનાં ધરાકોને પોતાની ડીટેક્ટીવ વાર્તાની
જુદી જુદી ભેટ આપે છે.

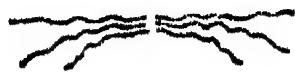
અને કીંમત શું ?

સ્વતંત્ર ભેટ સાથે રૂ. ૨—૧૨

ગુલશન ભેટ સાથે રૂ. ૩—૧૨

લખો—મેનેજર ગુલશન પ્રીન્ટીંગ વર્કસ નવસારી.

રોબર્ટસન એન્ડ કો. ટી અને કૉફી ડીપો.

રોબર્ટસનની ચાહ અને કૉફી જાણીતી છે અને
તે દરેક આખરૂદાર દુકાનદારોને ત્યાંથી મલી શકશે.

(દેશાવર માટે સારા એજન્ટો જોઈએ છે.)

સોલ એજન્ટ

પટેલ પ્રધર્મની કું.કો.

મુસ બીલ્ડીંગ ગ્રાંટરોડ—મુંબઈ.

દીનદાર જરથોસ્તીઓને એલતેમાસ.

ખરાં મલખારી સુખડનાં ભાવમાં ઘટાડો થયોજ નથી.

એક ખોટી અફવા.

કેટલાએક દુકાનદારો ખોટી જાહેર ખબરો છપાવી સુખડનાં ખરીદનારાઓને એવું જણાવે છે કે સુખડના ભાવો ઓછા થયા છે અને હમે તેથી ઘરાકોને ઓછું આપ્યે છાએ.

આ વાતમાં ખીલકુલ સમ્યક નથી.

ખરી ખાખત તો એ છે કે મલખારીને નામે જગખારી ડેસાને ઘોઠોને છેતરતા હશે, અને ઉપરથી એવું સમજાવે છે કે ભાવમાં ઘટાડો થયો છે.

ખરું મલખારી સુખડ મેળવવા માટે લખો અથવા મંગાવો—

અરદેશર કાવશાજી ભર્યાનો કુંપની.

૧૭૬, હોરા બજાર સીટ કોટ—સુખધ.

મરહુમ લેખક મી० સોરાબ પાલમકોટનાં પ્રખ્યાત
 “માસીક મળહ” ચોપાનિયાંમાં શુ પારસી, હિંદુ કે
 મુસલમાન કુટુંબોમાં ઘેરેઘેર વખણાયલી અને અત્યંત
 લોકપ્રીય થયલી જાણીતા કવી-લેખક મરહુમ મી० દાદી
 તારાપોરવાલાની કસાયલી કલમથી લોકપ્રીય પારસી સંસારી
 મોટી વાર્તા નામે—

“દુઃખી દાદીબા

અથવા

પરીનનો પસ્તાવો.”

મરહુમ મી० તારાપોરવાલાની આ વખણાયલી વાર્તામાં
 મુખ્યપાત્રનાં નામાકિત આર્ટિસ્ટ મી ધુરધરે ચિતારેલા અતિ
 સુંદર ૨૫) ચિત્રા ઉચા આર્ટ પેપર પર છાપેલાં છે

તમારાં જીલ્લાઓને “બેટ” કરવા સાર એનાં કરતા
 ખીજી સરસ “પ્રેઝન્ટ” કોઈ મલ્લવાની નથી.

કીમત માત્ર રૂ. ૩) V.P.P. થી મોકલવામાં આવશે

તમે સેંકડો વાર્તા વાંચી હશે પણ એકવાર “દુઃખી
 દાદીબા” વાંચી જુઓ કે એક વાર્તા સાર સંબંધી
 કેવું ઉમદા શિક્ષણ આપી શકે છે. નીચલે ઠેકાણે લખો

મિસ. જરબાનું દા० એ. તારાપોરવાલા—

તારાપોર—(ડીસ્ટ્રીક્ટ થાણા.)

મેઝ્યા ખ્લાઉઝ તદન નવાજ આવી પુગા છે.

પી૦ જે૦ બલસારા

કાર્કડ મારકીટ સીતારામ બીલડોઝ

અને

ગ્રાંટરોડ ગ્રામ તરમીઝ,

લેમોંગટન રોડ મુંબઇ.

ખાનુઓ માટે-

નવી જાતની ડીઝાઇનો અને આરટીરટીક

લેસ, ત્રીમોઝ, પીસલેસ વીગેરેનું

એકઝીબીશન જોવા માટે એક

ફેરા મારેલો ફોકટ જશે નહીં.

હમારું પતેતીનું સેલ ચાલુજ છે.

લડંગો લવજી.

માયાજી મામાનો તોશની ભાણેજ.

પ્રકરણ ૧ લું.

“ પનોતા પુત ” તુ પહેલું લખણ.

“ ખુદા, ખુદા કરો સાહેબ, ખુદા ખુદા કરો ! ”

“ એટલે ? તું બકી શું મરેજ ! ”

“ તો સાહેબ, તમે એમ ધારોજ કે મેં તમારી સાથે દગલખાજ કીધી, લુચ્ચાઇ કીધી, લફંગાઇ કીધી, ચોટાઇ— ”

“ હા, મેં એમ તુંને કહ્યું, અને પાછું ફરિજી ! એકવાર નહીં પણ બારવાર કહેઉંજી. હવે તું કહેવા શુ માગેજ ? ”

“ અરે સાહેબ ખુદા ખુદા કરો-ખુદા— ”

“ નખોદ ગીવાને કંઈ ખીજી બોલતાં આવરેજ કે આવરતુજ નથી ? એ લખ ખુદા ખુદા કીધું, ખુદા ખુદા કીધું. હવે કેહીમરની-તે. કાફર ગીયો કહાં ? તારાં ઘે-માં તે લરખ બેઠો છે કે નહીં ? ”

“ તે હોતે તો સાહેબ હું આવો શીકાદય પડતે નહી, આવો ખસ્યાનો થતે નહીં, આવો નાસીપાસ નાચાર ખસી જતે નહીં, આવો ખુદા ખુદા કરતે નહીં—”

“ પણ ત્યારે ગીયો ક્યાં ? જોડામાં ગીયો !”

“ નહી ”

“ ઇસપીતાલમાં ગીયો !”

“ નહીં.”

“ મરી ગીયો ?”

“ નહીં.”

“ નાસી ગીયો !”

“ હા.”

“ નાસી ગીયો ! ખરેખર ?”

“ હાજી ખરેખર”

“ એખલોજ નાસી ગીયો કે !”

“ નહીં જી.”

“ ત્યારે કેણુ સાથે !”

“ ઘોભણુ સાથે.”

“ સત્ય નાસ !” ઉપલા સવાલ પુછનારો માણસ એક પુરસી ઉપર ધપ કરતો બેસી ગયો અને કપાલ ઉપર પરસેવાના ઝુટ્ટી નીકળેલાં ટીપાં રૂમાલે નુછી ફરીને નીસાસો નાંખી બોલ્યો “ સત્યાનાશ !”

એ “ સત્યાનાશ ” બોલનાર માણસની હવે ઓળખ આપવી—
જોઈએ. તે કીંગ્સલી આંધણીનો જડાં બદનનો ધરડો પારસી હતો. તેનું

નામ માણેકજી મટલી હતું પણ ધણીઓ તેને માકુ મટનચાપ નામે ઓળખતા હતા કારણકે ખરેખર તો તેનું કુળે તન બદન અને ઉપસેલા ગાલ તથા ગોલ પેટ એક ભરેલા ચરબદાર મટનચાપને દરેક રીતે મળતાં આવતાં હતાં તે લખપતી તવંગર હતો. ઉંમર ૭૦ વરસની હશે પણ ૨૭ વરસના જવાન કરતાં વધારે જોરેમંદ, ૧૭ વરસના છોકરા કરતાં વધારે હલતમંદ અને ૭ વરસના બુચા કરતાં વધારે જડપુ તેમજ ૭ મહીનાના બચ્ચાં કરતાં વધારે ચીરડાઉ હતો તેણે લાખો વખત લશકરી ખોરાકીના કંત્રાકટ લેવામાં ગુજર્યો હતો અને કામેસેરીયટ ખાતાં સાથે તેણે અનેક વાર લશકરીઓ ચહડાઈમાં લાગ લીધા હતા છેલ્લાં હોદી સરહદ ઉપરની આફરીદીઓ સામેની ચહડાઈનું કામ પુરું કરી તે મુંઝા આગ્યો હતો અને જથ્થકને માટે રીટા પર થયો હતો ઉપર કહ્યું તેમ તે ધણો દોલતમંદ હતો પણ પોતાની દેલત અને પુણ ધણીજ નજીવી હતી એવુંજ દેખાડવાને ધણો ખંતીલો હતો, અને તેમ કરવાને તેની પાસે અનેક કારણો હતાં એક કારણ તો એ કે રખેને તેની દોલતને કાઢની નજર લાગે તેની તેને ખીહીક હતી, ખીજું કારણ એ કે આવી મોટી દોલત કેમ ભેગી કાઢી તે રખેને કાઢ સવાલ ઉઠાવે અને કાઢ આગલી પાછલી ખાનગી છુપી વાત બહાર આવી જાય તેની તેને ધારતી હતી, અને ત્રીજું કારણ એ કે તેનો લાણેજ તેની દોલતની કુમકાર રખેને વધુ જગડી જાય તેની તેને ચીના હતી.

જેની સાથે આમે આપણો માકુજી મટન ચાપ વાત કરતો હતો તે પણ એક જાણવાજોગ માણસ હતો. તેને પાત્રી પપાઉ નામે ઓળખવામાં આવતો હતો. જરા અકબનો દોઢ ચતુર, સમજનું પુછકું

અને ડાહપણનો ડુંગર હતો. ત્યારેથી તે ધભરાઈ જતો અથવા કોઈના ધાકથી ખીહ જતે ત્યારે તેના મુખમાંથી “ ખુદા ખુદા કરો ! ” વા ય દમઅદમ બહાર પડતા હતા. તેની ઉંમર આશરે ૫૦ વરસની હતી. અને તે કાટમાં મોઢીખાને પોતાની બાયડી અને નાનાં કુડીઅંધ છોકરાંઓ સાથે રહેતો હતો અને આગલી સરકારી નોકરીનું જે પેનશન મળતું હતું તે પર બેઠો બેઠો કુર કુર કર્યા કરતો હતો.

“ ધોભણ સાથે નાસી ગીયો એમ બોલતાં તુંને શરમ નથી આવતી ? તુંને લાજ નથી આવતી ? ” માકુએ પુછ્યું.

“ શરમને લાજ તો ઘણી આવેછ સાહેબ પણ હવે જવાળ દેવા વગર બીજું કરુંગી શું ! તમેજ કેહોની શું બીજું કરું ? ”

“ પથ્થર સાથે માથું ફેડ. બેશરમ બેહુવા; નીરલજ નાપાક ! મારા કરી લીધેલા દીકરાને તારા હસ્તકમાં મેં સોંપ્યો તે શું ધોભણ સાથે નસાડી દેવા સાર ? ”

“ તે તો ધધો વેપાર કરવા ગીયોછ ? ”

“ એટલે વળી એ નવું શું બંદેછ ? ”

‘ તમે ધીરા થાવો તો તમુંને હું બધું સમજાવું મારા મુરબી. તમે જરા બેસો-આઈસપાની મંગાવું પીસો ! ’ પાલીએ હવે ધરડાને દડો પાડવા માંડ્યો.

“ જોની એ પાલી, મારું લોહી ઉકરી આયુછ જો. એક તો જુદદીન ફજેટા સાંજળતાં ને વાચતાં હાડેહાડ ધુજેછ તહાં હવે આએ શું મોહકાનવાળી ! અરે હું-હું-જે જુદદીનને કામમા લેવા સમિ

લગાઈ કરનારો, લખાણ કરનારો, પછસા ખરચનારો, તેનાજ ઘેરમાં આંખે અંધેર ! તેનીજ આખર ઇજતની આવી ધુળખાણીને વા પાણી ! ’

શુ જગાળ દેવો તે બાપડા પાણી પપાડેને સુજાયું નહી માટે મન્યાપની સાંમે તે ડોળા ફાડી, મોઢકું વકાસીને ગુપચુપ બેસી રહ્યો. માફજી તો ખરબડયા, ફફડયા, થોડીક ચોપરવાડીખી ચલાવી, જરા ખુમ ખરાડાખી પારયા અને પછી જયારે દમ ભગઈ આવ્યો ત્યારે નસોસ થઈને બેઠા.

“ એ શું બન્યું તે સમજાવીને કેહતી પાણી.”

“ હું તો તમેને સમજાવવા માંગુછ સાહેબ, પણ તમે સાંભળો તો બોલુ કે !” પાણી નરમીથી બોલ્યો.

‘ ત્યારે શું મારા કાનમાં ર ખોસીને બેઠોછ ? ’

“ બેવની સાહેબ, તમે ત્રણ વરસની વાટ ઉપર સંવાળ્યા. ત્યારે તમે મને તેડાવીને કહ્યું હતુ કે ‘ જોરે પલી આંખે મારા ભાણેજને તારા હસ્તકમાં હું સોપુંછ એની ખરાબર જતન કરજે. ’ મેં તથા જોરીને કબુલ કીધું.”

“ તે શું આખું બધુ દાસ્તાન અવલથી આખર મુઠી તું કહી જવા માગેછ કે !” ઘરડાની જરા “ ઇસ્તીમ ” રહડી.

“ મારી રીત મુજબ હું કહેવશ સાહેબ જે તમે મને ઘભરાવશો તો હું અકરબ જવશ ને પછી શુંશુ શુ, આંનુ ફોર બોલાઈ જવાશે ” પાણીએ તો રોઢકું સાફ સાફ કહી દીધું. “ મને બીજી રીતે વાત કરતાં આવરે નહી ”

“ ધુર નાંખી તાગં નામ પર બોવની, પછી ”

“ પછી તમે મને દર મહીને એની જતન લેવાને સારૂ રૂપ્યા પચીશ ને એ ॥ ઇસકોલ નીશાનને ચોપડીના ખરચને સારૂ રૂપ્યા વીશ ને એનાં કપડાં ચપડાં દવા દારૂ, ધોવામણ, હાજમત, બુત, મોળાં—”

“ પથરા પાલનકા, બધાને સારૂ ખીન ૫૦ રૂપ્યા મે આપા કહેના—એજકની !”

“ હાથ; ને તે મને દર મહીને થાવા મલતા હતા. તે વખતે તમારા ભાણેજની ઉમર ૧૫ વરસની હતી અને મળનું શીખ્યા, મેત્રીક્યુલેસનખી થયો, ને જાને જાને જાને તમે જોવો તો ફાંકરો ફફડ બની ગીયો.”

“ ને પછી ધોભન સાથે નારી ગીયો ?”

“ અરે નહીંરે, નાસવાને તો હજી વાર છે. તમે સાંભલોની. તમે કેહેજું કે એને કંઈ સીખતી ભણતીન વડીલ આઝીરટર કે ડાકટર નથી કરવાનો પણ ધંધે વેપારે એને લગારવાનો છે.”

“ તેથી ધોભણ સાથે નાસી જવાનો ધંધો તેં એને પહેલો શીખવ્યો ? એમજ કે ?”

“ મેં નથી શીખવ્યું, મારા બાવા, મેં નથી શીખવ્યું એનાજ મનમાં આવ્યું કે ધંધો કરવો તેથી એને ધોભીનો ધંધો કરવા પર મન લગાવ્યું. મારાં ઘેરમા ધોભણ કપડાં ધોવજ ને ધગી સમજુ ને સીયાણી ને ભડી ને ડાહી—”

“ અં પરી છે, ફરેરતી છે, ફસકમુર છે. કમુત્ર કીધું. પછી શું થયું ! જવાન છે, છેકરી છે, કેવા છે, તેજ કહી મરતી !”

“ હોશે સાહેબ ૪૦ કે ૪૨ વરસની.”

“ તારું નખોદ જન્યરે તારું ! ૪૨-૪૫ વરસની ઘઁડી સાથે નાસી ગયો ! તોખાહ-તોખાહ ! ”

“ ને ધંધો કરવા ગીયોછ સાહેબ. તે ધોભણનો મારી છે, બે છોકરા છે ને ધણી ડાહી, સમજી—”

“ પાલી તુ શું બોલેછ તે હું ખરાખર સમજી શકતો નથી. નાસી જવું તે શું તે તુ સમજેછ કે ! ”

“ હાજી હુ તો સમજીછ-તમે નહી સમજ્યા ! પાછી પહેલેથી પાત કૃં ! ”

“ નહીં-નહી નહીં. એ પોયો કહાં રહેછ તે તું જાણેછ કે ! ” ઘઁડો ઉઠ્યો અને પાત્રડી પહેડતાં બોલ્યો.

“ હાજી. ધોખીતળાવ, ઇંડાવાળાની અગીયારીની સાંમે.”

“ તે કહાં રહેછ તે તું જાણેછ ત્યારે તેને પાછો સમજાવી પટાવી મારી ધમકાવને લાયો કાંય નહી ! ”

“ અરે એ કઇ માફ માને કે ! એ કહે જે હું ૧૮ વરસનો થયો તે કાયદા પ્રમાણે ઉમરમાં આયો વાસ્તે હુ મારી મરજી મુજબ કૃં તો કોઈથી બોલાય નહીં. ”

“ મુઓ તુ છોકરાની જતનનો લેતો. તારે ભરસે રહ્યો તે હાર-માર થયો હુ’ જાણે ને જોડેછ કે રંગ કેવા છે. તે ધોભણનું નામ શું ! ”

“ ભીખી ”

“ ને તેના માટીનું નામ શું બરેલું છે ! ”

“ ભીખો. ”

“ ઠીક. ” માકુજી બોલ્યા અને ઉઠ્યા, ધબર ધબર ચાલ્યા, ધમધમ હાકર પરથી ઉતર્યા અને ધોખીતળાવ તરફ હંધું લીધું.

પ્રકરણ ૨ જી.

ભાણેજને મુંઝારવાનો મામાજીનો ઉપાય.

પહેલાં પ્રકરણમાં જોનાર જનારને ત્રણ વરસ વહી ગયાં છે.

વલસાડ કરવાના તીથલ મથકે એક નાનો ફાંકડો રણયામણો બંગલો આવેલો છે અને તે બંગલાના દીવાનખાનામાં માકુજી મટન ચાપ એક મોટી ગાદીની લો-ચેર ઉપર બેઠેલા છે અને તેવણની સામે આપણી આ વાતનો નામચીત નાયક લવજીભાઈ ડાહ્યા ડોહરા થઈને નીચી નજર અને જુકાવેલી ગરદન સાથે હસેલા છે.

પોતાનો ધધો ધાપો છોડી હવે માકુજી જાન્યુકના રીટાયર થયા છે અને મુંબઈમાં એક મોટો આલીસાં બંગલો બંધાવ્યો છે—તેમ વળી વલસાડમાં—આ દીથલના સેનેટોરિયમ મથકમાં પણ—એક નાનો બંગલો હવા ખાવા સાર ખરીદ્યો છે. કાકા લેહરી અને મોજલા છે અને ખાઇ પી પોતાની જીંદગીના પાછલા દિવસ સુખ-ચેનમાં ગુજારવાનો મક્કમ મજબુત હરાવ મીઠો માકુજીએ કરી રાખ્યો છે. થોડા મહીના મુંબઈમાં ગુજારવા, હંડીની મોસમ દીથલમાં કહાડવી અને ગરમીની મોસમ માથેરાનપર પસાર કરી એવી માકુજીની ગણતરી છે અને તે ગણતરી મુજબ ગયાં ત્રણ વરસ દરમીયાન તેમણે અમલ કર્યો છે. આનંદ, આસાયશ અને કરાર મોજમાં દહાડા ગુજારવાની મામાજી માકુજીની ગણતરી અને ઉમેદ છે ખરી પણ તેવણની સામે બેઠેલાં ભલો અશરારી ભાણેજ એવાં એકકાં કારીગીરીના કામ કરતો રહ્યો છે કે મામાજીને મોજને બદલે મહેનત, ચેતને

અદલે ચીંતા, મળહને અદલે મસાગત, અને કરાને અદલે કકલાતમાં વખત ગુમરવાની વધુ તક મળી છે.

મામાજીને અગાઉથી પગે ગાઉટ થવાની આદત પડી હતી અને તે આદત વરસ અને ઉમરની વધુ ભરતી થવા સાથે વધુ જોર પકડતી પણ જતી હતી અને જેમ તે તેવણનો પુરાનો દોસ્ત ગાઉટ વધારે પ્રીતીથી તેવણને વળગવા લાગ્યો હતો તેમ તેવણનો એક બીજો પુરાનો મીત્ર “ગુસ્સો” વધારે ને વધારે ઉભરી આવવા લાગ્યો હતો.

મામાજી લો-ચેર ઉપર બેઠા હતા. કીનખાતની ટોપી હેઠળ બોહુ બાંધું બોડેલું બોકડાં જેવું માથુ ઢંકાયલું હતું જે ટોપીની જમની અને દાબી કીનારી હેઠળથી ગુઝાની બે ઉંદરની પુઝડી જેવી પીસ્તી લટકતી જણાતી હતી. મુઝના આંકડા વાળેલા હતા અને દાઢી થેબ્યા સફાઈદાર બોડેલા હતાં. કલીઅંધ અત્રીશ દાંત સાબુત હતા અને જવાનીમાં જળવેલી તનદરોસ્તી અને ચલાવેલી ભલી વરતાણુંકને સખબે હજીબી હોજર પાવરકુલ હતુ તથા દાંત અને દાઘું ૭૩ વરસની ભરતી છતાં ચાર જવાન્યાને લજવાવે તેવા પ્રાકરમ કરી બતાવતા હતા-યાને ખાવા અને બોલવામાં મામાજી ક્રોધ દહાડેબી પછાત પડતા નહીં

તેવણનો જમનો પગ-પાટલી અને આંગળા આગળથી-આંધી રંઢીને ધાબીનો એક નાનો જેવો ગાસડો હોય તેવો બનાવેલો હતો અને તે લાડકા પગને પોતાની ખુરસીની સામેની એક બીજી નીચી ખુરસી ઉપર બહુ ઇફાઝત અને સભાળથી ગોઠવેલો હતો કારણ કે

ગાઢિટ મીત્રની તે પગ મધે પધરામણી થયલી હતી. મામાજીએ ચશ્મે ચહાવેલો હતો કારણ કે વાંચતી લખતી વખતે હવે ચશ્માની જરૂર પડતી હતી અને પોતાની ખુરસી આગળ મુકેલી એક ટ્રીપાઇ ઉપરના ફેશબોક્ષ મધેથી કાગલ્યાં, ઓચર્યાં, એક બુક વગેરે કહાડીને જોતા, વાંચતાં, પાછા જોઈવતા, પાછા કહાડતા, પાછાં વાંચતા, પાછા જોઈવતા અને ધકેલા પછાડા ખાયા કરતા હતા અને ફરેક બંને મીનીટે ચશ્મે નાંખ ઉપરથી કપાળ ઉપર ચહાવતા અને પાછો નાંખ ઉપર ઉતારતા અને એ પ્રમાણે ચશ્મે બાપડો ચોરીઆસીના ફેરાના અડફટમા અફરાતો હતો.

પણ મામાજીની સાંમે બેઠેલો આપણો “હીરો” લવજી દેવો હતો? ખરેખરો હીરોજ હતો જો. એકવીસ વરસનો લરજવાન લવજી, ગોરો ઘટમદાર અને દેખાવેલો હતો. મામાજી કોઇવાર લવજીની ગેરહાજરીમાં મનસે બળાપો કરતા હતા કે “સગી માયની નજર લાગે તેવો દેખાવણો છે, પણ નખોદ ગીયો ચાલનોજ ધણો પાંસરો છે,” તે ખરીજ વાત હતી. ઇંગ્રેજ અને ફ્રેંચ ધણું સારું બોલી વાંચી જાણતો હતો. ક્રીકેટમાં નંબર વન હતો. ગાયણ અને મ્યુઝીકમાં ઉત્તમ હતો. કોઇમી માણસને બનાવવાં અને ઠેકડી કરવાની તેની ઝેણુ તો જાણે એની રંગોરંગમાં દોડતી હતી. કાંઇક પચીસ છોકરીઓને લગન કરવાનાં વચન આપી ચુક્યો હશે; કાંઇક દુજનો બધરીઓના ખાવંદોને અદેખા બનાવ્યા હશે; અને કુદીબંધ માતાઓને ચીંતામાં નાંખી હશે. ફરેલ હરેલ ખાનાર પીનાર હતો અને નવું નવું કરી દેખાડવામાં તેણે નામ કહાડ્યું હતું.

“લવજી-તુને મયાં અકવાડયાંમાં ૨૧ મું વરસ બેહું.”

“ જી ગયા બુધવારે એકવીશમું—”

“ચુપ ! મુગો રહે ! જે કેહું તે સાંભળ્યા કર ! એક બોલખી વચ્ચે બોલ્યોજી તો માથું ભાંજી નાંખશ.” એમ બોલી ડોકરાએ પોતાની જાડી લાકડી-લંગડા પગને ટેકા આપી લંગડા લંગડાને ચાલવા સાર પોતાના પાસાંમાં રાખેલી લાકડી-ઉંચકી.

વાંચનારે એમ ધારવું નહી કે લાકડી ઉંચકાયલી જોઈને લવજી ખીલીને હડી ગયો હશે. અરે નહીરે-લવજી તો ડોકરાની નાડ પકડીનેજ બેઠો હતો. એવો રકાસ અને ફારસ કાંઈ આજે પહેલો થતો હતો નહીં. સામે લવજી અદ્ય વાળીને બેઠો અને ગાત્રમાં જીભ લઈ ફાંતે કરડી ગળી કારણ કે હસવું આવી જતું અટકાવવાને તેને કાશેશ કરવાની હતી.

“ અગાર વરસની વાત ઉપર જ્યારે મારી ઉંમર ૬૨ વરસની હતી અને તુ દશ વરસનો હતો ત્યારે મારાં અશરદ્ધ ધણીઆણી ગુજરી ગયાં. ગુચ્છમાન બેહુસ્ત નેવાળને તેવણ તારા આપના બહેન થતા હતાં.”

“ હાજી. તે મારાં માંયજી તમારા બહેન થતાં હતાં.”

“ તે બધી સગપણની સમજણ મનેમી છે. તું વચ્ચે બટબડ ના કર. ” ડોસાએ જરાડ મારી અંત અરધી મીનીટ થાંભીને તે પાછો બોલ્યો. “ કમનસીબે અમારે ત્યાં છોકરાં જીધ્યા હતા નહીં.”

લાજી મનમાં બગડ્યો, “ તે તે માટે મારા નસીબને હું દુવા દેઉં.”

“ તારા આપ ઉપર મારી બટરનનો પ્યાર બેહુદ હતો અને

બહેસ્તને મરતી વેળા મને કહ્યું કે મારે તુંને દીકરો કરી લેવો ને પાળવો પોસવો.”

“ ગુરથમાન બહેસ્ત તેવણને.” લવણએ ટાહુકો પુર્યો.

‘ મેં તે વાત કબુલ રાખવાને કોલ આપ્યો હતો. ”

“ ઘણું નેક કામ કીધું,” લવણ મનમાં બરબડ્યો.

“ ને તે કોલ મેં પાળ્યો’ત ને હવે પછી પણ પાળશ ”

“ હુરરે ! ” એવી લવણ મનમાં જ બોલ્યો.

“ નારા બાપા તે પછી છ મહીનામાં ગુજરી ગીયા ને તેવણને બધો બરથ મનેજ કરવો પડ્યો ને તે પછી તારી માય-કેવી ભલી મીલનસાર ડાહી છોકરી ગુજરી ગેઇ.” ડોસાએ એમ બોલતાં પોતાની આંખે રૂમાલ દીધો.

લવણ જે હમણા સુધીમાં સઘળી રમુજ લેતો હતો અને ડોસાના બોલવાથી ગમત મેળવતો હતો તે પોતાની માતાની વાત સાંભળતા ચુપ અને ગમગીન બન્યો. લવણ તોફાની હતો, મસ્તાન હતો, રખડેલ છંડી છંદેલો હતો પણ તેની જાતીમાં જીગર હતું અને તે જીગર મધે ધણાક નાજુક અને લાગણીવાળા ભાગો પણ હતા.

“ તુંને મેં પાલ્યો પોસ્યો મોટો કીધો, મીબવ્યો, ભણાવ્યો ને તું કેવો નીકળ્યો ! ”

“ કેવો વળી જુઓની હું કેવો નીકળ્યો તે ! ” એમ બોલી લવણ ઉભો થયો અને હાથ પોહળા કરી પોતાનું આપ્તું તન બદલ મામાજીને દેખાડવા તે ગોળ ચકરડી ખાવા લાગ્યો.

“એસ ! એસીજ એકદમ !”

“પણ મામાજી હું કેવો નીકલ્યો તે—”

“ચુપ ! ચપી જા ! એક બોલ ના બોલતો--મોહકું સીવી લે.”

લગજ એસી ગયો અને પોતાનાં મોહકાં ઉપર તેણે પોતના ખતે હાથ દાખી દીધા; મોહકું સીવવા કાજે નહી પણ હસવું આવતું મામાજીથી છુપાવવાને કાજે.

“તારી લલી માય દયાળુ હતી, નેક હતી, બોલી હતી, પણ કમનગીએ કમસમજ હતી અને તેથી તું વીખરી ગીયો લાડ અને પ્યારમાં બગડી ગીયો. તું નીશાળે જતો હતો ત્યાં મહેતાજીને બુમ પડાવતો હતો, તારી સાથવાળાઓ સાથે દરરોજ મારામારી કરી થોભરાં રગતો હતો અને થોભરું રંગાવીને સુજેલું મોહ લઈ ઘેર આવતો હતો જ્યારે તું માય વનાતો થયો ત્યારે મેં તુને મારી પાસે રાખ્યો અને જેમ તેમ ૧૪ વરસનો કીચો ને તેમ કરતા તે મારે લોહીનું પાણી કાઢું.”

“તમે ઘણા માયાળુ હતા મામાજી”

“એટલુંબી સમજવાની તારી અકક્ક છે એ જોઈ હું અજબ થાવું ને ખુશી થાવું”

“ટુંકયુ મામાજી, વેરીમચ ટુંકયુ”

“જ્યારે મને આફ્રીદીઓ સામે જતું પડ્યું ત્યારે પેલા બુબખ પાલીના હસ્તકમાં હું તુને સોંપી ગીયા. મારી ઉપર તારા ને પાલીના કાગળ આવતાં હતાં ત્યારે મને ઘણો આનંદ થતો કે દીકરો સુધર્યો અને શીખ્યો.”

“ તે તમારી અટકળ ખરીજ હતી મામાજી ”

“ ખરીજ, ખરેખર ખરીજ. જ્યારે તારુ વરમની વાટ ઉપર હું મુંઝાઈ પાછો આવ્યો ત્યારેજ તે મારી અતકલ ખરી પડેલી મેં જોયું. તું એક હજકી, નાચીજ, નીચ, ઘોભણ સાથે નાસી ગીયો.”

“ પણ તે તો ધધો કરવા.”

“ ચુપ ! પાપી, મુજી, મુંગો રહે.”

‘ મામાજી હું કસમ ખાધને કેહુંજ કે તે વખતે મને એવોજ ધખારો હતો કે સાયનટીફીક સીસટમથી કપડાં ધોવાનો હુન્નર મુંઝાઈમાં દાખલ કરવો અને તેટલા માટે મેં મારી નાદાનીમાં તે ઘોભણ સાથે વેપારમાં ભાગ ટીધો.”

“ હોશો. તે જર વરસની ઘરડીએ તારા જેવા નાદાન મુખર્જી બનાવ્યો અને તારા પછસાથી પોતે ધધો-કરી તુને હજકો પાડ્યો. તું એક ગલીચ ઘરમાં પડેલા માત્ર ઉપર રહ્યો હતો અને બીજે માથે તે તારી ઘોભણ ભાગ્યા પોતાના માટી અને છોકરાં સાથ રહેલી હતી ”

“ તેજ દેખાડેજ મામાજી કે મારી નેમ પ્રમાણીક હતી ”

“ પણ લોક તું ધારે ! લોક શુ સમજે ! ”

“ તે લોક શુ એમ સમજે કે હું તેની સાથે નાતરું કરવાનો છેઉ ! ”

“ તારી નીતીન માટે લોકોને હજકો પીચાર આવે અને તુંને કાઈ પાસે ઉભો રાખે નહાં.”

“ એ બનવાનુંજ છે મામાજી.”

“ નહંતે તારા કંદેજ કે બનવાનુંજ છે.” મામાજી ખીજ પાડીને

બોલ્યા; “તે તારા ઘોભીના ધંધામાં ખોટ આવી. તું અધો હીરાખ કેતાખ રાખનારો એકાઉંટર પડ્યો તે ખોટ નફાની વાત ઘણી સમજે અને તારી જલ્દી ભાગ્યણે ત્રણસો રૂપ્યાની ખોટ દેખાડી. ધંધો ચાલુ કરવા સારૂ તેં મારવાડી પાસેથી રૂપ્યા હજાર કહડાવેલા તે અને તેની ઉપરનું વ્યાજ ૭૦૦ રૂપ્યાનું મને ભરવું પડ્યું ને ઉપરથી ખોટના ૩૦૦ રૂપ્યા જાંસવા પડ્યા જેથી તમે દીકરાજી ૧૮ વરસની ઉંમરના હતા ત્યારેજ મને બે હજારનો ચાંલો થયો.”

“મામાજી, એતો ધંધો છે વેપાર છે. ખોટખી થાય કે નફાખી થાય. નફો થતો તો તમેજ ખુશી થતો.”

“તો આજે ધંધો વેપાર ને નફો કરનારનાં મોહડાં તો જોંઓ. પણ આગલ તો ચાલ-તે પછી તે શું કીધું! પેલી વાહડી કાપુની વીધવા ભાખાઈ સાથે પણવાની ડબ્બલાત તું આપી આવ્યો ને કાગળો તેં તેની ઉપર બેવકુફાઈ કરીને લખ્યાં ને તેને લગનનો ફાલ તોડવાની દામીજીની ફરયાદી માંડવા નીકળી ને મારાં ઘરમાં વકીલની નોટીસોના વહાણુ ફાટાં.”

“પન મામાજી એને વાહી પટાવીને વચન લીધેજો. હું તો નાદાન હતો તે—”

“ને તેં એની ઉપર લવ-લેટર લખ્યાં તેખી એને વહી પટાવીને લખાવ્યાં હોશે. જરા શરમા, શરમા, મને ઘરડે ઘરડપણુ વકીલોને તાંહ સુજેલા ગાઉટના ભરેલા પગ સાથે ધકેલા ખાત્રા પડ્યાને જેમ તેમ ત્રણ હજાર રૂપ્યાને ઘેરે ગીયો ત્યારે તે રાંડ બુઢી ધંધેડી દપટ પડી.”

“એ તો માનં નસીબમાં હતું—”

“મુંગો રહે—સાંભળ. તે પછી ઘોડાની શરતમાં તું હારી આવ્યો. ને તેખી મારે માથે દોઢ હજારની ચોટલી થઇ. મોટર દોડાવી વીક્ટોર્યા વાળાની માડી ભાજી નાંખી ને ઘોડો મારી નાંખ્યો ત્યારે વળી મારી ઉપર કાટર ચાલી. પેલા ધનજીની બધરીને આઇસક્રીમ ખાવા લેઇ ગીયો તેને ફળેટા કીધા ને બધરીથી છુટા છેડા મેલવવાની ફરી-યાદી માંડી તારી ઉપર તોહમત મુકવાની તબયારી કીધી અને એવું એવું કાંઇ કાંઇ તે કરી દેખાડ્યું અને હવે કોણ જાણે શું કરશે”

“માનં નસીબમાં હોશે તે થશે.”

“પણ આવ્યે બધું તુંને કેહેવા આજે મેં તુંને માગી પાસં બેસાડ્યો નથી.” મામાએ એ ખીતીટ ચુપ બેસીને કહ્યું.

“ત્યારે કાંય બીજું વળી છે કે !”

“હા-ધણું અગતનું છે,”

“તે શું મામાજી.”

“તુંને સુધારવાનો ને પાંસરો બનાવવાનો મેં એક ઉપાય શોધી કહાડ્યો.”

“તે કાંઈ તમારી ઓરીજીનલ સ્કીમ છે કે !”

“તુંને સુધારવાનો એકજ ઉપાય હવે બાકી રહ્યો” ને તે ઉપાય હું અમલમાં મુકવાનો ને ફર મુકવાનો”

“જરા મનેખી તો કેહો મામાજી કે હુંખી તે ઉપાયને વાસ્તે તબયાર થઇ રહેવું.”

“ઉપાય એજ કે એકદમ તારાં લગન કરી દેવા !”

પ્રકરણ ૩ જી.

સુધારવાના રસ્તા પર.

“ મને પરણાવવા માંગો છ મામાજી ?” લવજી ભડકીને અજબ થઈ કાંઈક ઘભરાઈને છલાંગ મારી ઉભો થઈને બોલ્યો.

“ હા. તારાં લગન એકદમ કરી નાખવાનો મેં પકો સાબુત, મજબુત ઠરાવ ફાવેલ. ગયાં ત્રણ વરસમાં તે મને એક ઘડીખી જપ મારવા દીધી નથી કે નચીતે બેસવા દીધો નથી પણ હું ધારું છું તે માનુષ્ય કે તું લગન કરશે તે પરણશે ત્યારેજ સુધરશે અને તું સુધરશે ત્યારેજ મને જરા રતી નીરાંતે બેસવાનું બનશે ” મામાજી માકુજીએ પોતાની જાડી લાકડી જમીન ઉપર ઠોકીને છેલ્લો અલટી મેટમ આપ્યો.

લવજીભાઈ ચોંક્યા. મામાજી રખેને ડાઘ ખાપવાની વાંકી ટીકી દીકરી મળે જોળવી દે તેની ભાઈને ચીતા પડી. પણ લવજીએ તરતજ જોયું કે મામાજી ઘણા શુર પર ચઢેલા હતા અને મામાજીની માગણીને તુછકારી કહાડવામાં સલામતી હતી નહીં તેમજ એકદમ હા કહી દેવામાંથી કમજબતી હતી માટે તેણે શીલસુરી ચલાવવા માડી.

“ જવાન્યાઓને સુધારવાના પીળ વણા ઉપાય છે મામાજી.”

“ એક હગ્ગર એકસોને અગ્યાર ઉપાય હોશે તોખી હું તો આએજ ઉપાય અજમાવી જોવાનો છું. મારી ખાત્રી છે કે તું તારી ઘણીઆણી સાથે ઠર પડશે તોજ તું મને ઠર પડવા દેશે ને તારું ધ્યાન ઘણીઆણી ઉપર લાગશે ત્યારેજ મને શાંતીમાં ધ્યાન રાખવાનું

બનશે." મામા બોલ્યા; "તું તારી બધરી સાથે સુખ ભોગવવાનું મનપર હશે તો અલગતા તું સુખી થશે તેને સુખી બનાવશે."

"તે બધા સંજોગ ઉપર આધાર છે મામાજી. પહેલાં તો મારી બધરીએ મને ખુશી કરવો જોઈએ અને બીજું તો એ કે મારો પ્યાર તેની ઉપર હોવો જોઈએ."

"એજ-માયા-એજ તમારા આજકાલના ધણુક છે. પ્યાર હોય તો પરણવું એ તમારું બહાનું આજે તમારા લોકનું નબોદ વાળે છે. એ તમારો સુધારો. લગન કરવાની વાત આવી કે છોકરો કહેશે કે મારો એની ઉપર પ્યાર નથી તે છોકરી કહેશે કે એને હું ચાહી શકું નહીં. પણ એ તારું બહાનું ચાલવાનુંજ નથી ગરબુ કે તે છોકરીને જોતાંજ તું ખુશી ને મગન થશે."

"ત્યારે તમે મારે વરે કાંઈ છોકરીથી શોધી કહાડીશ કે ?"

"હા. તે છોકરી તુને ખરાં જીવરથી હમેશ ચાહશે."

"તે વળી તમે કેમ જાણ્યું ! તેના દીલની વાતની તમેને કેમ ખબર પડી !" લવજીએ કાંઈ રમુજ લઈને સવાલ કર્યો.

"જે છોકરી સારી તરખીવણથી, સારી તાલીમથી, સારાં શીક્ષણથી, સારી સગતમાં, સારાં માળાપના હાથ હેઠળ, અને સારાં માણસોની દોસ્તી વચ્ચે ઉધરેલી હોય તે પોતાને મારે પસંદ કરેલા ખાવંદને ચાહવા વના કદીથી રહે નહીં."

"હીઅર ! હીઅર ! મામાજી તમારી દુર અંદેશી અને મચ્છત્રી મને છક કરી નાંખે." લવજી દોકારમાં બોલ્યો.

“તું નાદાન છે તેથી કશું જાણતો નથી પણ મારા જેવો ઘરડો ને અનુભવી થશે ત્યારે બધું બરાબર જાણી સમજી સકશે. તું ખુબ સુરત દેખાવતો છે અને કોઈથી છોકરી તુને ખાવદ બનાવવાને રાજી થશે એમ મને લાગે છે. મારી મરજી છે કે આએ છોકરી સાથે તારું પરણવું અને ગોઠવાઈ જવું”

“પણ તે છોકરી કાણ ? હું જાણું તો ખરો, જોઈ તો ખરો, પસંદ કરું તો ખરો. એકદમ કેમ હા કેહેવું ?”

“અલખતાં તારે તેણીને જોવી જોઈએ. હું જુના વીચારનો છેલ્લું પણ તેમ અણધર બનવા માંગતો નથી અને કોઈનું સુખ તારાજ કરવાનો મારો વીચાર નથી અને તેમાં ખાસ કરીને તું કોઈથી રીતે દુઃખી થાય ને જોવા હું માંગતો નથી. તે છોકરીને તું જો, પસંદ કર અને પછી પરણ-અસ હવે !”

“થેંક્યું-એ મારે કબુલ છે.” લવજીએ એક છુટકારાનો દમ ખેંચ્યો.

“હવે સાંભળ મારો અસલ જુનો દોસ્ત જામાજી પારડીવાળા મુંજઈમાં રહેછ. તાંહ તેનો જંગલો છે.”

“તેને વરે તમે મને જે ચારવાર કેહેલું ખર.”

“હા. તેની જગીર પારડીમાં છે અને પારડીમાં તેણે જંગલોથી બધાવ્યોછ હમણા થોડા દહાડા તે પારડીમાં આવીને રહેલો છે. તેની દીકરી અમીષ સાથે તુંને ગોઠવવાની મારી મરજી છે. જામાજીએ મારી ઉપર કાગળ લખીને જણાવ્યુંછ કે મારે અને તારે જે પાંચ દહાડા તેવણને ઘરે પહોંચ્યા તરીકે

જવું. હમઅધ સાથે તુંને ગોઠવવાની મારી ને તેની બેઠીની મરજી છે. હવે મને આએ નાગાક સેતાન ગાઉટ આવીને વળગયોછ તેથી મારાથી હમણા જમાજીને ધરે જમ શકવાનું નથી. પણ તુંને ખોતી થવાનું કાંઈ કારણ નથી. તું કાલે સવારે પારડી જા અને તેવણમે ધરે બે પાંચ દહાડા રહે નેટલાં મારો પગ જરા રતી નરમ પડશે તો હુંજી આવી લાગશ. જમાજી મારા કરતાં ઉમરમાં ઘણો નાસ્તો છે પણ દીલાવર જીગરનો છે ને તારી ખાતરદારીને પરોણાગત કરવામાં કશું બાકી રાખશે નહીં.”

“મામાજી તમારી મરજીજ છે તો હું જમાજીને ધરે જવાને ને આએ મારી લવીપની બહરીને જોવા તપાસવાને તૈયાર છું. જેવો તમારો હુકમ મામાજી,” લવજી મોહડેથી એમ બોલ્યો પણ મનમા બરબડ્યો કે, “અહીં એક તરફ દબધ ચપધ રહેતા કતાલો આવી ગીયોછ તે જરા બહાર તો પડુ, એ જમાજી સાથે વાત તો કરે.”

“પણ ત્યાં કાંઈ તારી જાતના જણાવતો જો. દોસ્ત આશનાવોમાં ને એલખીતાં પાળખીતાઓમાં તેં તારું નાંખ તો કપાવી નાંખ્યુંછ પણ હવે ખુપરો બાકી રહેયોછ તે રહેવા દેજે, તેખી ના કપાવતો. એ જમાજીને સસલાનો ને દરયાઈ બટકનો શીકાર કરવાનો ઘણો શોખ છે વારતે તુંને મજાહ પડશે. ખુશનુમા જંગલ છે ત્યાં ઘોડેસ્વારી કરવાનીખી તુંને મજાહ પડશે. તારો ઘોડોખી તું સાથે લેતો જજે. ને આએ પાંનસો રૂપ્યા આપુંછ તે ખરચના રાખજે; ને નહીં, તો એ પાનસો રૂપ્યા લઈને એમથી તેમ મુંઝઈ કે પુને કે કઝકતે વટી ના જતા. સમજ્યા કે ?”

“મામાજી તમારી ઘણી મહેરબાની છે” લવજી બોલ્યો. અને મામાને ગળે વળગ્યો. લવજી-અગાઉ કહ્યું છે તેમ કાંઈ નાણુક લાગણી પણ ધરાવતો હતો અને મામાજીના ગુસ્સા, ખફગી, કચવાટ, કરોધ સાથે મામાજીની બેહદ પ્રીત તેની ઉપર હતી તે તે સમજી શકતો હતો.

“પારડીમાં નાટક તો નથીજ એટલે તાંહ તું ભટકશે નહીં. ત્યાં કસબને બારખી નથી એટલે છાકકો થઇને ઘરે આવશેખી નહીં. તાંહ ઘોડાની શરત નથી જેથી તું હારીને કરજ કરશેખી નહી, ને તાંહ ગાનારીઓના મુજરાખી નથી જેથી તું——”

“મામાજી મામાજી, તમે મારેવરે ઘણો હલકો વીચાર ગંખાજી, મને એ ગમતું નથી જો.”

“ગમે કે નહી ગમે પણ જે ખરૂં છે તે હું કેહુછ. હવે ધોબણ સાથના ધધાની ભાગીદારી અને રંડાયલી સાથના લગનના કોત્ર કરાર ને મારવાડીની ચાહી એ બધું ભુતી જજો. હવે હું અખાડા કરવાનો નથી.”

આવું તો આજે પાંત્રીશમી વખત લવજીએ મામાને મોહડે સાંભળ્યું હતું પાંત્રીશ વખત મામાજીએ દમ ભરાવ્યો હતો કે “અખાડા કરવા નથી” માટે લવજી ઉપર આ ધમકીની કાંઈ ઘણી હિડી અસર થવા પામી નહી અને જ્યારે મામાજી ઉપલી તરેહવાર શીખામણ દેતા હતા તથા લવજી ઉપર અસર થાય છે એમ મનમાં સમજી મલકાતા હતા (કે જેમ અગાઉ પાંત્રીસ વખત મામાજી સમજાવતા હતા અને મલકાયા હતા) ત્યારે પાનસો રૂપ્યાનો દેમ દાળ વાટક્ષો કરવો તેની ગોઠવણ લવજીભાઈ મનમાં રચતા હતા.

“કાલે સહવારે ૭ વાગે તું નીકળજો. ઘોડાપર બેસીને જશે તો

કલાક કે દોઢ કલાકમાં પાનડી પુગા જશે. તારી સાથે અમદુલને લેજો. તેને આપણાં પેલાં બુઢાં ટટુર બેસાડીને લઈ જજો.” મામાજીએ કહ્યું.

“પણ મામાજી અમદુલનું શું કામ છે? એ તો તદ્દન નવો સવો માવડી ગમાડ છે. મારો જુનો નોકર—”

“તે તારા જુના નોકરને મેં નવી નોકરી એ મોકલ્યો. તેને સીંઘાપોર તરફ ગેઈ કાઢેજ રવાના કરી દીધો. હમણા તો દરયા દોહડતો હોશે.”

“પણ કાંય? એમ કાંય? મને પુછવા વગર ગીયો?”

“તુંને તો પુછવાનો હતો પણ તારીને તેની મેં મુંઝાકાત થવા દીધીજ નહોં. તે તારા નોકરથી તું વધારે બગડ્યો. તે હું સમજું. તેને પછસા મલ્યા કે આપજી મલ્યા. તેને મેં કહાડ્યો ને આએ અમદુલ તે આપરા ચપરાસી કાસમના દીકરાને મેં તારી નોકરીમાં રાખ્યો.”

“મામાજી તમે તો મને એકદમ સુધારી નાખવા બેઠા.”

“હા. એવો મારો હગવ છે. હવે તો મેં એવો વીચારજી રાખ્યો કે તું ફરીને કરજ કરશે તો નુસપેપરમાં છપાવશ કે તુંને કાઠએ નાણાં ધીરવાં નહીં. જેવું, તું કેમ નથી સુધરતો?” પાછી જુલની ઇસ્તીમ ચલડી માટે લવજીએ જાજી રમાડી લીધી.

“જેમ તમારી મરજી મામાજી. હવે હું દમડીનુંબી કરજ કરવાનો નથી જેથી તમેને એવું છપાવવાની તરદી પડવાનીજી નથી ને જીવ કુચવશોજી નહીં” અગાઉ જેમ પાંત્રીશ વખત લવજીએ

મામાજીને કબુલાત આપી હતી તેમ આગે છત્રીશમી વખતથી આપી અને અગાઉ પાંત્રીશ વખત મામાજીએ વીશ્વાસથી આ કબુલાત ખરી માની હતી તેમ આગે છત્રીશમી વખતથી ખરીજ માની અને બંને મામા ભણેજ જમવા ગયા.

જમતાં જમતાંથી મામાએ શીખામણનો ટોપણો ખાલી કીધો અને લવજી એવો તો મછી મટન અને મરઘીપર મંડી ગયો હતો કે તેને મામાજીનાં ભાપણનો ઘણોજ થોડો ભાગ સાંભળ્યો, તેથીજી થોડોજ ભાગ સમજ્યો, અને તેથી ઘણોજ ઘણોજ થોડો ભાગ સેના ધ્ય નમા ઉતર્યો.

ખીજે દહારે લવજીભાઈ યુરોપયન ધપનાં રાઈડીંગ પોશાકમાં તઈવાર થયો અને તેનો દેખાવ જોઈને મામાજી પોતે મનમાં હરખાઈ ગયા ખારસો પોણા છ ડ્રટ ઉંચો, ગોરો ગુલાબી ગાલનો, નાની આકડાદાર મુછનો, કાળા ભમર જેવા ભરાવદાર ગાલના ભારા સાથના ઘટમદાર માથાનો, પોહલી પેશાની અને ભરાવદાર છાતીનો, નાનકડો જંગી પેહલવાન હોય તેવો મામાજીની સામે આવીને ઉભો અને મામાજીએ તેને હરખથી, પ્યારથી, મોહખતથી અને મમતાથી ચાંપીને કાટી કીધી અને તે સાથે અધુરી હતી તે પુરી એ શીખામણ દીધી.

પછી પોતાના જેવાજ મસ્તાન તાફાની તેજી મોટા વેગર ઘોડા ઉપર લવજી સ્વાર થયો અને નાનાં ઘરડા ટટ્ટ ઉપર અમદુલ બેંડા અને આગે નામચીન જોડી પારડી તન્ક સડમડાટ રવાના થઈ.

પ્રકરણ ૪ થું.

લવજીનો નવો નોકર.

સવારનું પોહર હતું. ખુશનુમાં ઠંડીની લેહડી ગામડાંની દીલખુશ સીનરી વચ્ચે લેહરી રહેલી હતી. જમીન રાતના પડેલા ઠાર અને દવથી બીનાસ વાળી બનેલી હતી. પંખેરાં અને જનવરો ખુશ રમત ગમતમાં આસપાસ નાચી રહેલાં હતાં.

વજ્રશાડથી નીકળેલા આપરા બેરાદર લવજીની સ્વારી પારડી તરફ હેંડતી હતી. લવજીએ થોડોકવાર થોડો કદમ કદમ ચલાવ્યો અને તે પછી કેંટર દપટાવ્યો અને ત્યાર બાદ તે ઉંચ તોખમનું ઉમતા જનવર ગેઝમાં આવી કુદકરા મારી ચારે પગે જોડપ નીકળી ગયું.

લવજી વીચારમાં હતો. “ આએ આપણા જમાજી કેવા હશે ! જમાજીના જેવાજ એવણખી મુએલા દાવાબલ્યા હોસે તો કાશી સગ જસે કેમ ! જો રંગીલા મોજીલા હોશે તો હીકજ છે પણ એ રંગીલા નહી હોસે તો મને પોતાને રંગીલા બનતાં અને એને બનાવતાં મને કહાં નથી આવડતુ ! મામાજી આએ જમાજીને ઓળખે છે અને અંચે વરસ જ્યારે હું કાકકતે શરતમાં ગીયો હતો ત્યારે મામાજી તીથલથી બે પાંચ દહાડા એ જમાજીના પારડીનાં બગલાસાં જમ્બને રહેલા હતા હા-મને યાદ છે. મને મામાજીએ કેહેલું કે તેવલુ જમાજીને ઘરે રહેવા ગયલા ત્યારે ચપરાસી કાસમનેખી સાંથે લઈ ગયલા. કદાચ કાસમ ખાત્રા સાથે આએ ઉજમખ અખદુલ દીકરોખી ગીયો હોશે.

વાસ્તે જરા અઘડુલને પુછું ખરો કે જમાજીનો ધરખટલો ખટારો છે કે ખરખર પાંચમ છે તે જરા એનાથી જાણું તો ખરો. ”

એવો વીચાર કરીને પોતાના નવા નોકર અઘડુલને બોલાવવા તેણે ધોડો રોક્યો અને પાછું ફરીને જોયું. અઘડુલ જણાયો નહીં. “એનું ઘોડું ધરકુ ને ધીમું છે તેથી હળવે હળવે આવતો હોશે.” એવું વીચારીને લવજીએ પોતાનો ઘોડો ઝાડની ઘટામાં છાંયડામાં ઉભો રાખ્યો.

જેઓ વલ્લશાહથી પારડી અથવા પારનેરાનાં કુંગર તરફ ફરવા હરવા અથવા પીકની કે અથવા કાઘ કામે કાળે ગયા હશે તેઓ જાણતા હશે કે સારી સડક બાંધેલી છે અને સડકની બંને બાજુએ મોટે ભાગે બાવળના ઝાડ ઉગાડેલાં છે. આમ હોવાથી રસ્તા ઉપર સારો છાંયડો પડે છે. હમણા તરતનો સુરજ ઉગેલો હતો અને જાંખલ પડતી હતી માટે તડકો ઝાઝો હતો નહીં જેથી લવજીને તાપથી હિરાન થવું પડ્યું નહીં બલકે સહેજ ઠંડક લાગતી હતી માટે તેને આમ ખોટી ધવાથી અડચણ નડી નહીં.

લગભગ પંદર મીનીટ લવજી થોભ્યો અને પછી અધીરો પડ્યો- ગીંતામાં પડ્યો. “એ અઘડુલ ક્યાં દટાઈ ગયો ? કેડે પડી તો નથી ગીયો ? ઘોડું એને લેઈને ખેતર તરફ નાસી તો નથી ગીયું ? રસ્તો તો જુલે નહીં કારણ કે એકજ સલંગ સીધી સડક છે પણ કદાચ ખેતરમાં જવાની ગાડાં અને માફાથી પડેલી ગદેર વાટે કેડે આડે રસ્તે નીકળી તો નહીં ગીયો હોય ?” વીચાર કરતો અને એ ચાર સરસ્વતીયાં બાજુનો લવજી ઉભો હતો અને તેનો ઘોડો તલપા કરતો હતો તેટલા

દુરથી અમદુલ મીયાની સ્વારી આવતી દેખાઈ અને તે જોઈને લવણ બેઅખત્યાર હસી પડ્યો.

અમદુલની ઉંમર આશરે ૧૮ વરસની હતી અને નાનો હતો ત્યારથીજ તે અસાધારણ ઉંચાઈનો જણાતો હતો તે ૧૦ વરસ પછી જેમ ઉંમરમાં અને ઉંચાઈમાં વધતો ગયો તેમ અકલમાં ઘટતો ગયો. લાંબો સ્કાટકા જેવો અમદુલ નાનાં ઠીંગણા ટટુ ઉપર બેઠેલો હતો અને તેના પગ જમીનથી ફક્ત એક કે દોઢ ફુટ ઉંચા લટકતા રહેલા હતા. તે લગભગના ઝટકા મારી તથા હાથ માહેલી જડી સોટી ફટકાવી તથા શુભ ખરાડા પાડીને ટટુને હાકતો હતો.

અમદુલ પોતાના નવા શેઠની નોકરીમાં તેજ દીવસે દાખલ થયો હતો અને આગલી રાતેજ તેના અકલમંદ બાપ કાસમે તેને એક નોકર તરીકેની ફરજોની ધણી ધણી શીખામણો દીધી હતી જે સઘળી શીખામણુ મુજબ ચાલવાનો અને તેમ કરીને પોતાના નવા શેઠને રાજી રાખવાનો તેને મકમ હરાવ કરી મુક્યો હતો.

અમદુલ ધીમે ધીમે આવ્યો અને પોતાના શેઠના ઘોડાથી દુર પોતાના ટટુને તેણે ખેંચી તાણી ઉભું રાખ્યું. આખે ટટુ આખે રસ્તે તો કદમ ઉચકતાં અમદુલના પાંખડાને કસરત આપતું રહ્યું હતું પણ પોતાના તખેલાના હમેશના સાથીને દુર જોઈ તેની પડોશમાં જવાની તેને હોંશ થઈ આવી હતી માટે આખે રસ્તે ચલાવવાને અમદુલને જે મહેનત અને જોર વાપડવું પડ્યું હતું તેજ મહેનત અને જોર વાપરીને ટટુને ઉભું રાખવાને અમદુલને પાંખડાં ઉપયોગમાં લેવાં પડ્યાં હતાં.

અખદુલને દુર ઉભેલો જોઈ લવણએ કહ્યું. “એમ આમ, મારી આગળ ચાલ, ચાલ જલદી.”

“નહી સાહેબ, હું કાંઈ એટલો બધો મુરખ નથી.”

“એટલે ! મુરખ નથી એટલે શું ! એમ આવ, મારી આગળ.”

“હું મારી ફરજ બરાબર સમજી જાઉં સાહેબ અને તેથીજ હું તમારી નજદીક આવવાની બેઅદમી કરી શકતો નથી.”

“પણ ઇડીયટ, હું તુને કેહું કે મારી આગળ આવ ત્યાં મારા હુકમને તાબે થઈને આવવું જોઈએ.”

“તે કાંઈ મારા બાવાજીએ મને સમજાવ્યું નથી. મને તો એમજ સમજાવ્યું કે શેઠની લગોલગ જવાનું બેઅદમી ભર્યું છે વાસ્તે હું દુરજ અદમથી ઉભો છું. હવે ફરમાવો.”

“યુ કનફાઉટેડ ઇડીયટ !” લવણ ખીજવાઈને બોલ્યો, “તું બરાબર તાલીમ આપવી જોઈશે.”

એમ કહીને પોતાના ઘોડાને એક મારી તે એકદમ અખદુલ તરફ ગયો અને અખદુલના નાના ધરડાં ટટુને લવણનો જોરાવર જવાન પાહડ જેવો ઘોડો એટલા તો જોરથી અથડી પડ્યો કે ટટુ અને અખદુલ બંને ગોલાંટ ખાઈને ભુ.ઉ ઉસ કરતા ગગડી પડ્યાં.

ટટુ તો તરત ઉઠી, બદનપરની ધુળ પખોડી ધાસ ચરવા મડી ગયું પણ અખદુલ તો જમીનપર બેસીને રડવા લાગ્યો. બાવાજીના જુવાની માફક દીબો તાણી તાણીને રડે.

તેનો કાન પકડીને લવણએ તેને ઉભો કરીધો અને ટટુને પકડી

જેમ તેમ અમદુલ્લને તે પર બેસાડ્યો અને તેમ કરતાં તે બરબડ્યો.
 “નખોદ ગીયો મારી નોકરી કરવા આયોજ કે મારી પાસે નોકરી
 કરાવા આયોજ ? એ ઇડીયટની સાથે કેમ પાટલો ફાવશે.”

હવે બેઉ પાછા ધીમે ધીમે આગળ ચાલ્યા.

“અમદુલ્લ હું તુંને કાંઈ પુછવા માંગુછ.”

“હાજી પુછોજી-હી-હી-હી.”

“અરે પણ રડી શાનો મરેજ ?”

“મને લાગુંછ સાહેબ.”

“કહાં લાગુંછ ?”

“કમરની નીચે ને જાંગની ઉપર.”

લવજ પાછો હસી પડ્યો. “ચાલ મુગો રહે.”

“તે સાહેબ હું તો મારી શેઠ તરફની ફરજ અગવુછ.”

“તે રડી પડવાનીખી ફરજ હોશે.”

“કોણ જાણે ?”

“તે તું એટલો પછાત કાંય પડી ગીયો હતો !”

“ટટુ દોડ્યું નહી.”

“આએ ટટુ તો હમેશાં જડકુ ચાલતું છે.”

“પણ થાકી ગયતું છે સાહેબ.”

“થાકી ગીયું ? આટલું ચાલતાં થાકી ગીયું ?”

“કાલતું થાકી ગીયુછ.”

“તે કાલે શું થયલું જે ?”

“કાલે સવારે સાત વાગે વલસાડ જઈને ટપાલ હું લાવેલો; પછી નવ વાગે બજારમાંથી કાદમરી ને મરચાં લાવેલો; પછી અગ્યાર વાગે શેઠની દવાઈ લાવેલો; પછી બાર વાગે ઇસ્ટેશન પરથી બરફ લાવેલો; પછી એક વાગે ઘાસને માટે વરદી આપી આવેલો; પછી બે વાગે તાર કરી આવેલો, પછી ત્રણ વાગે દુધ લઈ આવેલો; પછી ચાર વાગે શેઠને વરે તાડી લાવેલો; પછી પાંચ વાગે ધોભીને ઘરેથી કપડાં લાવેલો; ને પછી છ વાગે ફરવા ગયલો, પછી આઠ વાગે પાછો સ્ટેશન પર જઈને બરફ લઈ આવેલો ને પછી દશ વાગે સુઈ ગયલો.”

“પણ એ બધું તો તે કીધું તેમાં ટટુ કાંય થાક્યું !” લવ-જીએ ગુચવાઈને સવાલ પુછ્યો.

“તે દરેક વખત ટટુ મારી સાથે આવેલુની.”

“અરે તારું અત્યાપાત થાયરે તારું. તે શું આએ બધું કામ કાજ તેં ટટુ પર બેસીને કીધેલું કે !”

“હાજી. ફરજ બળવવાની તે હિતાવળે જવાનું ને હિતાવળે આવવાનું તેથી ટટુ પર ગીયો આયો ને ટટુએબી પોતાની ફરજ બજાવી.”

“તારી ફરજને આગ લાગેરે ! ત્યારે રાતના દશ વાગા પછીબી શું કામ ટટુને બેસવા દીધું ? એમબીને એમબી રાતનાબી ચકર મારી આવવાં હતાં ?”

“પારજી. હવેથી એમજ કરશ. મારી ફરજ બજાવશ.”

“જોતી આએ તારી ફરજ અરજ મરજ સહિ આડે રસ્તે

કહાડી નાંખશ જો હું કેહું તાંહ લગી ટટુપર પાછો એસતોજ ના
ને ટટુને આસાયશ આપજો.”

“ ઘણી મહેરબાની; કાનજી કે હવે થોડા દહાડા મારાથી ટટુ
ઉપર એસાવાનું નથી. ચામડું બધું ઊલાઇ ગીયું.” અમદુલ એટલે
પાછો રડ્યો અને ટટુપર જેમ તેમ તરો થઇને પોતાના બદ્દાને
જાંગની ઉપરનો ભાગ પસવારવા લાગ્યો.

“ પણ હવે પાછો શાનો તારા આપદાદાને નામે માહેતમ કરવા
જેઠો ! હું પુછું તેનો જવાબ દે. મારા મામાજી ગયે વરસ જમાજી
પારડીવાળાને તાંહ ગયલા ત્યારે તુ ખી તેવણની સાથે ગયલો કે !”

“ નહીંજી.”

“ ત્યારે તેં જમાજીને જોયા નહી હોશે.”

“ જોયાજી સાહેબ.”

“ કહાં ?”

“ મુબઇમાં એકવાર શેઠને તાંહ એ જમાજી જમવા આવેલા.”

“ તે મેં તો નહી જોયલો.”

“ તે તમોને જગાડવાની શેઠે મના કીધેલી ને તેથી મેં મારી
ફરજ બજાવેલીને મારા બાવાજીએ ખી ફરજ બજાવેલી.”

“ એ બકી શું મરેજ ?”

“ મને મોગ શેઠે કહેલું કે જમાજીના દેખતાં એમજ કેહવું
નાહલા શેઠ ॥ તખીયન ડીક નથી તેથી પોહડેલા છે ને એમ નહી
કેહવું કે છાકટા થઇને આવીને સુનેલા છે.”

“ સુપ ! અવી તાલીમ તારા બાપે આપીછ કે !”

“ હાજી. તાલીમ મને એ મળીછ કે શેઠ આમળ બધું સાચે સાચું કહી દેવું ને તેથી કેહી દેવુંછ.”

“ વાઈ એ જામાજી કેવો છે !”

“ સાહેબ તે એક માટીડો છે.”

“ પણ હું તે કહા કેહવુંછ કે બધરી મુએલી છે. દેખાવ કેવો છે તે હું પુછુછ.”

“ લાંબોળી નથી ને ટુકોળી નથી, જવાનખી નથી ને ઘરડોળી નથી. ગોરોળી નથી ને કાગોળી નથી, બધું મધ્યસરનું છે ”

“ મુઓ તુ સમજનો આપતો.” નવજી ફફડીને બોલ્યો.

હવે તેઓ આગલ વધ્યા અને લવજીને પોતાના નોકર સાથે ધીમે ધીમે મુસાફરી કરવી પડી અને તે મુસાફરી કરતી વેળા ટટુની તેને દયા આવી તેમ છોલાયત્રાં બદન સાથે અબદુલને બેઠેલો જોઈ તેને રમુજખી ઘણી ઉપજી.

અતરે તેઓ પારડીની પાદરે આવ્યા અને ત્યાં કોઈ માણસને પુછતાં તેણે જામાજીના મકાનની નીશાની આપી અને તેઓ તે મકાન તરફ આવ્યા. તે મકાનની લગોલગ આવી પુછતાં લવજીને યાદ આવી માટે તેણે અબદુલને પુછ્યું.

“ અરે અબદુલ મારો પોર્ટફુલ્યો ને બીજું બધું કહાં છે ?”

“ તે તો સાહેબ આપરો માલી લઈને પછવાડેથી આવેછ. થોડા

વખતમાં આવી પુગશે સાહેબ.”

જામાજીનું મકાન એક મોટા બગીચાની વચ્ચે આવેલું હતું જે બગીચો એક મુગધના ગારડન જેવો નહોતો પણ ગામડાંની વાડી જેવો હતો. ફૂલ પુલના ઝાડો હતાં, નારીયલી અને ખજૂરીઓ હતી; આંબા અને કેળ હતી; પેરદી અને દારમરી હતી; અને તરકારીના ક્યારા હતા.

દરવાજાપર એક દુબરો હતો જેને લવજીએ પુછ્યું, “ જામાજી પારડીવાળા શેઠનો બંગલો આમ્નેજ કે ?”

“ હોવે.”

“ શેઠ ઘેરમાં છેકે ?”

“ હોવે, બેઠેલો છે.”

“ શેઠને મારે મલબુંજી ”

“ તો ઘોરેથી ઉતર મારા બાપ, ને ઘોરો મને આપ; ઉં ટમેલા મહી લી જવા તું એમ હીધો ચાલો જત-છેડ તીફા ભીંડા ઉતરાવતો છે.” દુબરાએ જવાબ દીધો.

લવજી ઘોડાપરથી હલાંગ મારીને જિતયાં અને જેમ તેમ ધરી પકડીને અળદુલ ને ટટુ ઉપરથી ઉતાર્યા કારણ કે તેનું છોલાયલું ચામડું તેને ધણું હેરાન કરતું હતું.

“ તુ બી એની સાથે ટમેલામાં જ-હું તુ ને તેડાવું ત્યારે આવજે.” લવજીએ અળદુલને કહ્યું.

“ પણ સાહેબ આએ દુબરાને જે નમાચા મારું !” અળદુલે

પોતાના શેઠને હરસેથી પુછ્યું.

“કાંય ! કાંય !” લવજીએ ધલરાખને સવાલ કર્યો.

“તે સાહેબ એ પોતાની ફરજ બરાબર બજાવતો નથી. તમેને નમીને સલામ કીધી નહીં ને તુ-તાંથી તમારી સાથે વાત કીધી. રહેવો તો એક એ તમાચા——”

“જેની એ અમદુલ આપરે અહીં પરોણા આપાછ. કાંઈ ધુટારા ધુટારા મારફાડ કરવા નથી આપા ને હવે તારી ફરજ બરાબર સઠ ટોપણે સુપરે ટાડી મુક નખોદ ગીયો એમ દરરોજનું ઘેલું લગાડશે તો કાલનો દુકાળ આજે પાડશે.”

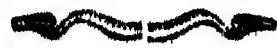
અમદુલ અને દુબરો ઘોડા અને ટટુને લઈને બગીચાની એક બાજુ તરફ ગયા અને આપણો લવજી પોતાના હાથ માહેલા ચાબુકથી ખુટ પખોડી તથા અગ ઉપરની ધુળ ખ ખેરી નાંખી, પેલા દુબરાએ આપેલી નીશાની મુજબ આગળ ચાલ્યો.

થેડક જતાં તે ઉમો રહ્યો. એક દીવાસળીની ભરેલી વાડની પછવાડે એક જવાન ખુબસુરત બાઈ ઉભેલી હતી અને મરઘીને દાણા નાખતી હતી.

તે બાઈ પારશણ હતી આશરે ચોવીસ કે પચીસ વરસની હશે. ખુબસુરત ઘટમદાર ગોળ ચહેરાની, ગુલાબી ગાંઠ અને લાલ હોઠની ભરેલાં ઉંચાં જાંઘની હતી. દીવમાં તેનીએ ગુલાબી રંગની સાડી પહેડેલી હતી જેની સોડ ખસાંપર પડેલી હતી જેથી માથામનુ આંધનું માથુ દેખાતું હતું અને જાંઘને સેંટો પાડેલો હતો. હાથમાં ચીતલ અને સોનાની પટ્ટી ખાંચી હતી અને ગાંઠમાં બારના હયાં રોડી સોનાની સકડી હતી. કાનમાં લાલ

માણુકના લવંગ હતાં.

તે ખુશ મીઝાળે હસતી, આમ તેમ લટકો કરીને ફરતી, પોતાના હાથ માહેલી છાજડી મધેલી મુઠી મુઠી દાણા કહાડી જમીનપર વેરતી હતી અને મરઘાં, બટકાં, હાંસ, તેણીની પુઠે પુઠે કસાજકાર કરતાં દોડતાં હતાં. આ દેખાવ જોતો આપણો લવજી ધડીલર ચુપ થઈ, મનમાં મગન બની ઉભો રહ્યો.

પ્રકરણ ૫ મું.

લવીપના સસરાજી અને લવીપના સાસુજી.

મરઘીને દાણા નાંખતી બાઈને જોતો લવજી ઉભો અને પછી મનસે બરબડ્યો: “આગે કોણુ હોશે? એજ મારે માટે પસંદ કરેલી ધણીઆણી હમબધ હોશે. છે-હીક છે પણ મારા કરતાં ઉમરમાં તો મોટી લાગેજ દેખાવ તો સારો છે-પહેરવાસખી સારો છે પણ—પણ—”

તે બાળ એકાએક ફરી અને તેણીની નજર લવજીપર પડી. લવજીએ યુરોપીયન ધપે નમીને સલામ કીધી અને માથાપરથી એક-ઉડ-હેટ ઉંચકી કે બાઈએ હસીને વળતી સલામ કીધી અને હાથમાંની છાજડી જમીન ઉપર મુકી દઈ તેણી લવજી આગળ આવી અને બોલી: “આવોજી-ક્યારે આયા!”

“જી હમણાજ આયો. હું જલમાજી શેઠને મળવા આવ્યોજી.”

તેવળુ ક્યાં છે ?” લવજીએ બડી સમ્યતાથી કહ્યું.

“ તમે લવજીભાઈ કની !”

“ જ હા.”

“ તે તમે આવવાના છેઓ એમ અમે અગાઉથી જાણતાં હતાં. જમાજી ક્યારનોવાર થયો તમારી વાટ જોયા કરેછ તે જાંપા ઉપર દુશ્મરાનેખી બેસાડી મુખ્યો હતો કે તમે આવો તેવીજ ખબર આપે. તે મુખ્યો દુશ્મરો ક્યાં ગીયો.”

“ તે મારા ઘોડાને તબેલામાં લઈ ગીયોજી. તમેને મારા મામાજીએ લખ્યું હોશે તેથી તમેને ખબર પડી હોશે.”

“ હાજી. ને તમારો માલી તમારો કોહલો ને સામનખી ક્યારની વાર થઈ લઈ આયોજી”

“ તે અમારી અગાઉ નીકળેલો તેથી અમારી અગાઉ જલદી આવી પુગો હોશે” લવજીએ કહ્યું. કારણ કે રસ્તામાં ઘોડા ટટુની અડા અઠડીથી અને ટટુની ધીમી ચાલથી જે ઢીલ થવા પામી હતી તે વરણવાનું લવજીએ અખાડા કીધું.

“ પણ તમારો માલી તો એમ કહેતો હતો કે તમે ને તમારો નોકર અગાઉથી નીકળેલા. અમે ચીના કર્યા કરતાં હતાં કે મરે રસ્તામાં શું થયું હોશે કે રસ્તો ભુલ્યા હશે.”

“ ખુશનુમાં સવાર હતી તે ચકર મારીને જરા હળવે હળવે આયા.” લવજી બોલ્યો અને પછી વાત ઉડાવવા પુછ્યું. “ તમે જમાજીવા દીકરી હમખજી કે ?”

“અરે ઓ વાય નહીરે, હું તો જમાજીની ધણીઆણી ખરશે-
દ્યાઈ.” પેલીએ હસીને જવાબ દીધો.

“સત્યાનાશ ?” કવજી મનમાં ખરગડ્યો. “મેં તો પહેલાંથીજ
કેટલો આટો પાક્યો દેખું. પણ અટગી નાતી ઉમરની ધણીઆણી છે
તે દીકરી કેટલી હોશે ? પાંચ સાત વરસનીતી સાથે તો મને ગોઠ-
વવાનો આએ દોકરાઓએ વીચાર તો નહી રાખ્યો હે.ય ”

ખરશેદ્યાઈ કવજી તરફ જોયા કરતી હતી માટે કાંઈ સવાલ
તો પુછવો જોઈએ માટે તે બોલ્યો. “ત્યારે હમઆઈજ તમારી દીકરી
થાય કે ?”

“હાજી, મારી સાવકી દીકરી થાય ” ખરશેદ્યાઈએ કહ્યું.
“પણ આવોની જમાજી તમારી વાટ જોયા કરેજી.”

હવે તેઓ જમાજી આગળ ગયાં. બીડાના ક્યારામાંથી બીડાં
એકઠા કરાવવાના કામમાં જમાજી કાકા રોકાયેલા હતા. જમાજીનો
દેખાવ જોતાં કવજીને ઠાંસો થઈ આવ્યો અને તેને મોહડે રમાત્ર દેવાની
ફરજ પડી. દેખાવ વીચીત્ર અને ફની હતો.

આશરે ૫૦ વરસનો જડો, દીગણો, લાત્ર દુડી જેવો બોટો
બોહડાં અને જીજી આંખવાળો આ માણસ હતો. તેણે સદરાની બોહિ
ખલાં ઉપર ચહાવેલી હતી અને સુન્વાળના પાયજી ગુઠણ ગુધી
વીટાળી દીધા હતા.

“અરે તું આગ્રો કે ! અરે ચાત્રની ગાપુ હું તારી વાટેવાર
જોઉંજી.” પોતાના સદરાએ પોતાના હાથ નુછી નાંખી કવજીને જોરમાં

પાંચ દશ ઝટક મારીને-શેકહેડ કાઢી અને આંખે ૫૦ વરસનો અધાર જમરું જેર ધરાવતો હતો એવી ખાત્રી આંખે પ્રીતભરી શેક હેડ કરતાંજ લવજીની પુરેપુરી થઈ ગઈ.

“મારા મામાજીએ તમારી ઘણી તારીફ કીધીજી જમાજી શેક.” લવજીએ કહ્યું.

“અરે માકુજી તો ખરૂં જોવો તો મારો લઈ થય ને તું મારો ભત્રીજો; હું તો તારો કાકા થાઉં જો અરે આવરે આવ મને ટ્રાટી કર.” એમ બોલી, લવજીનો હાથ પકડી પોતાની આગળ ધસડી કહાડી પોતાની છાતીએ લવજીને એવો તો દાબી ને કચડી નાંખ્યો કે લવજી તો દમ બધાઈ ગયો અને “કુહીડ” કરીને બોલાઈ ગયું.

“જરાબી ઓસકાતો ના જો. લવજી ભાઈ, આંખે ઘેર તારૂંજ સમજજો. ખાજે પીજે કરજો હરજો ને જેમ ગમે તેમ મોજ કરજો.” જમાજી બોલ્યો. ભણા આદમીમાં એવીજ આદત હતી કે પોતેજ બોલ્યા કરે અને સામા ઘણીને બોલવાની તક આપજ નહીં. “તારો મામો મને જ્યાર ત્યાર કહે કે મારો ભણેજ મસ્તાન ઘણેજ છે પણ હું કેહું કે મસ્તી કરે ત્યારેજ હુશીયાર થય. મસ્તી કરે તે મને ઘણું ગમે જો. ખુશ મસ્તી કરજો દીકરા ને મમે તો છાપરાં પરના નદયાંબી નીચે લાવજો મને વાધો નથી. જોતી, આપરે તો અરધા ગામડયા. મુંઝવમાં જાનટલીમેન ચમતે ક્યે ને અહીં બેઠુન કેમ નહો બોલ્યો?”

લવજીને હવે કાંઈક બોલવાની તક મળી તેણે કહ્યું; “કાકાજી, હું કાંઈ નાહતું બન્યું નથી કે એવી મસ્તી તોફાન કરું એ તો નાહતો હતો ત્યારે—”

“અરે તે હમણા ને કહાં તું મોટો છે? અમારે મનસે તો તું નાહકું બચ્યુંજ. જોની દીકરા મને સસલાં ને દર્યાબ્ર બટકનો શીકાર કરવાનો ધણો શોખ છે ને તારા મામાજી કહેછ કે તુંબી બરો નીશાનખાજ છે. આપુને શીકારે જવાની મજાદ પડશે. તેથી તું આવવાનો છે એમ જાણીને બધી ગોઠવણ કરી મુકીછ. તારે વરે ઓરડોબી તપવાર કરાવ્યોછ. આજે ખાવા પીવાનું સહ રેડી-કંપલીટ છે. લે રામલા-ભીંગાં ઉચક.”

“ઓ માય એમ ભીડાને સારો સેકો તાન્યા કરોછ? એવળુ થાકેલા પરાજેલા હોશે ને ભુખા થયા હોશે. કંઈ જમાડવા ખવાડવાની પાત કરશે કે એમ ઉભા ઉભા બકબક કર્યા કરશે ને ભીડાને નામે રડવા કરશે?” ખરશેદઆદમે માટીએ ધમકાવ્યો.

“જોનીયા મને ભીંડા ધણા ગમે. કોઈબી તરકારીમાં ભીંડા ઘણાજ ગમે. ભીંડા મળે એટલે મારે મનસે માયઆપ મર્યાં. ભીંડા જેવી દુન્યામાં કોઈ ચીજ નહી. બસ ભીંડા તે દુન્યા ને દુન્યા તે ભીંડા.”

“મરેરે હવે કેમ કરે. જાણે ભીંડાનું કીરતણુ લગ્ન બેસાછ.” ખરશેદઆદમે કહ્યું. “ચાલો આવો, હું તમને તમારો ઓરડો દેખાડું. કપડાં ચપડાં ઉતારો ને પછી જમી લેવો કે જરા—”

“નહીં-નહીં-નહીં-નહી.” જમાજી એકદમ બેલી ઉઠ્યો અને એવો તો જોરમાં બોલ્યો કે લવજ અને ખરશેદઆદમ અને ચોકયાં.

“હુંજ લવજને એનો ઓરડો દેખાડુંછ. તું તારે રાખણીમાં જઈને ખાવા પીવાની ગોઠવણ કર. ને, હં, હું શું કહેતો તો, તારીબી તપવાર કરાવજો ને નાસ્તા પર ભુજેલા કયામ મંગાવજો ને માખણના

ઘીમાં ઇંડા કરાવજે, ને પરેઠાખી લાવજે, ને જરા ચટણી છુંડાવજે—” કદાચ જામાજી કોકા આખું મીનું ખોલી જતે પણ ખરશૈદખાઇ અત્યા-રમાં તો અંગલાના પાછળા ભાગ તરફ આવરતી ખાનામાં પુગી ગઇ હતી અને તેણીએ જામાજીના ખોત્રવાનો છેલ્લો ભાગ તો સાંભળ્યો હતોમી નહીં.

હવે જામાજી પોતાના નવા થયેલા ધરમ ભત્રીજાને લઇને અંગલા તરફ ચાલ્યો પણ થોડેક જતાં ઉભો રહી ગયો અને બોલ્યો, “છટ છટ છટ, મેં ગ્રેસ મીસટેક કીધી. એમ આવતો રામલા, દોડતો, બાંધને કહે તો કે નાશતા ઉપર જરૂર બીડાપર ઇંડા કરાવે. દોડ રે દોડ, જલદી જાની હજી તો હાંજર છે.”

લવજીને આએ ધરડાના આવાં ચક્રમપણાથી ઘણી ગમત ઉપજી પણ તે તો પોતાની ભવીપની ધણીઆણીને જોવા ને ઇતેજર હતો માટે તેણે જામાજીને પુછ્યું; “તમારાં દીકરી હમખદજી ક્યાં છે ? તેવણુ તો દેખાયાંજ નથી. કહે બેસવા ગીયાંજ કે ?”

“નહી રે બા, એમ તું શું સગનમાં સાવરણી લાવે ? એ તો ઘેરમાં હોશે. ચાલ આવ, પહેલાં તેને મળ્યે તે તુંને જોઇને ધનીજ, ધનીજ, ધનીજ, ખુશી થઈ જશે. જરા એકાંત ને એક માર્ગી છે. શરમાલખી ધણીજ ને ધણુજ થોડું બોલનારી. મને તો એમજ લાગેછે ભાઈ લવજી કે એ છોકરી જેતી સાથેખી પનસે તેને ધનીજ સુખીને ખુશી કરશે કારણ કે ધણુજ થોડું બોલેછ, ને ધણું થોડું બોલના-રીનો મારી સુખી થવોજ જોઈયે.”

જાણે અલારમના ઘડીયાલને આવી આપી હોય અને તે તીરીંગ

તીરીંગ વાગવાનું મીનીટો સુધી ચાલુ કરે તેમ જામાજીએ જે બોલવા માંડ્યું તે છેક બંગલામાં તેઓ આવી પુગ્યા અને ડરોઇંગ રૂમમાં દાખલ થયા ત્યાં સુધી તેનું ડાચુ ચાલ્યજ કીધું.

લવજી પોતાના આંખે વીચીત્ર કાકાજી સાથે બંગલામાં દાખલ થયો ત્યારે તેણે આંખ ઉઘાડી રાખી ચોમેર સંભાળથી જોવા માંડ્યું હતું અને ભવીષના સસરાજીનો ચેહેરો તો તે જાંઘ ચુક્યો પણ હવે તેનો ટેસ્ત અને રાહ રીવાજની પરીક્ષા તેણે કરવા માંડી.

ભવીષના સસરાજી અને ભવીષના (સાવકાં) સાસુજીની ઓળખ પીળાણુ તો લવજી પોતાનીજ મેળે લઇ ચુક્યો હતો માટે હવે ભવીષના સાસર્વા ઘરની તપાસ અને સસારો ગોઠવણની તેલકીક તેણે ચાલુ કરી.

લવજીએ જોયું કે ગામડામાં જીંદગી ગુનરી, ગામડાંમાં શેઠાઈ ચલાવી તવંગર બનેલો પારસી જે રીતે પોતાના ઘરને ભપકાથી સજાગારે છે તે રીતે આંખે મકાનનો સજાગાર કરવામાં આવેલો હતો. કોઈમી રીતે વલગર-ટેસ્ત હતો નહીં તેમ વળી તદ્દનજ રીફાઇન અને અપ-ટુ-ડેટ ફેશનની ધરફરી પણ હતી નહીં. સાદુ હતું અને શોભાયમાન સઘળું હતું અને ગર્યાના કચ્ચાં જાવેદાન સુધી તાપડવાનાં હોય તેમ અધો સરસામન મજબુત ધરખમ અને સંગીન હતો.

નાનો વરંદા હતો જ્યાં ઇંદ્રીયેર ગોઠવેલી હતી પણ વેઢાતી સ્તાઇલે રહેનારાઓ ઓટલા ઉપર હેટ-સ્ટેંડ જેમ મુકી રાખે છે તેમ હતું નહીં. જમીન ઉપર ગાલીચા કે કારપેટ હતો નહો પણ સફાઇદાર પોરબંદરની લાદીની ભોંય હતી અને બીંટ ઉપર જામાજીના આપદાદાની

વંશાલીનાં મોટાં માથે અને મોટા બાવાઓના આગલા પી ચરો હતાં જેની જામાજી ધણી માવજત લેતો હોય તેમ જણાતું હતું કારણ કે તે સગીઓને સોનેરી ચણકતી ફરેમમાં જડેલી હતી.

પ્રકરણ ૬ હું.

લક્ષીપનાં ધણીઆણી.

ચાવી આપેલાં રમકડાંની માફક ખોલ ખોલ કરતા જામાજી સાથે લવજી બંચલામાં દાખલ થયો અને આગલા ઓરડામાં જઈ પુગ્યો. ત્યાં લવજીને માટે ઠરાવેલી લક્ષીપતી ધણીઆણી બેઠેલી હતી.

લવજી આંખે પોતાની મારી કુટીને બનાવવા કહાડેલી સ્વીટ-હાર્ટને જોઈ મનમાં જરા રતી હસીને બરબડો: “ મારે વરે મામા-જીએબી હીક વન્યાવડુ શોધી કહાડયું’છ. નરં અને નાલું જેવું બરબડું.”

એ તો કવી કહી મીથો છે કે “ લયજા કે દેખીયે મજનુડી આંખસે ’ તેમ કોઈ મજનું આવ્યો નહીં અને તે આંખે બેઠેલી હમઅઈ રૂપી લયજાને મજનુડી આંખથી કોઈ જોઈ શક્યું નહી. તેને બદલે આંખે ચીખાવજા લવજીની આંખે બાપડી હમઅઈ દેખાઈ અને તે દેખાવ જોઈને લવજી ઉપર જણાવ્યું છે તે મુજબ રમુજ લઈને બરબડો.

બાવાજીના તન બદતો એક નાનો જેવો નમુનો આંખે દીકરીજી

રજી કરતી હતી જો ઉભી થાય તો તેનું માથું લવજના ખભાં સુધી-
ખી પુગે નહીં તેવી ઉંચાઇની અને લવજ તેને ઢાટી કરવા માંગે તો
પીઠ ઉપર લવજના બેઉ હાથ એકથી બે પુટ દુર રહે તેવો અદનનો
ધેરાવો. ચહેરો લાલ ગેર જેવો અને આંખ જીણી મકારી જેટલી.
વળી તે આંખ આખી ઉઘડેલી કદાચજ ઢાંધાએ જોઇ હશે કારણ કે
તે અરધી વીંચેલીજ હમેશાં જોવામાં આવતી હતી. ચીનાઇ મુર-
ખાની રવા રૂપી ખરણીનો આકાર જોયો અને આંખે હમખઇજીનું
તતખદન જોયું ખરાબર. હમખઇ વળી ઉદયોર્મી ધણી. આખો દહાડો
ઉઘે મસ્તક મીલયાજ કરે. સદરા, સુરવાલ, એવું એવું લઇને સવા-
રથી રાત સુધી બેસે ને ચાર વખત જમવા ઉઠે. આખા દહાડાનું
ખાપડીનું કામજ એ, કે સીવવું ને જોલરવું. સુખી જીવડો તો
ખરોજ તો.

હમખઇની ઉંમર ૧૮ થી પચીસની વચ્ચે ઢાંધાખી-હોશે. કેટલી
ઉંમર તે તેણીને જોઇને જાણે શીલસુદ્ધા પારખી શકે નહી. માલ
ઉપર ચરખીનો લાઠો એટલો કે આંખ તો તેમાં ડુખીજ ગયલી.

“લે, હમખઇ, આંખે આપરા લવજલાઇ આયાજ. ઉડી જાની
તો; આવરના લે આવકાર દે.” જમાજીએ કહ્યું.

જાણે જાર ઉંધમાંથી જાગી હોય તેમ હમખઇ કાંસી કરાંજીને
ઉડી, દણુસ જેવા- હઠેલીપર બંને પોપટજી પુટી નીકળ્યા હોય તેવા-
હાથે લવજને આવરણા લીધા, “આવોજી” કરીને કહ્યું અને પાછી
બેસીને સીવવામાં પાછું માથું ખોર્યું.

“એવનને વરે ઓરડો સાફસુદ્ધ કરીધોજ કે !” જમાજીએ પુછ્યું;

“ બોલની હમખઇ, હું તુને પુછું છ જો.”

“ રામલાને પુછો.”

“ ત્યારે હું તારો ઓરડો જોઇ આવું છ. તેટલાં બાપા તું હમખઇ આગળ ખેસ ને જરા રતી વાતચીત કર. હવે તમે બેઉ જના દેસ્ત થઇ જવો ને હસો બોલો. જોઈં છ તો તમારી હુશીયારી. તમુને કાંઈ કહેવું પડે નહી.” જામાજી બોલતો બોલતો ગયો અને લવજી એ ધાર્યું કે જામાજી એખલો પડ્યો હશે ત્યારેખી બકબક કરતોજ ગયો હશે.

લવજીલાઇ હવે હમખઇજી પાસે બેઠા અને હમખઇ સાથે પ્યાર મોંહબતની વાત કરવાને બદલે હમખઇને જરા બનાવવાનો વીચાર તેના મનમાં વધારે આવ્યો.

“ તમેને સીવવાનો ઘણો શોખ હોશે !”

“ હા. ”

“ તે આખો દહાડો તમે સીવ્યા કરો કે !”

“ હા. ”

“ પત ફરવા હરવા જતાં હોશોની.”

“ નહી.”

“ કાંઈ મ્યુઝીકનો શોખ ખરો કે ?”

“ થોડો.”

“ મને તો માવો બનાવવાનો ઘણો શોખ છે.”

“સારું.”

“તમેને માતાં હું શીખવું !”

“નહીં.”

“પન તમે મારી સાથે ખરાખર વાત કરોતી નો.”

“વાત કરતાં મને નહીં આવડે.”

“ત્યારે શું કરતાં આવડે !”

“સીવતાં.”

“ખીજું !”

“કાંઈ નહીં.”

“મારે જે ભગત બની જવું હોય અથવા ઉડે અભારી બનવું હોય તો આએ ધણીઆણી ધણીજ ગધ ખેરતી થઈ પડે” લવજી મનમાં ખરખડ્યોઃ “નખોદ ગેઈ તો ખોડતાંખી ચરમી ટવાઈ જવાની ધાસ્તી રાખેછ. હીક છે, એખી અનુસર મેળવ્યો.”

આએ વખતે ખરશેદમાઈ ત્યાં આવી લાગી. તેમ્ની હરતી હરતી આવી અને લવજીને તેણીએ પુછ્યુંઃ “ઓહ ! તમારા વચે ઝોળ-ખાણ ખીજાણ ને દોસ્તીખી પડી ગઈ કે !”

“હાજતો.” લવજી બોલ્યો, “ત્યારનો વર થયો હું વાત કરું ને એવણ સીવેછ. તમે કહાં ગીયાંતાં ?”

“નાસ્તાની તઇયારી કરવા. જમાજી કહાં છે !”

“મારો ઓરડો તપાસવા ગીયાછ.”

“ ચાલો આવો, આપનેથી તાંદ જઈયે. તમે કપડાં છિતારો.”

લવજીનેથી તેવુંજ જોઈતું હતું કારણ કે આજે ‘ફરજે’ ધુવડાં આગળ બેસવાના કરતાં બોલકણા રમકડાં સાથે વાનચીત કરવાનું તેને વધારે ખસંદ કીધું.

તેઓ અને લવજી માટે તઈયાર કરેલા ઓરડા આગળ આવી પુગ્યાં અને જમાજી તેમને સાંમે મળ્યા. જમાજી ખુશ મીઠાને હસ્તો હતો પણ તેમને જોઈને મંજીર ખતી ગયો અને લવજીને તેનો ઓરડો દેખાડી તે બોલ્યો:

“ ચાલ, ખરશેદ, મને તારું કામ છે, ચાલો.”

લવજી પોતાના ઓરડામાં ફરી હામ થયો અને હમણાં સુધીમાં અનેલા બનાવો વીધે વીચાર કરી મનમાં મકમ માંદ વાલ્યો કે હમણાં સાથે પરણવાના કરતાં પાંજરા પોળમાં બુધ્ધી ગાલની માફક જઈને રહેવાનું વધારે ખસંદ કરવું લવજીની પરોણામત કરવામાં જમાજીએ કાંઈ બાકી રાખ્યું નહીં. ખવાડવા અને પીવાડવામાં, ફેરવવામાં અને હરાવવામાં, ગાવા અને બજાવવામાં મન ધરાઈ કતલ તેથી મોજ લવજીને કરાવી. પાંચ છ દીવસ આ પ્રમાણે નીકળી ગયા અને તે અરસામાં લવજીએ પેટભરતી ગમત કરી લીધી બે ત્રણવાર તે જમાજીની સાથે શીકારે પણ ગયો અને શીકાર દરમ્યાન લવજીની પુરેપુરી ખાત્રી થઈ કે દર્યાઈ બટકને બોળાથી વીંધી નાખવાના કરતાં બંદુકના ધડાકાથી તેમને બીહવાડીને નસાડવામાં જમાજી વધારે કુશળ હતો. બનતા સુધી લવજી જ્યારે બંદુક છોડતો ત્યારેજ જમાજીની છોડતો અને બટક હાર થતું ત્યારે તે કુદકા મારી

પોતાની બંદુકનો તે ભોગ થઇ પડ્યું હતું એમ જણાવીને નાચી કુદીને ગડગડ મચાવી મુકતો અને લવજી પણ તેને ટેકાજ આપતો.

તાડી પીવા ખજુરામાં તેઓ જ્યાર ત્યાર જતા અને તે વેળા અલખનાં અમદુલ તેમની ખીદમતમાં હાજર રહેતો અને લવજીની બધી નોકરી બજાવી પોતાની ફરજ બજાવતો પણ આવતી વખતે લવજીને તેની ગોરસી કરવી પડતી કારણ કે પેટ ભરાય ત્યાં સુધી તહાં પણ બેજી અને તાંત્ર્યાંબી ભરાય ત્યાં સુધી અમદુલ તાડી પીતો અને કામકવાર તો તેને જીવતાં માણસનાં કરતાં મુએલાં મુરદાંને અવતારે ઘેર લાવવો પડતો.

પોતાના આંખે જામાજીના ધરમા રહેલા વસ્વાટ દરમ્યાન લવજીએ ઘણી ખબરો મેળવી. તેને માલુમ પડ્યું કે હમઅમ્મને નાની બાલકી મુકીને હમઅમ્મની માતા મરણ પામી હતી અને હમઅમ્મને એક સગીએ પાળી પોસીને મોટી કીધી હતી અને તે સગીની આવી સેવાના બદલામાં તે સગીની રંડાયલી દીકરી સાથે જામાજીએ દાણા પાડ્યા હતા. ખરશેદ ૧૮ વરસની ઉંમરે રંડાઇ હતી અને તેણીનો ખાવંદ બદેદલ પાપી હતો જે આપવાત કરીને મરણ પામ્યો હતો અને તેની સાથની બે વરસની પરણેલી જીંદગીમાં ખરશેદે તરેહવાર દુઃખ ખમયાં હતાં. જામાજી સાથે ગયાં બે વરસ થયાં તેણીએ નાતરું કીધું હતું અને ત્યારથી તેણી ખરેખરી મુખી બની હતી. તે ગામડાની વતની હતી પણ જામાજી સાથે કેટલાંક વરસ રંડાયલી તેમજ નાનાંની બાયડીતરીકેની જીંદગી મુંબખમાં ગુજારેલી હોવાથી તેણીનો દેરત સુખરેલો હતો. ખરશેદ બાલકની માતા હમણા મરણ પામી હતી અને જામાજી પોતાની દીક-

રીને ઘણો ચાહતો હતો તેમ ખરશેદ પર જીવ જન આપતો હતો. ખરશેદ હમખાઇ તરફ એક સાવકી માતા તરીકે નહીં પણ સગી માતા તરીકેની વરતણુંક ચલાવતી હતી અને તેથી તેણી ખાવંદની, ખેશાવંદની અને ઓળખીતાં પારખીતાંઓની માનીતી થઇ પડી હતી.

પણ=(દરેક સારી અને ભલી બાબતમાં આએ કમબખત “પણ” આવે છે તેમ આએ ખરશેદના બાબમાં “પણ” આએ નાપાક “પણ” આવ્યો છે કે) “પણ” ખરશેદની એક મોટી ખોડ હતી તે વહેમી હતી યાને હીદુ રાહરસમ અને રીવાઝથી પારસીઓમાં દાખલ થયલા ઘણાક વહેમને તે માનતી હતી રાતના ઝાડની હેઠળ કોઇને તે જવા દેતી નહીં; કોઇ ગોંસાઇને ટુકારો કહેવા દેતીજ નહીંજ; નાગપાયમને હહાડે નાગને દૂધ પાતી; હોળી પાલતી ને નારીયલ ચહડાવતી, અને એવા કઢંગા વહેમોને તે માનતી અને તે વહેમને સબમે તરેહવાર પછાડા મારતી અને જમાજી બાપુદયા બધું લઇ ચલાવતા. એક દીકરો વારસ પેદા થાય એવી આએ ઘણી ઘણીઆણીને ભારે હોંશ અને આરજી હતી અને તે માટે ખરશેદખાઇએ કુંદીબધ માનના લઇ રાખી હતી.

પણ હમખાઇની ખરી ખારીહત લવજી ઘણા દીવસ સુધી પીછાણી શક્યો નહીં. એક દીવસે વળી એવો સન્નેમ થઇ ગયો કે હમખાઇ પોતાનાં ખરાં રંગ રૂપમાં જાહેર થઇ ગયાં અને તે જાણીને હમખાઇ સાથે નહીં પરણવાના ઠરાવમાં મોટો જબરો વધારો લવજીએ કરી મુક્યો.

બન્યું એમ કે એક હહાડે લવજી પોતાના ઓરડામાં કપડાં બદલતો હતો તેટલાં અબદુલ દોડતો આવ્યો અને ઘડાક કરતું બારણું બધ

હરી તેને સાંકળ દઇ, ધોડ્યા તથે સરામ બેઠો. લવજ તે જોઇને અજબ થયો. લવજએ ધોડ્યા હેઠળ જોયું અને પુછ્યું.

“અબદુલ શું કરેછ ! તું નાસો ગોસો રમેછ કે !”

“ નહીરે નહી. ચપી જાયો શેઠજી ચપી જાયો. નાસો ગોસો રમ્યો તેનીજ ખટપટ થઇ તો. ”

“ અરે પણ છે શું ! કાંઈ સમજાવશે ! ”

“ તમે આસતે બોલો ની તો—પેલી સાંભળશે. ”

“ પેલી ! કાણુ પેલી ! ”

“ મારી આમળ આવો, હું તમોને કેહું. ”

લવજ આગળ આવ્યો, અને તેનું પાંખડું પકડીને ધોડ્યાની હેઠળથી તેને બહાર તાણી કહાડ્યો. તેણે અબદુલનો કાન પકડીને કેહ્યું. “ બોલ, નહીં તો હમણા તારો કાન પકડીને તોડી કહાડશ; બોલ શું થયું ! પેલી કાણુ ! વળી શું ડાહરું ડાહી આવ્યો ! ”

અબદુલે ઝટકે મારી પોતાનો કાન સેઠના હાથમાંથી છોડ્યો અને દીવાળના ખુલ્લામા દબાઇ ચ પાછને ઉભો અને બોલ્યો: “ હમજઈજ મારેછ—ધનીજ મારેછ. ”

“ કાણુને ! ”

“ રામજી દુખરીને ”

“ કાંય ! ”

“ મારી સાથે નાસોગોસો રમી તેથી. ”

આએ વખતે રામલી દુમરીનો મોટે મોટે રડવાનો અવાજ સંભળાયો. માટે લવજી બહાર નીકળ્યો. આંગણમાં રામલીને ચોટલો પકડીને હમગમ ભારતી હતી, અને જમણ તથા ખરશેદ વચ્ચે પડતાં હતાં. માહ મુસીબતે રામલીને આએ ઘેખરી વીજણના હાથમાંથી તેઓએ છોડવી.

બે ચાર જણાને પુછાં લવજીને ખબર મળી કે રામલીને હમગમએ કાંઈ કામ સોંપ્યું હશે પણ રામલી ૧૪ વરસની જવાન રમત્યાલ છોકરી તે કામ ભુલી ગઈ અને અમદુલ સાથે નાસો ગોસો રમવા પડી જેથી હમગમજીનો ખીજજ ચરક્યો અને રામલીને જપેટી કાઢી. રામલીને જપેટવાના પ્રયોગનો છેલ્લો ભાગ લવજીના જોવામાં આવ્યો હતો અને હમગમ કોઈ સ્ત્રી નહીં પણ વંત્રી હોય તેવી તે વેળા બની ગયલી લવજીએ દીડી

આએ તમાશો જોઈને લવજી પોતાના ઓરડામાં પાછો આવ્યો. પણ અમદુલ તો દરવાજે અદરથી બંધ કરીને પાછો પાંચા હેઠળ બગાઈ બેઠો હતો. માટે ધણી અફાડજીબ કરતા ધણેવારે અમદુલે દરવાજે ઉઘાડ્યો અને શેરૂ વાનોટરને એક ચમટો અમરાલીને શીખા-માણુ દીધી કે કરીને રામલી સાથે નાસો ગોસો રમવો નહીં.

અમદુલ ચમટાનો ચમચમાટ પચવાતા બોલ્યો: “કરીબી નહીં રમું. શેદાણી મને એમ જો મારે તો હું તો મરી જાઉં.”

પ્રકરણ ૭ મું.

લવણ એ મોજ કીધીની અને મોજ આપીતી.

લવણ ચેડો, ચવીત્રો અને ચકડોળ હતો એ તો આપણે જોઈ ચુક્યા છીએ. તે પોતાના મામા આગળ જોડેલો વખત રહ્યો હતો તેટલો વખત મામાને એક ઘડીની જીવ ડેરવીને બેમવા દીધો હતો નહીં તો પછી જામાજીના ઘરમાં રહેતાં તે જામાજીને કરારે કરવા દે તો એક મોજેજો થયેલો ગણાય. લવણભાઈ જે દહાડે આવ્યા તે દહાડેથી દરરોજ એકકું એવું તો ઉત્તમ પ્રકારમ કરી દેખાડ્યું કે જામાજીનું બેજી નવી નવી ખટખટ સાંમળવામાં, ખટખટતી પટાવટ કરવામાં, ઇનસાફના ચુકાફા આપવામાં, સમજવત ચલાવવામાં અને જરખડી ફફડી લવણને મનમાં ને મનમાં બે ચાર સાલ પામરી પણ ઓટાડવામાં રોકાઈ રહ્યું તે દરરોજ સેંકડો વખત મનમાં બોલતો હતો કે “આવી દોલતના ઘોડા જેવી ચાલ જતાં હમણા સુધી જીવવા કેમ પામ્યો હોશે ! ને હમણા સુધીમાં એનો એકુ હાથ કે એકુ પગ ભાંગી કેમ નહીં ગીયો હોશે ! મામાનેજી કેમ રમ રમ બોલાવતો હોશે ને કેમ બીચારાને ઘડપણે હેરાન કરતો હશે ”

પહેલે દહાડેજ લવણભાઈએ પોતાની જાન જણાવી દીધી હતી. થયું એમ કે માણુકા દુનિયાને તેની બાયડી સાથે જરા તકરાર થઈ કારણ કે મીસીસ માણુકી પોતાના કાંઈ જાનવાળા સાથે તાડી પી આવી હતી. માણુકાએ માણુકીનો જરડો બે ચાર ધમ મણીડાથી બેવડ કરી નાંખ્યો અને માણુકાએ ચીશે ચીશે પાડી.

લવજી આ વખતે જમાજી સાથે ઓટલાપર બેસીને વાત કરતો હતો, બલકે જમાજી પોતાની ખંદુકની નીશાન બાજીના તડાકા હાંકતા હતા અને આંધણું હડખું કુતરું કેમ જીતુની બન્યું હતું અને તેને કેમ જમાજીએ પંદર ગોળી છોડવા પછી મારી નાંખ્યું હતું તેની વાત જમાજી પોતે એખલાજ કર્યા કરતા હતા અને લવજી સાંભળવાનુંજ કામ બગાડતો હતો. લવજીએ માણુકની ચીશનો અવાજ સાંભળ્યો અને અવાજ સાંભળતાંજ ભડકેલાં ગોધાંતી માફક કાન ફેરડાવી લવજી દોડ્યો. તેણે જોયું કે માણુકનો એક હાથ પકડી તેણીની પીઠ ઉપર ધમોધમ કુંડી માણુકો ચલાવતો હતો અને બોલ્યો જતો હતો કે, “મારી હહરી નીહ હમજે, મારી હહરી નીહ હમજે !”

લવજીએ તો નહીં પુછ્યું કે નહીં પરછ્યું ને માણુકને ધસડી કહાડી, આડો નાંખી, બે ચાર મુકી ઝહાડી, એવો તો બરફાટી કહાડ્યો કે માણુકને તો બાપદાદા યાદ આવી ગયા.

મહામુસીયતે માણુકને લવજીના હાથમાંથી જમાજીએ છોડાડ્યો. માણુકો રડ્યો નં પછી ઘોડે ચહાડ્યો રાતો રાતજ નોકરી છોડી જવા નીકળ્યો અને ગાંસડા પેટલાં બાધવા માંડ્યા અને વળી અધુરામાં પુરું એ થયું કે માણુક પોતેની પોતાના માટી તરફથી મરાવા નીકળી અને બોલી કે, “તું હાનો વચે આવવો ! ઘોઘ લાયબો, મોહરાં બચરો, હાનો મારા માટીને મારે ! તારા હાથ પા ભાંગે ને તારા બાપના દીકરા મરે ” ધગેરે.

હા હો કરતાં સમાધાની કીધી અને જમાજીએ લવજીને સોખા-મણુ દીધી કે ‘ગામમાં તો એમજ બધું ચાલે. બંધરીને મારે ત્યારેજ ડેકાણે આવે.”

માણિકાને સમજાવવા માટે જામાજીએ તેને અન્ધુ ગણાસ મેવરું પાધું અને માણિકાને સમજાવવા સારૂ ખરશેદખાઈએ તેને ચોળીનું કપડું આપ્યું.

આએ તો પહેલા દલાડની વાત થઈ. ખીજે દલાડે જામાજી અને લવજી બટક શીકારે ગયા. જામાજી કેવા નીશાનીખાજ હતા તેનો આગલા એક ઇશારાથી વાંચનારે સમજી લીધું હતું. એક બટકને લાજીએ માર્યું અને તે તળાવવાનાં પાણીમાં પડ્યું. ત્યાં એક કાલી ઉભેલો હતો તેને જામાજીએ કહ્યું કે “નારે, ચોલું બટક લઈ આવ નો.”

કાલી કહે જે “નારે, ઉં નીહ જાઉં. તલાવ મહી ચીકઘ ધનો ઉં તે મહી ખુદી જાઉં તો.”

“અરે નહીં દુખી જાય; જા લઈ આવ.” “લવજીએ કહ્યું; “લે, હું તુને જેઆની આપુ. જા તો.”

“જેઆની હું-અહો રૂપઘઆ આવે તોય નીહ જાઉં તો.”

“હવે જાની, લાડકો ના થાની,” એમ કહીને લવજીએ તે કાલીને ધક્કા જે માર્યો તે તલાવમાં કાલી પડ્યો અને જ્યાં તે પડ્યો હતો ત્યાં પાણી ઉંડું હતું માટે માહે દુખી ગયો. જામાજી તો હાવરા આવરા જતો ગયા અને ગોધયાડું કરી મુક્યું. લવજી તરતજ કાદ કહાડીને પાણીમાં ફેદી પડ્યો અને તે અંછો તરનારો હતો માટે કાલીની ચોટડી પકડીને તેને ઊંચતો તરફડતો પણ અરધી બેહોશ હાલતમાં બહાર કહાડ્યો. આ વેલા આસપાસનાં જેતરો માંહજાં માણસો દોડી આવ્યાં હતાં. તેમાં વળી એક જણે દોડી જઈને ચાવડી પર ખજર આપી કે એક પારસીએ કાલીને દુખાડીને ખુન કરીધું; જેથી ફાજદારખી આવી પુગો.

કાલીને સમજાવ્યો અને પછી આપી તાડડો પાડ્યો, ફાજદાર જમાજનો ઓળખીતો હતો મારે તેને સમજાવી લીધો અને બટક બટકની જગાએ રહ્યું અને બધા બીણાયજા તણાયજા ધરે પાછા ફર્યા.

આએ પ્રમાણે દરરોજ લવજી કાંતને કાંઈ તોફાન મથાવતો હતો અને જમાજી જેજર થતો હતો પણ જમાજીને ક્યાં ખબર હતી કે સર્વથી મોટી જેજરીનો વખત તો હવે પછી આવી પુગનાર હતો.

ખીજી તરફ પોતાની ધારેલી ધણીઆણી-બલકે મામાજી માકુજીએ અને ધરમના કાકાજી જમાજીએ ધારી મુકેલી પણ પોતે તેથી ઉત્તરાજી વીચારથી ખાંધેલા મતવાળી-હમગાધને પણ દુખી કરવામાં લવજીએ કશું બાકી રાખ્યું નહોતું.

હમગાધ ધણી કરકસર વાળી હતી પણ એકજ બાબતમાં મોટો ખરચ કરનારી હતી. તે ખરચ વાળી બાબત સોય અને દોરો હતો. નહીં તોખી પંદરેક રૂપ્યાની સોય અને પચીસેક રૂપ્યાનો દોરો તેણીએ ભરી મુક્યો હતો. તેણી બોલવામાંથી ધણીજ કરકસર કરતી; ધસીને બોલતીજ નહોતી પણ તેમ દોઢવાર બોલવામાં એવું તો ઉઠાજિપણું દેખાડતી કે તેણીને બોલતા સાંભળીને સામે ધણી તાટ થઈ જતો અને મનસે ખરબડતો કે “બાપરે ! આએ શું હમગાધ પોતેજ બોલેછ કે ! એ નહીં બોલેલીજ ભલી.”

હમગાધ પાસે જેસીને કાંઈ બોલ-બોલ કરે તે તેણીને ગમે નહીં અને તેથીજ લવજીએ કાયદો રાખ્યો હતો કે આખા દહાણમાં એકામા એકી ચાર વેળા હમગાધ આગળ જેસીને “તું—હીં હતું” પટપટારો ચલાવવો. એવો તો પટપટારો ચલાવે અને અફાડ છાંપ કરે કે હમગાધ

ફફડી ચટકીને રાધમાં પડે. તે મોહડેથી તો નહીં બોલતી પણ મનમાં વીચારતી કે ‘મુઆ સેતાન, તું મારી સાથે લગન કર, પછી જો કે કેવો તુંને પાંસરો બનાવી દેવુંછ-મુઓ ચોંદો ! ક્યારનો-મારું ભેળું બાજી ખાઈ જાયછ. ”

દહાડામાં એકુવાર તે હમજાઈનો સીવવાનો સદરો ફેડે છુપાવી દેતો અને તે શોધનાં હમજાઈ તતરવીખી પડી જતી અને તે શોધવામાં વળી લવજી તેને મદદ કરતો અને તેમ કરતાં તે એવું તો બધું હિંધુ ચતું કરી નાંખી હમજાઈનો સરસામાન અને સામીગ્રી વેર વીખર કરી નાંખતો કે તે બધું એકહું કરતાં અને ગોઠવતાં હમજાઈનો દમ આખર થતો અને તેણીનું જાકું ચરખદાર બદલ થાકીને લુસ થઈ જતું.

હમજાઈ પણ દહાડામાં પંદર વખત ખરખડતી કે “ કોઈ વગુત પરેક્ષો કાફર છે. એ પીડા વરી કહાં ઘેરમાં આવી ! આવ, તું મારી સાથે લગન કર ને પછી જો કે તુંને કેમ રૂમ રૂમ બોલાવુંછ. ”

જો મરઘી કપાવાની હોય તો મરઘી પસંદ કરવા અને પકડવા જમાજી મરઘાંના ખાંચરા તરફ જાય. એક નાની જગા તારની ઝાલીથી ભરી લેવામાં આવી હતી અને તેમાં મરઘી બટક વગેરે પાક્કી પોસી રાખી હતી. નાનું જેવું પોલત્રી-ફાર્મ બનાવ્યું હતું. જમાજીને મદદ કરવા લવજીખી મરઘી પકડવા જાય અને ખાંચરાનું બારણું હિંધાકુ મુકી મરઘાંને બહાર હાંકી કહાડે અને આખી વાડીમાં મરઘી પકડવા માણસો સાથે જમાજી દુમ્યા જેવા દોડે. આવી રીતે લવજી પોતે મોજ મારતો હતો; ખીજાઓને સુઘલી મોજ આપતો હતો અને ખરેખર જોતાં એક ન્યુસ-સ જેવો થઈ પડ્યો હતો.

મકરણ ૮ મું.

લવણનો ભેળમાં નવી ચુર.

એક ખાખતથી લવણ મનમાં મુંચવાયા કરતો હતો. તે જોતો હતો કે જ્યારે ખુરશીઃ તેની સાથે એખડી રહેતી ત્યારે તે તેની સાથે હરતી ખોલતી તરેહવાર મજા મશકેરી કરતી, અને રમતગમતમાં દરેક રીતે લવણ સાથે લાગ લેતી હતી પણ જામાણ આવતો ત્યારે ચુપ થઈ જતી અને લવણને ઝાઝુ કોંઠુ દેતી નહીં. એમ કરવાનું કારણ શું ! તે સમજી શક્યો નહીં અને સમજવાની તેણે કાશીશ કીધી તો તેમાં તે ફાગ્યો નહીં.

જે દહાડે હમળાઈની ખરી ખુળી અને મોતેખર ગુણુ લવણ જોયા પામ્યો તે દહાડે લવણ અને જામાણ વાડીમાં ફરવા લાગ્યા. લવણને ખાસ કોઈ મતલબે પોતાની સાથે વાડીમાં ફેરવવાને જામાણ તેડી લાગ્યો હતો એવું લવણ મનમાં સમજી મયો. તેઓ ફરતાં ફરતાં વાત ચલાવવા લાગ્યા.

“ માણસો ને નોકરો ઉપર તો ધાકને ધમકી બરાબર અને મકમ રાખવો જોઈએ અને રહેવો જોઈએ લવણભાઈ.”

“ બરાબર છે, કાકાજી, તમારું કહેવું દરોસ્ત છે.” લવણએ ટેકો આપ્યો અને નરતજ એતી ગયો કે હમળાઈનાં છેલ્લાં પ્રાકમનો બચાવ કરવાની આ ધરડાની યુક્તિ હતી અને તે પોતાની નેમમાં પોતે ફતેહમંદ ઉતર્યો છે એવું ધરડાને સમજાવવાની હવે લવણએ યુક્તિ ચલાવી.

“ નોકરોને તો ધમકાવવા જોઈએ ને કાંઈવાર તો જરા રતી ફટકાવવાખી જોઈએ. કેમ નહીં જોડ્યા ?”

“ હાજ તો, હું ખી કાંઈવાર બરફાટી ડંહાડું. બાજે હમઆઈ-જીએ પેલી ચાકરડીને મારી તે જોઈને હું ધણોજ ખુશી થયો. નોકરો-પર ધાક કેવો ખેસી ગીયો.”

જમણાજીએ છુટકારાનો દમ ખેંચ્યો અને તે જોઈને લવજીએ મોહડે રૂમાલ દીધો. જમણાજી મનમાં ધભરાયો હતો કે હમઆઈની આવી કલાંતપણાની રીત જોઈને રખેને તેની સાથે, પરણવાની લવજી ના પાડે પણ લવજીના આત્રા વીચાર સાંભળીને તેને સધ્યારો મસ્થો.

“ ધર ચલાવવાનું હોય ત્યારે નોકરોને ઠેકાણે રાખરાંજ જોઈએ. કેમ નહીં જોડ્યા લવજીભાઈ !”

“ તમારાં મન સાથે હું બોલે બોલ એકમત થાઉં છ કાકાજી, એવી હમઆઈજી જેવી બધરી હોય તેજ ઘેર સંભાળે, નોકરોને બરાબર તાલીમ આપે ને માટીને તે સુખી કરે. ”

ફરીને જમણાજીએ છુટકારાનો દમ ખેંચ્યો પણ તેટલાં સામેના લીંડાના ક્યારા તરફ તેની નજર ફેડી અને તે જોડ્યો. “ અરરર પેલી બકરી, લીંડાના ક્યારામાં પેડી. અરે હાંકરે હાંક. લીંડા ખાઈ જશે તો. કાંઈ છે કે ! રામલા, માણુકા, ઘેડયા, કાન્યા, બધા કહાં મુઆ !”

એમ કહી જાણે રૂનો ઢેકડો ગમડાવ્યો હોય તેમ જમણાજી લીંડાના ક્યારાની તરફ ફેડ્યો અને તેનો દેખાવ જોતો લવજી હરતો ઉભો. થોડો વાર એમ તે ઉભો અને પછી પાછો ફરીને વાડીમાં ચાલવા લાગ્યો તો સાંમેથી ખરચેદ આતી જણાઈ. તેઓ એક બીજાને જોઈને હસ્યાં,

વાતચીત કરતાં ફરવા લાગ્યાં, કુલ તોડ્યાં, અને વળી પેરડી પર ચઢીને ચાર પાંચ પાકાં પેર તોડીને તેણે ખરશેદને જીત્યાં. એમ રમત રમત કરીને તેઓ કલાક એકે બંગલામાં પાછાં ફર્યાં. બંગલાના ઓટલા પરજ જમાણ હાથપગ પછાડતા બુમ બરાડા પાડતા ઉભા હતા અને તેને જોઈને ખરશેદ નીચી નજર કરીને અપચુપ વટી ગઈ અને લવજનો સફરો પેરડી પર ચઢવાથી ફાટી ગયો હતો માટે તે બદલવાને લવજ પોતાના ઓરડામાં ગયો. કપડાં બદલતા તેને દશ બાર મીનીટ લાગી અને તે કામથી પરવારીને તે ઓરડાની બહાર નીકળ્યો અને જમાણના ઓરડા આગળથી તે પસાર થયો તો જમાણ અને ખરશેદ ઓરડામાં કાંઈ વાત કરતાં હોય તેમ તેને સાંભળાયું અને જમાણ ખીજવાઈને બોલતો હોય તેવું તેને લાગ્યું. તે ચીમાઈને ઉભો અને તેઓ વચેતી વાતચીત તે નીચે મુજબ સાંભળવા લાગ્યો:—

“મારો જીવ મને અકાશે જેર જેવો થઈ પડ્યો.” જમાણ બોલ્યો.

“તમે ગાંડા છેઓ ગાંડા.” ખરશેદે જવાબ દીધો.

“ગાંડો નથી પણ ડાહ્યો છેઉં. હું ઘરડો થયોછ તેમ અકલ્લ વાળો થયોછ પણ એકજ મુરખાઈ આએ મારાં ઘડપણમાં મેં કીધીછ.”

“તે મુરખાઈ તમે શું કીધી વાર?”

“એજ કે આએ ૫૦ વરસની ઉમરે તારા જેવી એક પચીસ વરસની જવાન ખુશ્નુરત છોકરી સાથે મેં નાનરું કીધું.”

“તમે એને મુરખાઈ સમજતા હોવો તો હવે સમજો. આડી હું તો કાંઈ જુદુંજ ને ખરુંજ સમજુંછ.”

“તું શું સમજેછ; ફેરેતો ખરી?”

“એજ કે તમે ૫૦ વરસની ઉંમર સુધીમાં કાંઈખી ડાહપણુ ભર્યું ને અકકલવાળું કામ કીધું હોય તો તે એજ છે કે તમે મારી સાથે નાતરું કીધું ને તમે પોતે સુખી થયા.”

“સુખી થયો ! હું સુખી થયો !”

“હા. તમેખી સુખી થયા ને હુંખી સુખી થયો.”

“તે કેવી રીતે !”

“હું તમેને જાણવુંછ, તમારી સેવા ચાકરી કરુંછ, તમારી તનદરોસ્તીને વરે ગોઠવણુ રાખુંછ, તમારાં ધરનો બરાબર કારભાર કરુંછ, છુટાતું, ચોરાતું અટકાવુંછ, ને ખોટા ખરચ થતા બચાવુંછ. એ તમારું સુખ નહીં તો શું !”

“પન તારે લીધે હું ચીંતામાં પડુંછ તેનું કેમ ?”

“શું કરવા ચીંતામાં પડેછ ? હું તો એમજ સમજુંછ કે તમારી સાથે લગન કરીને હું ઘણી સુખી થયો ને મારાં નશીબને હજાર હજાર દુવા દેઉંછ ને તમેને હજાર હજાર દુવા ઇચ્છુંછ.”

“પન તું મને ચાહતી નથી.” જામાજી કલવાઈને બોલ્યો.

“વળી એ ધખારો તમારાં ભેગમાં ક્યાંથી આવ્યો ! મેં તમેને એવું એકખી કારણ આપ્યુંછ કે જેથી એવો શક લઈ જવાનું થાય ?”

“પન હું શું કરું ! મારા દીકરામાં એમજ ઘડી ઘડી થવા કરેછ કે તું મારા જેવા ધગડા સાથે પરણીને પસ્તાતા હોયો તેમા જ્યારે કોઈ જીવાન ને ખુશ્નુસ્ત માટીકાને કે છોકરાને તું જોતી હશે, ત્યારે જરૂર તુંને પસ્તાવો થશે હોયો એવું મને ખસ હમેશાં કાગ્યાજ

કરેછ-લાગ્યાજ કરેછ.”

“એ તમારી અદેખાઈ. તમે અદેખા છેઓ. દામળી માટીદા સાથે હું હસુંછ બોલુછ તાલરે તમુને એમજ અદેખાઈ લાગેછ. પન એ સાર નહી. એથી તો નકામે કંકાશ થાય ને આપરાં સુખમાં ખટરો પડે સમજયા !”

“ત્યારે તું કોઈ જુવાન ખુશસુરત સાથે વાતચીત કરજ ના કે મને અદેખાઈ લાગેળી નહીં ને આપગ વચ્ચે એમ જ્યાર ત્યાર નકામી ટપાટપી થાયળી નહી. ”

“મુસલમાનની કાની ત્યારે ઘેરમાં જનાનોજ કાય નહીં રાખતા ! નહીં તો ઓરડામાં મને ધાધી બારણાને તાલું મારી મુકે. જાઓ જાઓ એ તમારાં ધનક મને ગમતાં નથા. હું બધું સમજુછ. લગજ સાથે હું આજે બાગમાં કલાકેક ફરી તેનો તમુને ચચરાટ લાગોછ. પણ બહારીને વરે એવો શક રાખજો તો ઉંધ ને બુખ જતી રહેશે ને નકામાં હેરાન થશે ને અમથા હારમારળી થશે”

“પણ તું વીચાર તો કર. તું એમ પરાયા માટીડા સાથે કરતી ફરે ત્યારે મને ચમકે નહી લાગે !”

“શાનો ચટકો ત્રાગે ? એ તો મારાં કરતાં નાહતી ઉમરનો છે. એટલુંળી તમે માટીડા જેવા માટીડા સમજતા નહી”

“તારી ને એની ઉમર વચ્ચે ધનો તો ખેતળ વચ્ચેના ફરક હોશે. એમ તો પચીસ વરસની છોકરી ને વીસ વરસના છોકરા વચ્ચે ત્રગનળી થાયછ કતી !”

“ત્યારે તમારો શું એવોજ વીચાર છે કે મારે લવજી સાથે હસવું બોલવુંજી નહીં ને વાતચીતજી કરવીજ નહીં?”

“હું એમ કહ્યાં કેહું છું જો? જરા રતી વાત કીધી નહીં કીધી, જરા રતી હસ્યાં નહીં હસ્યાં, જરા રતી બોલ્યાં નહીં બોલ્યાં, એટલે થયું. તું એની સાથે વાડીમાં એખલી ફરવા જાય તે મને નહીં ગમે. એ ગમે તેપણુ જવાન તોફાની છોકરો. એનું નામજ લક્ષ્મી લવજી છે.”

“ચાલો વાઈ એમ તો એમ હવે હું એની સાથે એખલી વાડીમાં ફરવા જવજ નહીં. બસ હવે? મારા જાન, તમે ખુશી તો મારે મનસે મારો ખુદા ખુશી.”

“ને તું મગન તો મારે મનસે આખી દુન્યા મગન સમજી મારી ખતલા—ચાલ આવ—મારી આગળ આવ.”

લવજી હવે કાંઈ વધુ સાંભળી શક્યો નહીં અને તેને વધુ સાંભળવાની જરૂર પણ હતી નહીં; જે તેને સાંભળ્યું હતું તે પુરતું હતું.

લવજી પોતાના ઓગડામાં પાછો ગયો અને એક ખુરસીપર બેસીને પહેલાં તો પેટ પકડીને ખુબ હસ્યો. પછી તે મનસે જરખાયો. “અરે તું મરેરે છુટા, આએ તેં શું કોકરાન જગાડયું! ખરશેદની વીચીત્ર વરતણુકનો બેદ ભરમ તો કેટલો આએ દેખું. ખરશેદ ખરખરી શુડ લેડો છે. હું તો એને મારી સગી બહેન મીસાલે ગણું છું. એને માંદ મારી ટાઇમી જદ દયાનત છેજ નહીં. તે એની બદી અને પાપથી ખુદા મને હમેશાં દુર રાખે એવી મારી તો રાત દીસની દુવા છે અહીં રહેતાં મને હવે કટાળો આવેજ પણ હવે નવી રમુજ

ગમતમા કંટાળો તાગવાનો નથી. આએ જુઠા જુઝખને બનાવવામાં અને વધારે ને વધારે અદેખો કરવામાં હું હવે કારસ્તાન ચલાવું. જુઠાને આજથીજ છંછેરવા ને ભંભેરવા માંડું. ધાર ગમત છે રે ગમત છે !”

આ પ્રમાણે લવજી બરખડ્યો અને તેના વીચારો-વાંચનાર ડીપર તે બાળ્યા છે માટે તેને સમજ પડી ગઇ હશે કે તે વીચારો-ધણા ભણા, નેક અને અકત્ર પસદ તો હતાજ નહી. બે કોઇ બીજાને કાકણો માણસ હતો તો ખરશેદથી તદનજ દુર રહેતે અથવા તો આએ મકાન છેવટનું છોડી જતે. પણ લવજીભાઈ જુઝખ મટીના બનેલા હતા આ વીચારો તેની ખાસીહત બતાવતા હતા. તે ભણા ને નેક હતો એવું સામેત કરનારા તે વીચાર હતા પણ મસ્તીની ગુરમાં કોઇવાર કેવું નખોદ વળી ગય છે, કોઇવાર કેવો છવ સટો-સટનો મામલો થઇ પડે છે, તેનો ખ્યાલ આએ તેફળી લફંગા છાકરને આવ્યો નહી. તેને તો કામગીરી તે તોફાન મસ્તો કરવાની હતી અને તેવાં કામને માટે તેને લાગ મહ્યા હતો અને ગમતજ તેવું ખોચું તેના હાથમાં સપડાયું હતું. તેણે મનમાં યુક્તીઓ રચી અને પક્ષાત્ર ધડી દહાડ્યા અને તે મુજબ તુરના તુરતજ અમલ કર કરવા માંડ્યો. એક દહાડો કે એક કલાક થોભે નેવો આપાંગા લવજી હતો નહીતો.

— ૭૧.૬ —

પ્રકરણ ૯ મું.

જમાણની મુકતી.

લવજી ઘોડાપર ખેસને પોતાના મામુલ મુંજમ ફરવા ગયો અને ફરીને પાછો આવ્યો ત્યારે વાડીમા દાખલ થતાં તેણે જોયુંકે જમાણ અને ખરશેદ ઓટલાપર હીંધેળા ઉપર ખેસીને લેહરે લેહરે લીંઝકા ખાતાં હતાં અને હસી હસીને વાત કરતાં હતાં તેણે પાંચ છ ગુલામના પુલ તોડ્યાં અને બગલામાં તે જઈ પુગ્યો. ઓટલાપર ચઢતાં તેણે હસીને, જરા મેગોમેગો થઈને તે ગુલામનો નાનો તુરો ખરશેદને આપતાં કહ્યું. “ તમે ગુલામ જેવા ખુશમુરત છેઓ વાસ્તે આએ ગુલામ તમારેજ લાયકના છે. ”

જુદોતો આએ સાંભળતાંજ હીંજ ખાતાં ચટકી ગયો અને ખરશેદને “ ઠેકયુ ” કહી તે ગુલામ લેવાની ફરજ પડી. ટોપી ખોલામા લઈને ખરશેદના પાસાંમાં મજેદ તરેહથી લવજી લાઇતો દસ્યા અને હસી હસીને એવીતો મધુરતાથી લતાફત અને શાહેરીની સરેહ સાથે ખરશેદ સાથે વાત ફરવા માંડી કે તેના ધરમના કાકાજીના મજગમાં જવાળા સળગી. જુદો ફફડ્યો, ચટક્યો, પાંચ પંદર ટપકીરના સરકા લીધા, મરઘી ઓટલાપર ચઢી આવી તેને ખાસકું મારીયું. માંખ કતાળો આપતી હતી તેને ટુવાલના ઝટકા લગાવી ઉડાડીને પાંચ પંદર ગાલ દીધી અને તરેહવાદ ધનક ચત્રાવ્યા પાંચુ લવજી જદો જે ખરશેદ સાથે નખગં કરવા બેઠો તે તેણે જમાણ તરફ જાળીને જોયુંખી

નહીં ને ખરશેદને જોવા દીધુંખી નહીં કારણ કે ખરશેદ અને જામાજીની વચ્ચે તે બેઠો હતો.

આખરે જામાજીએ ખરશેદને કહ્યું. “ તું જાની ખરશેદ, રાંધ-નીમાં જોની. બધું તપ્યાર છેકે નહી. ”

“ હાજી, જાહિંજી. ” ખરશેદ બોલી અને આવી રીતે છુટકારો થયો તેથી તે મનમા ખુશી થઈ કારણ કે તેણી મનમા તો એવુંજ સમજી કે લવજી ખીચારો બોલાવણમાં હુસ્તો બોલતો હતો અને જામાજી નકામા વહેમ લઈ જતા હતા માટે જામાજીને વધારે વહેમી બનતાં અટકવાનું થાય તેમ કરવું.

પણ ખરશેદને ઉઠતી જોઈને લવજીખી ઉઠ્યો અને બોલ્યો “ ચાલો, હુંખી રાંધનીમાં આવુજી મે આટલા દલાડા થયાં તમારી રાંધણીતો જોઈજ નથી. જોવુંતો ખરો કેવી છે કેવી નહી. ”

“ ચાલ ત્યારે તો હુંખી આવુજી. ” જામાજીખી ધસડાયા.

જામાજીએ બોલ બોલ કીધું પણ લવજી તેને કોહુંજ શાનો દે ! તેતો ખરશેદને તરેહવાર સવાલો પુછ્યાજ કરે અને જરા જરામાં ખરશેદની ખુશમુસ્તીનીજ તારીફ કરે અને તેમ જામાજી બળીજળી જાય.

આખરે તેઓ પાછા ફર્યા અને લવજી પોતાના ઝોરડામાં કપડાં બદલવા ગયો અને ઘણી ધણીઆણી પાછાં લડતા ખીખાતા પોતાના ઝોરડામાં ઘોંધાયા.

બપોર સુધીતો જેમ તેમ ગાડું ગયડ્યું પણ બપોરના એક વાગે જામાજી જાણે પંચોતેર વહાણુ હુંખી ગયાં હોય તેમ લાય ને અફસોસમાં પડ્યા. કાંઈ ખાસ અગતના કામચાડ જામાજીને પરેતને ધરે

જવાબું હતું. કોઇ જમીન સંબંધી લખન પતર કરવાનું હશે મારે પટેલ આગળ જવાને સારું કાગલ્યાં ઓચરયાં ખટપતર વગેરેનું પોટલું બાંધીને જમાણ તધ્યાર થયો. પણ ધરથી નીકળવાના બુદ્ધિને વામા તામા કરે. લવજ આગળ ખરશેદને એખલી મુકીને કેમ જાય કોઇ તોર શોધી કહાડવાની જમાણએ ઘણી કોરીશ કીધી અને કોરીશ કરવામાં ભેંગની મદદ લેવાને સારું ભેંગને જાગરત કરવા માંડ્યું. એ દહાડાના ઉગેલા બાતના ખુપરા ઉખેડી નાંખી, ચામડી ફાડી નાંખી ખોપરી ફોડી નાંખી ખુદ ભેળું ધવડી કહાડવાની તેની ધારણા હોય તે તેણે પોતાના રીઝના જેવા પંજયી, જેમ ખમણી ઉપર આપણે નારીયલની કાટલી ખમડયે તેમ-ખુરૂર ખુરૂર કરતું માથું ધવડી ખવડી કહાડ્યું. આખરે ભેળું જાગરત થયું અને એક નામ-ચીન મુકતી ભેંગમાથી ચપ કરતી બહાર નીકળી પડી.

તચાકડી ફોડી એક નાની જેવી કુદકરી મારીને જમાણ ઉઠ્યા જે કુદકરીથી જમીન હજી રહી અને તેની ઘણીઆણી ખરશેદ, જે તેનીસાંમે ચોખા ચુંટતી બેઠી હતી તે એવી તો આ કુદકરીથી ચોંટા કે તેણીના હાથ માહેલી ચોખાની ખુમચી પડી ગઇ. પણ આ બનાવ ઉપર જરાબી ધ્યાન આપ્યા વના જમાણ સરલંગ દોડ્યો.

આગલા ઓરડામાં હમેશ મુજબ નીચીમુડી અને અરધી વીચેલી આખ સાથે હમખાઇ સીવતી બેઠેલી હતી અને તેણીની પડોસમાં બેસીને લવજ લાવણી લલકારતો હતો. લવજ જાણતો હતો કે કોઇ પાસે બેસીને ગડબડ કરે તે હમખાઇને ગમતુ હતું નહીં અને તેથીજ તે પાસે બેસીને ખુબ ખીચવી પોતે મોજ મેળવતો હતો. ગીત ગાવા સાથે તે

તાન શુર લેતો, પગના ઠોકા લમાવતો, તાજડા ફેાડી નાલ લેતો અને બનતી અક્ષડ જીખ કરી મુકતો.

હમઆઇ બરખડ કર્યા કરતી અને વળી લવજી તેણીને અવાર નવાર પુછતો કે “તમેને લાવણી ગમેજી કની! કેવી મળતી ગાઉજી હં! લણી મળતી છેની!”

હમઆઇ પાનછેરયું હીલાવીને દુકમાં પટાવતી અને આવું ઉતેજન મલવાથી લવજી વધારે અને વધારે શુરપર ચઢડતો અને વધારે જોરમાં લલકારતો.

આવી રીતે અહીં ઢોંગ ધતુરા ચાલતા હતા તેટલામાં જમાજી તેમની આગળ આવી પુચ્ચો અને બોલ્યો.

“લવજી દીકરા જરા એમ આવતો”

“શું કેહાંજી કાકાજી! જરા અહીં ગાવા બેઠોજી.”

“મારે તારી સાથે કાંઈ વાત કરવીજી. એમ આવ બાવા એમ આવ.” મોહડેયા તો જમાજીએ “બાવા દીકરા” કહયું પણ મનમાં શું કહયું તેતો બગવાન જાણે.

લવજી ઉઠ્યો અને કાકાજીએ પસચારી પટાવીને લવજીની પીડ ઉપર હાથ મુક્યો અને તેવણુ લણીજી પ્રીતથી બોલ્યા. “જોની બાવા હું હમણા ધણું કામ છે તે પટેલને ઘેર જાઉંજી તે તું—”

“જાઓ, જાઓ, બેલાશક જાઓ, ફતેહ કરી આવો. હું અહીંજ રહેવજી મેં ખરશેહ્યાઇ સાથે વાત ચીત કરવામાં મને સોહવાઇ જશે તમે ચીતા કરવાજ ના.”

“પણ તું સાંભળતી બાપુ. મને તારું જરા કામ છે.”

“હા તે કાંઈ કામ હોય તે સોંપી જવોતી. હું કામ કરતો જવશ ને અરશેદબાઈ સાથે વાત કરતો જવશ કે જેથી કામકાજ જે હોશે તે જલદી જલદી થઈ જશેને—”

“અરે પણ તું વચ્ચે ના બોલ્યા કરતી તો. હું તુંનેબી મારી સાથે પટેલને ઘેર લેઈ જવા માંગું છું.”

“તે હું આવીને શું કરશ ?”

“સારાં માણસ સાથે તુંને ઓળખાણ પડશે તો કાંઈ દહાડે તુંને કામ લાગશે ને કામકાજ હોશે તે થઈ જશે.”

“હવે ઓળખાણ પીછાણ કાંઈ દહાડે પાડ્યા કરશું. તમે મને અહીંજ બેસવા દેવો.”

“મને તારી મદદબી લેવાની છે.”

“મારા જેવા નાદાન નાદસ્તા છોકરાની તમોને શું મદદ બોધાયે વાઈ ? તમે બાવન હાથ ને બત્રીસ દાંતના એવા બાર હથેયારા માણસ છેઓ કે તમે પથરમાં લાત મારીને પાણી કહાડો. તો પછી હું નાચીજ, નબળો, નાબુક, નરમ, નાદાન, નાકઉવત—”

“બસ રે હવે બસ. બણી ફીક્કસુફી ના કર. બે ચાર ઇંચેજ કાગળ વાંચવાનાં છે તે તું આવીને પટેલને અરાબર સમજાવ.” બુઠાને ખીજવાત તો બણો ઉપજ્યો અને એવું મન થયું કે પગમાંથી ખાસકું કહાડીને દુકતાને ઝપેટી કહાડે પણ પેદા જેવો હોઈ કરડ્યો અને નરમ પડી ગયો અને પટાવીને કહ્યું : “દીકરા તું એટલું મારું કામ

નહીં કરે ! કલાક એકમાં તો પાછા આવશું. પછી ગમે તેટલું ગાન
વળગજેની; તું ના કાણુ કહેજી ! મારો ડાહ્યો દીકરો. જોઈંજી તો,
જન તો, તમ્યાર થઈ જતો.”

લવજી મનમાં સમજ્યો કે “આએ ખુદો અદેખામને સમજે
ચુકતી કરેજી ને મને મારી કુટીને લઈ જવા માગેજી, એવીજ મતલબે
કે કોઈખી સુરતે ખરશેદથી હું દુર થવા પામું. ઠીક છે, ખુદા, એની
તરફ લવજી લઈ જો છે તે તું ભુલી જાયજી. તારી ખોડ હું મોકું તોજ
મારું નામ લવજી.”

તેણે કહ્યું. “એમ છે, ત્યારે તો ચાલો કાકાજી, સેવક તમ્યાર
છે, ઓય કપડાં પહેડીને આવુંજી.”

લવજીએ હવે હમખાને કહ્યું. “હમખાજી હું જાઉંજી હં.”

“વારં.” હમખાજીએ હમેશ મુજબ દુકાનજી જવાજી દીધો.

“જલદી પાછો આવશ હં.”

“વારં.”

“તમે સંભાળીને રહેજો હં.”

“વારં.”

“આવીને પાછો હું નમારી આગળ ગીત ગાયશ હં.”

“વાંઆઆરં.” એમ કહીને સીવવાનો સદરો જમીનપર પડી
હમખાજી ત્યાંથી ઉઠીને ચાલતી થઈ.

“કાકાજી, એ હમખાજી એમ કાંય કરેજી?”

“હવે તું ચાલતી. પછી હું તુંને ખધું સમજાવશ. ચાલ, તારા
ઓરડામાં જઈને કપડાં પહેડી આવ.”

જામાજી ઓઢલા ઉપર ઢિલા રહીને લવજીની રાહ જોવા લાગ્યા. અલગતાં ખરશેદ પાસેજ હતી. એક ઘડીબી હવે ખરશેદને વીહીસી મુઝવી નહીં એવા હડહડતા સોગંદ જામાજીએ લીધા હતા, લવજીને તકમાર ચતાં ધસો વાર લાગ્યો જેથી કાકા તો રખજીરીમાં પડ્યા. એ મણુ માણસને ખોલાવવા દોડાવ્યાં અને મનમાં હજાર વખત ખર-ખડ્યો કે “કાકા નાપાક જાદો ઘેરમાં આપોજી. નખોદ ગીયો હમખઇ સાથે અદરાઇને પટતો હોય તો ખલા દુર થાય.”

કાકાજીનો પાકીને પોરો થયો ત્યારે લવજી લત્રીજી આવી લાગ્યા અને બેઉ જણા સાનસલુકે માફામાં ખેડા. માફામાં ખેસવા અગાઉ લવજીએ ખરશેદને શેક હેંડ કીધી અને ઘણીજ નરમાશથી, મધુર-તાથી અને ફેશનેઅલ ધપે કહ્યું કે “હું જલદી આવશ હું-તમે ચીંતા ના કરતાં. આવીને પાંછી વાતચીત કરશું.”

આએ સાંભળીને જામાજીના કલેજમાં હોળી સળગી.

ખરશેદને જવાબ દેવાની દરજ પડી અને તેણીએ કહ્યું “હાજી, સાધવો, જલદી આવજો.”

આએ સાંભળવાથી જામાજીના કલેજની હોળી ઉપર ઘી હોમાયું. તેણે ડોળા કકડાવ્યા અને ખરશેદ નીચી નજર કરીને ઘરમાં ચાલી ગઈ અને આએ કાકાજી લત્રીજીની જોડી માફામાં ખેસીને પટેલના ઘર તરફ હેંડવા માંડી.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

લવણનું માથું લાંગતું અને જમાણને માથે લોહી
ચઢી જતું અટક્યું.

આપણે આગળ વાંચ્યું છે તે મુજબ જમાણનો વણફાળ પારડી ગામની પાદરે, ગામથી થોડેક છેટે ખુલ્લી જગાએ આવેલો હતો. પટેલનું ઘર ગામમાં છેક બીજે છેડે હતું જેથી જમાણનાં મકાન અને પટેલના ઘરની વચ્ચે લગભગ ખાસ્તુ દોઢ માઇલનું છેદું હતું. આખે રરતે જમાણએ માફો હાંક્યો અને લવણ મજેદથી માફામાં આડો થઇને પડ્યા અને પડ્યો પડ્યો વળી થોડી ઘણી સલગરી પણ મુકતો રહ્યો અને જમાણ સાથે વાતચીત કરતાં જેમાં તેમાં ખરશેદ બાઇનું નામ વચ્ચે લાગ્યાજ કીધું અને ખાસ કરીને ખરશેદબાઇની ખુબસુરતીની વખાણ કરવામાં તો લજા કરીને બાબુએ બેસાડ્યો.

“કાકાજી તમેને કામ ધંધો નથી તે છતાં ઘેરમાં ધણું સોદ-વાઇ જતું હોશે” લવણએ ધીમેથી વાત છેડી.

“ઘરમાંથી કામકાજ તો ખરૂંજ તો.” જમાણએ જરાય દીવોઃ
“કાંઈને કાંઈ કામ નીકળયાજ કરે આ.”

“પણ કામ નહીં હોય તોય તમારાં આવાં ખુબસુરત ઘણી-આણીથી તમેને ધણુંજ સોદવાઇ જતું હોશે.” લવણએ નીચમ રાખેલો “ખુબસુરત” બોલ ઉપર ખાસ ઘણોજ ભાર મુકીનેજ બોલ્યું. “હમબાઇજી શાકાં બોલકણ નથી પણ તમારાં ખરશેદબાઇ

એમાં બોલકણા એવાં મહાંવાડાં અને એવાં ખુશ્મુરત છે કે એવણે સાથે વાતચીત કરતાં બે ઘડી જીવ વેરાઈ જાયછું.”

“હમઆઇ તો જરા સરમાલ છે.” ખરશેદની વાત અખાડા કરીને હમઆઇનીજ વાતપર જમાજીએ લવજીનું ધ્યાન ખેંચ્યું. “રહેતાં રહેતાં એતો ઠેકાણે આવી જશે. દીકરા તું એક કામ કર. તું આખો વખત હમઆઇની પાસેજ બેસી રહે. ને ફરવા હરવા તેનીજ સાથે જ ને કોઈની અસામે જાજ ના પછી જોજેની કેવી આપસી મેલે મલતાવડી થશે.”

“જો એમ કહું તો પછી તમારાં ખરશેદખાઇને ગુસ્સો લાગે. તેવણની સાથેજી હસવું બોલવું જોઈયે ને ફરવું હરવું જોઈયે. કેમ નહીં બોલ્યા જમાજી કાકા !”

જમાજી કાકા શું બોલે ! તેનું કપાલ બોલે ! જમાજીને તો જખરી અકરવકર થઈ અને પોતાનો ખીજવાત તેજો ગરીબ ખીચારા બળદ્યાની પીઠ ઉપર ફેલાડ્યો. તે ચુપજ રહ્યો, અને કશું બોલ્યોજ નહીં પણ આની તરફ શયતાનગદો લવજી હતો. તે કાંઈ ચુપ બેસે ! તેણે તો બુદ્ધને જાંછેરવાનું આગુજ રાખ્યું.

તે બોલ્યો; “તમારાં ધન ભાયગ કાકાજી કે તમેને આવી સારી ને જવાન ને શોભીતી ને ખુશ્મુરત બધરી મલીજ.”

“બધરાંની વાત શું કર્યા કરેછ દીકરા ! એવી વાત આપુને માટી-ડાને જાજે નહીં.” જમાજીએ નરમ ઠપકો આપ્યો.

“કાકાજી મને તો બધરાંએને વરે વાત કરવાનો વણોજ શોખ.

તેમાં ખરશેદખાઇ જેવાં કાંઈ ખુશસૂરત બધરાં જોયું હતી તો તેની પડોશમાંથી ખસુજ નહીં ને બસ તેની ને તેની સાથે—”

“લવજી, તું પેલી લાવણી કેવી મજની ગાતો તો. જરા લલ-કારની દીકરા, હું બી તો સાંભળું.” જમાજીએ કાંઈમી કરીને આંખે દુકતાનું ડાચું બંધ કરવાની કોશેશ કરી.

“આંખે ગાડાંના આંચકા ઉંચકીમાં મારાથી ગવાય નહીં, કાકાજી. આપરે, હું તો બધો દોડરઈ ગીયો. તમારાં ખરશેદખાઇ આવા માફામાં બસતાં તો ધણાંજ દોડરઈ જતાં હશે તેવાજ એકતો નાજુક બદનનાં તો તેવાજ બીચારાં—”

“અરે જોયું કે પેલું સાંખે દેખાયજી તે દેહરૂં. પેએએયું.” દાંત કચકચાવીને જમાજીએ કહયું કારણ કે વાત ઉડાવવાની તેણે એક બીજી કોશેશ કરી જોઈ. “કહેજે કે એ ધણુંજ જુડું ને પુરાનું છે. સાંજના આપરે જશું. જેવા લાયક છે જો.”

“જરૂર જઈશું, ને સાથે આપરાં ખરશેદખાઇનેમી લેનાં જઈશ. તેવાજ જોઈને ખુશ ખુશ થઈ જશે.”

“ખરશેદે તો દેહરૂં જોયલું છે. આપરે બેડે જાણા જશું ને તાંહથી ફરી ફરી ખજુરામાં જઈ મજની તાજી તાડી પીને રાતના આવશું.”

“તમારે ઘેરે થોડી તાડી ખરશેદખાઇને વરેમી લેના જઈશ. તેવાજનેબી તાડીનો ધણોજ શોખ છે.”

જમાજીને એવી ચીડ ચહડી કે પગણીનો ફટકોજ લવજીના

માથા ઉપર લગાવે પણ તેમ કરવાનું ઘરડાથી બંધું નહીં કારણ કે તેટલાં તો પટેલનું ઘરજ આવી લાગ્યું.

જો પટેલનું ઘર આવતાં ખીજી પાંચ મીનીટનો વાર લાગતે તો તે અરસામાં જમાણ જરજ લવજીને ઝપેટી મહાડતે અથવા તો મુસ્લા ને ખીજવાતમાં જમાજીને માથે લોહી ચહડી જતે.

જ્યારે જમાણ અને લવજી પટેલને ઘરે જઈ પુગ્યા ત્યારે પટેલ જમાણની રાહ જોતોજ બેઠો હતો. પટેલ, ટકાટી, કુલકરણી વગેરે ભેગા થયા હતા.

પટેલનું ઘર બેઠું અને નીચી બાંધણીનું હતું. રસ્તાની જમીનથી પટેલના ઘરનો ઓટલો દોઢ ફે બે શીટ ઉંચો હતો જેથી રસ્તાનું સવળુ ધુળારું હોતે ઓટલા ઉપર જમા થતું હતું.

ઓટલા ઉપર વેપારીની પેઢી જેવી એક નાની પહેડી હતી. જમીન ઉપર ભાંગેલા દેવદારના પેટારાના બે પાંચ પાટયાં મુકી તે ઉપર ગુણુ-પાટમાં ભરેલા કાથાની પટ્ટી ગોદરી પાંડરેલી હતી અને એક ભાંગેલા ખડયા ખરખર પેટી મુકેલી હતી.

આ પેટીની સામે પલાંઠો વાળીને એક પટલો મરે ચરે જેવો એક લાંબુ સોરત્યું હોય તેવો કારકુલ્ય બેઠો હતો અને એક માણસના હાથની છેદલી આંગળી જેટલી નાની હુમકી કતમથી એક કામળમાં છેક નીચે મુઘી ડાકું બોલીને તે કાંઈ ચીતરવા કરતો હતો. આ કારકુલ્ય બેઠો, ઉધોગી હતો કારણ કે લખતો જતો, પોતાનાં હોડાથી ધુળારું ઉઘારતો જતો અને વળી બંને મીનીટે રસ્તાનાં રખડેલ કુવાં ઓટલા પર ચહડી

આવતાં તેને “ હરે ” કરીને હાંક્યો જતો.

જમાજી અને લવજી આવી પુઝ્યા કે કારકુને તેમની તરફ ડોકું ડુંચકીને જોયું અને જમાજીને જોઇ સલામ કીધી પણ માફના પાછલા ભાગ ઉપરથી આપણો લવજી કુદીને બહાર નીકળ્યો ત્યારે તેને કાંઈ સાહેબ કે કાંઈ મોરો પારસી અમલદાર સમજી કારકુણ જપ કરતો ઉભો થયો, ઘોત્યું સમું કીધું અને ટોપી બરાબર સરખી પહેડીને બહુ નમીને અદમ અદાથી નમસ્કાર કીધા.

લવજીએથી દમમાંજ હાલ્લું હીલ્લયું અને બને જણા માહે દાખલ થયા. લવજીને જોઈને તરતજ પટેલે ખુંટીપરથી બંદી કહાડીને પહેડી લીધી કારણ કે ફક્ત ઘોત્યાં ઉપરજ પટેલજી તો ગદેલા ઉપર આલોત્યા મારતા હતા. તલાટી અને કુલકરણી પણ સમા થઇ ગયા.

“ માફ કરજો પટેલ મોટું થયું.” જમાજીએ આવતાંના વારમાં કહ્યું: “આએ અમારા મુંજામના પરોણા આવેલા છે અને એવણુ તમારી ઓળખાણ કરવા માંગતા હતા માટે લઇ આવ્યો છું. એવણુનું નામ લવજીભાઇ છે.”

“ મોટું થીયું તેની કાંઈ ફકર નીહ હેઠળ બેહો. હેઠળ આપ ઇક્ષા પધારો.” લવજીને પટેલે કહ્યું અને પોતાની ટોપી કહાડી તે વડે ગડેલો પખોડી લવજીને માટે જગા કીધી; પણ લવજી તો દુરજ બેઠો અને બોલ્યો; “ બેસી રેહો પટેલ. તમે તમારું કામ ચલાવો; હું અહીંજ બેસુંછ. તમારી ઘણી મહેરબાની છે.”

“ ભાઈ ઘના હમજદાર ને કાહ્યા મનીખ છે.” તલાટીએ અઢકત્ર દોડાવીને લવજીની પરીક્ષા કીધી.

“અરે કાહ્યાને સમજદાર તો એવા કે હવે શું કહીયે ?”
જમાજી બોલ્યો: “ચંચલખી ધણો છે ને હુથીયારીનું તે
પુછવુંજ નહીં.”

“મોદરાંપરથીજ ખાતફાની ને લલ્લો લાગતો છે તો.” હવે કુલ-
કરણીએ પરીક્ષા કરી; “હુધરેલાની વાતજ જુદી લાય.”

“અરે લાઇ વાતજ જુદી છે તું હવે કામ ચલાવ.” જમા-
જીએ કહ્યું: “હવે દસ્તાવેજને કાગલ્યાં કહાડો.”

પટેલ, ટલાટી, કુલકરણી, જમાજી અને વળી ખીજા બે સાક્ષી
ગવાહી આવેલા તે ગડબડ ગોધયાઈ કરીને એવી તો વાતચીત કરવા
લાગ્યા કે લવજીને થોડોકવાર ગમત ઉપજી તેઓ બે મીનીટ
સાંતીમાં શુપચુપ વાત ચલાવે અને વળી બે મીનીટ એવા તો બુમ
બરાડા તે સાત આઠ માણસો સામટા ગજાવે કે જો તે વખતે એક
બંબગોળો ફાટ્યો હોતો તેનો અવાજખી એ બરાડા વચ્ચે સમાઈ
જતો. એમ સમજીતી અને વાંધાઓ વચ્ચે કામ ચાલ્યું. લવજીએ પહેલી
પાંચ સાત મીનીટમાંજ જોઈ લીધું કે આ કામમાં તેની કર્શખી
મદદની જરૂર હતીજ નહીં અને જમાજી તેને ખાસ ખરશેદથી દુર
કરવાની મતલબેજ અહીં ધસડી લાવીને બેસાડ્યો હતો બલકે નજર
કેદ રાખ્યો હતો.

પણ આએ કેદમાંથી કેમ છુટકારો મેલવવો તેનો આખો
પક્ષાન લવજીએ મનમાં ધડીજ રાખ્યો હતો. તે ગડેલાપર બેસતાં
કંટાલ્યો; પગ લાંગા ટુંકા કરીધા, પછી જરા ઉઠ્યો; આમ તેમ ફર્યો
અને પછી ઝારડામાંથી બહાર નીકળ્યો.

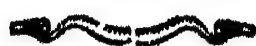
જામાજી તો પોતાના કામમાં એવા ચક્રચુર અને મશ્ગુલ થઈ ગયા હતા કે લવજની હાજરી અને તેને રોકી રાખવાનો ખ્યાલ ખુલી જ ગયા. જામાજીએ પટેલ સાથે ઘણીવાર કામ પાડ્યું હતું અને જામાજીના દુશ્મના હાથ અને મીત્રાચારીનો પટેલને તેમજ પટેલના મદદનીશોને ખ્યાલ હતો તથા અનુભવ મળેલો હતો. માટે જે કામ દોઢ મહીને થવું જોઈએ તે દેડ કલાકમાં પટી ગયું અને જામાજી બધું કામકાજ કરીને પરવાર્યા કાગળ પતંગના પાછા બોચકાં બાંધ્યા જે બોચકાં બે હાથે જેમ તેમ ઉચકીને જામાજી હિલા થયા અને લવજને માટે આસપાસ જોવા લાગ્યા.

“ બાવા, ભાઈ, દીકરા, કહા ગીયો ! ” જામાજીએ મોટેથી હાંક મારી, “ લવજ બા સાંભળેલ કે ! (એનું નખોદ બનયરે ! વળી કહાં દટ ઇ ગીયો !) લવજમજ, લવજગા, અપાવા આવ તો, કહા છે તું ! (બેહેરોબી થઈ ગીયોલ કે કેમ ?) અરે લવજ સાંભળેલ કે ? ” જામાજીએ બોલવાનું ચાલુ રાખ્યું અને વજાયામા મુકલા બોલ મનમા બરબડયા અને બાકીના બોલ વધારે અને વધારે જોરમાં બરાડયા.

“ બહાર ફરતો આહે. ચાલોની જામાજી ભાગ આપરે બહાર જાઈને જોઈએ ” પટેલે સુચના કરી, ટલાટીએ ટેકા આપ્યો, કુલ-કરણીએ વધુ ટેકા આપ્યો જેથી આ આખી કમીટી પોટલાં લઈને બહાર આવી.

આટલાપર આવતાં કુલકરણી અને ટલાટી તો દડે થઈ ગયા અને પટેલ અને જામાજી એક બીજાનું મોહકું જોતા હિલા અને પેલો ઉંઘણસી કરકણુ તો કાગળમાં આંખ ખાસીને નાનકડી કલમથી

લખવામાં ગુંટાછળ રહ્યો. લવજનો પટો મળે નહીં. પણ તેની સાથે માફાનોખી પટો મળે નહીં માફા નહીં જોવાથી અને સાથે લાગે લવજખી ગુમ થવાથી જામાજના હોંશ ફાશ ઉડી ગીયા અને તે તો શીકાશ પડી ગીયો, બને હાથ માંહેલાં બંને પોટલાં જમીનપર ધબ કરતાં પડી ગયાં. પણ મહોડાપરનો તે શીકાશ એક ધડીભરનો હતો કારણ કે ખીજળ ધડીએ ગુસ્સા અને ખીજવાટથી તેનો ચહેરો લાલ મરઘાની માજર જેવો થઈ આવ્યો અને તરેહવાર વહેમ, વીચાર, શક તેનાં નાનાં નખખાં અને નરમ ભેગાંમાં ઉભા થયા

પ્રકરણ ૧૧ મું.

ધાંચીનું ગાલું.

જામાજએ પેલા મરે હાલ કારકુણને સવાલ કર્યો “ અરે ભાઈ કારકુણ, મારો અહીં માફા હતોની.”

“ હતો તો ખરો ”

“ તે હમણા નથી.”

“ હોવે-નીહ મીલે.”

“ તે કહાં ગીયો ! ”

“ એહ તીક્ષ્ણ-ઓલી ફારે.”

“ પન કહાં? ઓલીફારે તે હું શું સમજું ? ”

“તે ઉંઢ તે કહાં દમજતો છું જે !”

“પત કોઈ લઈ ગયું કે બલદયા ઘસડી ગીયા ?”

“કો લીધ ગેલુંજ તો”

“કાણુ ? કાણુ !”

“એ તમારી હાથે આવેલો પેલો જાંગલા જેવો પારહો”

“પારહો ? સત્યાનાશ ક્યારે લઈ ગીયો ?”

“કલાક એક થીયો ઓહો બાપા.”

“એનું સત્યાનાશ જયરે એનું ! ઘેરમા કોઈ માણસ નથી
આયુ પણ બર પાપ આયુંછ”

“કાંઈ મને કહેલું હેઠું ?” કારકુણે પુછ્યું.

“નહી બા, તુને નથી કહેતો. એ પોર્થો તો મને ઘેવો દીવાનો
બનાવી નાંખશે હવે શું કરું !”

“હું બોયલા હેઠું.”

“મરની મુગો મુગો. તુંને કાણુ બોલાવેછ ? એ નખોદ ગીયો
ઘેરજ ગીયો હોશે ને પેલીબી તાંદ એખલી છે એ બે એ મત્તાં
મળશે ને બે એખલાં કાણુ જાણે—”

“બે કાણુ હેઠું ?

“હવે તું મુગો મરી રહેછ કે નહી ! એક લાત મારશ કતી તો
આએ તારી દીવાસળી જેરી કમરજ તોડી નાખશ જો અરે પટેલ-
ઓ પટેલ-કહાં ગીયો ?”

પટેલ તો પાછા ઓરડામાં જઈને ગડેના પર લેડી ગયા હતા તેવણે ત્યાંથીજ જવાબ દીધો: “એહ ઇશા છું. હું કેહત છો આપું.”

“તારો માફો હોય તો આપની મને ઘરે જવા.”

“માફો તો મારો મારી ઘેરવારી લીધ ગેલી.”

“ત્યારે બીજું કાંઈ છેજ નહીં?”

“મારી હજારીની થોરી રૂપાડી છે. જરા લંગરી થીમ ગેલી આપું! ચાલહે!” પટેલે સવાલ કર્યો, ‘કીહું તો મગાવી આવું’

“નહીં. નહીં. તે નહીં ચાલે.” જમાજી બેલ્યો કારણ કે તેણે તે થોડી “રૂપાળી” ને જમાજીએ ખર ખર જોયતીબી હતી અને પીછા-જોયતીબી હતી. તેનું નામ “રૂપાળી” હતું પણ નામ આપનારને “રૂપાળાં” નો ખ્યાલ એવોજ હશે કે પીખાયલા ચુડાયલાં, સાવરણીના પીરતાં જેવા પુછડાં, નાંખની ટીચટીચી પુછડીના છેડા સુધીમાં પંદર જગાથી ઉખડી ગયલાં ચાલ અને ઘસામ ગયલું ચામડું તથા પુડી નીકળેલા હાડકાં, તેમજ આગલા પ્રગના વાંકા ગુટણ તથા પાછલા પેગા પ્રગ વાળાં જનવરને “રૂપાળું” નામ બધ બેસતુ થવું જોઈએ. આના એક જનવરને “રૂપાળી” કહેવામાં આવે છે એવું જમાજી જાણતો હતો તેમ વળી તેને અનુભવ પણ મળતો હતો કે રૂપાળી પર બેસના વખતે ત્રણ માણસોએ તેને પકડવી જોઈએ, અને પહેલું ડગલુ ભરવાને તેને સમજ આવવા સાર એ માણસે આગળથી ખેંચવી જોઈએ અને એ માણસે પકડાડેલી દપેનાં લગાવવા જોઈએ અને અરથે રસ્તે જવા પછી તે અડીને ઉભી રહે અથવા પાછું ઘર તરફ ચાલવાનું મન કરે

ત્યારે નાનો નાટક થઈ પડે આમ હોવાથી જનમાજીએ તે તોખમદાર જનવરની મદદ લેવાની સાક ના પાડી.

પટેલ આ વેળા પાછો બહાર આવ્યો હતો અને તે બોલ્યો; “પયન ભાઈ તમારો માફો કીદા ગીયલો !”

“ગીયો જહાનમમાં. તુ કોઈની ગાદત્રી માફો કાંઈ હોય તે મંગાવી આપતીતો.” જનમાજીએ ખીજવાઈને કહ્યું

“ગાદત્રી કે માફો અવડાં કીદાથી માલો ! પયન તમો કીહો તો પરેહી ધાંચીનું ગાદત્રું મંગાવુ ને ચલહે !”

“તે તો; સઉ ચાલસે લવની, મંગાવતી.”

પટેલે ધાંચીને ઘરે કારકુનને મોકલવા કહાડ્યો. કારકુને વળી નમુનાદાર ચપલાઈ બતાવી. હળવેથી કલમ મુકી, શહીના ખડ્યાને શુચ દીધો, લખેલાં કાગળ ઉપર રેતી છાંટી, બધ બસ્ત કીધું, પેટી બરાબર બંધ થઈ છે કે નહી તે પાચ વાર તપાસી જોઈ, પગરખાં શોધી બોળીને ઝાંકડા હેઠળથી કહાડ્યા, તે પખેડી ઝટકીને પેદડયાં અને એમ હજાર ખેમાણુપાડીને તે ધાંચીના ઘર ફતર ગોકળગાયત્રી જડપે દોડ્યો, જે હજાર ખેમાણુ દરમ્યાન જનમાજીનું લોહીએવું તો કિડળી આંધું કે તે તો જનમાજીનો જીવ જાણે કે જનમાજીનો ભગવાન જાણે

ખારસી વીશ મીનીટ વહી જરા પછી કારકુન પાછો આવ્યો, અને બોલ્યો કે “ધાંચી પુછતો છે કે ગાદત્રું કીદા લી જનવું છે ને માફો ભરવું છે. તે કેહી જે બળદયા થાકેલા છે તે લાંબુ ચાત્રહે નીલ, ને ગાદત્રાંતો આક તરફી ગીયેલા તે ઘણો ભાર મકાંહે નીલ.”

“પણ તું અમના છોક રેહી રેહીને કહાંથી અયો !”

“ તે ધાંચી ઉઘેમો ઉતો, તે મારા હહરાને જગડતાં મુહીમત થી. તમે જલદી કીહી દેવો તો. ફરીને ઉઘી જાહે તો પાછો જગડવો ભારી પરહે. જવાબ હું દેઓ ! ”

“ તું પાછો દોડ, ને કહે કે દુર જવાનું નથી; ગામની પાદરેજ જવાનું છે: ને ભાર બાર કંઈ નથી, ફક્ત હુંજ બેસીને જવાનો છેઉ. જનીતો-દોડનીતો. ” જમાજીએ દોડા દોડી કીધી અને તેની જડપમાં વધારો કરવા જમાજીએ તેની પીડ ઉપર નાલ્લો જેવો આંચકોખી માર્યો.

પંદર મીનીટે કારકુન પાછો આવ્યો અને બોલ્યો કે “ ધાંચી કીહે છે કે પદલા હું આલહે ! પછી ખટપટ નીહ થાય. ”

“ જે માંગશે તે આપશ, રૂપો આપશ, બે રૂપા આપશ, ત્રણ રૂપા આપશ; દોડરે તું દોડ. કહે તેને. ”

કારકુન પાછો દોડ્યો અને થોડે વારે તે પાછો આવ્યો અને બોલ્યો, “ ધાંચી કીહે જે—”

“ મુઓ તારો ધાંચી ને તુંખી સાથે. અત્યારમાં તો હુંજ પગે ચાલતો ઘેરે જઈ પુગતો. વળી શું દુંકો હુકો લાયોછ. કેહી મરતી ! ” જમાજીએ હાથપગ પછાડીને પુછ્યું.

“ ધાંચી કહીએ જે ગાલ્લાં મહી ગાડી ટક્યા નીહ મીલે તે કેહો તો ઘાહ પાંદરીને લાવું. ”

“ મને બા કંઈ જોઈતું નથી. જેમ બને તેમ જલદી જેવું હોય તેવું ગાલ્લું લંદને આવ-જસ ખીજું કંઈ નહીં. ”

કારકુન બાપડો આમ ધકેલા પછાડામાં પડેલો આખરે ઠર પડ્યો.

અને તેમજ આખરે કાઝાક એક એમ ચકડા તફડી થતા પછી ધાંચીનું લાંબુ ગાલનું આવીને બારણામાં ઉભું રહ્યું.

આપણે આગળ વાંચ્યું છે તે મુજબ જમાણ પારડીવાળો મજબુત સંગીન આવળની ગાંઠ જેવી કાઢીતો ધીમચાં જેવો હતો. ગાલનું આવીને હજુ તો બરાબર દરીદ્રમ થઇને ઉભું નહીં નેટલા તો માહે બોચકાં નાંખી, મારી પકુકરીને જમાણ તેમાં ચડડી બેઠો જેમ થતા આખું ગાડું ધુજી ધરકી રહ્યું અને ધોરનાં પાત્યાં ઉપર હાંકવ બેઠેલો ધાચી આંચકો લાગના ઉઠળાઇ પડતા સહેજમાં બચી ગયો.

ધાચી ખીજવાદને બોલ્યો. “ એ ઇમ હું કરે ? એક તો મારો આંક ધીત્રો છે ને અમોત્રો અમેલો બેડનો હોય તો બેહ, નીહ, કર ઉતર પાછો. જે વાત લાયવોતે.”

“ માફ કર, બા, માફ કર ચાલ ચાલ હવે જલદી હાંક.”

“ માપ કરાવા આવેલો.” ગાલનું હાંકતાં ધાચી બોલ્યો, “ એરો પારહો તો હબી નીહ જોયલો. એ તે કષ્ટ રીત છે ?”

ગાલનું હસુક હસુક ચાલ્યું અને જમાણને તલ પાપડ થાય કે ક્યારે ધરે જઈ પુગું. જે ઉડાતું હોતે તો ઉડતેખી ખરો.

“ બાપા હાકની, બાપા હાંકની ” એમ જમાણ ઘડી ઘડી કેહ્યા કરે અને ધાંચીએ પહેલાં તો બે ત્રણ વાર જવાબ દીધો ને પછી બરબડ્યો કે “ બોચકા કર તારે મનહે ગમે તે, કાંઈ હાંભરવાનું નીહ ને કાઈ હમજવાનુંબી નીહ.”

જમાણ બોલ્યા કરે અને ધાંચીએ કાડું દીધુંજ નહીં ત્યારે જમાણનું પાકી આવ્યું અને તેણે હવે જરા દમદમટીથી કામ લેવા માંડ્યું. તેણે કહ્યું. “ જોરે એ ધાંચી તું જોરમાં નહીં હાંકસે તો હું

પછસા નહીં આપશ. યાદ રાખજે. તારા મનમાં તું કંઈ સમજતો હોશે.”

ધાંચીએ તો દોર ખેંચીને અવદયા ઉભા કરી દીધા.

“કેમરે! અટક્યો કેમ?”

“પછલા આપવાના તું અવડાંથીજ વામા તામા કરે તે ઉં ગરીબ મનીષ માયોં જાવા.”

જામાજીએ જોયું કે દમદારી પોતાનેજ ભારી પડી ગઈ હતી માટે હવે સમજાવન ચલાવી. “અરે એતો અમથો હું ખોલું છું રે. તું ગરીબ માણસ ખીચારો મેંહનત મજૂરી કરે તો પછી પછસા નહીં આપું? એમ કંઈ થાય? ચાલ ડાહ્યો થા—હાંક.”

“ના બાપા, મુને તારીપર ભરૂહો નીહ આવે તો. પેહલાં પછલા આજે તો ગાલુડું હાંકું, નીહ કર પાછું ફેરવું.”

“પન હું કંઈ નાસી જવાનો છું. એમ હઠીલો કેમ થાયછ?”

“ના ભાય; ઉ એકનો ખે નીહ થાઉં તો, હગા બાપનો વીહ-વાહ નીહ કરે. પછલા આજે તો હાકું, નીહ તો આ ઉભો.”

“લે, જોંસ, આએ ખે રૂપ્યા. એનું નખોદ જાય તે આજે બધાજ કેમ મને હેરાન કરવા નીકલી પડ્યા.”

“ખે કાંય? તયણુ જોંયે, એક રૂપયો તો પેલા મુરદાલ કારકુનને દલાવીનો આલવો પરહે. ભાય, તયણુ આલે તો હાકું.”

જામાજીએ ફફડીને ગજવામાં હાથ ધાલ્યો પણ ત્રીજો રૂપ્યો ગજવામાં હતોજ નહીં.

“જોની ભાઈ મારી પાસે બેજ રૂપ્યા છે. ત્રીજો રૂપ્યો ઘેર જઈને આપશ. ચાલ હવે હાંકરે હાંક, જીવ ના તોડાવ.”

“બેજ છે તો અહીંજ ઉતર. અરધું ભાડું આલે તો અરધીજ

મજુરી કરીને પાછો ફરું. અરધાનું અરધું, ને આખાનું આખું.”

જમણએ કાલાવાલા કીધા, પટાવ્યો, સટાવ્યો, ગાલ વટીક દીધી, પાંચ માણસ તમાશો જેવા ઉંભા તેઓએ ફજેટાળી કાધો પણ ધાંચી બંદો એકનો બે થયો નહીં. આખરે જમીનગીરીમાં પોતાની રૂપાંની તપકીરની દાખડી જમણએ ધાંચીને રાખવા આપી અને તે ખરેખરી રૂપાંનીજ છે અને તીનપાટની નથી તેની ખાત્રી કરવા ધાંચીએ પથર પર ઘસી જોઇ અને તે પછી આગે સ્વારી આગળ ચાલી.

દુખે પાપે જમણ કાકા પોતાને ધરે આવી પુગ્યા પણ તે આવી પુગે તેની બે કે અઢી કલાક અગાઉનો લવજી ધરે આવી પુગ્યો હતો અને તેણે પોતાની રીત મુજબ કાંઈક ખમેરું જગાડ્યું હતું તથા કાંઈક નવું કારસ્તાન તે કરી ચુક્યો હતો.

જમણ તો ભડક કરતો ગાલ્લાંમાંથી કુદીને ઉતર્યો અને ફરબે વાછરડાંની માફક વાડીમાં દોડ્યો. પણ ધાંચી પછવાડેથી દોડતો આવ્યો અને જમણની દોરતાં પછવાડે ઉડતી દગલી પકડીને જમણને અટકાવ્યો.

“ઉભો રેહ, હાઉકારના પેયરા, નાહે કહાં? પેહલાં પછલાં આલ. જો ભાઈ ચુકયવા વના દોયરો તે-તારો પદ્યો નીહ છોઈ તો. આપ પેહલા પછલા.”

“અરે પન ઘેરમાં જઈને મોકલું. પાસે હોતે તો રસ્તામાંજ નહીં આપતે? એટલુંબી સમજ નથી મરતો?”

“તે ઉં કાઈ હમણુ નીહ. પું ધર મહી ભરધ બેહે તો વરી તુને કહાં હોધવા પકરવા આઉ?”

જામાજીએ નોકરોને હાંક મારી અને ઘણા જીમ બરાડા પાડી
જીવ જીખાતી નાંખ્યો ત્યારે એક નોકર આવ્યો અને તેની પાસે સારાં
નસીબે એક રૂપો હતો તે લઇને ધાત્રીને જોડ્યો. ધાંચીએ એક હાથે
જામાજીની દગલીનો છેડો પકડીજ રાખ્યો અને બીજે હાથે રૂપો પાંચ
સાત વખત પથર પર દોડી તે ખરો હતો એવી ખાત્રી કરીને ગાડીમાં
ખોસ્યો અને આવે પ્રમાણે ધાત્રીનું દેવું ચુકવી, પોતાની ગીરવી
મુકેલી દાખડી છોડાવી, તેમજ દગલીનો છેડો પણ ધાત્રીના હાથથી
છુટો કરી જામાજી સડસડાટ વાડીમાં પેદા અને ધમધુકાર ધરમાં ગયાં.

પ્રકરણ ૧૨ સુ.

ઘણી ઘણીઆણીની ખટપટ.

ધાંચીથી છુટકારો મેળવતાંજ જામાજી એકદમ ધસારાખંધ ધરમાં
ગયો અને હમબધ બેસીને સીવયા કરતી હતી તેણીને તેણે પુછ્યું,
“ પેલા લવજી ક્યાં છે ! ખરશેદ ક્યાં છે ? ”

“ બેઠે સાથે છે. ” પોતાની ધપ મુજબ હમબધએ ટુંકા જવાબ
દીધો અને સીવવાનું ચાલુજ રાખ્યું.

“ એટલે ! સાથે છે એટલે સુ ! ”

“ કહે બેસીને વાત કરતાં હોશે. વળી બીજું શું ! ”

“ એ લવજી ક્યારે આવે ! ”

“ મેં ઘડીયાળ જોયલું નહીં. ”

“ પણ આવીને કીધું શું ! બોલી મરની બરાબર. ”

“ આવીને અહીં ઉભો રહ્યો. ”

“ ને પછી । ”

“ પછી જોડો. ”

“ ને પછી ઉઠ્યો. ”

“ એનું નખોદ જાયરે એનું. જાણે તેહન કરવા જોડીય જરાજર બોલતીજી નથો. એ સીવવાનુ આગ લગાર. ” હમબાઈના હાથમાંથી સીવવાનો સદરો ખેચી લેતા તેણે કહ્યું પણ તેમ કરતા સીવવાની સોય ભચાક કરતી જમાણના ફરખે આંગળામાં લોકાઈ ગઈ જેથી તેની બેજાંની આગરી વધારે ધસી જઈ અને ફાંતની બત્રાશી કચ કચી ગઈ

“ પણ બાવાજી તમે શાના ખુમ જરાડા પાડોજી ! આવો ઘેર શોભીતોજી જમાઈ શોધી કહાડ્યો તે પછી એમજ તો. મને પરણાવવા નીકળ્યા કે બધરીને પાછું નાતરું કરાવવા નીકળ્યા ! દોર કે બે કલાક થયા એ આવ્યો ને આવીને ખરશેદખાઈને કહેજે મારે તમારી સાથે ખાનગી વાત કરવીજી તેથી ખરશેદખાઈ તેની સાથે ઉડીને ગઈ. પછી કેણુ જાણે શું થયું. હું અહીંજ બેસી રેહી. ”

“ બેસી રેહી ! હજમરી જેવી બેસી રેહી ! તે ઉડીને જોતે જોતે કેની. એનું નખોદ જાય. બધું કોઈ વેગણુ થઈ ગીયુંજી. ” એમ બોલતો ખરશેદને સોધવા જમાજી એમથી તેમ દોડવા લાગ્યો અને છેવટ બગીચામાં એક મોટાં ઝાડને પડખે તે બેને ફરતાં તેણે જોયાં તરતજ તેણે તે તરફ ચાલવા માંડ્યું પણ તેટલાં તો લવજી ત્યાંથી ખરશેદખાઈને શેકહેંડ કરીને ચાલતો થયો.

ખરશેદખાઈ આગળ દોડ્યું કે દોડીને લવજીની મરદન પકડવી

તે પહેલાં તો જામાજીને મુજબું નહીં અને ડામાડોળ મનમાં વીચાર કરતો હતો તેટલાં લવજી તો બગીચાનાં જાંપામાંથી બહાર નીકળી દુર ચાલી ગયો માટે ખરશેદખાંડ ઉપરજ ધુળરો લઈ જવાનું જામાજીએ દર્શત વીચાર્યું.

ઝનુનમાં તે ખરશેદખાંડ આગલ જઈ ઉભો અને એ હાથની મુંડી જોસમાં વાધી, પોતાના પગના અંગુઠા ઉપર ઉભો થઈ, જીના ડોળા જેમ તેમ બહાર કહાડી, ગલાંની નેસ તણાઈ આવે તેમ જીવ જીકાતી તે બોલ્યો.

“શું કરતી તી ! હમણા હમણું શું કરતી તી !”

ખરશેદખાંડએ ધીમેથી જામાજી તરફ જોયું અને નેણ ચહડાવી ધીમેથીજ કહ્યું : “શું કરતીતી ? તમે જોયું કની ! લવજી સાથે વાત કરતીતી ! તમારી નજર પડી કની !”

“વાત કરતીતી ? ચોરી છુપીથી વાત કરતીતી ?”

“ચોરી છુપીથી ! ચોરી છુપીથી વાત કરવાની હોતે તો મારો કે લવજીનો ઝોરડો નહીં હતો કે ! આખી વાડીના ખુણા ખાંચરાં નહીં હતાં ! ચોરી છુપીથી વાત કરનારાઓ એમ જાહેરમાં ખુલી વાડીમાં પાંચ પંદર માણસો ને નોકરો જોય તેમ કરતાં હોશે ? જાઓ, જાઓ જરા અકલ પકડો.”

“પણું શું વાત શું કરતીતી ? મને તે કહે.”

“તમે રીતે ભાતે પુછશે તો કેહવશ. એવા વીકાલી લુંડ બનીને મોલશે તો તમારી અરાસેથી નહીં આવશ.”

“વાહ ! આવો મારા ખ્યાર લાડનો બહોલો કે !”

“ હું તમારી તરફ વફાદાર રેહીછ. ખુદાના કસમ છે વફાદાર રેહીછ. ખીજા બધાને હું મારા ભાઈબાપ ગણુંછ ને ખાત્રીથી કેહુંછ, જો મારા હાથમાં સુખડ લોખાન આપો તો તે હું આતશપર મુકીને કહેવશ, અરદી બેહરતના કસમ લઇને કહેવશ કે જેવી હું શુધ છેઉં તેવોજ લવજીખી છે, જેમ હું લવજીને એક ભાઈ તરીકે ચાહુંછ તેમજ લવજી મને બહેન તરીકે ચાહેછ.”

“ ત્યારે એ મને પટેલને ઘેર એખમો મુકીને નાસી કાંચ આપો ?”

“ તે હવે તમે એને પુછો. હું શું જાણું ! મેં પુછ્યું ત્યારે કહેજે એને સોહવાયું નહી અને ગદેલાપર બેસતાં ગુરા અકડી આયા તેથી ચાલી આયો. આપણી હમબાઇ બેવકુફ છે. આવા શોભીતા જવાનને એ કેાહું વટીક દેતી નથી. બોલાવેછ તો બોલતીખી નથી. ત્યારે એ શું કરે ? ખુદરતી રીતે એને મારી સાથે વાતચીત કરવા ગમેછ ને તેમ વાત કરેછ તેમાં શું નખોદ વળાયું ! શું ખોટું થયું ?”

“ તું ખરું કહેછ કે એને તારી આગળ એકખી વાંધા ભર્યો બોલ કહ્યોજ નથી કાંઇ ખોટી વાત—”

“ એક બોલખી વાંધા ભરેલો એ બોલતે કે કાંઇ ખોટી વાત એ કરતે તો તે હું સાબળતે કે ? એને અહીં ઉભો રહેવા દેતે કે ? મારાં ઘરમાં એ વસી શકતે કે ? તમે અદેખા પડીને ખીજવાઇ જાઓછ તેથી તમોને એ વધારે વાંધાં ભર્યો લાગેછ. તમોને શક ઉપજેછ તેથી એનું દરેક કામ તમોને વધારે શક ભર્યું જણાયછ.”

“ સો વાતની એક વાત.” જામાજી નરમ પડીને બોલ્યો : “ એ

દુકતાને હું અહીંથી રવાનાજ કરીજ દેઉંછ. કાલને કાલ ગાંસડાં પોટલાં બાંધીને મોકલીજ દેઉંછ. એ નથી હમઆઇ સાથે મળી જતો કે નથી હમઆઇ એની સાથે મન મુકીને વાન કરતી તો પછી હવે એને અહીં દાખી મુકીને શું અચાર ભરવાનું છે ! એના રહેવાથી આપુને ખટપટ થાય અને એ નીરદોશ હોય તોખી એને વરે નકામો શક ઉપજ્યા કરે તેને બદલે એ ભર્યો પુર્યો સધાવે તો સારું.”

“જેમ તમેને ઠીક લાગે તેમ કરો. મને કાંઈખી વાંધો નથી. એ કીયો મારા બાપા કાકાનો દીકરો થાયછ કે હું ના કહેવાની છેઉ. પત્ત જમાજી તમે મારે વરે આવા વીચાર રાખોછ તેથી મારું દીલ બાણુંજ દુઃખી થાયછ ને મારું મોત થઇ જાયછ. મને તમે આવી હલકી ધારોછ એ તમુને જાજે નહીં મારે વરે તમેને એકખી હલકો વીચાર આવે તે અગાઉ મારું મોત આવે તે ભડું.” એમ બોલી આવ્યે નાજુક રૂપાલી ગાઇ રડી પડી અને તે જોઇને બોલો ભલો જમાજી કલવાઇ પડ્યો અને સાથે લાગો વળી ખસ્યાનોખી પડ્યો.

આવ્યે ધણી ધણીઆણી હવે સમજુતીપર આવ્યાં અને કાંઈક વેલાં એડાંખી તેઓએ કહાડ્યાં, હમ્યા માફ માંગી અને સમાધાની થઇ. તેઓ અને અકેકની પાંખડી પકડી હસ્તાં રમતાં મોજલાં બનેલાં ખુશ મીજાજે અને ગેલ ગમત સાથે પાછાં ઘરમાં આવ્યાં અને તેઓ ની ખટપટનો સારો સમાધાનીથી નીવેડો સેવટનો આવી ગયો તેઓએ ધાર્યો. પણ આવ્યે સમાધાનીનો નીવેડો સેવટનો હતો કે ? લવજને રવાના કરવાની ધરડા જમાજીની ધારણા હતી પણ તે ધારણા પાર પડે તે અગાઉ તે ફરીને વધારે રમખાન મચવાશે નહીં તેની જામીન.

ગીરી શી હતી ?

જામાજી અને ખરશેદ ઘરમાં આવ્યાં અને લગભગ પાંચ વાગ્યા હતા અને જામાજીનો ચાહેનો વખત ક્યારનો થઈ ગયો હતો. માટે ખરશેદે ઉતાવળ કરી જપાટામાં તેને ચાહે કરી આપી અને સાથે વળી પગેથા પણ હાજર કરીધા.

સાંજ પસાર થઈ ગઈ અને જજકલું શરૂ થયું. હજી લવજી-ભાઈ પાછા પધાર્યા હતા નહીં. રાત પડવા આવી પણ લવજીભાઈનો પટોજ લાગ્યો નહીં. રાત પડી અને આગળ વધી પણ લવજીભાઈની અસલ નસલ જણાઈ નહીં. ગામડે ગોડે સાત વાગામાં તો સઉ કોઈ ઘરેઘારે જઈ ચુકે છે અને આઠ વાગે ત્યારે તો બહુ મોડું થઈ ગયલું ધારવામાં આવે છે માટે આઠ વાગા તોખી લવજીભાઈ પાછો ફર્યોજ નહીં નેથી આવ્યે જોડાને ચીંતા ઉપજી. લવજીને શું થયું હોશે ? જામાજીએ જોયું કે તેને માથે લવજીની સલામતી અને સંભાળની જોખમદારી એક રીતે રહેલી હતી માટે લવજીની ગેર હાજરીથી તેને બહુજ ખેચેની ઉપજવા લાગી. જેવો હોય તેવો ભરથો પુરથો પોતાને ઘરે જાય તો ભલે. એવો ખ્યાલ જામાજી કર્યા કરે અને ચટપટ કર્યા કરે અને ચીંતામાં આમથી તેમ ને તેમથી આમ ધકેલા ખાયા કરે અને વળી જેટલું બને તેટલું બોલ્યાખી કરે.

ખરશેદ પણ ઘણી ચીંતામાં પડી. બાવાજીએ ધમકાવી હતી માટે રસાઈને હમઆઈજી તો પોતાના ઓરડામાં ઓઢી પાઢીને સુઈ ગેયલાં ને કંહેલું કે મારા જીવને ગમતું નથી તેથી ખાતાની નથી.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

જગધરપ્રસાદ ગુરનો ચેલો.

“લવજી કેઠે ગુમ થઈ ગીયો હશે કે આંખ માકું થયું હોશે તો માકુજી મટનચાપને શુ જવાબ દેવશ ને શું મોહર દેખાડશ !” જનમાજી રડમસ થઈને બોલ્યો. “એ કહાં પાપ મારા ઘેરમાં આયુ ! આયોજ ત્યારનો એક ઘડીનો મને કરાર લેવા દીધો નથી. એના મામાનેખી કાણુ જાણે કેમ હાંતમાં ખાસકું આપતો હોશે. એવા દીકરા ને જાનેજ ને જાનીજ નહીં હોય તે જલા. કાઈ સાત લવ વાંજ્યાં રહેજો પણ એવા દીકરા ના જણતા જો. નખોદ ગીયો તો જાણે ઉડતાં ચલ્યાંજ પકડવાનું બાકી રાખેજ. હવે કરું કેમ ! કહાં જાઉં ! કાણુને પુછું ! કાણુને મોકલું !”

કદાચ જનમાજી આંખે પ્રમાણે આખી રાત તાહી કરયા કરતે પણ ખરશેદે તેને ધમકાવ્યો. “ઓ વાય, એમ દુશમન પટપટારો સાનો લેઈ બેઠાજ ! કેઠે જાઓની જોવોની, પરાયો દીકરો ઘેરમાં આયો તો પછી તેને શોધી કહાડવો જોઈયે. પેલા માકુજી તોફાન કરશે તે કંઈ સમજોજ કે ! જાઓ, પટેલને તાંદ બખર આપો, પોલીસમાં તપાસ કરો.”

આખરે જનમાજીએ દગલી પાવડી પહેડી અને માફા જોડાવ્યો. જનમાજીને ઘરે બળદની બે ત્રણ જોડ હતી માટે બપોરના બળદયાની જે જોડી થાકેલી હતી તેને બદલે ખીજી જોડી જોડાવી અને લવજીની શોધમાં નીકળવા તૈયાર થયા.

જામાજીએ ખરશેદને કેહ્યું. “હું જાઉં ને લવજી આવે તો !”

“આવશે તો જમાડશ ને કહેવશ કે સુધ્ધજા,”

“ને તેની આગળ તું એખલીજ બેસસે કે !”

“ત્યારે કેમ માય માસીને લસતાંમાંથી તેડી લાવું ! વળી તમે એજ તમારું આગણું પીજન પકડ્યું કે !”

“તું તાહરે આપણા ઓરડામાં જઈને સુઈ જા ને અંદરથી સાંકળ દે. રામલાને કેહી મુક કે લવજી આવે તો જમાડે ને કહે કે બાઈની તબીયત ઠીક નથી તે પોહરેલાં છે. હું આવું ત્યારેજ બારણું ઉઘાડજે. કેમ !”

“ચાલો એમ તો એમ, તમુને રાજી રાખવા કેદ પડ્યું. પછી કંઈ છે !” ખરશેદ અફસોસ કરીને બોલી.

રામલાને ઘટતો હુકમ જામાજીએ અને ખરશેદે આપ્યો અને ખરશેદ પોતાના ઓરડામાં ગઈ અને ઓરડાના બારણાને માહેથી સાંકળ દીધી તે બધું જોઈ પોતાની ખાત્રી કરીને પછીજ જામાજી લવજીની શોધમાં નીકળ્યો, પણ જામાજી લવીપ વરતી શક્યો નહીં અને આવી રીતે તેણે ધણીઆણીને કેદ કરવા જેવી નાલાયક રીતી વાપડી હતી છતાં તેને અકરાવવાને એક બનાવ લવીપમાં લરાઈ રહેયો હતો તે તે જાણી શક્યો નહી.

લવજીની શોધમાં જામાજી પટેલને ત્યાં પોલીશ ચાવડીપર, ખજુરામાં વગેરે ધકેલા ખતા કલાકો સુધી અફડાતો હતો તેટલાં આપણે આપણા બલા લાયકીરાળા લવજી ભાઈની ખચર અંતર લઇશું અને

તેવણે શું પ્રાકરમ કીધું અને કરે છે તે જોઈશું. તે દુકતાએ વળી કાંઈ નવો રંગ જમાવ્યો હતો, નવું કારસતાન કીધું હતું, બોળી ખર-શેદને જુદીજ રીતે જમાવી હતી અને વળી બંહાર નીકળીને નવુંજ દારખાનું સળગાવ્યું હતું.

પટેલને ધરથી તે જમાજીને રખડતા મુકી નાસી આવ્યો ત્યારે તે પોતેજ માફે હાંકી લાવ્યો હતો કારણ કે તે ચંચલ ચખરાક છોકરો જ્યાર ત્યાર વલશાડ જતો હતો ત્યાં બળદ હાંકવામાં પરવીણ બની ગયો હતો અને ગાલ્લીઓની “કહડા કહડી” કરવામાં ને શરત દોડાવવામાં તેણે નામ કહાડ્યું હતું અને પોતાનું તે ખાખેનું નામ અને નોક જળવી રાખવાને સારું તે હમેશાં વલશાડના મામાજીના બંગલાનાં તખેલામાં શરતનાં તેજ અને કીમતી ઘોઘા રાખતો હતો. આમ હોવાથી તે પટેલને ધરથી નીકળેલો સડસડાટ બંગલે આવી પુગ્યો અને પહેલા તો પરેથા અને ચાહેનું નખોદ વાળ્યું અને તે પછી પોતાનું કારસતાન ચલાવ્યું.

તે ખરશેદ આગળ ગયો. રખેને જમાજીને પાછો શક ઉપજે એવી ધાસ્તીથી ખરશેદ આવે વખતે હમખાઇ પાસે બેઠેલી હતી અને મુરવાન વેતરી કાતરી આપતી હતી.

લવજીએ કહ્યું. “ખરશેદઆઇ, મારે તમને કાંઈ વાત કહેવી છે.”

“હા બા, બોલોની શું છે !”

“જરા ખાતરી છે, એમ આવોની.” લવજીએ જવાબ દીધો અને પોતાની ઘણી નામરજી છતાં ખરશેદઆઇને ઉડીને જવું પડ્યું.

અને તે દેખાવ બરાબર જોવાને સારૂ પોતાની અરધી ઉધડેલી આંખ
જોર જળરદસ્ત કરીને હમજાઇએ પોણી ઉંઘાડીને મનમાં બરબડી;
“હોઘરે માય !”

ખરશેદ અને લવજી ઓટલાપર ગયાં. લવજી હીંગાણાપર બેઠો
અને ખુરશેદ એક માચી પર બેઠો.

લવજીએ કહ્યું. “બહેન ખરશેદબાઈ આએ તમારી હમજાઈ એમ
મારી સાથે ઉચે મોહડે કેમ છે !”

“એ ઉચે મોહડે નથી લવજી, એનો તો એવો સ્વભાવજ છે.
એ એકાંત ને એક મારગી ઘણી છે કોઈવાર બોલેજ નહીં ને પાત્ર
પંદર દહાડે વળી એવું બોલે કે આપરે અજાજ થઈયે.” ખરશેદે
પોતાની સાવકી દીકરીના ગીત ગાયાં.

“એને હું એવી હાથમાં લેવશ કે તમે જોઈને અજાજ થશો બહેન
ખરશેદબાઈ,” પોતાના કારસ્તાનનું પહેલું ખીઆનું લવજી લાઇએ
મુક્યું, “તમે એમ ના ધારતા કે હું તદન નાદાન ને બેસમજ છેઉં
મે ખી જગધરપ્રસાદ મદાયદં ગીરીવાસી ગુરના હાથ નીચે તાલીમ
લીધીછ હો.”

“તે શું ! ગુર કોણ !”

“તમે નહી જાણતાં ! મારા ગુરએ બે ચાર નુસખા શીખવ્યાછ.
મારાં ઘરની પડોશમાં એક ખીચારી બાઈ ઘણી કંટાળેલી, માટી ઘણો
અમાગ્યો. પછી ગુરએ દેખાડેલા નુસખા મુજબ એક ચીઠી એવી મેં
આપી કે બધરીનો ગુલામ તે માટી થઈ ગીયો.” લવજીએ નાજ્યું

હાંકવા માંડ્યું.

“વાહ—ત્યારે તો તમે કંઈ હુનર જાણો છો.”

“ત્યારે આપણે શું જાનતાતા ! ગુરુ જે જાણે છે તેની આગળ હું તો ખાખ રાખ છેઉં. અમારા સગા દોશી ડોધીખાઉની બધરીને છોકરા થતાં તાં નહીં. તે તેને એક એવું માંદરયું બાંધી આપ્યું કે છેક ચાલીસ વરસની ઉંમરે બે જોડ છોકરાં જન્મ્યાં. સમજ્યાં મારાં બહેન !”

ભાઈ બોલ્યાં અને બહેન સમજ્યાં.

ખુરશીદ ચુપ થઈને વીચારમાં પડી અને લવજીએ જોયું કે દુકાને તીર આખાદ લાગ્યો હતો કારણ કે ખરશીદના વહેમ વીધે તે પુરેપુરો માહીતગાર થયેલો હતો.

થોડેવારે ખરશીદ બોલી. “ભાઈ લવજી, તું મને તારી બહેન જેવી જાણે છે કની !”

“લાખ વખત ખુદા સાહેદ છે હું તમોને બહેન તરીકે જ ગતું છું ને બહેન તરીકે જ ચાહુ છું.”

“ત્યારે તું મારે એક કામ નહીં કરે દીકરા ?”

“એક શું ! એકાતેર કેહો તો કરું.”

“જોની મારા જમાજી પાસે પાંચ પંચસાની પુંજ છે.”

“પાંચ સાત લાખ રૂપ્યા તો કહેવાયછ.”

“હવે તે જે હોય તે. પન કમનસીબ અમારે તાંહ કોઈ વારસ જનમ્યો નથી. અમોને માટી બધવરને રાત દીસ એજ બરાબો છે.

એક દીકરો થાય તો અમારાં જેવાં સુખી કાંઈ નહીં "

" તો લેવોતી તમને એક માંદરયું બનાવી આપું. પણ તમે જાણો છ કે બહેન ખરશેદખાં, એ વાત કાંઈને કહેવાય નહીં જો. જો કાંઈને એ વાત કહી તો માંદરયું આપનારનું ને લેનારનું બેઠેનું નખોદ વળે જોઈ તપાસીને કામ કરવું હોય, સઘળું ખાનગી રાખવું હોય અને વીશ્વાસ મુકવો હોય તોજ એ કામ કરજો નહીં તો માંડી વાળજો. અગાઉથી કહી મુકુંછ; પછી કહેશે જે કહેયું નહીં."

" નહીં લવજીલાઈ હું તાનજ બધું છુપું ને ખાનગી રાખશ. એટલું માફ કામ કરી આપ, બધી મરી જાઉં."

" ત્યારે જોવો હું કહેવું તેટલી ચીજ તમિયાર રાખજો. અહીં અને તો અહીંયાં ને નહીં તો મુંબઈમાં તમિયાર રાખજો." લવજીનો એવોજ વીચાર કે જમાજીને સટાવવાનું અહીં ચાલુ રાખવું એટલુંજ નહીં પણ મુંબઈમાંથી ચાલુજ રાખવું બલકે જવેદાન મુધી ચાલુ રાખવું.

" શું શું ચીજ ?"

ગજવામાંથી પોતાની પાકીટ બુક કહાડી તેનું એક પાનું ફાડી તે કાગળ અને મુખડપેન લવજીએ ખરશેદના હાથમાં આપીને કહેયું. " લેવો લખો. કારી મરઘીની પુછડીનું પીછું, સંદેદ મરઘાના જમના પગના વચલાં આગળાંનું નખ, કાગડાનો પગ, ને બીલાડીના કાનને બાલ. એ બધું કલેરાંપર મુકીને ભુંછ કહાડયું અને તે પછી છુડી જીણી છુડી બનાવીને મલમલના કટકામાં તેની પોટલી બનાવવી. એ પોટલી બનાવીને મને આપજા અને પછી જે કરવું છે તે હું કરી

દેખાડશ ”

ખરશેદબાઈએ તો આંખે બધું ચપચપ લખી કહાડ્યું અને તે કાગળની કાપલી થાવી ગજવામા મુકતાં તેણી બોલી: “ હવે પાંચ છ દહાડામાં અમે બધાં પાઠાં મુંબઈ જવાના છેઈયે.; તાહ અમારે બંગલે તમે મળવા આવજો. એ બધું તઇયાર કરીને તાંહ હુ તમુંને આપશ. ”

“ પણ ફરીને કેહું છ કે કોઇ આંખે વાત જણે નહીં. જમાજીને બી ના કહેતાં ને કોઇ બીજાંને બી ના કહેતાં જો. ”

“ કદી નહીં કેહું, મરી જઈં તો નહી કેલવું. તમે ખાત્રી રાખજો. ”
ખરશેદ મગન થઇ આશામાં બોલી.

હવે તેઓ ઓટલાપરથી ઉતરી વાડીમાં ફરવા લાગ્યાં અને હસવા બોલવામાં વખત સપાટામાં પસાર થયો. જમાજી કેવા ધકેલા ખાતો હશે અને બીજવાતો હશે તેનો વીચાર કરીને લવજી મનમાં હસતો હતો પણ ખરશેદ બાપડી બોલી જમાજીના થાકની અને વહેમની વાત તદનજ ભુલી ગઇ અને પોતાની જવાનીની જીમમાં તે આમ તેમ લવજી સાથે દોડવા ધામવા લાગી અને આખી વાડી તેઓ ખુંડાળી વળ્યાં. તેઓએ પેર પાડ્યાં, કુલ તોડ્યાં, સેતુરના જાડને પીખી કહાડ્યું અને એમ ગમત મેળવી ખુબ મજાહ છીધી. એમ કલાક એક નીકળી ગયો અને એક જાડ હેડળ તેઓ ઉભાં રહી આખાના જાડ ઉપર આવેલા મરવા જોવા લાગ્યાં.

આ વેળા આપણા જમાજીને આત્રી પુગ્યા. લવજીએ જમાને દુરથી જોયો અને જમાજીને વધારે સમીક્ષો બનાવવા કાજે તે ખરશેદને શેક-

હેંડ કરી ફરવા જવાને માટે ચાલી ગયો.

જમાજી અને ખરશેદ વચ્ચે શુ વાતચીત થઈ તે તો આપણે સાંભળી છે પણ આપણે એ પણ જોયું છે કે લવજી સાથે પોતાને શું વાત થઈ હતી તે ખરશેદે જમાજીને કહી હતી નહીં અને તેણીએ જમાજીને પોતાનો પહેલો સવાલ પાછો યાદ આવવા દીધોજ નહીં.

લવજી આવું કારસ્તાન કરીને વાડીમાંથી બહાર નીકળ્યો અને ખેતરો ફાવતો આમ તેમ ફરવા લાગ્યો. તેટલાં તેણે દુર એક જગ્યાએ માણસોનું ટોળું જોયું થયલું જોયું જેથી ત્યાં શું તમાશો હતો તે જોવાને લવજી ત્યાં જઈ પુગ્યો.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

ગંભીર ગરબડનો ગોંડાળો.

પેલાં દુરથી દેખાયલાં ટોળાં તરફ લવજી ગયો અને તે ટોળામાં ધુરયો સાહેબ જેવો પોસાક અને ખરેખર દેખાવળી સાહેબ જેવોજ માટે અજાણતાં ગરીબ ગામડાઓએ ખસીને તેને જગા આપી.

લવજીએ જોયું કે લખઆજીઓ પોતાના બટ્ટેર (પક્ષી) લડાવતા હતા અને તે લડાઈ જોવાની લોકો મગ્ન હતાં હતાં. વસી લવજીએ એવી જોયું કે તેની હાજરીથી તે લોકો ખુશ થઈ હતાં નહીં અને એ મધુ જણાઓએ તો તેને ગરબડીને ચોપરવાડી ખી પોતાની દેશી

લાપામાં ચલાવી જે સાંભળી અને સમજીને લવજીને ગુસ્સો તો ઉપ-
જમ્યો પણ અપાડા કરી ગયો.

આએ પ્રમાણે તે લોકોને ગુસ્સે થવાનું કારણ હતું. એવું બન્યું
હતું કે આગલીજ સાંજે એક યુરોપીયન મુસાફરે એક મોરને ગોળાર્થી
હાર કીધો હતો અને તેથી મામડાઓ ધણા કચવાયા હતા અને લવ-
જીને જોઈ તેઓએ એવુંજ ધાર્યું કે મોરને હાર કરનાર તેજ હતો.
એમ ધારીને તેઓ લવજી ઉપર ખીજવાયા હતા. પણ લોકની કે ભલા
ધનેતરના ખીજવાતની લવજીને શું દરકાર હતી ! જે તે જાણતે કે તે
લોકો આ કારણે ખીજવાટ દેખાડતાં હતાં તો ઓરખી તેમને વધારે
ખીજવવાની કોશિશ કરતે, એવો તે ભલો હતો.

અધાં લોકો મોટું કુદાળું થઈને ખેડા હતા અને ઉભા હતા અને
જે બટેર ઝનુનમાં એકકસે લડતાં હતાં તે જોઈને લોકો ખુબ ખરાડા
ખાડતા હતા. વળી આ લડાઈ ઉપર નાણાની હાર જીત પણ ચાલતી
હતી. એક જોડી લડી રહી પછી ખીજી લડાવી અને પછી ત્રીજી લડાવી
લગભગ અંધારું થવા આવ્યું હતું માટે આએ છેલ્લીજ લડાઈ હતી
એવું લડાઈના કારોબારીઓએ ઠરાવ્યું. આ લડાઈ સર્વથી વધુ ઝનુની
નીવડી અને આખરે એક બટેર હાર્યું અને નાકું. તે બટેર—
નાસીને લવજીની તરફજ દોડતું આવ્યું અને છેક પોતાની લગોલગ
આવવા દઈને તેને લવજીએ જોરમાં એક ઠોકરની લાત જે મારી કે તે
તો ઉકરું કુકરું થઈને તરફડતું તરફડતું કુડાળાંની વચ્ચે જઈ પડ્યું અને
આંખ બંધ કરી પોતાની છેવટની મંજલે ચાલતું થયું.

આએ જોઈને લોકો પેહેલાં હરનફાળ ખની ચુપ થઈ ગયાં અને

પછી તેઓએ એકદમ તોફાન મચાવી મુંક્યું. એકજણ મોટેથી બરાડી ઉઠ્યો: “એ હું! કાલે મોર માયરો, આજે ટીટરને માયરું ને કાલે મનીખને મારહે?”

“મારો, એનેજ મારો?” ખીજાએ કહ્યું.

બધા એકદમ “મારો મારો” કરીને ઉઠ્યા. લવજીએ જોયું કે હોસ્પીટલમાં જવાનો સોદા થયો હતો માટે તેણે એક મુઠ્ઠી પોતાની ઉપર ધસી આવનાર એક માણસના થોભરાંમાં લગાવી તેને ચટાપાટ નાંખ્યો, ખીજાને ગોલાંટ ખવાડી ગળડાવી દીધો અને ત્રીજા ઉપરથી કુદીને નાઠો. બટેર મારવા ઉપરાંત માણસોને પણ માર્યા તેથી લોકો ઝનુની બન્યાં અને જે હાથમાં આવ્યું તે લઇને લવજીની પુઠે દોડ્યાં. આ વેળા અંધારું થયું હતું અને લવજી પોતાનો રસ્તો બરાબર જાણતો હતો નહીં. તે કુદકા ભુસ્કા મારતો નાઠો અને એક ખેતરમાં પેસી ગયો. ઉઘાડે પગના ગામડાઓ દોડવામાં તેના કરતાં વધારે ચપળ હતા માટે તેઓ તેની નજદીક આવવા લાગ્યા હતા માટે તેણે એક તરફ વળાણ લીધી અને એક ગીચ ઝાડીમાં તે ભરાઇ ગયો. આ ઝાડીમાં શુઠણ સુધીનો કીચક હતો જેમાં લવજીભાઈ ફસી પડ્યા, પણ તે ગુપચુપ ત્યાં દબાઈને ઉભોજ રહ્યો અને ગાંડા ગોવાલ્યાંની માફક ગામડાઓનું ટેળું સરભોગ સીધું દોડતું ગયું તે તેણે ચીમાઈને અંધારું છનાં જોયું.

“એ કીફા ગીયો-ગીયો કીફા?” કરતાં લોકો તેને શોધવા લાગ્યા અને લવજી તો ખીજાની માફક ચું કે ચાં કરવા વના સ કા ચાઈને પોતાની જગાએ ઉભોજ રહ્યો. લોકોએ આમ તેમ શોધવાનું

ચાલુજ રાખ્યું અને પછી તદ્દતજ અંધારું થયું હતું મારે લોકો ધીમે ધીમે પોતાને વગે સગે શ્વ ગયાં. તો પણ લવજી પોતાની છાપાવાની જગાએ બીજો અરધો કલાક છુપાઈજ રહ્યો અને પછી તે ધીમેથી બહાર નીકળ્યો. તે ખરડાઈ લચરાઈ ગયો હતો અને ઝાદીના ડાળ પાંખડાંથી તેના ચહેરા ઉપર સહરેતા પડ્યા હતા.

તે બહાર નીકળીને બરખડ્યો: “જીવતો બચ્યો ખરો. આજની સાંજ વળી યાદગાર રહી જશે. આજે રાતે એવો બનાવ બન્યોજ કે મારી જીંદગીમાં નોંધી દેવા જોગ છે.”

પણ લવજીને ક્યાં ખબર હતી કે આજે રાતે એવા બીજા ઘણા બનાવો બનવાના હતા જે તેને આખી જીંદગીભર યાદગાર થઈ પડનારા હતા ! લવીપના પરદામાં તે કેમ જોઈ શકે !

લવજી હવે ધરે જવા લાગ્યો પણ રસ્તો ભુલ્યો. આમ તેમ ઘણો અડધ્યો અને કાંઈને પુછવાની પણ તેની હીંમત ચાલી નહીં કારણ કે જો તે પુછે તે તેની પુકે દોડેલાં માણસો માહેલો રખેને એક હોય એવી તેને ધાર્સ્તી હતી. આખરે હીંમત કરીને રસ્તે જતી એક ધરડી ડાસીને પુછ્યું અને તેણીએ નીશાની આપવાથી ખરે રસ્તે પડ્યો અને છોક મોડેથી જમાજીના બંગલામાં તે આવી લાગ્યો. આ વખતે જમાજી તેની શોધમાં થોડાજ વખતનો રવાનો થયો હતો. તે ગુપચુપ પોતાના ઓરડામાં ગયો અને જોય છે તો અબદુલ મજેદ તરેહથી જમીનપર લાંબો છર ઘડને મરોગર ઉંઘતો હતો. તેને આ પ્રમાણે જોઈને લવજી ખુશી થયો કારણ કે તેનો પોતાનો હાથ અવતાર કાઢને કેખાડવા જવો હતો નહીં તેણે ગુપચુપ પોતાના દીક્ર ઉપરના સ્વધર્મ કપડાં

કહાડી નાંખ્યાં અને સદરો તથા સુરવાસ દીક્ષમાંના બદલી નાંખ્યાં.

તે બુખો દાંસ થઈ રહેલો હતો માટે તે પોતાના ઔરડામાંથી બહાર નીકળી નીચે ઉતર્યો. આ બંગલો એક મજલાનો હતો. તે રાંધણી તરફ જતો હતો તેટલાં રામલા તેને સાંભે મળ્યો અને તેને જોઈને બોલ્યો: “હામ ખાવાનું લાઉં કે !”

“હા, જલદી લાવ.”

રામલાએ દોડી જઈ બોજણ લાવીને હાજર કીધું અને મોટા મોટા દળુસા મારીને લવણ જમવા મંડી ગયો. જમતાં જમતાં તેણે રામલાને સવાલો કરવા માંડ્યા

“રામલા બાપ લોક જમ્યાં કે !”

“ના છેકજી. નાલ્લી વાહને મોટી બાપના જીવને અધુખ સે તે પોહરી ગીયેલાં ને મોટો છેક તો બાહર નીજરી ગીયેલો.”

પણ રામલાની વાત ઉપર લવણનું ધ્યાન ઝાડું લાગ્યું નહીં કારણ કે જમવાના ઔરડાની બહાર બીજાં માણસોને પોતપોતા વચ્ચે વાત કરતા તેણે સાંભળ્યાં.

તે બે માહેત્રા એક બોલ્યો: “કીહેજે મારા જીજરાએ તો લાતે લાતે ગુંદી ગુંદીને પચી, તી, દીટર મારી લાખેત્રાં.”

“તે અવે બધા હું કરહે ?” બીજાએ પુછ્યું.

“હું કરે ? તેને બધા છોધતા છે એમ તો કીહે. ધરેધર ને વાડીએ વાડી છોધે. ઇફામી છોધવા આવછે હો.”

“ તે હું કેા જાંગલો હતો કે ! ”

“ કેા કીહે જે જાંગલો હતો, ને કેા કીહેજે તે તો પારછો હતો ને વરી કેા તો કીહી જે કાશુલી મછલમાન હતો. ”

લવજના તો ટાંકા ધીલા થઇ ગીયા. ઉતાવળે ઉતાવળે તેણે ખુબ તરેહથી ખાઇ લીધું અને પછી તે પોતાના ઓરડામાં ઉતાવળે જવા નીકળ્યો. તે જમવાના ઓરડાની બહાર નીકળે છે તેટલાં તેણે વાડીમાં પાંચ સાત માણસોને આવતાં જોયાં અને તેઓ વળી મોટે મોટે બોલતાં અને મડમડ કરતાં હતાં. “ એને મારી નાંખવો જોઇયે ” “ પોલીસમાં મોકલવો જોઇયે ” “ માથું લાંછ નાંખું ” એવા બોલો બી તેણે સાંભળ્યા.

તે તો આંખે દેખાવ જોતાં અને આવા બોલ સાંભળતાંજ ધલ-રાયો અને દાદર ઉપર બંને ફાંડે સપાટામારીને ચઢી ગયો અને પોતાના ઓરડા તરફ દોડ્યો અને ઓરડાનું બારણું ઉઘાડવા ગયો તો અંદરથી બંધ થયેલુ તેને માલમ પડ્યું.

ઓરડાનું બારણું અંદરથી બંધ થઇ જવાનું કારણ હતું. આપણે આગળ વાંચી આવ્યા છીએ તેમ લવજ જ્યારે કપડાં બદલવાના પોતાના ઓરડામાં આવી પુગ્યો હતો ત્યારે તેણે અચ્છુલને ઉંઘતો જોયો હતો. લવજ જમવાને સારૂ નીચે ઉતર્યો તે પછી અચ્છુલ જરા જાગ્યો અને શેઠ આવ્યા કે નહી તે જાણવાને તે ઉઠ્યો અને લવજના કપડાં અને યુરોપીઅન ધપતી ટોપી ત્યાં જોઇને ધાર્યું કે શેઠ આવીને ઉંઘાઇ ગયા હશે અને એમ વીચાર કરીને તેણે બારણું બંધ કરીને અંદરથી અડગરો દીધો અને પાછો સુઇ ગયો.

અને બરદો નાંખતાંજ પાછો મુઆને મળવાજ ગયો.

આમ થવાને સમયે લવજીએ પોતાના ઓરડાનું બારણું બંધ થયેલું જોયું. હવે કેમ કરવું કોઇ માણસેનો અવાજ વધારે નજદીક આવતો સંભળાયો અને વળી કોઇ દાદર આગળ આવીને હરસે વાત કરતું હોય તેમ પણ લવજીને સંભળાયું. તે પોતાના ઓરડા આગળથી ખસીને બીજા ઓરડા આગળ ગયો અને તેનું બારણું ઉઘાડવાની તેણે કોશિશ કીધી. જોર કરીને જીવપર આવીને તે ઓરડાનું બારણું તેણે દાખ્યું તો અંદરથી બારણાને દીઘેલી સાંકળ તરાર કરતી ભાંગીને ઉડી ગઇ અને બારણું ધરાય કરતું ઉંઘડી ગયું.

જેવું બારણું ઉંઘડ્યું કે લવજી તેમાં કપાટામંધ દાખલ થયો અને તે ઓરડામાં એક ઘોડ્યાં જોયો કે તરતજ તેની કુરતની ઉંચકા મારી છલાંગને ઘોડ્યાપર ચઢી ગયો. પણ તેની અજાણ્યથીને શું પાર ! ઘોડ્યાપર એક બીજું માણસ સુતેલું હતું અને તે માણસ કોઇજ નહીં પણ ખરશેદખાઇ પોતે હતી.

ખરશેદખાઇ ભર ઉઘમાં પડેલી હતી અને ઘોડ્યાપર છલાંગ મારીને લવજી જેવો ચઢ્યો કે ખરશેદખાઇ જપટી ઉડી અને બોલી “ઓ માયરે ! એ કોણ ?”

લવજી તરતજ સમજી ગયો કે કાંચુ કપાયું હતું. તે બીજીજ છલાંગ મારીને ઘોડ્યાપરથી કુદીને પાછો જમીનપર આવ્યો પણ તેને વધુ ભટકાવનારો દેખાવ ત્યાં હાજર હતો. તેની સાંમેજ જનમાજી હાથમાં હરીકન ફાનસ લઈને ઉભેલો હતો તેણે લવજીને ઘોડ્યાપરથી કુદી ઉતરતાં જોયો અને વળી તેણે ઉંચકાઈ ગયેલી કુરતનીના છેડાને

સખમે ધોહ્યાપર ખરશેદને બેઠેલી પણ જોઈ. કેવું સાંટક !

જામાજી તો ગુસ્સા, ઝનુન અને અજાણીથી ગોયા શુંગલાઈજ ગયો. તેને મોહડે શીલુ ચહડી આવ્યું અને માથે લેહી ચહડી નહીં ચ્યું એ એક મોજેજો થયો. તે મોહડેથી બોલી શક્યો નહીં પણ હાથ પગ હીલાવી શક્યો. તેણે હરીકન લેંપ જમીનપર મુકી હીધું અને પડોશમાં એક ખુરશી હતી તે ઉંચકીને છુટી લવજી તરફ ફેંકી.

પણ લવજી આ સંધળો મામલો જોઈ કેવું કાંટાનું કટેસર થઈ ગયું હતું તે ચેતી ગયો અને તે નાઠો. દરવાજામાં તો જામાજી પોતેજ ઉભેલો હતો અને જામાજીના હાથો જોવાં જોરનો તેને-પહેલેજ દહાડે કીધેલી શેકહેંડ અને યમલગીરીથી અનુભવ મળ્યો હતો. માટે તે તરફ જવું અને વાધના દાયામાં જાણી જોઈને હાથ આપવો. બરાબર હતું એવું તે જાણી શક્યો. માટે તેથી ઉઘટી દશાએ તે દોડ્યો. તે ઉઘટી દીશાએ ખારી હતી અને સપાટામાં ખારીપર ચહડી તેની બહારની પાળ ઉપર તે ધડીલર ઉભો રહ્યો. અને બીજાજ પળે ખારીની પાળ હાથમાં પકડી અધર થોડીક પળ લટકી તેણે જમીન તરફ નખાવી દીધું. પણ ખુદ તે જમીન ઉપર પડ્યો નહીં, પણ કોઈ માણસના બદન ઉપર પડ્યો. તે જે માણસના બદનપર પડ્યો હતો તે તેના વજન અને જટકાથી ગોસ મોરડું થઈ ગયો અને જમીનપર ગોસાંટ ખાતાં તે બોલ્યો:

“પણ નખોદ ગીયા એ થયું શું ! જાણે અધુરું હોય તેમ પુરો દોદરો કરેછ કે ! ઘેરથી નીકળતી વખતે કાંઈ કારી બીલાડી તો આડી નહીં ફરી ગેઈતી ?”

તે અવાજ લવજીએ સાંભળ્યો અને ઓળખ્યો. તે અવાજ તેના હેતવંતા મામાજી માકુજીનો હતો. પણ વધારે જાણવા સાંભળવા તે થોભ્યો નહીં. બેરેર મારવા માટે કોઈ પકડવા આવશે તેની તેને ધારતી હતી. ખરેશબની સાથે જોવાથી જમાજી તેનો ગુદરોદ્ધો બનાવી નાખશે તેની તેને ચીંતા હતી અને મામાજી તેનું આંદરે ભરી દેશે તેની તેને ફકર હતી માટે જેવો તે જમીન ઉપર ગોઝાંટ ખાધ ગયો તેવોજ પાછો ઉઠ્યો અને સદરા અને સુરવાત્રપરજ-ઉઘાડે પગે અને બોડે માથે-વાડીમાંથી નાસી, જાંપામાંથી પસાર થઈ યાટોકલ તે જંગલ તરફ દોડ્યો.

તે દોડ્યો-યા હોમ જોરમાં દોડ્યો-ક્યાં તે જતો હતો તેનો ખ્યાલ કર્યા વના દોડ્યો અને બહુ દુર નીકળી જતા પછી હાંફ ચહ-ડ્યાને સખમે તે થોભ્યો અને બનેલા બનાવો યાદ કરી તે જોઅખ-ત્યાર હસવા લાગ્યો. કેવું રમખાણુ તે કરી આવ્યો હતો અને કેવી ગંભીર ગડગડ તેને મચાવી હતી તેનો તેને ખ્યાલ આવ્યો હતો ખરે પણુ તે હમેશની રીત મુજબ તે સઘળું રમુજ બનેલું ગણી લીધું અને તેમ ગણી લેવાને સખમેજ તે હસવા લાગ્યો.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

માકુજીનું સંવસ.

માકુજી જીમ ખરાડા પાડના ધુળમાં આલોત્યાં મારતા હતા ત્યારે બંગલાના ઉપલા મજલાની એક બારી હિંદી અને તેમાંથી નાનુ તર-

પુત્ર જેવું એક માથું બહાર આવ્યું અને હમખમનો અવાજ સંભળાયો.
“એ કાણુ મુઓ જીવ જીખાતેછ ! એ છે કાણુ !”

આ વેળા એક નોકરે જવાબ દીધો. “એ તો આપરા લવજી ભાઈના મામાજી માકુજી આવેલા.”

“મુઓ ભાણેજ જેવો લકડો છે તેવોજ મુઓ મામેળી લુચ્ચો લાગેછ.” હમખમ બોલી. “રાત પડી જીવ સાનો કહાડતો હોશે ! સીક માણસ સુતેલું છે તે જોઈ નહીં મરતો કે ! મુઓ કાફર, મારી હીર જેવી ઉધ લીધી ને બધી નકામી ગડગડ કીધી. મુઓ વરી ગવંડરનો દીકરો આયો કની તે સપાઈ લાયોછ.”

મામાજી જેમ તેમ ઉભા થયા અને મનસે યરખડયા. “આએ આપરી જીવીપત્ની વહુ જોઈ કે ! લવજી એવી માથુકથી નાસી ગીયો તેમાં હું હવે અજબ થતો નથી.”

ખરેખર; ખરશેદખાઈએ તેજ સાંગે લવજીને કહ્યું હતું તે ખર જ હતું કે હમખમ ધણું બોલતી હતી નહીં પણ પાંચ પંદર દહાડે જ્યારે બોલતી ત્યારે અજબ પ્રકારનું બોલતી અને તેજ મુજબ હમણા અજબ પ્રકારનુંજ તે બોલતી હતી.

પણ હમણા રાત પડી છેક મોડેથી આપણા જીલરાયા માકુજી મટનચાપ મામા અહીં ક્યાંથી એકાએક કુદી નીકળ્યા ! એ બાબતનો ખરામર ખુલાસો આ ટાંકણે આપવો જોઈશે.

માકુજીએ પોતાના એકપુરા ભાણેજ ઉપર ત્રણ ચાર કામળા લખ્યાં હતાં પણ લવજીભાઈ એક તો કામના કુરા ને દીવાસળીના જુરા

પડ્યા તે કાગળનો જવાબ લખવાની તેને કુરસત મળી નહીં. મામાનો તાંત્રો જરા રતી સાગ્ને થયો હતો માટે મામાએ ધારયું કે “ચાલો આપરેજ જઈને લાણેજની જરા ખખર તો લઈએ; એ વળી ત્યાં શુ વેપાર ધંધામાં રોકાઈ ગયોછ ને શું આખું ભાંજીને આટો કરેછ તે જરા જોઈએ તો ખરા ને જમાજીને મલ્લે ભેટયે તો ખરા.”

એવો વીચાર કરીને મામાજી કાંઈમી જણાવ્યા વના એકાએક નીકળી પડ્યા. સાજના ચાર વાગે તેવણે બળદનો માફો જોડાવી, તેમાં ખુબ તરેહથી ગોદરાં, તક્યા, સુજની ચારસા સીચાવી માહે પોતે બેઠા એવી મતલબે કે પોતાના તરતના સાગ્ન થયલા પગને ગાદલી ચાલવાના આવકા ઉંચકી લાગે નહીં.

આએ માફાને લવજીની પસંદગીના મરત તોફાની અને તેજ બળદયા જોડેલા હતા અને માકુજીએ ગણત્રી કીધી હતી કે “આવા બળદ હોવાથી ધણું તો પાંચ વાગ્યામાં પારડી પુગી જઈશું અને છ વાગ્યા અગાઉતો બધાં મલી બેટી નવા જુના થઈ જઈશું.” તેવણની એવી ગણત્રી હતી ખરી પણ વીધાતાની ગણત્રી વળી જુદીજ હતી માટે તેવણ અરધે રસ્તે રવડી મુઆ.

થયું એમ કે હ મેશ મુજબ માકુજીએ પોતાની સાથે પોતાના એડીકા ચપરાસી કાસમને લીધો હતો અને કાસમ ગાદલી હાંકવા બેઠો હતો. જતના મીયાંજી પડ્યા અને ગામડાંનાં લોકો વચ્ચે જરા ભપકો અને દમામ દેખાડવાનો શોખ થઈ આવ્યો તથા ગાદલી જપાટામાં હાંકવાની તાલીમ પોતાના હાથમાં ડોહરા નાના શેઠ લવજી તરફથી લીધેલી એટલે ટેસ્તમાં મીયા આવી ગીધા અને બળદયાઓના પુછડાં મરડી જપાટામાં ગાદલું હાંકવા

માંડ્યું. બે પાંચ વાર માકુજીએ જુમો પાડી ગાડી ધીમે હાંકવાને ફર-
માવ્યું અને એક વાર તો ગાલ્લીમાં બેઠા બેઠાએજ લાકડીનો ગોદો
કાસમની ગરદનમાં લગાવી ગાલ્લી ધીમી હાંકવાની સમજ આપી.

આએ પ્રમાણે માકુજી પારડી તરફ આવતા હતા તેટલાં વચે વાંકી
નદી આવી અને નદીમાં ગાલ્લી ઉતારી. વલ્લશાડમાં આ નદીને માટે
કહેવત છે કે “ નદી બાંકી તો કયા મીયાસેલી બાંકી !” તેમ મીયાએ
તે નદીમાં પણ બળદયાં દોડાવવાનું જ ચાલુ રાખ્યું આથી થયું એમ
કે નદીમાં પાણીની હેઠળ મોટો પથર છુપાઈ રહ્યો હશે તે પર ગાલ્લીનું
એક ખાકું ચહડી ગયું, ગાલ્લી ઉધી થઈ ગઈ, આંક લાંગી
ગયો અને માકુજી, ગોદરાં, સુજની, ટકયા સહિ લગલો થઈને નદીમાં
બચકોરાયાં.

બળદોએ તોફાન કીધું; ઉલટાઈ ગયલો માફો એક બળદ પશ્ચીમ
તરફ બેચે ને બીજો ઉતર તરફ બેચે, માકુજી માથાથી પગ સુધી
તરવા ઝાટક થઈ ગયા; માકુજીની પાઘડી તો જાણે જે સ્તનાં છીછરાંનો
લગલો અને ગોદરાં ચારસા તકયા તો જાણે પાણીના પોપચા; તેમાં વળી
માકુજી શેઠના ચક્રેલા મીનજનું તો પુછવું જ શું !

બે ત્રણ દુબરા ધોરયા દોડી આવ્યા અને તેમની મદદથી પહેલાં
તો “ હાઈ ડોસ-હાઈ ડોસ ” કરીને માકુજીને ઘસડી બેચી, ઉંચકી
સાંચકીને કીનારે હાણ્યા અને પછી ગોદરાં સુજનીનો ખીચડો લાવ-
વામાં આવ્યો અને તે પછી બળદયાઓને ગાલ્લીથી છોડી કીનારે લાવતાં
એક માણસનું પેટાખાનું બળદયાએ ફેડી નહીં નાખ્યું એ અજાણ્ય
ઉપેક્ષાવારી બાબત હતી અને કારણ કે પોતાને પસંદ કરીને લાડમાં ઉધાર-

નાર નાના માલેક લવજીભાઈના જેવાજ આ બળદયા લાપડીવાલા હતા અને જે બી માણસ તેમની આગળ જતો તેને ધરી ધસીને માથું મારવાનીજ ચંચલાઈ તેઓ દેખાડતા હતા.

બધું ખુરચણ કીનારે આવ્યું અને માકુજી પોતાના પગને નામે રડયા કરે કારણ કે રખેને સરદી લાગી જાય તેની તેને ધારતી હતી.

પણ હવે કરવું કેમ !

આએ વખતે એક ભલો ભાડેલો મદદે આવ્યો. તેને સુચના કીધી, કાસમે ટેકા આપ્યો અને માકુજીને તે સુચના ધ્યાનમાં ઉતારવાની તથા કમુલ કરવાની ફરજ પડી કે તે ભાથેજ્ઞાનાં ધરમાં હાલ તરત તો માકુજીએ જવું, પોતાનાં કપડાં કહાડી ભાડેલાના કપડા પહેડવાં અને ભાંગેલો આંક કહાડી નાંખી નવો નાંખવામાં આવે તે અરસામાં કોઈ માણસને ગામમાં મોકલી કોઈ ગાકુ ભાકુતી મગાવવું અને માકુજીને ગામમાં પધરાવવા. આએ નક્કી થયું અને દરખાસ્ત એક મને પસાર થઈ. તે ભાડેલો ખેડુત હતો અને ખેતરમાં તેનું ઝુપડું હતું જ્યાં પાણીનાં ટીપાતા ટપકાતા માણેકજી જઈ ચહુડયા અને ત્યાં પોતાના કપડાં કહાડી ભાડેલાએ તઈયાર કરેલો વાગો પોતાના તન બદલપર સણગાર્યો.

વળી માકુજીએ પહેડેલો વાગોખી નામચીન હતો. બંદી અને ધોત્યું ખીજી કાંઈજ નહીં. માકુજીનો જીવ સુવ્રધને કમકમીને ખારસ્તે હાલ થઈ ગયો કારણકે બેહસ્તી એક તો ભણનાર ગણનાર અને ધર્મી સકર્મી ભારી તે સદરોખી બદનમાંથી કહાડી નાંખેો પડેલો તે જીવ બણેજ ખીચારાનો કચરાયો.

ભાથેલીએ કપડાં ચુલકાહ આગળ સુકાવા મુક્યાં અને ભાડેલો

તથા કાસમ માફને નવો આંક બેસાડવાનાં કામ ઉપર સરવધ ચલાવવા ઉભા ત્યારે એક દુખરો ગામમાં ગાડી લેવા દોડ્યો.

ગામડાંમાં માણસો કેટલી જડપથી કામ કરે છે તેતો સહ કાંઈ બાંધે છે. બાર દહાડે અઠી કેશની મજલ કરવા જેવો મામલો હતો. કામ કરનારાઓ કામ કરવાને બદલે ગોરાયા કરવામાં વધુ રોકાતા હતા માકુજનેતો એવું થાય કે બે પાંચ માણસો હાથમાં આવેતો તેમને ખુબ તરેહથી લાકડી લાકડીએ મારે તો જરા જીવ ઠરે.

હજવે હજવે વખત વહેતોજ ગયો અને બીણાપલાં કપડાં સુકામાં પાછાં તે માકુજએ પેહડયાં, માથે હાથ દબને બેઠા, બળાપો કાઢ્યો, જળાપો કાઢ્યો, જરા એમ તેમ કર્યા પણ તેથી જો કે વખત વહેતો ગયો તો પણ છુટકારો થયો નહીં. આખરે ગામમાંથી ગાકું આવી લાકું અને તેમાં ચીકાર ધસ ભરીને માકુજ બેઠા અને પાંજા પારદી તરફ ચાલ્યા.

ગાડાંના છેક છેડાપર કાસમ તો ગુપચુપ ચોરની કાતી બેસીજ રહ્યો. કારણ કે માકુજનો બધો દુખરો તેની ઉપરજ હતો પણ કાસમ અવાર નવાર બીહી બીહીને એટલોજ ધસારો કરતો હતો કે બલડયા બડા બદખત હતા અને હાથમાં થોભ્યા નહીં તેથી આગે હોનારત અને અકસમાત થયો હતો.

છેક મોડેથી થાકેલા લુસ થપલા, લુખા દાંસ, દોડરાયત્રા હાડમાર થપલા માકુજ ઘરે આવ્યા અને બાથેલાને એવી રકમ આપી કે તેણે પ્રથના કીધી કે આવા અકસમાત દરરોજ થાય તો સારું અને આગે શોધ્યો જ્યારે-

બી આએ તરફથી આવે ત્યારે આવોજ ખરયામુદ્રી અને તો એક બે નવાં ખેતર ખરીદવાનું અને.

કાસમ આએ વજીરામાં અગાઉ પોતાના શેઠની સાથે આવી ગયો હતો માટે સઘળાં ખુણાં ખાંચરાં જાણી રહેલો હતો માટે તેણે ગાડી દુકે રસ્તે લેવડાવી અને વાડીના પાછલા જાંપા આમળ ગાડી ઉભી રખાવી. શેઠને ઘર સુધી મુકવાને ત્રણ ચાર દુબરા સાથે આવ્યા હતા કારણ કે શેઠે આપેલી ચેરીમેરીથી તેઓ એવા તો મગન થઈ ગયા હતા કે શેઠની નોકરી ચાકરી છેવટ સુધી કરવાનો અને બની શકે તો બીજાં એક પુરવનનો પાન પાવડો લેવાનો તેઓએ ઠરાવ રાખ્યો હતો. આએ સરઘસ વાડીમાં દાખલ થયું અને જે માણસોને જોઈને તથા જે શબ્દો સાંભળીને લવજી ધભરાયો હતો તે માણસો આએ સરઘસવાળાંજ હતાં અને તે શબ્દો માકુજનાજ હતા અને તેવણજ ખરાડા મારી કાસમ ઉપર હજુ ધુનરો ચલાવતા હતા, અને તેનેજ દમ ભરાવી ઘોંઘ્યાઈ કરતા હતા.

પાછલે દરવાજેથી જ્યારે માકુજ દાખલ થયો. ત્યારે તેજ વખતે આગલે દરવાજેથી જમાજી દાખલ થયો. તે લવજીને શોધી ખોલી થોડી ઘણી બટર સંજંધી આતમી મેળવી પાછો ફર્યો હતો અને દરવાજાપરથીજ તેણે જાણ્યું કે લવજી તો ઘરે આવી ચુક્યો હતો માટે પહેલાં ખરશેઠ કદાં હતી તે જોવા તે દોડ્યો અને તે જોતાં તેને શું દીકું અને તેને શું થયું તે તો આપણે જાણી ચુક્યા છીએ.

લવજી જીલાંગ મારીને નાહો અને જમાજી શુ કરવું તેની શુચ-

વલુમાં હતો તેટલાં માકુજના ખરાડા અને હમખાતો ચીચવાટ તેણે સાંભળ્યો. માટે ખરશેદને ખખડાવવાનું, તેની સાથે મારામારી કરવાનું માળો દેવાનું વગેરે મુક્તતવી રાખી તે નીચે દોડ્યો અને ઘણા આવ-કાર તથા સમ્પત્તાથી તેણે માકુજને બાંધીને ઘરમાં લીધા.

શ્લોક વખતમાં બધું ઠગીકામ થયું પણ ખરશેદ તો ઓરડામાંથી બહાર નીકળી જ નહીં કારણ કે પોતાના જીવને અમુખ હતું એમ જણાવી તે ઓરડામાં ભરાઈ જ બેઠો અને હમખાત પણ ઓરડામાં ભરાઈ જ રહી.

જમાજીએ પોતાથી બની તેટલી ખીદમત અને પરોણાગત માકુજની કાંધી, તેને જમાડ્યો અને રખેતે તેને સરદી લાગી જાય અને ગાઉટનું જોર પાછું થાય આવે તેની ધાસ્તીમાં તેના આખાં બદન પર ગરમ કીધેલો જાંડો અને મરીતી ખુબ તરેડથી ભર ચોપડ કાંધી, પગ ઉપર પાંચ પદર ફલાનેલના પાટા લપેટયા, ગરદન અને ગાંઠાંની આસપાસ ગદ્દે બદ્દે વીટાલ્યા, માથું મોહકું સહિ ઢંકાઈ જાય તેવી કાન્યા ટોપી પહેડાવી, ઘોલ્યાપર સુવાડ્યા. ઉપરથી બે બંદુસ અને ચાર મુજની ઓઢાડી અને એમ તેવણને ગરદન માર્યા.

આએ બધું કામ પુર કરવા પછી જમાજી કાકા ખરશેદઆઈ કાકી આગળ પોતાનો પીટો ખાલી કરવા અને ખુન્નાસો મેળવવા પોતાના ઓરડામાં ગયા.

હવે આએ ઘણી ઘણીઆણીને પોતાનું માથું જીખી લેવાને, માકુજને મુજની બંદુસ હેઠળ દટાઈ રહેલા ઉંઘસ દબને અને

હમઝાઇને બરબડની છોડીને આપણે લવજની પુડે જમથું કારણ કે આપણને હવે આએ પારડીના વજીરામાં શેલવાની અને ત્યાંના બનાવો જાણવાની હાલ તરત ઝાઝી જરૂર નથી.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

નવી મુલાકાત-નવી દાસ્તી.

“ મોત્યા દીકરા, ચાલ; ચાલ મારા મોત્યા; મારો બાપો કહું, ચાલતો; હેડ. ” એક બગદનો એકકો ધીમેધીમે ઉડવાડા તરફ જતો હતો. બે માણસ જેમ તેમ દમ્પ યંપઈને એસે તેવી તે નાની જાબડી હતી અને તે નાની ગાદીને એક તેવું નાનું ઘેટાં જેવું ગેણું જોડેલું હતું. તે ગેણું ફરખે હતું અને માસ અને ચરખી બદનપર એટલી ચહોલી હતી કે ગાડું ધસડવાના કરતાં પોતાનું બદન ઉંચકીને ચાલવા માટે તે બગદયું વધુ મહેનત કરતું હતું. તે જાબડીમાં બેઠેલો માણસ તે બગદયાના જેવોજ ફરખે ગામડયો બગદયાંતે-જેનું નામ મોત્યો હતું તેને ચાલવાનું ઉતેજન આપવા સમજવી પડતીને કહેતો હતો અને ગેણાંને તરેહવાર ડાહી ડાહી અછલની વાત સમજાવતો હતો.

“ ચાલ મારા બાપા, તારી હેઠાણી આજે મગન નીહ થાવાની જો. મને કીચેલું કે ‘ હાંબરે કે ! પનર રૂપ્યા વના ધાહ વેચતો રખે ’ ને ઉંએ તો હારા ચઉદ મહી વેચેલું ને તારી હેઠાણી જરેગ્ગર તોરી લાખહે ને લલું લલું મોલી હલલાવહે. મોત્યા, બાપું, ચાલ. ”

બળદ્યુ ધીમેધીમે હેંડતું હતું તેટલાં તે એકદમ ભડક્યું, તેના આગલા પગ જમીનથી થોડાક ઊંચકાઈ ગયા, પાછા જમીનપર પડ્યા અને તે ચારે પગે દોડ્યું. આમ થવાનું કારણ હતું. એક જખર મોટું વજન ગાડીના પાછલા ભાગ ઉપર આવી પડ્યું હતું જેથી ગાડી ઉત્તાર થઈ હતી અને એવો જખરો ઝટકો લાગ્યો કે આ હમેશનું ઠંડું ભેસ ગેરથું પણ કોઈ અસાધારણ મોટો બનાવ બનેલો સમજી ભડકીને દોડ્યું હતું. આ આંચકા અને ઝટકા તે ગાડું હાંકનારને પોતાને પણ લાગ્યા. તે ફરબે મામડયાનું નામ પેસલાભાઈ હતું. જતનો અલગતાં પારખી હતો. ઉંમર ૪૦ કે ૪૫ ની જણાતી હતી.

આ વેળા તરતનો ચાંદ ઉગ્યો અને દેખાવ ખુશનુમા લાગતો હતો પણ આ ગરીબ બોલો મામડયો ડોકું ફેરવીને પોતાની પીઠ પાછળ જોવાની હીમત કરી શક્યો નહીં કારણ કે રખેને કોઈ ભુત ભમાટાનો ચારો હોય એવી તેને ધાસ્તી પેડી હતી. તે તો દાંત કચકચાવીને દોર બે હાથે ખેંચીને ધધણતો બેસીજ રહ્યો અને બળદ્યુ થોડેક જોરમાં દોડવા પછી ઠંડું થઈ ગયું અને ગાડાંમાં બેવડો વજન થવાથી વધારે ધીમું પડી ગયું.

આ વેળા ગાલ્લીના પાછળના ભાગ ઉપર પડેલા વજન તરફથી વાજ આવ્યો. “કેમ પડેલ ! ક્યાં ચાલ્યા !”

ભુટ દાકણ કાંઈ એમ બોલે નહીં એવું પેસલોનાનપણથી બપઈ મમઈને મોહડેથી શીખ્યો હતો માટે તેણે હીમત ધરી અને “કાણુ છે ભાઈ !” કરીને તેણે માથું ફેરવીને જોયું. એક માણસ બોડે માથે, ઉંઘાડે પગે, ખરડાયેલા જથરાયેલા, સુરવાલ અને સદસ ઉપર બેઠો હતો.

તે આપણો નામાંકીત લવજી લઈગો હતો.

તેને જોઈ પેસણા ધબરાયો અને કલવાઈ પડીને બોલ્યો. “અરે ભાવ, મારી પાહે કાંઈ નીહ મીલે. આ દમણી છે, જોઈયે તો લીજા. તું છે કોણ ?”

“તું શું ધારેછ ! હું કોણ હોવશ તારું !”

“વાટ પાડો તો નીહ !”

“વાટ પાડો હે.ય તે તો જરી ચુલ્યા, જાટલી ખટા લઈને આવે. હું તો વટેમારગુ છેઉં. સમજ્યો !”

“આવો વટેમારગુતો આજેજ દીઠેલો.”

“તું કહાં જાયછ !” લવજીએ પુછ્યું. “તારું નામ શું !”

“ધરે.” પેસણાએ જવાબ દીધો. “તે નામતો પેહલો.”

“તે તારું ઘેર કયાં !”

“હોડ ફરયાં માં,”

“તયારે આજની રાત મને તારે ઘરે લઈ જા.”

“અરે નારે જાપા, તું ને કહાં લીજાઈ ! મારી ઘેર મારી અપઈ મને મારી લાખે ને તું નેજો દુપી પીખીલાખે.”

“તે તારી ઘેરવાલીને હું સમજાવી લેવશ. અછરાંને કેમ સમજાવી પડાવી લેવાં તે હું જરાજર સમજુંછ.”

“નારેના. તું કિતર મારા જાપ. માપ કર ને તારે રહતે હેરડે આપણો જા. મીઠો ઉગારો મુક જાપા મીઠો ઉગારો મુક.” જે હાથે

સલામ કરીને પેસલો કરગરીને બોલ્યો.

પેસલાએ દમણી ડિબી રાખી દીધી અને લવજીએ તેને ધણોખી સમજાવ્યો પણ તેતો નાનો નાજ કહે.

આ વેળા પાછવાડેથી કોઇ માણસ દોડતું આવતું હોય એવું લવજીને દેખાયું. ચાંદરણાની મદદે તેણે જોયું કે તે પાછળથી આવતો માણસ ધણો છેટે હતો અને હાથમાં તથા માથાપર કાંઈ બોળે લઇને દોડતો હતો. હવે ધણરાતમાં પડવાની લવજીની વારી આવી તેણે પેસલાના હાથમાંથી બલદનો દોર ઝુટાવી લીધો અને પોતેજ બળદને ફાંકવા માંડ્યો; પણ પેસલાએ પાછી જુટમારી અને એમ અરસ પરસ ઝટકા ઝટકી ચાલી જેથી બલદયું બાપડું જંગલમાં પડ્યું અને તે એમથી તેમ લપેરા ખાઇને ઝાડીમાં ધુસી ગયું અને સડકની પડોશમાં તરતનુંજ શીયાણું પાકને માટે પાણી પાઇને તઇયાર કરેલું બેતર હતું તેમાં ગાડી બલદયું લવજી અને પેસલો જખાલ પડ્યા.

આ વખતે પેલો પાછળ દોડતો માણસ તેમની આગળ આવી પુચ્છ્યો અને તેને જોતાંજ લવજી બોલ્યો:

“ઓહો કાણુ ? મારો અબદુલ.”

“હા શેકજી, મારી ફરજ બજાવવા આયોજ.”

“ને આએ બધું શું લાયો !”

“તમારાં કપડાં ચપડાં પોરટ કુલ્યો.”

“તે બધું ફાણે મોકલ્યું ?”

“હુંજ લાયો શેકજી ને મેં મારી ફરજ—”

“પણ તુને શું સુજ પડ્યું?”

“મેં તમોને નાહસતા જોયા શેઠજી ને મેં ધાર્યું કે હવે તમે પાછા ફરશોજ નહીં.”

‘કાંય પાછો નહીં ફરે?’

“પાછા ફરેતો તમોને પહેલાં તો ખરશેદખાઈ હવારીને ખાઈ જાય તેની તમોને ધાસ્તી, તેથી વધારે ધાસ્તી એ કે જમાજી તમારું માથું ફાડી નાખે, તેથીખી વધારે મોટી ધાસ્તી એ કે મોટા શેઠ માણેકજી તમારી ગરદન તોડી નાંખે, તેથીખી હજી વધારે મોટી ધાસ્તી એ કે બટેર મારવાને સારૂ ગામડયા તમારું ખુન કરે, અને રુઢિયાં મોટામાં મોટી ધાસ્તી એ કે તમે પાછા ફરો તો તમોને, જોર જીલ્લાથી હમખાઈ સાથે પરણાવી દે. તેથી મેં ધાર્યું કે તમે પાછા ફરશોજ નહીં.”

“વાહ, ગણત્રી તો સારી કીધી. ને આએ બધું કહાંથી લાયો?”

“મેં તમારા ઓરડામાં જઈને બધું તમારું એકઠું કીધું અને લઈને છુપેથી નીકળી પડ્યો.”

“શાખાશ, ફરજ તો સારી બજાવી.” લવજી ખુશી થયો કારણ કે પારડીમાં ખરચવાને સારૂ મામાજીએ જે રૂ. ૫૦૦ આપ્યા હતા તેમાંથી ફક્ત તેણે જો પાંચ ખરચ્યા હતા અને બાકીના તેની પાસે સલામત રહેલા હતા જે આ સરસામન સાથે અગદુલ લઈ આવ્યો હતો અને પછસાથી લલા ધનેતર સાથે કામ પાડી શકાય છે એમ તે જાણતો હતો.

આવી રીતે જ્યારે પોતાની ફરજના સમજદાર નોકર સાથે લવજી વાતચીતમાં રોકાયેલા હોય ત્યારે પેસુ જુદીજ જગ્યામાં પડેલા હોય. તે માથાથી પગ સુધી કીચકમાં ખરડાઈ મરેલા હોય અને તેનું બલદયું ચતુર પડીને આસમાન તરફ તાંત્યા કરીને એવી રીતે તરફડતું હતું કે જાણે તે હવા ઉપર ચાલવાની કાશીશ કરતું હોય.

પેસલાએ બલદયાને ગાલનીથી છુટું કીધું અને અખદુલની મદદથી છાત્રડીને મહાર કહાડી અને તેમ કરતાં અખદુલ-પગ લપસી જવાને સખમે-એ વાર કીચકમાં જીખાયો જેથી હાલ અવતારમાં તે પેસલા અને લવજીના દેખાવના નમુના જેવોજ અખદુલ પણ બની ગયો.

મોટપુલ્લે અને હેંડ બેગ અખદુલ લઈ આવ્યો હતો માટે તરતજ હેંડબેગ ઉઘાડીને તેમાંથી રૂપ્યા પંદર રોકડા કહાડીને લવજીએ તે ચપક દેતા કે પેસલાના હાથમાં પકડાવી દીધા અને રૂપ્યા ઝપક કરતા જમકયાથી પેસલાની સધળી વજાણ અને વરતાણુક ટપક કરતી બદલાઈ ગઈ અને આવા પરાણાને પોતાને ઘરે લઈ જવાને અને રાતજર રાખવાને તે કબુલ થઈ ગયો.

હવે તેનું ઘર “નજદીક હતું” એવું પેસલાએ લવજીને જણાવ્યું માટે સધળું હાઉસન જાઉસન ચાલ્યું અને પોતાના ખરડાયેલા લપટાયેલાં કપડા ઉપર સોજાં કપડાં પહેડવાનું લવજીએ દૃષ્ટ વીચાર્યું નહીં અને જ્યારે ઘર નજદીકજ છે તે ત્યાં જતાંના વારમાં કપડાં ગદલી નાંખવાનું લવજીએ ઠરાવ્યું. પેસલા પાછો દમણીમાં બેઠો અને સર સામન દમણીમાં મુક્યો અને તેઓ ધીમે ધીમે આગળ ચાલ્યા.

રસ્તે ચાલતાં લવજીએ અબદુલ્લને પુછ્યું.

“ અબદુલ મારા જવા પછી જામાજીને ઘરે થું થયું ! મને જરા ખરાબર ખુલાસાવાર કેહની. ”

“ કંઈ થયુંજ નહી. તે થયું હોય તો તે હું જાણતોજી નથી. હું તો જાગી ઉઠ્યો અને મને રામલાએ કેહ્યું કે “ તારો શેઠ, એમ ઉડવાડાની સડક તરફ નાઠો છે ” તેવોજ હું બધું સામરી સુમરી એકઠું કરીને તમારી પાછળ આવ્યો ”

થોડેક ચાલવા પછી લવજીએ પેસલાને પુછ્યું. “ પેસલા તારું ઘર હજી કેટલું દુર છે ! ”

“ એ આએ પહોંચે આવવું રે અવેતો બહુજી નજીક છે. એ.એ જામ પુગહુ. ”

“ નજીક છે-નજીક છે ” તે જયાંનું ત્યાં. એ ગામડાઓનો કાયદોજ છેકે દોઢ માઇલ હોય તોજી “ આએ આવવું-એ પહોંચે ” એમ ક્યાંજ કરે અને તેમ કરતાં કરતાં ગુરાની કડી થઈ ત્યારે તેઓ એક નાનાં ગામડાંમાં દાખલ થયા.

પારડી પછી ઉડવાડા ગામ આવે છે અને ઉડવાડા અને કેલકની વચ્ચે સોડકડયું નામનું ગામડું છે જે મોટે ભાગે પારસીઓથી વસાયેલું છે તે ગામડાંમાં ઘણા ખરા અતી ગરીબ પારસીઓ વસે છે જેઓ મોટે ભાગે ખેતી વાડીનો ઉદ્યોગ કરે છે અને બેત્રણ ગામડાંઓ “ મોટે ધર ” ના કહેવાય છે જેઓ સારી ગુજસતી છે જેમાં આપણો પેસલો પણ એક “ મોટે ધર ” નો કહેવાતો હતો.

રસ્તે ચાલનાં એક વાત સંભળાવીને પેસનાગે લવજના કાન અગાઉથી ખોલી મુક્યા: “ભાઈ, પરોના, તારૂં નામ હું?”

“મારું નામ લવજભાઈ.”

“તો લવજ બાપા, મારી ધરવાળી બચઈ જરા મીઠામીઠી તીખી બહુ ઓ. હંભાઈને કામ લેજો. જો તીને દમ લાયકું કે તારાં જેવાં મનીષને ધર મહી લેવો નીહ તો આખું ગામ તો હું પચન નગરહેઠ ને પટેલબી આવીને હંમજાવહે તોબી ઉપરમાંબી ઉભો રહેવા દેવાની નથી ચેતી રાખજો બાપા.”

“ધરમાં તુંને તારી બાયડીજ છે કે !” લવજએ પુછ્યું.

“એક મારી પોરી છે તીનું નામ માડી. તીનું વીહાણબી કરી રાખેલું. અમારાં વરોદરાવાળા કોલાભાઈના પોયરા દોલુઆ હાથે ગોઠવી રાખેલી. મારો પોતાનો પોયરો તો કલકતા મહી નોકરીએ લધાવેલોને એકબો પચી રૂપ્યાનો પગાર પારે તે પોતાની મા ઉપર પચી રૂપ્ય મોકલે. પોયરો ભલો.” દીકરાની બાવાએ વાખવાખી કીધી.

“ખીજું કોઈ ઘેરમાં છે કે !”

“ખીજું કોન હોય ભાઈ ? આએ નોકર, ચાકર, દુગરાં, ખીજું કોન ! પચન આપુને બહુ મોરું થોડું ગીચેલું તે મારી ઘેરવારી બચઈ અત્યારમાં તો ભડું ભડું બોલતી ઓહે.”

એ ભડું ભડું બોલતી ધરવાળીને કેમ સમજાવી લેવી તે આપણો લવજ બરાબર જાણી રહેલો હતો. મારે તેને જરાખી ચીંતા ઉપજ નહોં અને જો બની શકેતો જેટલી બચઈની ભડું-ભડું બોલ-

ત્રાની શક્તી હોય તે સધળીજ ખપાવી દેવાની યુક્તી ચત્રાવવાનો લવજીએ વીચાર રાખ્યો.

જેમ જેમ ઘર નજદીક આવતું જાય તેમ તેમ પેસલાનો અવાજ ધીમે ધીમે જાય અને લવજીનેથી કાલાવાલા કરતો જાય કે, “ બાપા ધીમે બોલ રે આહતે બોલ. પેલી મરી ઘેરવારી હાંભલહે-બાપા ધીમે ચાલરે, પગ ના અફાડરે.”

એમ કરતાં એક ઘર આગળ આ ટોળી આવી ઉભી, તે ઘર નાનું અને એક મજલાનું હતું અને તેની પડોસમાંજ કોઠાર હતો.

ઘરનું બારણું બંધ હતું અને તે બારણું બહુજ હલવે હલવે થોડી ધણીજ હરસેના અવાજે પેસલો બોલ્યો. “ કીકલા, હરીયા, બારણું ઉધારતો ”

“ પત તારી બધરીને હાંક મારીને તેરની.” લવજીએ સુચના કીધી.

“ લે-મારા ગરા ગામ ગીયેલાકે ! તીને બોલાવુતો તે વરી એવું દુગ્ગતનું બચ્ચું કે લાખ લાખ ગાર દીયે.”

પણ આએ પ્રમાણે રાજવંશી પોશાક અને દેખાવમાં બહાર લાંબો વખત ઉભું રહેવાનું લવજીને ગમયું નહીં અને તેણે પોતેજ બારણું એવુંતો ગડગડાવી ખખડાવી કહાડયું કે ઘરમાં સધળાં માણસો બડકીને જાગી ઉઠ્યાં.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

બળવાન લાગણીના બે ગમખાર જીગર.

“એ રાતપરી કાન બારના સાથે પછારા મારતું છે! મુઓ પાછો જાકટો થઇને મોરી રાતે આયોદ્ધ!” એક ચીચવાપલો અવાજ સંભળાયો. “મુઓ ચોર, રખડી રઝલીને કાન જાને કહાંથી આવ્યો.”

“એ મારી ઘેરવારીરે મારા બાપ!” લવજના કાનમાં લાગીને ધુજતા હંઠરતા અવાજે પેસલો બોલ્યો.

થોડેવારે બારણું ઉંઘડ્યું અને આવ્યે ત્રણની સુંદર ખુમસુરત ત્રગડીને જોઇને અને તેમનો માથાથી પગ સુધી તદ્દન કાલો શીધીલાઇ જોવો અવતાર દેખીને બચઇ ચીસ પાડીને નાડી અને “ચોર-ચોર-ખુન-ધાડ” કરીને એવી તો ખુમો તેણીએ પાડી મુકી કે તે ખુમો સાંભળીને ધરના નોકરો તેમજ બે ચાર આડોસી પાડોશીઓ દોડી આવ્યા.

ધરતું બારણું ઉંઘાડું હતું માટે લવજ તો ધરમાં બે ધડક દાખલ થયો અને એક ખુલામાં એક પેટારો પડેલો હતો તેપર ખુશાલ બેસી તમાશો જોવા કીધો. અત્યુત્ત કાઢારમાં લરાઇ ગયો અને ગાય બાંધેલી હતી તેના પગ આગળ સ કાચાઇ સુઇ રહ્યો. ધરના નોકરો અને આડોસી પાડોસીને હાથે પેસલાનો ખુરદો થઇ જતે પણ પેસલાએ ખુમાખુમ પાડીને કહ્યું કે “એ તો ઉંઢ છું રે ઉંઢ પેહલો છું રે-બાપા મારતા રંખે-ઉંઢ પેહલો છું-પેહલો છું.”

પેસલો છે એમ જાણી કેટલાક પડોશી હસ્યા કેટલાક ખીજ-વાયા અને કેટલાકોએ બેચાર ચોપરવાડી ચઢાવી અને સઘળા ચાલતા થયા અને સઘળું શાંત થયતું જોઈ જાયછ, જે રસોડાંમાં ચોખાનાં ખણાં પાછળ ભરાઈ બેઠેલી હતી તે ચીમાંછને પહેલાં તો બહાર જોવા લાગી અને પછી હળવેથી બહાર નીકળી અને પેસલાનો અવાજ સાંભળી હીમત પકડી પેસલાની પાસે આવી.

“ અરે એ તો ઉંદ છું-તારો-પેહલો-તું કાં ધમરાતી છે ! જયછ, આવ મારી પાહે આવ. ઉંદતો પેહલો છુરે પેહલો.”

“ પેસલો છે તે મુઓ એવો દઇત દાકણ જેવો થઇને કહાંથી આયો ! મુઓ તો જાને ધાડપાકુ.”

“ એ તો વાટે આવતાં પરી ગીયેલો. મારી હાથે મોટા હેઠયો આવેલો છે, તુએ જોયલો કની !”

“ તે સેઠયો મુઓ ધાંચી જેવો ભખી ખાધેલો દેખાતો હોસે. વરી કેન રતા ખુતાને ઉપારી લાયો !”

“ અરે હેઠયો છે. પછલા વારો છે. મુને પનર રૂપ્યાબી આલ્યા. જો-આ રીહા. ” ઓટીમાથી રૂપ્યા કહાડીને પેસલાએ દેખાડ્યા.

“ હેં, પંદર રૂપ્યા ! ” જસ-મામલો ફેરવછ ગીયો. જયછના મન ઉપર તરતજ ઉઘટી અસર થઇ ગઇ. રૂપ્યા તરફ ટગર ટગર જોતી બોલી, “ તહારે તો પછસા વારો હોમેજ. કહાં છે તે કહાં છે !”

જવજ જે આ સઘળો તમાશો જોતો હતો તે હવે બહાર આવ્યો અને જયછ આગળ આવીને બોલ્યો. “ જાઇ તમુને તકલીફ પડશે,

પણ માફ કરજો, હું ને મારો નોકર હંધ રહેવા માંગ્યો. જો બે દહાડા રાખશો તો મહેરબાની. મારાને મારા નોકરના દર રોજના ખર્ચના દરરોજ બપો રૂપ્યા હું આપીઆ કરશ. ”

નકી થઈ ગીયું બપો રૂપીઆ તો આજે નાનાં ગરીબ ગામડાંમાં તો નાની જેવી પુણ. હવે બચ્ચનું રંઝરંપ અને જામાંદરાણ બદલા દેજ ગયાં.

એક તરફથી લવણની માવજત અને મદારત થવા લાગી અને નોકર ચાકરોએ અગદુલ મીયાને કાદારમાંથી શોધી બોળી કહાડી તેની મોરસી કરવા માંડી. એકદમ ગરમ ખલખલતું પાણી તથયાર કરી દીધું, લવણ પેસડો અને અગદુલ બચકોરાયા. બાજરાની રોટલી અને દહીથી હોજરું ભરી કહાડયું અને તાજ તરફડતા બની ગયા.

આ અરસામાં એક નાની ઓરડી સાફ સુક કરી ઝાટકી ત્યાં લવણને માટે ખાટલો નાંખી રાખ્યો અને એમ બધી તથયારી સપાટામાં થઈ ગઈ અને છેક મધરાત થઈ ગયા પછી લગભગ બે વાગે લવણબાઈ પોઢીઆ અને જેવા ખાટલા પર પડ્યા કે તેવાજ તેવણ ભર ઉંધમાં પડ્યા કારણકે આખા દીવસની સખત મહેનત જેહમત હારમારી અને અફાડ જીકથી તથા હાડકાં પાસળાં દોડરાં થઈ ગયાં તા તેમજ ગરમ પાણીએ દીવ સેકયું હતું માટે તે તરતજ ઉંધમાં પડ્યો અને તેમજ પેસડો અને અગદુલ પણ ઉંધાઈ ગયા.

આ પ્રમાણે આજે યાદગાર દીવસ અને રાત અનેક આશુવા જોગ બનાવો સાથે ખતમ થવા પામી.

બીજો દહાડે સવારે કવજી ઘણો મોડેથી જાગ્યો અને દાતણ પાણી કરવા અગાઉ તેણે પહેલું કામ એ બાળવડું કે બચકને બે રૂપિયા આપીને કહ્યું કે “આજના અમારા ખરચના રાખજો.”

“કંઈ નહો મર, મરીજાઉં બધી, ઘર તમારું સમજાવે ને જોઈએ તે માંગી લેજો. શરમાતા ના જો મારા સમ છે.”

લગીપતો પક્ષાત ધડવાને હવે લવજી બેઠો હાલ તરત એકાએક પારડી કે વજ્રસાડ જવાનું તેને વાગ્યો ધાર્યું નહીં. એવાં દરખાનાને તે આતશની અચ લગાડી આવ્યો હતો કે તેનું ભડકું બે પાંચ દહાડામાં સમી જાય એવું હતું નહીં માટે આઠ દશ દીવસ આગે એકાંત વાસમાં જ ગુજરાવતું તેણે દરરોજ વીચાર્યું અને તેથી તે આગે નાનાં ગામડાં સાંડફડામાં જ હાલ તરત ઠપકી મારી ગયો.

પેસલાનાં નાનાં કુટુંબની સાથે લવજીને ઘણી દોસ્તી પડી ગઈ. બચક મધ્યમ કદની અને ચંપરાક આશરે ૩૭-૩૮ વરસની સ્ત્રી હતી અને ઘણીજ કલાત ગણાતી હતી પણ પોતાનું કલાંતપણું તે જોઈ ન પાસીને અને જ્યાં ચાલે ત્યાંજ ચલાવતી હતી અને તેટલા માટે તેણીએ લવજી સાથે તદ્દનજ ઉત્તરી રીતે કામ લેવા માડ્યું હતું.

પણ આગે નાના સુખવાસી ઘરમાં એક પુત્રમનો આવે હતો અને તે જવાન માટી હતી પેસલાની દીકરી માટી આશરે ૧૭ કે ૧૮ વરસની હશે અને ચીત્રોમાં કાઠવાર આપણે પર્યાના પીકચર જોઈએ છીએ તેવો તે હુબહુ નમુનો હતી. હરની બોલતી નાણુક નખરાંચાજ તે છોકરી હતી, અને અજમ જેવું હતું કે તે ગુજરાતી અને થોડું

ધણું ઇમેજ શીખેલી લણેલી હતી આવી રીતે આ ગામડાંમાં રહેલી છોકરી આવું શીક્ષણ કેમ મેળવી શકી તે લવજીને અજ્ઞાન લાગ્યું, માટે તેણે તેહકીક કીધી તો જણાયું કે માડીની એક માસી વડોદરામાં રહેતી હતી અને માસીએ તેણીને પોતાની દોકરી કરી લીધી હતી. માકી ધણું વરસો સુધા પોતાની માસીને ઘરેજ રહેલી હતી અને ત્યાં લગભગ મુંબઈ જેવા સુધરેલા સંસાર અને સોસાયટીમાં તે આવી બની હતી, આવું શીખી હતી અને આવી રચીતીએ પુગી હતી. હમણાં થોડા દીવસને માટે તેણી પોતાની મા આપને ઘરે આવેલી હતી અને પોતે વડોદરાની માફકજ જીંદગી ગુજારતી હતી તથા કપડાં ચપડાં પહેડતી હતી માટે તેણીને ગામના લોકો "સુધરેલી જાંગલી" ને નામે ઓળખતાં હતા. તેણીની માસી તવં-ગર હતી અને તેથી તેણીની પાછળ સારો ખરચ કરીને તેણીને સુખ અને જાડમાં ઉધારી હતી અને તેમ વળી ખુદરતે તે પરીખદ બાનુના મગજ અને જીગરમાં ઉત્તમ ગુણો ભરેલા હતા જેથી તે સઉની માનીતી થઈ પડી હતી. ગરીબોને તે મદદ કરતી, બીમારની સારવાર કરતી, દુખીની દાઝ ધરતી અને મોહતાજ તરફ દીલાસોત્રી દેખાડતી.

આ જવાન છોકરીને વડોદરાના કોઈ સારાં જ્ઞાનદાનમાં અદરા-વવામાં આવેલી હતી જે બાબેનો ઇશારો પેસલો અત્યાર અગાઉનો લવજી આગળ કરી ચુક્યો હતો. લવજી જે સઘળી બાબત ને રસુજ ગણતો હતો, સઘળી ચીજને હસી કહાડતો હતો, તે આએ જવાન જોબન વંતી છોકરીને જોઈને ખરેખર ડાહ્યો અને અસીલ બની ગયો અને તે છોકરીના મનમાં પોતાને માટે કશોયી ખોટો ખ્યાલ નહોતો.

આવે એવું તેણે ઇચ્છ્યું. એમ ઇચ્છવાનું, એવી રીતે અસીલ અને ડાહ્યો બનવાનું, આવી રીતે વરતાણકમાં ફેરફાર કરી નાંખવાનું કારણ શું! શીલસુફે અને સાયરો કહે છે કે પ્યારનું એ પહેલું પંજરણ હતું—મોહબતની આ પહેલી દખલ હતી—જીગરના જીરસાનો આ પહેલો ઉભરો હતો.

લવજી ઉપર જ્યારે આવી અસર માફોએ કીધી હતી ત્યારે લવજી માટે માફી ઉપર પણ તેવીજ અસર થતા પામી હતી. પ્યાર અને મોહબત કેવી કાફર ચીજ છે તે તેણીની સમજવા લાગી અને તેણીની રીત ભાતમાં પણ ફેરફાર થઈ ગયો. લવજી તેણીની સાથે ફરવા લાગ્યો, કલાકો સુધી તેણીની પાસે બેસીને વાતો કરવા લાગ્યો; તેણીનું ગાયણ સાંભળવામાં મોજ લેવા લાગ્યો અને તેણીને પોતાનું ગાયણ સંભળાવવા લાગ્યો. લવજીનું નામ હામ સઘળું માફી જાણી શકી.

આવી રીતે નાટક ચાલતો હતો ત્યારે આપણો લાંબો તાર જોવો અબદુલ મરઘીબોને ફોડાવવામાં, ગાય ઢેર ને કુદાવવામાં, મંત્રેડાં ઉપર સવારી કરવામાં અને પેટ ભરાય તેટલી તાડી પીવામાં દીવસ ગુજારતો અને જાવેદાંન સુધી આવે ગામડાંમાંજ પડી રહેવાનું અને એવું તે ઇચ્છતો હતો.

પંદર દીવસ નીકળી ગયા અને હવે લવજીએ જોયું કે આ ગામડાં-માંથી પાવડો ઉડાવવો જોઈએ. તે હવે રવાના થવાર છે એમ જાણી બચઈ દલગીર થઈ કારણ કે દરરોજના મળતા બે રૂપા બંધ થઈ જવાની તેણીને ચીંતા હતી, પેસલો દલગીર થયો કારણ કે તેની હાજરીને સખએ બગાડ ખુશમીજાગે ફરતી હતી અને તેને પીખપીખ કરતાં

જરા દપટ પડેલી હતી તે પાછી પોતાની અસત્ત જાત ઉપર જશે એવી તેને ફકર હતી; અબદુલ દલગીર થયો કારણ કે મોજનો જીવ જંગલમાં નાંખવાનો વખત નજદીક આવતો હતો; માફી દલગીર થઈ કારણ કે પોતાના જીવમાં છાપ એસાડનારને તે સદાની ખોદતી હતી; લવજી પોતે દલગીર થયો કારણ કે આ હુરીને હમેશને માટે છેલ્લી સલામ કરનાર હતો.

તે રવાના થનાર હતો તેને આગલે દીવસે માફી સાથે બેસીને તે વાત કરતો હતો. અલખતાં બન્ને ગમખાર હતાં.

“માફી તમે મને કોઈ દહાડે યાદ કરશો કે !”

“પહેલાં તમે કેહો. તમોને હું યાદ આવશે કે !”

“હું ધારંજ કે હું તુને કદીખી ભુલશ નહીં માફી; પણ તું તો લગન કરીને તારે સાસરે જશે ત્યારે ગરીબ ખીયારા ભુલા પડેલા ભટકતા લવજીને ક્યાંથી યાદ કરવાની !”

“હું લગન કરશ ! કદીખી નહીં.”

“માફી તું એમ ના બોલ. હું તુને મારાં ખરાં જીવરથી ચાહું અને તેથીજ તારૂં સુખ તે મારૂં સુખ હું સમજીશ. તું કાંઈખી નાદાની ભર્યું કરશે તે મને ગમશે નહીં તું પરણશે પછી બધું ભુલી જશે અને આજનો દહાડો યાદ કરીને તારી એસમજ ઉપર હંસશે. મને ભુલી જવાની કોશિષ કરજે. ”

“ને તમે મને ભુલી જવાની કોશિષ કરશો !”

“ખુદા જાણે. હું કહી શકતો નથી. હમણા તો મને એવું

લાગેછ કે તું ભુલાઈ શકશે નહીં. મારા મામાજી એવા દાંધા બધ્યા છે કે હું તારી સાથે બીજી કાંઈની ગોઠવણ કરવાને અથવા કોઈની વચન આપવાને ચાહતો નથી.”

આ વેળા બચઈ ત્યાં આવી અને તેથી વાત અટકી.

બીજો દહાડે લવજી તંબાર થયો. તેણે પોતાના નોકર અમદુલને બોલાવ્યો અને કહ્યું. “તું મારો સર સામાન લઈને મુંબઈ જા અને મારા દોસ્ત મંચેર મવાલીને ઘરે જઈ પુછજે ને ત્યાંજ રહેજે. હું આપું ત્યાં સુધી ત્યાંજ રહેજે ને ઘેરમાંથી બહારથી નીકળતો ના. કોઈ ગીયો આયોજ ને મેં તે જાન્યુછ તો યાદ રાખજે આવીને તારૂં માથુંજ લાંજ નાખશ. હું તુને ચીડી આપુંછ તે મંચેરને આપજે અને તેને કહેજે કે હું થોડા વખતમાં આવી પુગશ.”

અમદુલને આમ કહી રવાના કીધો અને તેને હિંદવાડાના સ્ટેશન પર પુગાડ્યો અને ને પછી લવજી પોતે પારડી જવા નીકળ્યો. તેણે એક ભાકુતી માલ્લી કીધી અને રવાના થયો. તે રવાના થયો તે વેળા માફી અનીશય દલગીર થઈ ગઈ હતી. પેસલો તો બચ્ચાંતી માફક રડી પડ્યો અને બચઈ તે માય બાપ ફરીને નવેશરથી મરી ગયા હોય તેવું મોહકું કરીને ઉભી.

લવજી આખરે આંખે સુખી ધરમાં શાંતી અને સુખમાં દીવસો ગુમરી, સુખની યાદ અને જીવનમાં એક બળવાન પેદા થયેલી નવી લાગણી લઈને નીકળ્યો અને પોતાની પાછળ એક તેવીજ બળવાન લાગણીવાળું ગમખાર જીવન મુકી ગયો.

પ્રકરણ ૧૮ મું.

ચોરને ઘરે ચોર પરાણો.

લવજીએ ખરાબર વીચાર કરીને બધી ગોઠવણ કીધી હતી. તે જાણતો હતો કે પારડીમાં ઘણા માણસો તેને ઓળખી રહ્યાં હતાં અને તે હમેશાં પારડીમાં યુરોપીયન ધપનોજ પોશાક પહેડીને ફર્યો હતો. માટે તેને તેવા પોશાકમાં ઓળખાઇ આવવાનો વધારે સભવ હતો. તેટલા માટે આ વેળા પારસી ધપનો લાભો કોટ અને માથે સાઇકલ ટોપી પહેડી હતી. તેણે પોતાનું ઘડીયાળ, છેડો, વીટી વગેરે પોરટ પ્રુથ્યામાં મુક્યાં હતાં જે સમ્રાજ અબદુલ લઇ ગયો હતો.

તેણે ખરચ ખુટણ કરતા તથા અબદુલને ટીકીટ વગેરે માટેના ખરચના પદસા આપતાં હજી સારી રકમ બચાવી હતી. સો સો રૂપ્યાની ત્રણ નોટ તેની પાસે હતી જે (ત્રણ સો રૂપ્યાની) નોટ તેણે ત્રાહિજરના ગજવામાં થાવી મુકી હતી અને બાકીના દશ બાર છુટા રૂપ્યા અને થોડી ચવલી પાવલી તેણે દગલાના ગજવામાં રાખ્યું હતું.

તે પારડી જઈ પુઝ્યો અને ગામમાંથી પસાર થવાને બદલે બહારો બહારથી ગામના સઘળાં ઘરો અને જુદાંઓથી બનતાં સુધી દુરનો દુર રહીને જામાજીના વજીરાથી થોડે દુર ગાલ્લામાંથી ઉતર્યો અને ગાડીવાનને પડ્યા ઉપરાંત વધું આપી ખુશી કરી રવાના કીધો. તે વજીરા તરફ જઈ પુઝ્યો. પહેલાં તો તે બહારથીજ સરવે કરવા જાગ્યો.

બધું શાંત અને સુમશાન હતું. જાંપો ઉંઘાડયા વના વાડ કુદાવીને તે માહે દાખલ થયો અને બંગલા તરફ ભરાતો સંતાતો આજ્યો, તેટલાં કામનો ગીતનો અને ઘંટીનો અવાજ તેને સંભળાયો. રામલાની રામલી જે અબદુલ સાથે નાસો ગોસો રમવાના અપરાધ સર હમબાઈને હાથે કેસરી જીલી ગઈ હતી, તે પોતાના જુકડાંમાં બેસીને બાજરી દળતી હતી, અને સાથે રાગડો કહાડીને ગીત લલકારતી હતી. જુકડાંની બહાર લવજી ઉભો અને સીટ સીટ કરીને તેણીને લવજીએ બોલાવી, લવજીને જોતાજ તે કામ છોડી દોડી આવી ને બોલી. “છેહ, તું કીકાથી આવેલા! તું ગીયો, ને બધું રોખરું થીમ રીહેલું”

“તારા શેહ શેહાણી કહાં છે!” લવજીએ પુછ્યું.

“તે તો બધાં છુરત વીહા કરવા ગીયેલાં.”

“વીહા! લગન! કાણુના!”

“એ હમબાઈનાજ તો.”

“કાણુની સાથે!”

“કા મનીખ જાથેજ ઓછેતો.”

“તે લગન કહારેછે?”

“લે, પુસે કે લગન કીયારે સે! અરે લગન તો પોમદી થીમખી ગેયલા ને તે લોક મંભાઈખી ગીયેલાં ને ઉંહ ને રામલો ઇંકા આવેલા ભી.” રામલીએ ટુંકમાં તવારીખ કહી સંભળાવી.

“જા-મારે માથેથી એ પીડા પડી.”

“હોવે-તારે માથેથી પીરા મટેવી તો. પયન છેહ, મોટી બાઈએ

તારે વાસ્તે કાગદ આપેલો. ઉભો રેહ, હું લીધ આવું.” એમ કહી રામલી પાછી ઘરમાં દોડી અને એક મેઝા કપડાંને છેડે દાખી દુખી કચડી ભચડીને બાંધેલો કાગળ છોડી આપ્યો.

“મારા જ્યા પછી શું થયું રામલી !” લવણએ પુછ્યું.

“તે અમે સાકર મનીષ છું જાણીયે ! પયન કીહે જે ટોટા પીજાયા, ને લોહી નીછર્યું, પયન છવારના હુ કસરો વાળવા ગોલવા ગેયલી તીવારે તો લોહી ને રગત કાંઈએ નીહી જોયલું છેહ.” રામલી બોલી.

“લે આમે રૂપો; રાખજે. હું જાઉંછ.” એમ કહી લવણ ત્યાંથી ચાલતો થયો અને વાડીની બહાર નીકળી થોડે જવા પછી તેણે પેટી ચીઠી વાંચવા માંડી. તે કાગળ લાંબુ લય; પ્રુલ્સકેપના ચાર પડ ભરાય તેટલું હતું. લવણના જ્યા પછી શું બન્યું હતું તેનો સઘળો હેવાલ તેમાં લખ્યો હતો જેનો સાર નીચે મુજબ હતો:—

જમાણ ખરશેદ ઉપર તરેહવાર તોહમત મુકવા લાગ્યો હતો અને તેણીને એવકા કહી તેણીનું ખુન જ કરવાને તઇયાર થયો હતો. પણ ખરશેદખાઈએ શાદતો રજુ કીધી. નોકરોએ ખાત્રી આપી કે લવણ દાદર ઉપર કુદકા મારીને ચહડી ગયો હતો તે પછી એકજ પગમાં જમાણ આવ્યો હતો; વળી માણુકાએ જણાવ્યું કે લવણને ખરશેદ બાઇના ચોરડાનું બારણું જોરમાં અફાડીને ઉઘાડતાં, તેમાં દાખલ થતા અને ખરશેદખાઇને ચીસ પાડતાં તેણે જોયું હતું તથા સાંભળ્યું હતું, ફરીને ખરશેદખાઇ રડી તતરી અને જમાણ કુહર્યા કકળ્યા અને તે પછી સમાધાની થઇ અને એવુંજ નકડી થયું કે લવણ કાંઈખી મતલબે

ખરશેદખાઇના ઓરડામાં દાખલ થયો હતો અને જનમાજીને આવેલો જોઈને નાસી ગયો હતો.

જનમાજીએ તે પછી હડહડતા કસમ લીધા હતા કે “ જો ફરીને લવજીને મારાં ધરમાં જોવશ તો તેનું ખુન હું નહીં કરંતો હું આવો તેવો ”

તે પછી બીજીજ સવારે હમખાઇનું માગું સુરતથી આવ્યું ત્રીજે દીવસે સધળાં માકુજીની સાથે સુરત ગયાં, લગન થયાં અને ચાર પાંચ બીજા દહાડા વહી જતા સધળાઓ મુજબ ગયાં.

ખરશેદે છેવટે પોતાના કાગળમાં લખ્યું હતું કે “ તમે માદરું બનાવવાને જે ચીજો તૈયાર રાખવા જણાવી છે તે મેં બધી તૈયાર કરી મુકી છે. તમે મુજબમાં મારે બંગલો, જનમાજી નહીં જોય તેમ અલકસે આવજો અને માદરું બનાવી આપજો. પણ જનમાજી જોય તેમ આવશોતો જનમાજી તમોને મારી નાંખશે.” વગેરે.

લવજીએ કાગળ વાંચી તેના છણા જુકલા કરીને તે ફેંદી દીધો અને બરખડ્યો કે “ શું કમખખતી લાગી છે કે ફરીને તારે ઘેર આવું ને તુંને મળવાને છુપેથી દોકુ. ! ”

તેણે જાણ્યું કે સહિ મુજબ ગયાં છે માટે હવે પોતાને પણ મુજબ જવાનું હોવાથી તે પારડીના રોશન તરફ ચાલ્યો હતો થોડેક ગયો નહી તેટલાં એક માફા પાછળથી ઠણઠણ કરતો આવી લાખ્યો જેમાં એક પારસી અને પારસણ બેઠેલાં હતાં લવજીને પગે ચાલતો જોઈ પેલા પારસીએ સલામ કરીને પુછ્યું : “ લાઇ સાહબ ઇસતસન પર જાઓ છ કે ! ”

લવજીએ કહ્યું. “ હાજી.”

“ ત્યારે આવોની, બેસી જાઓનીઆ. ગાલ્લી ઉભી રાખ, બાઇને બેસવા દે.” પેલા પારસી બોલ્યો.

લવજી ગાડીમાં બેઠો અને પેલા પારસીએ પુછ્યું: “ એની તમ્મ ક્યાર્થા નીકલ્યા !”

“ હું સોડફલ્કેથી નીકળ્યો હતો અને પારડીમાં જરા કામ હતું તે કરીને હવે મુબ્બ જાઉંછ.”

“ સોડ ફલ્કામાં ક્યાં રહેલા !”

“ પેસલા ને ધરે.”

“ પેસલાને ઘેરે ! જોહ તે મારો જોળખીનો છે. તેની બધરી બચ્છ ને તેની દીકરી માકી. ખરૂંની !”

“ હાજી તેજ.”

“ તે માકી પરજીવાની હતી તે પરજી કે !” પેલી પારસણ બાઇએ હવે સવાલ કર્યો.

“ નહીજી, હજી પરજી નથી.”

“ તેનો માટી વડોદરાવાળો દોરાખજી કોઝાભાઇજી કની ! તે કેવો છે ! તમે તેને જોયલોક !” તે બાઇએ ફરીને સવાલ કર્યો.

“ જી, તે હુંજ.” લવજીએ અડાવી દીધુ. પોતાની જોળખ પીછાણ આપવાને લવજીને ગમ્યું હતું નહીં માટે વાટ ઉડાવી તેણે જાંત્યું અને કહ્યું: “ અમારાં લગન હજી થયા નથી.”

“ તમે દોરાબજી, શાઆશ. માફીને લાયકના તમે છેઓ ખરા.”
પેન્ના પારસીએ કહ્યું અને લવજીનો હાથ પકડી તેણે જોરમાં મેન્હેંડ
કીધી. “ હુ તમેને જોઈને ઘણોજ ખુશી થયો. ખુશીમાંતો છેઓના!”

“ હાજી.” લવજીએ કહ્યું અને હવે વાત ઉડાવવા તેણે પુછ્યું
“ આપ સાહેબનું નામ શું.”

“ મારું નામ કાવશજી સીગન પોર્યાને આએ મારાં બહેન નવા-
જખાઇ. એવણુ મુ બધમાં છોકરીઓને સીવતાં વેટરતા અને રાંવતા
શીખવેછ. એવણુના હાથ હેઠળ ઘણી છોકરીઓ શીખી ગેછછ.”

નવાજખાઇ રંડાયલી હતી અને ઉમરે ૪૦ ની લાગતી હતી.
(આએ નવાજખાઇ સાથે આપણને હવે પછી ભવીષમાં આપણી
વારતા આગળ વધશે તેમ કામ પડવાનું છે.)

પારડીના સ્ટેશન પર સઉ આવી પુજ્યાં. રાત પડી હતી અને
રાતની ત્રેનમાં લવજીને મુબઇ જવું હતું, ત્રેન આવી જે ત્રેન મુંબઇના
ચર્ચગેટ સ્ટેશન પર સવારે પાંચ વાગે જઇ પુગનાર હતી ત્રેનમાં સવ્રળા હડ
કક્કાસ હતા પણ એક અરઘો કંપાર્ટમેન્ટ સેકડનો અને બીજો અરઘો
ફર્સ્ટનો હતો જે બને ચીકાર ભરાઇ ગયલા હતા. લવજીએ જો કે
સેકડની ટીકીટ લીધી હતી તોપણ તેને હડમાં બેસવાની કશી સુધ કે
છીત હતી નહી, એક-હડ કંપાર્ટમેન્ટ લગભગ ખાલી હતો તેમાં લવજી
દાખલ થયો.

આ કંપાર્ટમેન્ટમાં એક હીદુ બેઠેલો હતો બીજાણું કરીને તેની
ઉપર તે હીદુ પક્ષાંડી વાળીને બેઠેલો હતો. તેના ગલામા સોનાની કંઠી
હતી અને હાથની કાંઠી પર સોનાનાં કડા હતાં તથા કાનમાં મોતીની

વાળી હતી. કાંઈ તવંગર ચાન્ચો હોય તેવો લાગતો હતો. તેણે લવજીને જોઈને કહ્યું. “આવો આવો.”

“ ઠંકશું—તમે બેસી રહો. ” લવજી બોલ્યો.

“ કાંઈ સરસામાન હોય તે મંગાવો હું એખજોજ છું. આપણે બે મુંબઈ મુઘી ગાડી રોકી રાખીશું તો નચીંતે જઈશું. ”

“ સામાન મારો કાંઈજ નથી. ” લવજી બોલ્યો અને ત્રેન લિપડી.

“ જરા પાન સોપારી લેશો ! ”

“ હાજી, ઠંકયુ. ”

“ અમે તો નાનપણથી પારસીઓ વચ્ચે વસેલા. ” પેલા હીદુએ વાત ચલાવી. “અમારો ઝવેરીનો ધંધો તે પારસીઓ શાથે રાત દીવસ કામ. તમારા જેવાને જોઈએ ત્યારે તો ખુશી થઈએ. ”

“ તમારી લાલકડી બોલોજી શેઠ. ”

“ ના, ખરી વાત છે. તમારું ખીજાણું ન હોય તો હું આપું શરમાશો ના શેઠજી. મુસાફરીમાં તો લાઈખંધી રાખવી જોઈએ. ”

“ મને ખીજાણાની જરૂરજ નથી ને કાંઈના ખીજાણાપર મને ઉંઘ આવેખી નહીં. ”

“ જેમ મરજી. કેટલાક જણા મુસાફરીમાં કાંઈ નવો માણસ આવે ત્યારે ખીજચાય અને મારામારી કરે. એ ઠીક નહીં. આજે મળ્યા ભેટયા અને કાંઈ તમે ક્યાં ને હું ક્યાં. પછી મલબુંખી નહીં ને જોશું ખી નહીં. ત્યારે આમ કત્રાક બે કત્રાકની ઝોળખ ખીજાણમાં શીદને

મારામારી કરવાની ભાઈ ! ”

“ તમારું બોલવું ઘણું વાજખી છે ”

લવજીને લાગ્યું કે આએ કોઈ ઘણું સારું માણસ છે. તેણે હવે પોતાની રેલવે ત્રેનની ટીકીટ બરાબર ત્રાઉઝરના ધડીયાળ માટેના ગજવામાં થાપી મુકી તેણે બુટ મોજાં કહાડ્યાં, દગલો ઉતાર્યો અને દગલામાં ટોપી બુટ મોજા સહ લપેટી તે માથાં હેઠળ લપટે શટ અને ત્રાઉઝર પરજ ઉંઘાડે પગે અને ઉઘાડે માથે અનંદકાળ લાંબો થઈને લેટ્યો અને એકતો સુખયારો જીવ તે થોડીજ મીનીટમાં ભરઉધમાં પડ્યો.

તે લાંબો વખત ઉઘાયો અને જ્યારે જાગ્યો ત્યારે ત્રેન કોઈ સ્ટેશન ઉપર ઊભી રહેલી હતી. તેણે દયાની બારી વાટે ડોકું બહાર કાઢી પુછ્યું. “ એ કોનસા સ્ટેશન ! ”

“ વાંદરા-વાંદરા. ” એક પોટરે કહ્યું.

“ વાંદરા ! ત્યારે તો ચર્ચગેટ આવવાને વાર છે. ” એમ બરખડી તે પાછો સુવા ગયો પણ માથા હેઠળ જે દગલાનું બંડલ તેણે મુક્યું હતું તે જડ્યું નહીં એમ તેમ જોયું તો બંડલ ગેપ અને તેની સાથે પેલો સારો માણસ હીદુ ઝવેરીબી ગેપ.

સત્યાનાશ ! દગલો ગયો, બુટ અને મોજા ગયાં, અને તેની સાથે ટોપીબી ગઈ. તેણે પોતાના પાટલુનનાં ગજવાં તપાસ્યાં. તેમાં જે રૂપ્યા ત્રણસોની નોટ મુકી હતી તે સલામત હતી અને રેલવેની ટીકીટ પણ સલામત હતી પણ આવા અવતારે તે મુખ્યના સ્ટેશન પર ઉતરે કેમ !

તે, આ સંકડામણનો સંજોગ જોઈ પોતાની ફાલતપર પોતેજ હસવા લાગ્યો. તે ખરખડ્યો. “ચોરને ઘરે આપ પરોણો આવ્યો. સાંચું કે દગલાના ગજવામાં ફક્ત થોડું ચેનજજ હતું, નહીં તો આંખે બુલાંચુકાંનાં મા બાપ તદ્દન નહવાડી જતે. મુઝોરે તું ચોરીનો કરતો. નેહાલ થઈ જવાનો દગલાના ગજવામાંથી કેલી તણ કે સાડાતણ રૂપ્યા નીકળશે ને બધું ચોરખજારમાં વેચશે તો ખીજા બે ઉપજશે. શાખાશ—સાડાપાંચ રૂપ્યાની ચોરી કરી ગીયો ! ધન છે તારી છાતીને. પણ નખોદ ગીયાએ મને રવડાવી માર્યો તેનું કેમ ! હવે જાઉં કહાં ! આંટરોડ પર જ ઉતરું. હજી અંધારું કીલીયાણુ છે ને ગીરદીમાં શુપચુપ ચાલી જવશ તો કોઈ જોશે નહીં. પણ સ્તેશનપરથી જવશ કેમ ! વીક્ટોર્યા બાઢે કરું ને વીક્ટોર્યાવાળાને સો રૂપ્યાની નોટ વટાવવા આપું તો મારો આવો હાલ અવતાર જોઈને જરૂર મહને ખીસા કાતરું જનશો ને પોલીસના હાથમા આપશે. અરે પણ ત્યારે કરું કેમ ! મારી તો કેહી પતોતી બેઠેલી છે. હા—એમજ કરું. હું આંટરોડ પર ઉતરું અને અંધારે અંધારે ચાલીને મારી બીખી ઘોલણુને ઘરે જાઉં અને તેને મંચીને ઘરે મોકલીને કપડાં મંગાવી લેવું. બીખી હમણા ઈંડા વાળાની અગીયારી આગળથી ખાલી કરીને આંટરોડ તરફુચવાળાની ચાલીની આગળ જઈ રહેલી છે. ત્યાં જઈને ખચર કહાડશું અને ત્યાંજ આશરો લઈશું. હા, એજ ગોઠવણુ હીક છે.”

પ્રકરણ ૧૬ મું.

લવજીનો દાસ્ત-તે વળી કેવો ?

આવી ગોઠવણ લવજીએ મનમાં રચી હતી અને તે ગોઠવણ મુજબ અમલ કરવાનો તેણે ઠરાવ પણ હતો પણ સંજોગસર તે ઠરાવ અમલમાં મુકતાં વળી તે નવું તોફાન જગાડવા પામ્યો બલકે નવું તોફાન પોતાની મેળે તેના માર્ગમાં આવીને ઉભું રહ્યું.

ટરબુચવાળાની ચાલી આગળ ભીખી ઘોડાણુ રહેતી હતી એમ તે જાણતો હતો પણ ક્યાં ઘરમાં રહેતી હતી તેજ તે જાણતો હતો નહીં માટે તે તરફના દરેક ઘરના બારણા થોડી જોવાની અને પુછ-પરછ કરવાની તેણે કાશીશ ચલાવી.

પહેલું જે ઘર આવ્યું તેનું જોરથી બારણું તેણે ડોક્યું

“કાણુ છે રે !” એક માણસે બારી વાટે ડોકું કઢાડીને પુછ્યું.

“અહીં ભીખી ઘોડાણુ રેહ્યા વાડું ?”

“કાઈ મોટો ગધેડો છે. રાત પડી ઘોડાણુ ઘોભી શાનો કરવા નીકળ્યો ને શાની ઉંઘ ભેગા આયો !”

“મને તેની સાથે ધણું અગતનું કામ છે.”

“જહનમમાં ગયું તારું કામ ને તું સાથે. નીકળ અહીંથી, નહીં તો સીપાઇને તેડીને તેના હાથમાં પાપડું આપશ.”

“એ કાકા મુગો મુગો મગી રહે જો ચુપ નથી રેહ્યો તો

પથરા ઉંચકીને બારી વાટે ફેંકશ” લવજીએ હમ ભરાવ્યો.

પેલાએ ગાળમેળ દહને બારી બંધ કીધી અને લવજી કાંઠખી રીતે નાહીમત થયા વના આગળ ચાલ્યો. અને મનસે બરબડ્યોઃ
“ખીજી બારણું ઠોકી જોઉં. પુછતો નર પડીત.”

પંડીત થવા નીકળેલા આ ભાઈએ ફરીને એક ખીજાં ઘરનું બારણું ઠોક્યું પણ તે જોરથી નહી પણ ધીમેથી ઠોક્યું.

આ બારણા ઉપર બે ચાર ટકોરા માસ્તાંજ તરતજ બારણું ઉંઘડ્યું અને બારણામાં એક મરાઠા જાતની સ્ત્રીને ઉભેલી તેણે જોય. ઘરમાં દીવો બળતો હતો તેથી તે પેલી સ્ત્રીને જોઈ શક્યો પણ પેલી સ્ત્રી-બહાર અંધારું હતું માટે-લવજીને બરાબર જોઈ શકી નહી.

લવજી કાંઠ બોલે તે અગાઉ તે સ્ત્રીએજ મરાઠી ભાષામાં એકદમ બોલવા માંડ્યું અને તેણી ઘણું લંબાણ બોલી અને તે બોલી રહી ત્યાં સુધી લવજી મનમાં હસતો ચુપ ઉભોજ રહ્યો. તે સ્ત્રી બોલીઃ
“ભાઈ, ભાઈ, તું આવ્યો કે? આખી રાત થઈ હું તારી વાટ જોતી હતી. મારો માટી આજે રાતપાલી કરવા રેલવેની કેબીનમાં ગીયો છે તેથી મેં ધારેલું કે મારો ભાઈ આવીને આજે મને જરૂર મળી જશે. હવે તો અરધાએક કલાકમાં તે આવશે વારતે ચાલ જલદી ઘેરમાં આવ. માય બાવા સઉ કેમ છે? તારી ને મારા માટીની વચ્ચેની મારામારીને લીધે મારાથી તો માયજીને મળવા અવાતુંખી નથી. તુને જોશે તો મારો માટી ખીજવાશે જો. જલદી ઘરમાં આવતી તો.”

આખરે લવજી અરધી મરાડી, અરધી ગુજરાતી અને અરધી ઉરદુ ભાષાના ભેદ સાથે બોલ્યો: “બાઈ હું કંઈ તારો ભાઈ નથી. હું તો બીખી ધોભણનું ઘેર પુછું.”

“ભાઈ નથી તો કોણ છે !” પેલીએ હુજતે અવાજે પુછ્યું.

“અરે બાઈ હું તો પારસી છું. હું તો બીખી ધોભણનું ઘેર પુછવા આવ્યો.” લવજીએ ખુલાસો કર્યો

પેલી બાઈ બારણું વધારે ઉંઘાડી જરા બહાર આવી અને બીખી ધોભણનું ઘેર ક્યાં આવ્યું તે દેખાડવા લાગી પણ તેટલાં તેણી ચાંકીને બોલી: “અરે મારો માટી આવ્યો-નાસ-નાસ.”

એમ કહી તેણીએ ઘરનું બારણું બંધ કરી દીધું. પણ લવજી નાસે શા માટે ! તેણે શું ચોરી કીધી હતી ! તે તો ત્રાહિબરના ખીસામાં બે હાથ ઘાલીને ધીમે ધીમે આગળ ચાલ્યો. તેટલાં પછવાડેથી એક મરાઠો રેલવેની નોકરીમાં હોય તેવા પોશાક સાથે દોડતો આવ્યો અને લવજીની સાંભે ઉભો રહી બોલ્યો

“તું કોણ છે ! મારાં ઘર આગળ હમણાં તું શું કરતો તો ! બોલ જલદી !”

“તે તું કોણ પુછનાર ? મારે ગમે તે કરતો તો !”

“બરબા બોલ જલદી, નહીં તો તારું માથું ભાજી નાંખશ.” એમ કહીને તેણે લવજીનું શરૂ ગળાં આગળથી પકડ્યું.

લવજીએ તો તેજ વખતે એક સાબુન મુઠ્ઠી આગાદ પેલાના નાંખ ઉપર લગાવી અને તે આપડો ગોત્રાત્યું ખાઈને મટરમાં જઈ

પડ્યો અને તેજ વખતે તેણે એવી તો જખરી ચીશ પાડી કે નાકા ઉપર પાહોરો ભરતો શીપાઇ દોડી આવ્યો.

લવજી નાઠો. નાસાનાસની તો તેની જીંદગીજ હતી અને નાસ-લાગ કરવાનું તેના નસીબમાં ચીકાર લખાયલું હતું. ધોભણના ઘરની જે નીસાની પેલી સ્ત્રીએ આપી હતી તે ઘરમાં તે ધુસી ગયો. તે ઘર તણ મજલાનું હતું અને દાદરા સાંકડા અને લાંગા ટુટા હતા. કુદકા મારીને દાદરપર ચઢ્યો અને છેક ત્રીજે મજલે જઈ પુગ્યો અને ત્યાં ભીખી ધોભણ સકળેથી ઉઠીને કપડાંની અસટરી કરતી હતી તે ઓરડામાં દોડી ગયો અને બારણું બંધ કરી માંહેથી સાંકળ દીધી.

આએ એકાએક આવેલા માણસને જોઈને ધોભણે ચીશ પાડી અને હાથમાંની અસટરી મુકી દીધી જેથી જે કપડાં ઉપર અસટરી ફેરવતી હતી તે કપડું ચચરી ગયું.

“ ધોભ લાયખો કાણ મુઓછ ?” ધોભણે પુછ્યું.

“ એ તો હુ ઉ છું-હુ ઉઉ લવજી-લવજી.”

“ ઓ મારો શેડ્યો આયો કે !”

“ અરે તું મુંગી રહેતી તો. મને પકડવા આવેછ જલદી કર, જલદી કર, મને સંતાડી દે.”

ભીખી ધોભણે લવજી સાથે ધધાની ભાગીદારીમાં પાંચ સાત મહીના ગુજાર્યા હતા માટે ભાઈના સમજના લખણ તે બાજુતી હતી માટે તે તરત સમજ કે ભાઈ વળી કેઠે જાત જણાવી લાયખી કરીને આવ્યા હશે માટે મેલાં કપડાંનો ઢગ પડેલો હતો તેમાં લવજીને ધુસાડી

દીધો અને તે મેલાં કપડાંની ગંદકીમાં તે ગુંમળાતો દમ બાંધીને પડી રહ્યો. કાંઈ ઉપર આવ્યું જ નહીં અને કાંઈએ તપાસ કીધી જ નહીં. અરધો કલાક આવી ખુશનુમાં હાલતમાં ગુજરવા પછી લવજી બહાર આવ્યો અને ઘોભણ તેનો દેખાવ જોઈને હસવા લાગી અને પોતાના દેખાવથી ઘોભણને કેવી રમુજ ઉપજતી હશે તેનો ખ્યાલ ધરીને લવજી પોતે પણ હસવા લાગ્યો.

“ભીખી, તારો ભીખો ને પોરવાં કહાં છે?”

“તે તો ગામ ગીચેલાં. પોંચ સ દીમા આવહે. પણ લવજી હેઠ, તું કાંથી આવેલો ને એ તારો અવતાર હુ?”

“ભીખી, તું પહેલાં મારે વરે ચાહે લઈ આવ ને પાઉં માખણ લઈ આવ. મારી પાસે એક દોહડું જી નથી જો.” લવજીએ અગાઉથી કહી દીધું કારણ કે તેની પાસે ત્રણસો રૂપ્યાની નોટ હતી તે વાત ધ્રુપી રાખવામાં તેણે ડાહપણ વીચાર્યું.

“લીઈ આવું—ઓએ લીઈ આવું તું જોહ.”

ઘોભણ ગઈ અને થોડા વખતમાં ચાહે પાઉ માખણ ઇરાનીની દુકાનેથી લઈ આવી અને ખાઈ જમીને લવજીએ કહ્યું: “હવે તું મારા દોસ્ત મંચી મવાલીને ઘરે જ તેની પાસેથી મારાં કપડાં લઈ આવ.”

“તારા પેલા મામાને ઘર નીહ જવાનો કે!”

“તાંહ તો પછી જવશ. પહેલાં તો મંચી સાર્થજી મને કામ છે. તું જ ને તેની પાસેથી કપડાં લઈને જલદી આવ.”

“પન મામાને ઘરેથી તારાં કપડાં લાવુ તો કેમ!”

“મામા તુંને જોઈને ખીજવાસે. તારે વરે મામાજીને સારે વીચાર નથી ને તેવજુ એમજ કહેજ કે તેં મને દગેલો.”

“મારે વરે એમ કીહીયે મુઝો પગનેા અરેલો અટકેલો વાંદર ! મમ કીહે !”

“અરે અરે બીખી, મારા મામાને વરે આખરૂંથી જોલ.”

“મુઝો આખરૂં ખોરયું પરયો તે આખરૂંથી જોલું. મુઝો જાણે પુછડી વનાનેા જોડો બાંડો ઉદરો. જોલ, એ તારો દોષ કેહ રેહતો છે. મારો મીજજ એકતો ગયેલો છે.”

લવજીએ મચીના ધરની નીશાની આપી અને તે નીશાની બંધ જઈને બીખી કપડાં લઈ આવી અને કપડાં બદલી એક ભાકુતી વીકટોર્યા કરીને, તથા ભાડાંને માટેના પછસા ઘોભણ પાસેથી હિંછીણા લઈને લવજી મંચીને ધરે ગયો. લવજીને મંચીની બંધી ચાલ ચલગતનો પુરેપુરો અનુભવ હતો માટે વીકટોર્યાના ભાડાના પછસા તેની પાસેથી લેવાની તેને ઘણી આશા હતી નહી, અને રૂપ્યા સોની નોટ હાલ તરત વટાવી શકાય તેમ પણ હતું નહી માટે ઘોભણ પાસેથી નાણું હિંછીણું લેવું પડ્યું.

હવે આપણે લવજી મુંઝમુંમાં તો આવ્યોછે અને પોતાના જીવે જનના જાની મીત્ર મચેર મવાલીના ઘર તરફ ચાલ્યો છે અને મચેર સાથે તે થોડો વખત ગુજરનાર છે માટે આપણે એ મચેરશા મવાલીની થોડી ઘણી ઓળખાણ પીછાણ અને તપાસ લઈશું.

અલખતાં વાંચનારે એટલું તો સમજી લીધું હશે કે આજે મંચે રજખાખી પોતાના મીત્ર લવજીને ઘણા ખરા ચાલ ચલાણ અને રીત

ભાતમાં મળતા આવતા હશે; અને તેવીજ અતકલ્પ વાંચનારે બાંધી હોય તો તેમાં તેણે ઝાઝી ભુલ કીધેલી ગણાય નહીં કારણ કે આએ દોસ્તોની જોડી એક-કને ભુલાવે તેવી ભલી, દાનાવ, દુર અંદેશી અને દેવસ્થાની હતી.

મંચેરની ઉમર ચોવીશ કે પચીશ વરસની હશે. તે બીલીમોગનો વતની હતો, અને ત્યાંજ તેનું ઘરમાર અને કુટુંબ કબીલો હતો. કુટુંબ હતું એમ જાણતાં એવુંતો ધારવુજ નહીં કે આએ શેઠ્યા પરણીને મચ્ચાં કચ્ચાંના બાપા બપાવા થયા હતા. તેવણ તો હજી કાચા કુંવારા રહેયા હતા અને નામના એવી મંળવી હતી કે ઘણા માણસો પોતાને ઘરની દીકરી તેને પરણાવવાનું તો શુ પણ એક બે કલાક પોતાના ઘરની કુતરીબી તેને ધાંવવાનું પસંદ કરતા હતા નહીં કારણકે તે કુતરીનેબી કરાફડ મારકીટમાં જઈને વેચી આવે એવો પોતે પ્રમાણીક હતો.

તે નાટકમાં એક્ટર હતો અને ખુબસુરતીમાંતો એક દેવતા જેવો હતો પણ ખાસીહતમાં એક દંડન જેવો હતો. તે નીચ હલકો અથવા અનીતાવાન હતો એમ ધારવું નહીં પણ તોફાની અને જુગારી હતો અને ભાઈને જરા છાંટાપાણીનો ઝાઝો શોખ હતો. એક ધીકતી પ્રખ્યાત થયેલી અને મોટી આબરૂવાળી નાટક કંપનીમાં તે રૂ. ૬૦ ના પગારે નોકરી હતો અને ટ્રામીક પાર્ટ ભજવવામાં તે ફતેહમંદ ઉતર્યો હતો. તેનામાં ખુદરતી નાટકી શક્તી હતી અને તેથી નમાશખીનોનો તે ફેવરીટ હતો અને લોકો તેના ટ્રામીક એક્ટીંગને બહુજ વખાણતાં હતાં. અછો એક્ટર, સારો ગાયણકાર અને ભક્ષો ખેલી દગઝ હતો,

અને ઘણી બહુજ એશો હોતો. તેનો મોટો અને અમતનો મુખમુંદ્રા એજ કે “લેના ઇસકા દેના નહીં.” કેઠે હાથનું મુકેલું હોય તે પગે ચાઉં કરી જાગ અને ઘોડાની શરતના મેદાનમાં કે કોઈ ખુણે ખાંચરેના જુગારખાનામાં ખાલી ખડખડ થઈ આવે. તેના ઘણા વખાણુનારાઓ તેના હાથપર ફરસી ચુક્યા હતા કારણ કે જેખી તેની વખાણુ કરી ને તેની સાથે દોસ્તી નાડતો તેની પાસેથી ઉછીણુ પાછીણુ લેવાને કદીખી ચુકતો નહીં અને તે ઉછીણુ પાછું નહીં આપવાને તે કદીખી ભુલતો નહીં.

જે કંપનીમાં તે નોકરી હતો તે કંપનીના માલિકે તેનાથી બેજાર થયા હતા. કામ કરવામાં તે એકકો પાહવરડો હતો અને ટકોરાબંધ પાર્ટ કરવામાં તે આખી કંપનીના સઘળા એકટરો અને એકત્રેસોને બાબુએ બેસાડતો હતો. નાટકની રાતે કે બપોરે તે કોઈ દહાડેખી ગેર હાજર રહેતો નહીં અને અચુકપણે કામ કરી હમેશાં પંકચુઅલ રહેતો. પણ રીહીઅરસલમાંથી ભાઈતો જ્યાર ત્યાર ગુલ થઈ જતા. મહીનાના પચીસ રીહીઅરસલ હોય તો ભાયગે પાંચ દહાડા હાજરી આપે. વળી કંપની પાસેથી તેણે ઢગલા બંધ ગુલ અંગ ઉપર લીધી હતી અને લેતો જતો હતો. સઘળા એકટરો અને એકત્રેસોનો તે લાડકો હતો અને માલિકે તેનાથી ફક્ત નાણા સંબંધી લેવડ દેવડમાંજ હેરાન પરેશાન થતા હતા.

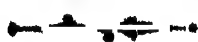
બે મહીને, ત્રણ મહીને દીવાની તુરગમાંથી મંચેરની ચીઠી નાટકના માલિકેપર આવતી કે “ફલાના ચીના માગનારે મને બેસાડ્યો છે મારે તમે મદદ આપીને મને ઉભો કરો, ને નહીં તો આજની રાતના નાટકનો મારો પાર્ટ કોઈ બીજા પાસે તઈયાર કરાવો.” અસમર્થો

માંગનારનું પાવલે અરધે માલેકાને પટાવવાની ફરજ પડતી અને લાઇને વાજતે ગાજતે સ્નેહપૂર્વક પાછા પધરાવવામાં આવતા.

તેનો ચહેરો ખુદરને કાંઇ એવો બનાવ્યો હતો કે કોઇખી કોમનો માણસ તે બની શકતો હતો અને જુદા પોશાક સજવાની, જુદી જુદી દેશી ભાષાઓ સ્પષ્ટ બોલવાની અને દેખાવ ધારણ કરવાની તેની શક્તી અમયબ જેવી હતી. તેણે પોતાના ઘરમાં હીંદુ, મુસલમાન, મુઘલ, ચીના વગેરે માણસોના તરફદ્વાર પોશાક રાખ્યા હતા અને પોશાક બદલી મોહડાંપર એવોતો ફેરફાર તે કરી શકતો કે તેવા ગેટ-અપ સ.થે તેનો સગો આપણી તેને ઓળખી શકતો નહી. આવો આપણા લવ-જીનો દોરત હતો.

પ્રકરણ ૨૦ મું.

હમઆઇ જુલ પરણ્યાં !

જ્યારે ગંચી મવાલીના ઘરમાં આપણી આ વાર્તાનો “હીરો” મોજ મજામાં ચક્રચુર હતો તે વેળા તેના મામાજી શું કરતા હતા !

વાંચનારને યાદ હશે કે હમઆઇના લગન થવાની ખબર રામલી એ લવજી ને આપી હતી. લવજીને જ્યારે આવી ખબર મળી ત્યારે ખુદરતી રીતે લવજીને આચંબો હિપજ્યો. પંદર દહાડામાં હમઆઇ મુરત બી ગઇ, અદરાઇ પરણીને ઘેરીતી બાંતીતી થઈ ગઈ, એ કેમ બન્યું હશે !

ખરશેદઆઇના ઓગડામાં લવજીને જોઈને તથા લવજીને પતંગ ઉપરથી કુદી પડતાં તથા બારી કુદાવી નાસી જતાં દેખીને કોઇખી સાધારણ અને સમજી મણસખી વહેમાઇ જાય અને તેને ઝતુન ચઢે એ ખુદરતી હતુ તે પછી બાપડો, અસલથીજ વહેમાઇ ગયલો અને તરેહવાર શક શુબાહથી ભ્રમીત થયલો જામાજી ચકલમ થઇ જાય તે અજાયખી શં ! તેણે લવજીને ખુરસી છુટી મારી 'હતી તે તો આપણે દીકું છે. પણ તે પછી તરતજ માકુજી મટન આપનો અવાજ તેને સંભળાયો જેથી તે વળી ડામાડોળ બન્યો; લવજીની પાછળ બારી વાટે નખાવી દેવું, કે લવજીની પછવાટે બીજી બે ચાર ખુરસી ફેંકવી, કે ખરશેદને ઝપેટી કહાડવી, કે ધોલ્યાની ચાદર કહાડી તેનો ફાસો ગલામાં નાંખી આપઘાત કરવો તે તેને સુજ્યું નહી.

ખરશેદનો પતંગપર બેસીને, બને હાથે મોહકું ધાંકાને રડતી હતી. આ વેળા એક નોકર દોડતો આવ્યો અને માકુજીના આવી પુગવાની તથા માકુજીનો ખુરદો થઇ જવાની ખબર આપી માટે જામાજીને તરતજ માકુજીની ખીદમતમાં જવાની ફરજ પડી. માકુજીએ જામાજી ઉપર કંત્રાકટ અને વેપારના સંબંધમાં ઘણાક ઉપકારો કર્યા હતા અને જામાજીની પુંજ વધારવામાં માકુજીની મુખ્ય મદદ હતી માટે માકુજીની સેવા ચાકરી કરવાની પોતાની ફરજ જુલે તેવો જામાજી હતો નહીં. માટે તે માકુજી આગળ ગયો અને માકુજીને કેમ જમાડી ખવાડી ભર ચોપડ કરી, સુજની ચારસા હેઠળ દારીને સુવાડી દીધા હતા તેતો આપણે જોયું છે.

આ પ્રમાણે થોડો વખત ખરશેદથી અલગ થતાં તેનો મીઠજ

પણુ દડો પડ્યો હતો. તેટલાં પોતાના નોકરોથી તેણે બટર વાળી લડા-
ઈની હકીકત સાંભળી અને વળી માકુજી વાળી ટોળી બગીચામાં દાખલ
થઈ તેજ વેળા લવજી ઘભરાત અકરાતમાં પડ્યો હતો, આમ તેમ દોડ્યો
હતો અને ઓરડાઓના બારણા થોકયાં હતાં એવું પણ નોકરોથી તેણે
જાણ્યું જોયું. ખરશેદ સાથે સમાધાની થતાં ઝાઝી ખલલ કે મુશ
કેલી પડી નહીં.

ખીજે દહાડે સવારે જમાજી અને માકુજી જગ્યા અને તેઓએ
પહેલાં તો લવજી માટે વાન ચલાવી અને શોધખી ચલાવી અને જ્યારે
લવજીનો સર સામાન ગુમ થયલો તથા લવજીનો નોકર અમદુલ પણ
દેડે થઈ ગયલો માકુજીએ જોયો ત્યારે તે બોલ્યો. “ દીકરા જમી, તુ
ઘભરાતો ના. મારો લવજી પોતાનો સર સામાન ને નોકરને લઈને કેંઠે
ગીયો હોશે. પાસે રૂપ્યા ૫૦૦ છે તેનો દાળ વાટડો કરશે અને ખાખા
વરખો બનશે. ત્યારે અપોતીકા મેજે પાછો આવશે એમ નાસ ભાગ
રવાનો હુનર કાઢ એને આજેજ પહેલો દેખાડ્યો નથી એ કેંઠે સજા-
મતજ હોશે પણ હું હુવા ગુજરું છ કે કેંઠે અકસમાત નહીં થાય
કારણ કે દુકતો ચાલતો એવો અવડો છે કે બોલવાનીજ વાત નહીં. ”

“ હા. માકુજી, બોલવાનીજ વાત નહીં ” જમાજીએ ટેકા આપ્યો
કારણ કે જમાજી સાથે લાયકી કરવામાં લવજીએ બાકી રાખ્યું હતું
નહીં અને પેટ ભરતો અનુભવ આમે ધનમના કાકાજીને તેના ધરમના
ભત્રીજાજીએ આપ્યો હતો.

નાશતાપર આમે બેઉ ડોકરા બેઠા અને ત્યાં ખરશેદ અને હુમ-
બાઈ પણ આવી. બેઉને જોઈને માકુજી તો કાંઈ ગુલાવણુમા પડ્યો.

જમાજીએ કહ્યું: “માફજી; તમારી સાથે તો મને લાંબો વખતની દોસ્તી છે, ને સાથે ખાધેયું પીધેયું ફરેલા હરેલા ને ધધોખી ચલાવેલો. પણ આએ મારાં ધણીઆણી અને દીકરીને તો તમે આજે જ જોયાં હશે.”

“હા.” માફજી બોલ્યો. “એક વખત હું આએ તમારા બંગલામાં આવીને થોડા ફાડા રહેલો ત્યારે તો એ એક છોકરીઓ સૂરત ગેયલી.”

“તહાં લગન ખાવા અમે ગેયલાં.” ખરશેદ બોલી, “મારાં સગાંને તાંહ લગન હતાં તેથી અમે એક ગીયા તાં.”

“ધણે અજબ સંજોગ કે તમેને બેઠિને હમણા સુધી મેં જોયાં નહીં.” માફજી વીચારવંત થઇને બોલ્યો. “

“પણ માફજી બા, મેં તમે ઉપર એ બેઠિની સખી એક વખત મોકલીતી.” જમાજીએ કહ્યું.

“તો લલા આદમી, બેઠિ સખી ઉપર નામ લખીને મોકલ્યે કેની!” માફજીએ કહ્યું. “નામ લખતે તો હું ખી જાણતે કે—”

“શું જાણતે! બોલોની?” જમાજીએ પુછ્યું કારણ કે માફજીને કાંઈક વમાસણમાં પડેલો તેણે જોયો. “બોલોની, શું જાણતે!”

“એજ કે દીકરી કેમ ને બધરી કેમ.” માફજીએ દુકમાં જવાજ દીધો અને બાડે ડાબે ખરશેદ અને હમજાઇના ચહેરા ચીતરવા કીધા.

નાશતા પછી માફજી પોતાના ઓરડામાં ગયો અને ત્યાં ઠઠીચેર પર પડ્યો પડ્યો જરબડવા લાગ્યો. “નખોદ ગીયું બધું કાંટાનું કટેસર

થઈ ગયેલું દેખું, જમાણએળી હજમરા જેવાએ બે સખી મોકલી પલ્લ
બહરીની કેઈ ને દીકરીની કેઈ તે લખ્યું નહીં. મેં ધાર્યું કે આએ
પુત્રમુરત જવાન એશી છોકરી છે તે દીકરી હાશે ને તેમ ધારીનેજ
ખીચારા મારા દીકરા લવજીને અહીં ધકેલી દીધો એવું જો જનતે
કે આએ ડોઢી સાથે પરણવાની એકર જમાણએ કીધીછ તો અખા-
ડજ કરી જતે ને મારા હીરા જેવા દીકરાને હારમાર કરતેજ નહીં.”

વાંચનાર-તું સમજ્યો કે! હમખાઈને અને ખુરશેદને માકુજીએ
કાઠખી વાર જોયલી નહી, જમાણએ બે સખી મોકલાવેલી તેમાં ખુર-
શેદની સખી જોઈને તે હમખાઈ હશે એવું માકુજીએ ધાર્યું અને
તેથીજ આવી પુત્રમુરત વહુ લેવાની આશામાં મલકાઈ છલકાઈ ને
મામાજીએ લવજી આગળ તરેદવાર શીતમુશી કીધી હતી અને લવજીને
આએ કુટુંબમાં મોકલી આપ્યો હતો.

“સારંજ થયું--વાલુજ નેક થયું.” માકુજી પાછો ખરખર્યો.
“અહીંથી લવજી જતો રહ્યો તે દીકર થયું. એવી એળગામણી
વહુને જોતાં મને તો તાપજ ચલડા ને બધાં લોક દીડી હાહા કરીને
ઠેકડી લેવડી બનાવતે. આવી ખીચડા જેવી ને આવી કલાંત ને આવી
ઉધણુરી ને આવી ખરીબત-તે કાંઈ મારા રંગીલા મેજલા લવજીને
ગમે! નહીં ગમે, કદી નહીં ગમે ને મનેથી નહી ગમે.

ખપોરના જમી ખાઈને બેઉ મટારા આગલી પાછતીં વાત કરતા
બેહા અને ખરશેદે લવજીના મરતી તોફાનનું દારતાન કહી સંભળાવ્યું
જેથી માકુજીને રવડતો મુકીને લવજી નાસી આવ્યો હતો તે કહાણી
જમાણએ કહી ત્યારેતો માકુજી પેટ પકડીને હસ્યો.

તે પછી માકુજ પોતાના ઓરડામાં જરા બરડો નાંખવા ગયા. કાસમ પણ ઓરડામાં જ હતો અને તે પોતાના શેઠના પગ ચાંપવા બેઠો અને કાસમે ધીમેથી વાત ચલાવી.

“લવજ બાબો તો અબદુલને લેધનેજ ગીયો.” કાસમે કહ્યું.

“હા એવું લાગેછ ખરું.” માકુજએ જવાબ દીધો.

“એવણને માટે તમારે ચીતા નહી કરવી, શેઠ” કાસમે ચલાવ્યું.

“વળી ચીતા નહીં થાય ! મને તો વળી ચીતા ઉપજેછ. કોણ જાણે એખલો અણલો કહાં ગીયો હોશે.”

“મારી જાતવાળો એક માણસ હમણાજ મને મળી ગયો તે કહેતો તો કે નાહલો શેઠ તો આજે સવારે ઉદવાડા આગળ કોઇ પારસીના ઘેરમાં રહેતો હતો. અબદુલખી ત્યાજ છે.”

“પછી તે કાંઈ વધારે પુછ્યું હોશેની !” માકુજએ પોતાના લાણેજ માટેની વાતમાં જાણવાની ઉલટમાં સવાલ કર્યો.

“તે કાંઈ જાણું જાનતો તો નહીં. એટલું તો ખરું કે નાહલો શેઠ ને મારો અબદુલ મોજમાં છે.”

“ખુદ તારી મદદ.” માકુજ છુટકારાનો દમ ખેંચીને બોલ્યો :
“ખુદ એને સલામત રાખે ને મારું ઘરડપણખી સલામત રાખે.”

હવે માકુજને ઝોપ ચાલવા લાગી માટે કાસમ ઉઠ્યો અને શેઠ પલંગપર પોહી ગયા અને કાસમ ચપરાસી શેઠના પલંગની નજદીક

માં જમીનપરજ સુધ ગયો. બારીઓ બંધ કાઢેલી હતી માટે ઓરડામાં ઝાંઝુ અજવાળુ હતું નહીં. અને શેઠ નોકર બપોરના ભોજન સાથે ચહડાવેલી તાડીની લેહેરમાં ખુશાલ ભર ઉંઘમાં પડ્યા.

દોહ-મે કલાક નીકળી ગયા અને બંને ઉંઘતાજ રહ્યા નેટલાં ઓરડામાં એક જગરો ધપકારો થયો અને તે સાથે કાસમની ચીસ સંભળાઈ કે “ માર્યો રે મારા બાપ !” તથા જમાજીનો પોકાર સંભળાયો કે “ અરરર ગુટલુ ભાંગી ગયું !” જેથી માકુજી ઝગમગી ઉઠ્યો અને પલંગની કરટન ઉંચકીને જોવા લાગ્યો તો જમાજી અને કાસમ જમીન ઉપર ગતરડી ખાતા હતા.

“ એ તમે કુસ્તી સાની રમોજી ! એ શું છે શું !” માકુજીએ દહવારો કરીને પુછ્યું: “ કંઈ સમજ પાડશો !”

કાસમે કહ્યું. “ હું મરી ચાલ્યો-શેઠજી-મરી ચાલ્યો.”

“ વારું, મરી પછી જજે, પહેલાં બારી ઉંઘાડ ” શેઠે ફરમાવ્યું.

કાસમે બારી ઉંઘાડી અને જમાજી જમીનપરથી ઉઠીને ખુરસી પર બેસી ગુટલુ દાખવા લાગ્યો અને માકુજી પલંગપરથી ઉતર્યો.

“ એક અગતના કામ સારું હું તમારી સલાહ લેવા આવ્યોજી માકુજી.” જમાજીએ કાંસતાં કરાંજતાં કહ્યું.

“ અરે પત્ર એમ સલાહ લેવા આવે તે મારફાડ, અફાડજી કરતું કાંઈ આવે કે ! સલાહ શું લેવા આવ્યોજી ? કહેતી !”

“ ખાનગી વાત છે. ”

“ કાસમ, બહાર જા, બોલાવું ત્યારે આવજો. ” માકુજીએ ફરમાવ્યું અને કાસમ બહાર ગયો અને તે પછી માકુજીએ પુછ્યું. “ ખાનગી એવી તે શું વાત એકાએક નીકળી આવી ! ”

“ મારી દીકરી હમબધનું કાજ આયુંછ. ”

“ હેં ખરેખર ! ” માકુજીએ ચોંકીને પુછ્યું કારણ કે હમબધનું કાજ આવ્યું હોય અને હમબધ કાઠ બીજો ઠેકાણે દર પડી જતી હોય તો પોતાને માથેની પીડા અને લાજેજને ગળેની ટોક આવતી દુર થાય એવી માકુજીને આશા ઉપજી.

“ તે કેહવા ને તમારી સલાહ લેવા હું દોરતો આવ્યો તે ઓર-કામાં અંધારું ઉતું તેથી કાસમને સુતેજો મેં જોયો નહીં ને કાસમ હંધાયલો ઉતો તેથી તેણે મને જોયો નહીં ને કાસમનો પગ વચ્ચમા ઉતો તે મેં જોયો નહીં ને કાસમનું ડોકું તેમ ઉતું ને આંખ વીચેત્રી ઉતી તેથી તેને જોયું નહીં ને આટી લાગી તે મેં જોઈ નહીં ને હું પડી ગયો તે--

“ અરે બાપુ દુકું કરની. એમ તાહી શું લઈ બેઠોછ ! તમે સલાહ શું લેવા આયાછ તેજ કેહોની. ”

“ પહેલા તો હું એમ પુછ્યું કે લવજી વીધે તમારો શું વીચાર ! બેઠેને જોડવવાની તમારી મરજી છે કની ! ”

“ ભાઈ જમાજી, આપરા એ વચ્ચેની તુ મોહનત જાળવવા માંગતો હોય તો એ વાત હવે અખાડાજ કરજો. જાણે એ વાત ચમજ નથી

એમજ માનજે. એ પાણીએ વાલ ચરવાના નથી. વાસ્તે હવે અખાકામ કરજો. ”

“ મારી ખરશેઠખી એમજ કહેતીતી કે બેઉની એકક સાથે મરજી છેજ નહીં એવો રંગ લાગેજ. ”

“ ને ખરું પુછાવો તો મારીખી મરજી નથી ”

“ ને સાચે સાચું પુછાવો તો મારીખી મરજી નથી. એવા તોફાનીને જમાઈ બનાવું તો લગનનો વારોવાર આવવા અગાઉ મારું ચાહ રમ આવી જાય. ”

“ હવે ત્યારે નવાં આવેલાં કામની વાત કરોતી. ”

“ વાત એમ છે, માકુજી શેઠ, કે સુરતથી એક મારો સગો હમ-બહાનું કાજ લાયોજ. છોકરો સારો છે ને ડાહ્યો છે. ધમકાવીને એક તરફ બેસાડયે તો ગુપચુપ બેસી રેહ તેવોજે. ”

“ તેની ઉમર શું ! ”

“ તીશ વરસની હોશે. ”

“ ત્યારે તો છોકરો ઘણો ડાહ્યો. ” માકુજીએ ટકોરમાં કહ્યું.

માકુજીની ટકોર સમજ્યા વના જમાજી બોલ્યો. ‘ હાજ તો. હવે છોકરો તરફથી એમ કહેવાડયું છે કે એકદમ આજે કે કાલે સુરત આવવું અને આવતા હોરમજ રોજે લગન કરી દેવાં ’

“ પણ એટલી બધી ઉતાવળ શું ! હોરમજ રોજને તો ફક્ત અગ્યાર દહાડા છે. ” માકુજી બોલ્યો.

“લગનનું મુહરત હોરમજ રોજે છે, તમારો શું વીચાર!”

“છોકરાની કાંઠ બીજી ઓળખ પીછાણુ આપશે!”

“અરે હારે, તમે ઓળખોછ. ધનજી ધણુધણુધોરીનો દીકરો સાપુર.”

“ઓહો-ઓળખ્યો-ઓળખ્યો.” માકુજી બોલ્યો. “તે તો પછસા-વાળો છે ને જગીરળી સારી છે.”

“તે લોક કહેછ કે તમારું એક દોરયુંબી જોષતું નથી, ગમે તો રીત કરો ગમે તો ના કરો, પણ આપરે કાંઠ નામાં ભુખાં નથી. રીતે ભાત દુન્યાના રીવાજ મુજબ બધું કરશું.”

“સારાં માણસ છે તે—”

“હવે સાંભળોની; મારો ને ખરશેદનો વીચાર તો ધણો છે. હવે હું તમારી સલાહ લેવા આયોજ. તમારો શું વીચાર!”

“જોવોની જમાજી બા, આપરે બેઉ લક-લક જેવા છીયે.”

“લાખ વખત; તમે મારા બાપ જેવા છેઓ.”

“ત્યારે આપણે બેઉ ખુલાં દીક્ષથી લક તરીકેજ વાત કરીશું. હું એમજ સમજુંછ કે હમખાઇ મારી પોતાની દીકરી છે. હવે હમખાઇ ખુબસુરત તો ગણાય નહીં, હમખાઇને હું ચચક્ષી કહી શકું નહીં, તે શીખેલી ભણેલીબી જાણું નથી; વાસ્તે આયું ઘેર મળેછ તો થોભવું જોષએ નહીં, વળી સુરતમાં લગન કરવાના તે ખરચબી ઝાઝો નહી ને ખટપટ ને મહેનતબી નહીં. વાસ્તે કાલે થવું હોય તો આજે કરો ને

બસ હાજ કેહી દેવો. પછી તો જેમ તમારી મરજી.”

“પણ હું એખલો શું કરશ ! મુખમાં તો કોઈ મદદ આપનારો ટેકો આપનારોજી મળે. એટલી મહેરબાની કરો, તમેજી સાથે આવો, તમારો ઉપકાર નહીં ભુલશ.”

“મને કાંઈ તરદી આપોછ, બેરાદર !”

જામાજી એકદમ ઓરડાની બહાર દોડી ગયો અને વળી તેને શું શીકરું આવ્યું તે માકુજી સમજી શક્યો નહીં; પણ બીજીજી મીનીટે ખરશેદને લઈને પાછો તે આવી પુગ્યો.

“કેહ ખરશેદ, એવણુને બોંહશ કર કે આપરી સાથે આવે. બોંહશ કરનીતો-કાલાવાલા કરની.” જામાજીએ કહ્યું.

“બોંહશને કાલાવાલા કરતાં તો મને નથી આવડતું પણ અરજ કરતાં આવડેછ.” ખરશેદ હસીને બોલી: “તમે આવો માકુજી, અમેને શોભા મળશે ને આખર વધશે ને અમેને કેટલો ટેકો ને હીમત મળશે.”

“હવે તમે લોક બોંહશ કરોછ ને ચાહીને બોલાવોછ ત્યારે હું તઈયાર છેઉં.” માકુજી બોલ્યો.

“હેંકયું.” જામાજીએ માકુજીનો હાથ લઈ ખુશ હીલવીને કહ્યું
“તમારી મહેરબાની તો અસંખ્યોજ ને—”

“હુંજી ધણીજ ખુશી થઈ. ચાલો ત્યારે હવે તઈયાર કર્યે કાલે બપોરની ત્રેનમાં નીકળયે.” ખરશેદ બોલી.

“પણ તમે હમબાઈને પુછી જોયું !” માકુજીએ સવાલ કર્યો

“ રાજી ખુશી હોય તો કરજો ને નહીંતો વળી પરણ્યા પછી ચોટલા પીખાય તેવું નહીં થાય ”

“ મનેજ હમણા એ કહતી તી.” ખરશેદ બેલી: “ એ કહેજો કે અમે મયે વરસ સુરત લગન ખાવા ગયલાં ત્યારે એને તે છોકરાને જોયતો ને એને ગમેલોખી એ મારી આગળ બોલી કે ‘ ખાવાજી વળી દાંધા બધ્યા જેવા વળી કાંઈ ખટરો નહીં નાખે ને વાંધો નહીં પાડે. મને ધણું મમેછ; બસ આજને આજ જ નખી કરી નાંખો.’ ત્યારે મેં જર ચણો આપી જોયો કે ‘ લવજી સાથે તારો વીચાર નથી કે ! ’ ત્યારે એ કહેવા લાગી કે ‘ લવજી સાથે કાંઈ મસ્તાન વાઘણને પરણાવશે તો તેખી તોખાહ બોલીને નાસી જશે ! ’ પછી મને સમજવીને એને તમારી આગળ બોકલી તેટલાં તો તમેજ મને બોલાવવા આવ્યા. ”

આ પ્રમાણે ગોઠવાણ થઇ ગઇ, બીજો દહાડો પારડીથી નીકળેલી જન સુરત જઇ પુઘી અને આઠ દશ દહાડામાં તો લગનમી થઇ ગયાં અને સહિ લરીપુર્યાં મુંબઈખી સધાવ્યાં.

હમખઈજી આ મુજબ ગોઠવાઇ ગયાં પણ પરણેલી જીંદગી કેમ ગુજરતાં હતાં તેનો નમુનો તો-વાંચનાર તું-હવે પછી જોશે.

પ્રકરણ ૨૧ મું.

મામાજીની ચીંતા.

લગન વીહવા કરીને પરવારીને જામાજી, ખુરશેદ અને માકુજી પાછાં વાજતાં ગાજતા મુંબઈ આવયા, જામાજી અને ખુરશેદ પોતાને ખંમલે ગયાં અને માકુજી પોતાને મકાને ગયો. માકુજીએ ધારયું હતું કે આ અરસામા લવજીભાઈ પાછા ઘરે આવીને ગોઠવાઈ ગયા હશે પણ લવજીભાઈના પટો નહીં આટલા દીવસ થયા તોખી લવજી પાછો ફર્યો નહીં અને તેની તરફથી કશી ખબર અંતર મળી નહીં માટે માકુજીને ચીંતા ઉપજી. આવી ચીંતા માકુજીને કાંઈ આપ્યે પહેલીજવાર ઉપજી હતી નહીં. એકવાર એમજ ઘડીયાળ છેડા કુટી દઈને ભાઈ કલકતા તરફ પુગી ગયા હતા અને ત્યાં કડક બાબુસ થયા હતા ત્યારે મામાજી પાસેથી નાણા મગાવી મુંબઈ પધાર્યા હતા. તે વખતે પણ માકુજીને શોધા શોધ કરવી પડી હતી અને ઉંઘ અને ભુખ વનાના દીવસ ઘર-ગને ગુજરવા પડ્યા હતા. એકવાર વળી દર્યાની મુસાફરી કરવાનો ભાઈને શોખ થઈ આવ્યો હતો માટે એડન તરફ નીસરી પડ્યા હતા અને એડનથી તાર કરીને પોતાની આ દર્યાઈ સફરની ખુશ વખત મામાજી ઉપર તેણે મોકલી આપી હતી. એકવાર તો વળી સાધુ સન-યાસી થઈ જના સાર હીમાલય પર જવા નીકળેલા પણ થોડેક જતાજ વીસકી અને સેંડવીસ હમ્પે ચઢી આવયા માટે સનયાસ છોડી પાછા હંરયું લઈ આવયા હતા. એવા એવા બનાવો કંચકઈ બની ચુક્યા હતા, એવી એવી ઘણીક આપડા ઘરડા મામાજીને જોવી પડી હતી

માટે આ વેળાની ફરીની લવજની ગેરહાજરીથી ધરડાને ધાસતી ઉપજી.

માકુજીએ કાસમને પોતાની આગળ બોલાવ્યો: “કાસમ, આપરા લવજ બાબાની કાંઈ વધુ ખર્ચ અંતર તેં નાણીય કે !”

“નહીંજ.” કાસમે કહ્યું.

“તારો પેલો જાતવાળો હમણા કહાં છે !”

“કીયો જાતવાળો સાહેબ !”

“લવજ ઉદવાડે હોવાની તુંને જેને ખર્ચ આપી’તી તે !”

“તે હમણા ઉદવાડામાંજ છે. ચોર આમલ્લાનો વેપાર કરેજ તે માછલીના પુછડાં જંગળાર મોકલવાનો ધધો—”

“ત્યારે તું આજે રાતની ત્રેનમાં ઉદવાડે જ અને તેને મળી બેઠીને લવજની ખર્ચ અંતર પુછ ને લવજ બાબાને શોધી કહાડ. તેને સમજાવીને તેડી લાવ; ને નહીં આવે તો તરતજ મારી ઉપર કાગળ લખજે, હું ધસડાતો તનાતો આવશ.”

આએ પ્રમાણે નકી થયું અને કાસમ ચપરાસી પોતાના નાના શેઠની શોધમાં નીકળ્યો. છ સાત દહાડે તે પાછો ફર્યો.

તે ઉદવાડેથી દરરોજ માકુજીપર કાગળ લખે કે ‘હું લવજ માટે તપાસ કરું છું અને સારા સમાચાર મળે છે.’ માકુજી આશાથી રાખે અને ખીજવાયખી, અને ધધરાવીને કાસમપર કાગળો લખ્યા ત્યજ આખરે કાસમ મીયાં પાછા આવી પુગ્યા.

“કેમ કાસમ શું કરી આવ્યો !”

“શેઠ, હું અહીંથી ગીયો તેવાજ ઉડવાડાના સ્ટેશનપર ઉતર્યો

ને તાંદથી ચાલતો મારી જતવાળા દોલતખાને ત્યાં જઈ પુગ્યો. તે બીચારો દોલતખાં ને તેની બાઈ કુલસુમ, ને તેનાં છોકરાં રહીમ જફર, મરીયમ—”

“ હવે તે કુટુંબ કબીલાને ગરદન મારતી. તું કરી શું આપે તેજ કહેની.”

“ લવજબાબો તો સોડફડ્યાંમાં એક પેમુજી નામના પારસીને ઘરે રહેલો હતો ”

“ રહેલો હતો, તે શું હમણા નથી રહેલો કે ! ”

“ નહીં હમણા નથી રહેલો.”

“ ત્યારે ક્યાં ગયો ! ”

“ કોણ જાણે ! કોઈ જાણતું નથી ”

“ તું મુંઝો કામનો ને કાજનો કરતો. બરાબર ખુલાસાથી બોંસીબી નથી મરતો ”

“ પણ તમે મને બોલવા દેવો તો બોલું કે ! ”

“ પણ બોલની, બોલની. એ દુકતો છે કહાં ! કાંઈ સમજ પડે ? બેટી બાપેતો મારી જીંદગી બધી રદ બાતલ કરી નાંખીછ ને એક ઘડીનો કરાર નથી આપ્યો. બોલની—મોઢકુ શું જોયા કરેછ ! ”

કાસમ બાપડો જંગળમાં પડ્યો. એક તો શીખેલો ભણેલો અને હુશીયાર ઘણો તે દુકમા સઘળું ખુલાસાવાર જણાવવાના વાધા પડે અને તે થોડું ઘણું સમજાવવા માંડે કે માકુજી વચ્ચે ઉડી પડે અને તેને બોલતો અટકાવે, પોને ખુબ બરાડા પાડે, બરાબર અને પછી

કાસમ ઉપર ધુળરો ચલાવે કે ‘તું’ ખરાખર બોલતો નથી અને ખુલાસો કરતો નથી.”

આખરે માકુજી એટલું સમજ્યો કે લવજી થોડા દહાડા સુખ ચેનમાં અને શાંતીમાં સોડકડયામાં રહ્યો હતો ; તે પછી તે ત્યાંથી નીકળ્યો હતો અને અમદુલ પણ રવાના થયો હતો તે ક્યાં ગયો તે કાઠ જાણતું હતું નહીં પણ ભાકુતી ગાડી કરીને પારડી તરફ ગયો હતો એવું માલમ પડ્યું હતું.

“પણ તું ગીયો ગીયો તે જાણે દટાઇજ ગીયો.” છેવટે માકુજી એ કાસમ ઉપર છેલ્લો હલ્લો ચલાવ્યો. “આટલી ખમર કહાડનાં આટલા દહાડા થયા ! સપાટામાં ખમર કહાડવી હતી કતી !”

હવે લવજીની શોધ કરવામાં શું ઉપાય લેવો તેના વીચારમાં માકુજી પડ્યા. લવજીના સઘળાં ખુણાં ખાચરમાં માકુજી આંખે નામચીન એડીકાં કાસમને લઇને ફરી વળ્યા અને દરેક કેકાણે ભાત્ર કહાડી પણ લવજી ભાઇની અસલ નસલ જણાઇજ નહીં. દીવસો નીકળી જવા લાગ્યા અને તેમ માકુજીના પેટમાંનો ધરકો પણ વધ્યોજ ગયો. ખુદ પોતાનો દીકરો હોતે તોપણ માકુજી આંખે લવજીને વધુ ચાહી શકતે નહીં. લવજીપર માકુજીની પ્રીત અઠાગ હતી અને તેના વના માકુજીને આવતું હતું નહીં. લવજીની ગેર હાજરીથી માકુજીને બહુજ બેચેની થઇ અને હવે કાઠમી ઉપાય કરવાનો અથવા પોલીસને ખમર આપવાનો ઠરાવ માકુજીએ કીધો પણ ઠગવ અમલમાં મુંઝવા અગાઉ એતેફાદન લવજી ભાઇનો બેટો થઇ ગયો.

પ્રકરણ ૨૨ મું.

—:૦:—

લાલ વાવટા પછી ફાકા ફુકી.

લવજ સાથે માકુજીની મુલાકાત કેમ થઈ તે આપણે હવે જોઈશું. સુરતથી મુંબઈ આવ્યાને માકુજીને લગભગ વીસ દીવસ થઈ ગયા. હતા અને લવજીને મુંબઈ આવ્યા ને લગભગ ૧૭ દીવસ થઈ ગયા.

આપણે જોયું છે કે મંચી મવાલી જેવા એક ભલાં માણસને ઘરે લવજી જઈ પુણ્યો હતો તે મીત્રનું ઘર મજગામમાં આવેલું હતું. એક ચાર મજલાના ઘરના છેક ચોડા મજલાપર નાની બંગલીમાં-આ ભાઈ રહેતા હતા તે બંગલી ફક્ત એકજ ઓરડાની અનેલી હતી દાદર પુરો થાય કે દાદરને મથાળેજ ઓરડાનું બારણું દેખાય. ઓરડી ત્રણ બાજુએથી ખુલ્લી હતી અને ઓરડીની ચોડી બાજુએ એક નાની બંધાર મોરી હતી જેને મંચી “ડરેસીંગ રૂમ” તરીકે ઓળખતો હતો.

આ ઘરમાં પારસી કુટુંબો વસતાં હતાં અને તેમને નાટકની મુક્ત ટીકીટ લાવી આપીને મંચીએ એવાં તો રાત્રી કીધાં હતાં, તેમના સારા સપરમા દીવસે ગાંધ બજારીને એવા તો ખુશ કરી મુક્યા હતાં, અને હસી હસાવીને એવા તો જીતી લીધા હતાં કે તેની બધી મકરકુદી અને તોફાન તરફ તેઓ આંખ વીચામણા કરતા તેના માંગનારાઓને આ તેના ઘરની ઇમાની નીશાની તે કદીચી આપતો નહીં અને તેથીજ તે આ ઘરમાં હમણા મુઘીમાં રહી શક્યો.

હતો કારણ કે જો માંગનારાઓ તે ઘરની નીશાની જાણતે તો અહીં-વાડ્યાના આઠે દીવસ તેના ઘર ઉપર દરોરો પડવાનું ચાલુ રહેતે અને દરરોજ ઘેડ ફજેટો જાગતે.

લવજી જેવો ત્યાં જન્મ પુર્યો કે મચીએ ઉડીને તેને શોકહેડ કીધી, કાટી કીધી, ચુમી લીધી અને આ બે બેરાદરોએ ખુબ તરેહથી મળી ભેટી લીધું જે મુલાકાતનો દેખાવ જોતાં અમદુલ લામટાંગ એક તરફ અદબ અદાથી ઉભો રહ્યો.

બેઉ જાગ્યા સામ સામા વાતે બેઠા. આખા ઓરડામાં ફરનીચર બાણું થોડું હતું, ચાર પુરશી, એક ઇજ્યેર, બે કબટ, એક ટેબલ અને એક પલંગમાં સઘળું સમાઈ ગયલું હતું અને એક ખુણામાં એક અલગાઇ ઉપર ખાલી બાટલીની રેજીમેન્ટ ઉભેલી હતી, નહાણી વાળી ઓરડીમાં, પ્યાલા રકાબી, કલસ્યા, ટામરી, એવું બધું પરચુટણ ગોઠવેલું હતું. આવા સોલે સનગારના રૂમમાં બેઉ દોસ્તો બેઠા.

“તું જેવો ગાવડી ગવાડ અને ઉજળખ છે તેવોજ આએ તારો નોકરખી છે.” મંચીએ કહ્યું: “નખોદ ગીયો તો, આપોજ ત્યારનો અહી નો અહીજ એ પડી રેહ્યોજ. કેઠે સસરતો નથી કે વસરતો નથી. કામે કાજે મોકલુંજ તો જતોખી નથી ને કહેજ કહેજને એમજ કહેજ કે હું તો મારી ફરજ જાળવુંજ ને માલિકના હુકમ મુજબ કરુંજ.”

“આએ તારી શું ફરયાદ-અમદુલ ?” લવજીએ પુછ્યું.

“તમેા સાહેબે મને ફરમાવેલું કે કેઠે જવું આવવું નહીં ને તમેા સાહેબે ધમકી આપેલી કે કેઠે જવશ આવશ તો તમેા માથુ ભાંજ નાંખશે તેથી અહીજ રહ્યો.” અમદુલે કહ્યું.

“અરે ભાઈ એતો હજમડો છે. મારાંબી એમજ પાકવીને પલ્લેર કરી મુકેછ. મરવા દે એને. લાવની કાંધ છાંટો હોય તે કહાડની ને ખાવા પીવાનું મંગાવની.” લવજી બોલ્યો.

“છાંટો પાણી કહાડું તારાં ને મારાં કલ્લેજમાંથી? ને ખાવાનું આએ મજગામની ભંડારવાડા ટાંકાના પથરા”

“એટલે! તું શું ભુખો રહેછ કે!”

“ભુખો રહેલો તો નથી પણ હવે રેહવું પડશે. અહીં તદ્દનજ ફકા ફુકી ચાલેછ લથયાર ખાના વાળો હવે એક દોઢયાનુંબી ખાવાનું ધીરવાની ના પાડેછ ને કત્રી લીકરબી હવે મળતો નથી પછી શું કરે!”

“ચાલ ત્યારે હું ખાવા પીવાનું લઈ આવુંછ તું બેસ અહીંજ બોય આવુંછ” એમ કહીને લવજી ઉઠ્યો અને પોતાના નોકર અમ દુલ સાથે બહાર પડ્યો.

તેણે પહેલાંતો સો રૂપ્યાની એક નોટ વટાવી અને પછી તરેહવાર ચીજ પ્રોવીજન, બ્રાંડી વીસ્કી, બીસકીટ, જેલી એવો ઢગલા બધ સામાન ખરીદ્યો અને હેલ્લકરીઓની લાખનની લાખન લખને ચાવી પુગ્યો. એહ તમારે જાહિદી થઇ ગઇ અને બેઉ દોસ્તોએ ખાઇ પી ગામ બગ્ગવીને હોલી દીવાલી અને નવરોઝના તેહવાર સામટા પાળી લીધા.

લવજી આએ ઘરમાં ઠર પડ્યો અને દીવસો નીકળી જવા લાગ્યા અને બેઉ બેરાદરોએ ખાઇપીને અનંદ કાળ રહેવા માંડ્યું અને તેજ મુજબ આપણો અમદુલ મોજયાં મારવા લાગ્યો.

પણ લવજીના ગજવાં માહેલી રૂપ્યા ત્રણ સોની નોટ કયાં મુઠ્ઠી જવાજ દે! જયાં લાઝ વાવટોજ મુકેલો તયાં પછી

કાફનનો ખગ્નનો હોય તેથી ખાલી થઇ જાય ત્યાં આએ ત્રણ સો રૂપરડીની શું બીસાત ! દરરોજ જ્યાં વીસ પચીસનો ધુમાડો થાય ત્યાં ત્રણ સો તે કેમ ટકી શકે ?

હવે કડકા કડકીનો વખત આવી પુગયો અને તેની સાથે લવજીની એક નવી જન્નળનો સમો પણ આવી પુગયો.

જે દહાડે લવજીએ પોતાનો છેલ્લો રૂપ્યો ખરચી નાખ્યો હતો તે દીવસે લવજી ઓરડામાં-અલગતાં મંચીના ઓરડામાં-એસીને ભરી-પયનો વીચાર કરતો હતો તેટલાં કુદતો નાચતો ટચાકડી ફેડતો ખુશ મીઝજો મંચી આવ્યો અને ઓરડામાં આવીને નાચવા કુદવા લાગ્યો.

“કેમ મંચીબા, ઘણા ખુશ મીઝજમાં છેઓ. કેડે તડાકો મારી આયા કે ! કેડો પાછો હાથ માર્યો કે !”

“દોસ્ત આજે તો મેં એક ફાકડું કામ ખત્તવ્યું છે. તુંને ખબર છેકે ! આપણા ઘરના પહેલા માલની ફેની સાથે મને ઘણી-ઘણીજ દોસતી છે. તું જાણે છેકે !”

“હા, બા, હું અહીં આયો તયારથી તમારા નાટક જોતો રહ્યો છું. એ છોકરી રમકડાં જેવી છે. મનેથી ઘણી ગમેછ.”

“મારો વીચાર એ છોકરી સાથે પરણવાનો છે.”

“કેમ કમાણી ઉપર ?”

“હવે તું એવી નાસીપાસ થાવું ને નાહીમત થાવું તેવી વાત ના કરતી તો. એ છોકરી માસ્તરણ છે અને એની બહેનબી માસ્તરણ છે. મારી એવી ગણતરી છે કે હું ફેની સાથે પરણું ને તું એની મોટી

બેહેન આડી સાથે પરણુ.”

“તેં આવી યોજના તારાં મનમાં ઉભી ડાઘી તેથી તું આવો ખુશ ને મગન ને રંગીલો બની ગીયોછકે ?”

“મારી સ્કીમ તો જુદીજ છે. પણ પરણવાનો તારો વીચાર છે કે ? જો એમ હોય તો નકી હરી દબાયે ને તેમ થશે તો મનેખી ફેની સાથે પરણવામાં મુશ્કેલી પડશેજ નહીં.”

“એટલે ! હું નહીં સમજાયો.”

“તારામાં તો અકલ્પજ થોડી છેજો તું ફેનીની બેહન આલાં સાથે પરણે તો આલાં તવંગર બને અને આલાં તવગર બને તો પોતાની ગરીબડી બેહનને પછસા આપ્યા કરે અને ફેનીને પછસા મળ્યા કરે તો માફ તુ આલ્યા કરે.”

“યોજના તો ઠીક થડી કહાડી બેરાદર, પણ એ પાંત્રીસ વરસની આલાં સાથે પરણવાનો મારો વીચાર નથી થતો.”

“જો માફ કહ્યું માન દીકરા, સુખી થાને સુખી કર.”

“તું બેભું ના દુખવ માય, એ વાત આપણે બીજી વખત કરશું. હમણા તું મગન શાવરે થયો તેજ કેહની”

“કેટલા કેટલા દીવસ થયા હું ફેનીને કેહું છ કે એક દહાડે મારા ઓરડામાં જમવા આવો. બસ તે નાની નાજ કહેતી હતી. હમણા આપણા છકાના બગ્ગર છે તેથી મેં વધારે બાંદશ હોંશ કાઢી અને તેની બહેનનેખી સમજાવી. આજે ફેનીનું વરસ છે તેથી ઘણીજ બહોંસ ડાઘી ત્યારે આજે કચુલ થઈજ ને આજે આપરાં ઓરડામ

એ બેઉ જમવા આવવાના છે.”

“જમવા આવવાની છે તે તો ઠીકજ છે પણ જમાડશે શું! તારાને મારા હાથપગ જમાડશે?”

“એ તું એમ શું કરેછા!” શીકાદત્ત થઇને મંચી બોલ્યો. “એ બેઉ બપોરના બાર વાગે જમવા આવશેને—”

“બાર વાગે જમવા આવશે ત્યાં આપરા બેઠિના બાર વાગી જશે. ઘેરમાં છે શું કે જમશેને જમાડશે?”

“કાંઈ નથી?”

“કાંઈજ નથી. એક ટુકડોખી નથી જે ખાવાનું હતું તે ખવાઈ ગયું, જે પીવાનું હતું તે પીવાઈ ગયું, ને ખડખડ્યા કરતુંતું તે ખરચાઈ ગયું.” લવજીએ કહ્યું; “હવે તો ગજવામાં કેલી ચાર દોઢયાં ખાઈ રહેલા છે.”

“ત્યારે હવે કર્યે કેમ?” મંચી બોલ્યો.

બેઉ જણા સામસામા બેસીને માથાં ધવડવા લાગ્યા પણ સંકડા-મણુમાંથી નીકળવાનો ઉપાય દેખાયો નહી.

“હા-હા ઠીક યાદ આવી.” લવજી છલાંગ મારીને બોલ્યો; “મારું સુનાતું ઘડીઆલ, ને છેડો ને વીટી છે તે લાવતો. કેડે મારગીજ મુકીને પધસા કહડાવ્યે. પછી વળી છોડવી લઇશું.”

મંચીએ પોતાના બેઉ ખભાં ચઢાવી તેની વચ્ચે પોતાની ગરદન અને માથું ખોરી દીધું.

“લાવની; એમ મોહકું શું જોયા કરેછ?”

“લાવું; પણ કીયા ચુલામાંથી લાવું?”

“ચુલામાંથી? એટલે શું તેને કાંઈ ગરમ કરવા કે ભુંજવા મુક્યું છે?”

“તે તો કે દહાડેનું કુંકાઈ ગયું?”

“વલી તારી રીત મુજબ કાંઈ કોમીક કરેછ કે?”

“જે દહાડે તારો નોકર આવ્યો તેજ દહાડે ઘોડાની શરત છેલ્લીજ દોડવાની હતી તે મેં ઘડીઆગ છેડા ને વીટી વેચી નાણા ઉમાં કીત્રાં ને ફેવરીટ મોડા ઉપર મુક્યાં તો ફેવરીટ ઘોડો પડી ગયો અને નાણાં ઉડી ગીયાં.”

‘માંરા પછસાથી જુગાર રમનાં તુંને શરમ નહી આપી?’

“વળી એમા શરમ શાની? તુંને હું કાંઈ જુના છંપ્યે?”

“અરે પણ એમ તે કાંઈ રમવું હતું?”

“ત્યારે કેમ રમવું હતું? હું જીતી આવતે ને એકના દમત્ર કરતે તો તુંજ મને પીઠ ઠોકીને શાઆશી આપતે.”

“અચ્ચા તુંને ઠોકી નાંખવાનું મને ધણું મન થાયછ.”

“હવે આપણે અપસ અપસમાં જવડો કરશું તો સુન્તા જેવી ગોઠવણ રહી જશે. ગીયું તે ગીયું; તેતો હવે બળાપો શાનો કરવાનો મને તો બળાપો નહી થતો.”

“તુંને કહાંથી થય દીકરા? તારા પછસા નથી ગીયાતી તો. પણ જો પણ મને એક આછડીઆ આપોછ. હું જે દુકાનેથી કરશેજ પ્રેાવી જન લાવતોતો તે દુકાનવાળાએ મને બેચાર વાર કહેવું કે કાંઈ નહી લાઇ ગમે તો કાલે પછસા આપજો. તેથી તેની દુકાને હું જાઉંછ.”

ને બધું લાઇ આવુંછ. તું કાંઈ દારૂની ગોઠવણ કરે તો મળહ પડે.”

“દારૂ ?” મળું ધવડીને મચી બોલ્યો; “દારૂ ? એ છોકરીઓને તો વાઇન જોઈશે ને આપુને વીસ્કી. ત્યારે એક વાઇનની ને એક વીસ્કીની ખાટલી જોઈએ. ઠીક છે. હું ચુકતી કરુંછ. તું જ ને પ્રોવીઝન લઈ આવ, તેટલાં હુંબી મારી પેરવીમાં છેડે.” મંચી બોલ્યો, “તું અબદુલને કહેતો જ કે હું જેમ કહઉ તેમ કરે”

લવજી તરતજ કપડાં પહેરીને બહાર પડ્યો અને મંચીના હુકમ મુજબ અમલ કરવાને તેણે અબદુલને ફરમાવ્યું. તેના જવા પછી પોતાની ચુકતી લડાવવાને મંચી તઈયાર થવા લાગ્યો.

પ્રકરણ ૨૩ મું.

સ્તમબોલી ચાહુડીનો ‘ઓરી’ બોલનારો નોકર.

મંચી મવાલીની જીદગી ભોવવાની આપણે જોઈ ચુક્યા છીએ. આગણે વાંચ્યું છે કે તરેહવાર રંઝરૂપ પહેડવાશ પોશાક અને દેખાવ રજુ કરવામાં આવે જવાન્યો કુશળ હતો અને તે માટેની સામગ્રી તેણે પોતાના ઘરમાં રાખી મુકી હતી.

લવજી ખોરાકની જણસો લેવાને રવાના થયો તે પછી પીવાની જણસો લેવા જવા મંચી તઈયાર થવા લાગ્યો તેણે એક કબટ ઉંગાડી માહેથી ફેટલોક સામાન બહાર કહાડી પોતાના બદન ઉપર સજવા

માંડ્યો અને અમદુલ્લ તેને જોતો અદબ વાળીને ઉભો અને મંચીનો જેમ જેમ દેખાવ અને ચેહેરો ફેરવાતો ગયો તેમ તેમ અમદુલ્લ ડાચું વકાસીને ડાળા ફાડીને જોવા લાગ્યો અને છેવટે તો મોટી જખરી અવાચી ખાતો હોય તેમ તેનું ડાચું તદ્દનજ વકાસીને પોદળી લાગળ જેવું બની ગયું.

કાંઈ સાધારણ માણસની અજબ થાય તેવો ફેરફાર મંચીએ કરી દીધો હતો તો પછી અમદુલ્લના શું આશરા ! તે સ્તમ્ભોલી યાહુદી બની ગયો હતો. માથાં ઉપર એક પાયલી નીમક સમાય તેવી લાલ ટોપી અને બલદનું પુછકુ હોય તેવું જાડું ભરેલું જાંબુરા રંગનું ટોપીને લટકતું ધ્રુમતું. ભરાવદાર દહાડી અને આંકડાદાર મુઠ્ઠા. ગુજાદાર ભવાં. કેશમીરી શોલ જોવી મોટી બદામની તરાંહનો કમળો અને તેને છ ખુણાના રૂપા જેવાં ચલકતા સીસાંના બટન. જમા ઉપર પીછોડી ખાંધે તેવો લીલો રેશમી કમરબંધ. પગની ધુટી સુધી પુગતો ચાકલેટ રંગનો સાહયો અને સફેદ મોજાં સાથે અરધાં શુક્ર.

આવી રીતે મંચી તૃપ્તિયાર થયો અને તે પછી અમદુલ્લને તૃપ્તિયાર કાંધોનેપોતે શેઠ અને અમદુલ્લ વાતોતર. આવી રીતે આગે બે તૃપ્તિયાર થયા પછી મંચીએ અમદુલ્લને કહ્યું: “ તારે કાંઈજ બોલવું નહીં પણ “ ઓરી ” એમજ બોલવું. કાંઈની માણુમ કાંઈની સવાલ પુછે તો ‘ ઓરી ’ કહેવું. બીજું કાંઈજ નહીં ”

અમદુલ્લે કહ્યું “ ઠીક છે સાહેબ મારી ફરજ બજાવશ.”

“ ચુપ તું ‘ ઓરી ’ મોહડે કરી રાખ.”

બંને બહાર નીકળ્યા અને ઘરથી થોડેક જગા પછી મંચીએ

ભાષામાં વીક્ટોરિયા ગાડી બોલાવી અને તેમાં તે બહુ હાઠમાઠથી બેઠો અને અખદુશને કાચબોક્ષપર હાંકનારની ખડોશમાં બેસાડ્યો અને ગાડી હાંકાવી, તો જો કે વીક્ટોરીયાવાળાને લાડુ આપવા સાર મંચીના મજવામાં એક બોટું ફોલ્યું પણ હતું નહીં.

એક નાની દારૂની દુકાન આગળ ગાડી ઉભી રખાવી જે દુકાનમાં એક બોલ્યો મહારાજ પારસી હમેશાં બેસતો હતો એમ મંચી જાણતો હતો અને તે એવો મુખો અને કમઅકલ હતો કે તેને બનાવી કહાડવાનું સહેલ થઈ પડતું હતું એમ પણ મંચી જાણતો હતો.

ગાડીમાંથી ઉતરતાંજ દુકાનદાર તેની આગળ દોડી આવ્યો. સવારના નવ વાગેલા હતા માટે તરતનીજ દુકાન ઉંઘારેલી હતી અને ઘરાકી આશુ થયતી હતી નહીં. મંચીએ તો ફારસી, ઉરદુ, તરકીશ, આરબી, ગુજરાતી, મરાઠી, સહિ ભાષાઓનું ઇશદુ બનાવીને જે મોહડે આવ્યું તે બોલવા માંડ્યું અને તેનો સાર એજ નીકળ્યો કે (દુકાનદાર એવું સમજ્યો કે) આજે ઘણી કાંઈ મોટા ઇસ્તમખોલી મોતીનો વેપારી હતો અને “ન્યુ મોમલ હોટલ” માં ઉતરેલો હતો અને દારૂની ખરીદી કરવા આવેલો હતો. યાહુદી વેપારી સાહેબે એક વીસ્કી અને એક પોર્ટ વાઇનની બાટલી ખરીદી અને ખરીદવા પછીજ યાદ આવ્યું કે તેણે પોતાની પાકીટ ધરે ભુલી આવ્યા હતા. યાહુદીએ તો પોતાના નોકરને ખુબ દમ ભરાવ્યો અને કાંઈ બેદ ભરેલી ભાષામાં ઘણુંજ ખુબ પાડીને કહ્યું અને નોકરે ‘ઓરી-ઓરી’ કર્યા કીધું.

આખરે બંને બાટલી લઈ યાહુદીજી પોતાના નોકરને ત્યાંજ બેસાડી પછંસા લાવવાને ગાડીમાં બેસીને ઉતારણે રવાના થયા. અખદુશને

પપસાની જમીનગીરીમાં મારગેજ મુક્યો હતો.

ચાહુડીજી વીકટોર્યામાં બેસી પાછા નીકળ્યા અને પોતાના ઘરથી થોડેક દુર આવેલા એક કાવાખાના આગળ ઉતર્યા અને વીકટોર્યા વાળાને હંશારતથી ચોભવા કહી કાવાખાનામાં ધુસ્થા અને પાછળે ખારણેથી વટી ગયા. આની તરફ વીકટોર્યા વાળો કાવાખાના આગળ જપના કરે અને પેલી તરફ અખદુલ મીયા દારૂની દુકાનમાં તોવાઈ જાય અને આપણા મચીલાઈ ધરે આવી ઇસ્તોમખોલી પોશાક ઉતારી પાછો દાવો ઠોકા થઈ ગયો.

થોડાજ વખતમાં લવજી આવી લાગ્યો અને તે પણુ ઘાટી પાસે ઉંચકાવીને ટોપલો ભરીને સામીત્રો લાગ્યો હતો જે ઘાટી દુકાન દારૂનો પોતાનોજ નોકર હતો માટે હેલ આપવાની અદ્વાડકુટ કરવી પડી નહો.

આ વેળા અગ્યાર વાગા હતા અને બાર વાગેતો મેજખાની હતી માટે આગે બેઉ બેરાદરોએ પોતેજ નોકર ચાકર બની જઈને બધું ગોઠવી ગોઠવી દીધું, ટેબલ સાફ કરી, ઉપર ચાદર ખીંચાવી; ચાર પ્લેટ જે અલખતાં એકકથી તદ્દનજ મુદા રંગ રૂપ ધાટ ધટમ અને તરંગહતી હતી તે મુકી અને ચાર ગલાસખી ગોઠવ્યાં અને જે ચાર દોઢ્યાં બાકી રહેલાં હતાં તેનું બરફ વેચાતું લાવ્યા અને સારાં નસીબે મેદવી લીધેલી દળન સોડા લેમોનેડ ખાટલીઓ માહેલી તણ લેમોનેડ અને તણ સોડાની ખાટલી બાકી હતી તે ટેબલપર હાજર કરી દીધી.

બાર વાગે મેજખાની શુર થનાર હતી પણ પોણા બાર વાગે બેઉ બાનુઓ પધારી અને અલખતાં તેમને આ ઓગરીખાજ બેડીએ બહુજ હરખ ભર્યો આવકાર દાધો અને તરત લવજીએ પોતાને માટે વીરકીની

અને મંચીએ બાનુઓને માટે વાઘનની ખાટલી ઉંગાડી.

માછલી, ઓક્ષ-ટંગ, ડક, વગેરેના દાગડા તેા અગાઉથી ઉઘાડીને તથા સગડી ઉપર તે સધળું ગરમ કરીને તપ્યાર રાખેલુંજ હતું તે ટેવણ ઉપર ચપોચપ તેઓએ ગોઠવી દીધું અને તે કામમાં તે બેઉ બેહુનોએ પણ મદદ આપી આ લોક બોજનની તપ્યારી કરીને જમવા બેઠાછે, ખુશ મીઠમીમાં ટાહુકા દુચકા ચાલેછે, સલામતીઓ લેવાય છે, મંચી મોટે ભાગે ફેની સાથેજ ગેલ ગમત કરે છે, આલાની મદારત કરવાનું લવજીને માથે પડ્યું છે, અને એમ આએ ડીનર હસાહસી રમુજ અને માણ તાણ વચે ચાલે છે તેટલાં આએ બેઉ બાઈઓના ચહેરા આપણે ચીત્રી લખશું.

આલીબાઈની ઉમર મંચીએ ગણત્રી કરીધી તેમ બત્રીસ વરસની અ લવજીએ અટકલ બાંધી તેમ પાંત્રીસ વરસની લાગતી હતી પણ ખરેખર તેા ઓગણચાલીશ વરસની હતી. બદન જાડું પણ હાથની કાંદી અને ગરદન દીવાસલી જેવી, નાખ ને બદલે એક નાહલો જેવો પપેટો ગોઠવી દીધો હોય તેવું કાંઈ લાગે. આંખ ચુંચી અને એક મીનીટમાં ૫૦ વખત ચપક ચપક થયા કરે. પણ બોલી અને મીઠમીની ખુશાલ હતી અને ઘણીજ સમજુ અને દુરઅદેશ હતી. તેણી રડા-યલી હતી અને મરનાર માટી તન્કથી પાંચ સાત હજાર મળેલા જેના વ્યાજપર અને પોતાની તથા પોતાની બહેનની રકુલ-ટીચર તરીકેની નાની કમાણી ઉપર અને જણીઓ સંતોષમાં ગુજરો ચલાવતી હતી.

ફેની દેખાવથી હતી. બલુ આંખ અને હસતાં ગાંઠમાં પડતા જીણા ખાડા જોનારની આંખને ખુશ કરનારા હતા. બોલકણી ઘણી હતી અને મંચી ઉપર જરા ધરાંધરાંબી ખરાં. ઉમરે વીશ વરસની

લાગતી હતી, અને આખું બદન ઘટમદાર અને સીમેત્રીકલ હતું.

જરા જરા વાઇન બાઇઓએ સીપ કીધો અને ઘણો ઘણો વીસ્કી ભાઇઓએ હજમ કીધો અને દણુસા પર દણુસા ચાલુ થયા અને ચાર જણાઓએ હસાહસ અને ગડગડ ગોધ્યારાથી એવું તો રોખરું મચાવી મુક્યું કે બહારથી જોરમાં ઠોકાતાં બારણાનો અવાજ થોડો વાર તો સંભળાયો નહીં પણ જ્યારે સંભળાયો ત્યારે સઘળાં ચુપ થઈ ગયાં, મચી બે બાખરો પડી ગયો અને લવજી શીકો ફચ થઈ ગયો.

આ બારણું ઠોકનાર કોણ છે અને બારણું ઠોકતાં સંભળાયેલી બુમોનો અવાજ કોણનો છે તે શોધી કહાડવા અગાઉ આપણે પહેલાં અબદુલ તરફ નજર દોડાવીશું.

અબદુલને મચી પેલા દારૂવાળાની દુકાને બેસાડી ગયો તે પછી દારૂવાળો કામકાજમાં રોકાયો અને તે પછી અરધો એક કલાક વહી જતાં ઇસ્તોમબોલી ચાહુદી પાછો ફર્યોજ નહીં ત્યારે દારૂવાળાને ચટપટ થવા લાગી. બીજી પાંચ દશ મીનીટ વહી જવા પછી તેણે અબદુલને પુછ્યું.

“ તારો શેઠ ક્યારે આવશે !”

“ ઓરી ” અબદુલે જવાબ દીધો.

દારૂવાળો સમજ્યો કે બીચારો ગુજરાતી બોલતો નહીં હશે માટે તેણે ઉરદુમાં—અલબત્તાં ઘણાખરા દારૂવાળાઓ જે ધપે ઉંચ પ્રકારની ઉરદુ જ્ઞાન બોલે છે તે ધપે—પુછ્યું. “ તુમારા સાહેબ અબી બે આયાયા, તે કબ પાછા આયગા ”

“ ઓરી.”

દારવાણએ જરા મરાડી લાગ્યામાં કોશિશ કરી બોલ: “તુમઆ શેઠ ગેલા તે મંગારી ક્યાં આવેલ!”

“ઓરી.”

“એ શીખવેલા પોપટની માફક ઓરી ઓરી શું કરેછ!”

“ઓરી.”

આએ વખતે દારવાણના એક દોસ્ત આવી લાગ્યો અને તે આએ તમારો બોલને બોલ્યો: “એ નવું બોલકું કહાંથી પડી કહાડ્યું! નોકરી રાખ્યોછ કે!”

“નહીંઆ, હમણા તો મનેજ એની નોકરી કરવી પડવાની. મુજને તો કાંઈ બોલતાં આવડતુંજ નથી ને સહી કશાંમાં ‘ઓરી-ઓરી’ તો કરવા કરેછ.”

“પણ છે શું! કાંઈ સમજાવશે!”

દારવાણએ બધો મામલો સમજાવ્યો અને સમજાવું સાંભળીને પેલા દોસ્ત તો ખુબ તરેહથી હસ્યો. તેને હસ્તો બેઠ ખુદરતી રીતે દારવાણે ખીજવાયો.

“મારાં પેટમાં આરાં ઉલાં આવેછ ને, તું હસેછ કે!”

“હસુ નહીં તો શું તારા ખાપ બપાવાને નામે રડવા બેસું! તું હમેશનો એવોજ ઉલ્લુ રહી ગયો કે! તે યાહુડી કેહી ગીયો કે ન્યુ મોગલ હોટલમાં ઉતરયોછ તો કોઈ મોગલના હોટલમાં યાહુડીને ઉતારોળી આપે! ને વળી એટલું નહીં સમજતો કે મોગલના હોટલમાં દારૂ લઈને કોઈ દાખલ થવાની હીમતળી કરે.”

“ઓતારી! ત્યારે આએ બધી શું કામ છે!”

‘ હાથ, સાત પાણીએ ધોયલી હાથ ’

આએ વેળા ખાલી વીકટોર્યા આવી પુગી અને વીકટોર્યાવાળાએ પોતાનું દાસ્તાન કહી સંભળાવ્યું. હવે કમળખતી જગી આપણું અબદુલ મીયાંની. એક તરફથી એક પાંખડું પકડીને એંચે ને બીજી તરફથી તેનું બીજું પાંખડું ઝટકાય એ ચાર ઠોલ હપડાકબી થઈ પણ અબદુલ ખદો ‘ ઓરી ’ સીવાય બીજું કંઈ બોલેજ નહીં. તેને તો તેની ફરજ બજાવવાની હતી માટે ‘ ઓરી ’ સીવાય બીજું તેનાથી બોલાવજ કેમ ?

આખરે હું એમ કે ‘ ન્યુ મોગલ હોટલ ’માં જઈને ખખર કહાડવી, તો જો કે તે હોટલમાંથી કંઈ સનાનનાજ સમાચાર મળશે એવી દારવાળાની, તેના દોસ્તની અને વીકટોર્યા હાંકનારની ખાત્રી હતી. પોતાના નોકરને દુકાન સોંપીને દારવાળો નીકળ્યો અને તેનો દોસ્ત તથા અબદુલ વીકટોર્યામાં બેઠા અને તેઓ સઘળા ન્યુ મોગલ હોટલમાં આવી પુગ્યા.

ત્યાં ખખર કહાડી તો ધરતોમબોલી યાહુડી જેવી કંઈ ચીજ ત્યાં હતીજ નહીં. ત્યાં દુરકી, આર્બી, ફારસી વગેરે ઓરીયંટલ ભાષા બોલનારા અનેક માણસો હતા અને તે સઘળાઓએ પોતપોતાની ભાષામાં અબદુલને સવાલો કર્યા પણ અબદુલ તરફથી એકજ એક સરખો જવાબ મળ્યો કે ‘ ઓરી. ’

સઘળાઓની ખાત્રી થઈ કે આએ કંઈ હુતારો હુર્યો છે અને તેને ઘેટ ભરીને જમાડાનો અને પોલીસના હાથમાં આપવાનો વીચાર થયો પણ તેટલાં ત્યાં પાંચ સાત માણસો જમા થયાં જે માહેલા એક

માણસે અબદુલ આગળ આવીને પુછ્યું:

“ એ કાણુ ? અબદુલ કે ! એ તારો આવો કેવો અવતાર ? ”

“ મોટા શેઠ માકુણ ! ” અબદુલ ખેત્રી ઉઠ્યો.

પ્રકરણ ૨૪ મું.

ભાણેજની ખીમારી અને મામાજની દવાઈ.

ખરેખર લવણ ભાઈનાં મામા આવી પુગ્યા હતા અને અબદુલનેો દેખાવ જોઈને તેવણ તરતજ સમજી ગયા કે આએ વળી ભાણેજ બેઠાનો નવો ફજેટો હોવો જોઈયે.

મામાએ પહેલાં તો અબદુલને સવાલ કર્યા પણ ફરીને ધ્યાન દેકાણે રાખી પોતાના “ એરી ” બોલનો આશરો અબદુલે લેવા માંડ્યો. જ્યારે મામાજએ ડાંગ ઉચકીને અબદુલને મારવા કહાડ્યો ત્યારે તેણે રડી તતરીને બધો ખુલાસો કરી દીધો.

મામાએ જોયું કે બાપડો અબદુલ નાહક હાડમાર થઈ ગયો હતો માટે દારૂવાલાને અને વીકટોર્યા વાલાને પછંસા ચુકવી આપ્યા અને અબદુલને કહ્યું;

“ તારો લવણ ને મંચી ક્યાં મુલેલા છે ? તે મને દેખાડ.”

“ મુએલા નથી. સાહેબ જીવતા છે.”

“ એ લોક કહાં રેહ છે મને દેખાડ હજમરા એટલું નથી સમજતો ! ”

“ તે હું તમે સાહેબને દેખડું તોમે મારી ફરજ બજારી ગણાશે નહીં, વાસ્તે સાહેબ મને માફ કરો. ”

“ જોરે એ અમદુલ, લાંબી ટુકી કાપીછ કતી તો અહીજ ખુતામાં દાખીને ગીચી કહાડશ. દેખાડ! ચાલ મારી સાથે-ચાલ! ”

અમદુલ બીચારો બીહીધો અને મામાને મંચીનું ઘર દેખાડવા નીકળ્યો. મામાની મોટર ગાડીમા બેઉ બેઠા અને આંચે સવારી મંચીના ઘર આગળ આવી પુગી.

તેઓ છેક મંચીના ઓગડા આગળ આવ્યા અને મામાએ બારણું ઠોકવા માડ્યું અને ખુમે પણ પાડવા માડી કે “ બારણું ઉઘાડો. ”

આંચે ઠોકા ઠોકી અને અવાજ સાંભળીને મંચી ભડક્યો હતો અને લવજી ધભરાયો હતો.

“ અરે એતો મારા મામા. ” લવજી હરસે બોલ્યો.

“ કહેજો તમારા મામા ઘણાજ દાખા બજારી ને મીઠાજ છે. ખડકે! ” ફ્રેન્ડીએ લવજીને પુછ્યું.

“ અરે હારે. એવાજ છે. હવે કેમ કરીયે ! ”

“ તેવાજ આપુને જોઈને ગુસ્સો કરજે કે! ” આત્રીને સલાહ કર્યો.

“ ગુસ્સો શું કરશે? બધાને ફટકારી કહાડશે. ” મંચીએ આંચે બેઉ બધરાને ધભરાવી માર્યા.

“ ઓ માયરે! ” બેઉ સ્ત્રીઓ બોલી.

“ પણ તું કાંઈ ઉપાય દેખાડતી મંચી ” લવજીએ મંચીને કહ્યું.

“તુંજ કાંઈ ઉપાય કરતી લવજી.”

“કેમ ! બારણું ઉઘાડવું કે ડાંગ મારીને બારણું ભાંજી નાંખું !”
મામાએ બારણું ગડગડાવીને પુછ્યું.

“હા. મને એક ઉપાય સુજેછ. હું ઓઢી પોઢીને ધોલ્યાપર સુઈ જઈશ” લવજી ઉઠ્યો અને બપોરના દેખતાં એશકાઈ રજી કરવાને જે સાજ તેને સળ્યો હતો તે સાથેજ યાને નેકટાઈ કાઢી શર્ટ અને વારનીશના બુટ મોજાં સાથેજ તે પતંગપર ચઢી ગયો અને ઓઢીને સુતો અને બોલ્યો : “મંચી તું મારા મામાને કહેજે કે લવજી ઘણો સીક છે તે સુતેલો છે. પછી જે થવાનું હોશે તે થશે.”

“ને અમે જે જણીઓ શું કર્યે !” આત્રીએ સવાલ કર્યો.

“તમે જે જણી જાણે મને જોવા આયાંજ મામાજી આવે ત્યારે ‘આવોજી-આવોજી’ કરીને તમે આત્રી જાણે” લવજીએ કહ્યું.

“આએ બધું ટેવજી ઉપરથી ઉચું કરી નાંખો.”

માકુજી મટનયાપ આ અરસામાં તો એવો ખીજવાઈને લાજ લુડ જેવો થઈ ગયો હતો કે આખરે જે બનતાં અને તે ખરી પણ બારણું ભાંગવું એવો ધરાદા ઉપર આવ્યો હતો તેટલાં મંચીએ બારણું ઉઘાડ્યું અને મામાજી રૂ લઈ ઓરડામાં દાખલ થયા અને ‘આવોજી આવોજી’ કરીને પેલી બેડ જણીઓ સટકી મઠ.

આએ તમાશો જોઈ મામાએ મંચીને પુછ્યું : “એ આએ શું ! આએ જે કાણુ હતી !”

“એતોજી- હોતે કુજી—”

“અરે બોલતી બોલતી. મને એટલો વાર બહાર ખોટી કાંચ કાઢે ! બારણું કાંચ નહીં જલદી ઉઘાડ્યું !”

“તમે સાહેબને ખોતી કરવાની મને ફરજ પડીતી.”

“એમજ ધારીને કે હું ગડબડ કરીને ખુમ બરાડા પાડીને પાછો ચાલી જવશ. ખરું કતી !”

“મારીખી એવીજ મતલબ હતી સાહેબ કારણ કે તમેને ધભરાતને ચીના નહીં ઉપજે એવું મેં ઇચ્છ્યું હતું.”

“તે મને ધભરાત ને ચીના કાંચ ઉપજે ? એ શું નોતસન્સ જેવું બોલેછ ? મારો લવજી કહાં છે ?”

“આવોની; પણ અંચુડાપર ચાલજો. પગનો અવાજ ના કરતા. ધીમેથી ચાલજો.”

“કાંઈ અહીંની કોમીક એક્ટ્રીંગ કરવા આવોછ કે ?”

“તમારી મશકેરી કરવા જેવી બેબઃખી હું કરું નહીં. લવજી બીચારો ઘણો સીક છે. આવીને મમે તો જોવો.”

મામાજી લવજીની આગળ અગ્યા અને લવજી અરધી ઉંચાડેથી આંખે મામા તરફ જોયું અને પાછી આંખ બંધ કીધી.

“તે એને શું દરદ થઈ આવ્યુંછ ?” મામાએ મંચીને પુછ્યું.

“એને તાઈફોઇડ શીવર આવેછ તે તે ઉપરથી એ. શીવર લાગુ પડીછ તે જરા મેલેરીયાનીખી અસર છે.”

“તે બધું ક્યારથી થયું !”

“જી મહ કાલથી”

“ ને હું ધારું કે એને સાગે કરવાને સાર તમે ડાક્ટર તરીકે મોગલાઈ અને યુનાની વર્ષદુ અને હકીમું કરવા સાર દારૂની દુકાને મોગલાઈ પોશાકમાં જઈને ઠગાઈ કરી આવ્યા હશે.”

“ તે લવજીને સ્તીમ્યુલંસને સાર જરા રતી દારૂ આપવો હતો તેથી એમ કરવું પડ્યું.”

“ આએ તારો એક બોલખી હું માનતો નથી. તું તદનજ બુદ્ધ બોલેછ. એને પોણી ખાટલી વીરકી પાઈને સ્તીમ્યુલંસ આપ્યું એમ તું મને સમજાવવા માંગેછ !”

“ તે સાહેબ એની સારવાર કરતાં મનેમી જરા હુશીયારી ને હીમત લાવવી જોઈએ કની ? તેથી મેબી—”

“ ને પેલો છોકરીઓએમી હુશીયારી લાવવાને હીમત ધરવા આએ પોરટવાઈનની ખાટલીનુંખી નખોદ વાલ્યું હોશે. ને આએ બધા ખાલી પત્રાંના દાબડા દુબડી પડ્યાછ તે બધા સેકપોટ વાસ્તે હોશે. શરમતી વાત છે. તમારી જુમોજ મજાહને ખાતર આએ ગાવડી ગમાડ નોકરને તું ગીરવી બેસાડી આવ્યો ને એ બીયારો માર ખાતે સીપાઈના હાથમાં જતે તેનો તમોને વીચાર આવ્યો નહીં.”

હવે મામાજી લવજીના પત્રંગ તરફ ફર્યા અને મામાની દીવાદાંડી જેવી પોતાની તરફથી ફરેલી મંચીએ જોઈ કે તેવોજ મંચી ગુપચુપ ચોરડામાંથી સટકીજ ગયો અને મોરીમાં ભરાઈ ગયો તથા મોરીનું મારણું અંદરથી બંધ કરીને માંહેથી સાંકળ દબને બરબડયો: “ ફેડયા ડરશે હવે મામા ભાણેજ પોતાનું માથું. મારો તો છુટકારો થયો.”

મામાજી માકુજી લવજીની આગળ ગયા અને હજીવેથી તેના માથા

ઉપર હાથ મુક્યો. લવજી જાણે કેવોક બેહોશીમાંથી જાગ્યો હોય તેવો દેખાવ કરીને બોલ્યો. “ઓ મામાજી-ઓ મારા મામાજી-તમે આયાછ કે મામાજી !”

“હા અમે આયાછ. ને તમે ધણી સીકછેઓ કે દીકરાજી !”

“ધણી સીક છેઉં-ઓ આપરે ધણીજ સીક છેઉ - ઓ આપરે બે દહાડા થયા પણ કંઈ કરતાં કંઈખી-”

“તે કાંઈ દવાઈ કાંઈ નહી કાંઈ દીકરા !”

“દવાઈતો પીધી ને હજીખી પીવુછ”

“તે અહી દવાઈની બાટલીતો દેખાતી નથી”

“કેઠે ઉંચી મુકી હોશે. અહીં બીલાડી ફરયા કરેછ કની તે ઉંચી મુકી હોશે”

“હા; બે બીલાડી મેં હમણાજ જોઈ.”

“બે દહાડા તો ધણીજ ખરાબ ગીયા મામાજી-શું કેહુ-”

“તે બે દહાડા થયા તું સીક પડ્યોછ તે બુટ મોજાં પેહરીનેજ સુઈ રેહ્યોછ કે ?” ઓઢેજાંના છેડામાંથી બુટની ચલકતી ટાંચ દેખાતી હતી તે જોઈને માકુજીએ પુછ્યું.

પગ ઢાંક્યા લવજીએ પગ તરફ ઓઢણી ખેંચીતો છાતી ઉંગડી ગઈ અને નેકટાઈ કાલર જાહેર થયા

“ચાલ ઉઠ-ઉઠ-નહીં તો કાન પકડીને તાણી કહાડશ. જે વાત લાયોછ તે.” મામાએ ઓઢવાનું ખેંચી કહાડીને કહ્યું “ઉડી જન જલદી કહાં લુવાડ વારે સોય વેચવા આયોછ !”

લવજી હવે ઉઠ્યો અને મામાએ કહ્યું; “કપડાં પહેડ ને ચાલ
 ઘેરે. મહેત્ર જેવા બંગલામાં તુંને રહેતાં કાલુ જાણે શું થાયજ તે
 આવાં કંગાળ ઘેરમાં, આવા કંગાળ માણસ સાથે આવીને પડયોજ.
 તુંને મેં કહ્યાં કહ્યાં શોધ્યો ! મારાં મનની ચીંતા ને બદનની બીમારી
 નો તુંને કાંઈ ખ્યાલજ નથી. તેં મને જરા એક ઘડીખી નથીતે બેસવા
 દીધી નથી. કાલુ જાણે કીયા લવનું માંડે પાપ હોશે તે તેની સગ
 કરવા તું પેદા થયોજ. બેસરમ, બેહયા. ચોરી છુપીથી રહેવું, ઉધાર
 લાવીને ખાવું, ટગાઇનો દારૂ પીવો, એ શું ! એ તુંને જાજે !”

મામાએ લેકચર ચાલુ રાખ્યું અને લવજીલાઇ કપડાં પહેડીને
 તખ્તવાર થયો. મામા બોલ્યા બરબડયા પણ મામાના બદનમાં એક
 દયાળુ દીક્સોજ અને નાબુક લાગણીથી ભરપુર બનેલું જીમર ધપકતું
 હૃદય તેની સામેની બીજીજ પળે મળી મઇ.

“ને પેલો તારો બુન્ધાદ દોરન મંચી વટી ગીયો કે !”

“બીચારો તે શરમાલ ને હાડે ગરીબને વીસીછે તે બેખલતને
 મારે ચાલતો થયોજ.”

“ઘણો શરમાલ ને વીસી. આજે સવારે બધું મેં જાણ્યું તો
 પણ તેણે આવી ઠગાઇ કાંચ કીધી !”

“એની પાસેખી પઇસા નહીં ને મારી પાસેખી નહીં તે પછી—”

“તે ઠગાઇ કીધી. પઇસા ઉડાવ્યે નહીં કે એમ ખાખાવરખા
 થઇયે નહીં. હવે એની પાસે પઇસા નથી તે એનું ટક કેમ ચાલશે !
 એ ખાશે શું ને લાડું કહાંથી આપશે !”

“કાલુ જાણે !”

“ એમ આવ અખદુલ. તારા શેઠનો સધળો સામાન એકઠો કર ને નીચે મોટર ગાડીમાં મુક. ” માકુજીએ ફરમાવ્યું અને અખદુલ નીચે ઉતર્યો કે મામાજીએ પાકીટ બુક ઉઘાડીને માહેથી રૂ ૫૦ ની એક નોટ કઢાડી અને તે પોતાની મુઠીમાં પકડી રાખી. લવજીએ આંખે બંધું બાંધે ડોળે જોયા કીધું અને તે પછી મામા ભાણેજ બહાર નીકળવા લાગ્યા કે મામાએ નાહણીનું બારણું થોડીને કહ્યું “ મંચી બા, બહાર આવો; અમે મામા ભાણેજ જઈએ છ; જરા આવીને સાહેબ સલામ કરો. ”

મંચી ખસ્યાનો પડીને બહાર આવ્યો અને તેને શેકહેંડ કરતાં મામાજીએ તેના હાથમાં નોટ સેરવી દીધી અને કહ્યું: “ હવે ડાહ્યા થજો, નહીં તો રવડી મરશો. પેલા ફાણવાલાનું તો મેં બધું ચુકવીયું છ. ”

પ્રકરણ ૨૫ મું.

મંચીની રડતી સુરત.

લવજી પાછો પોતાના મામાને ઘરે આવીને દર પડ્યો.

મામાજી ફરીને એક ઘણુંજ મોટું ભાપણ કરી સંભળાવશે એવી દરેક વકી લવજીએ રાખી હતી પણ માકુજીએ તો એક હરફથી પોતાના ભાણેજને કહ્યો નહોં અને જાણે કશું બન્યું નહી હોય તેમ માકુજીતો અખાડા કરી ગયો.

માકુજીનો વાલકેશ્વરમાં ફાંકડો મોટો બગલો હતો જેનો સુંદર

બગીચો ઘણીજ સંભાળથી અને માવજતથી રાખવામાં આવેલો હતો. આ બંગલાનો એક મજલો હતો અને મજલાની એક આખી પાંખ લવજના લપકાશમાં હતી. તેના ત્રણ ઓરડા હતા; એક સુવાનો ઓરડો, એક ડરેસીંગરૂમ, અને એક સીટીંગરૂમ. એ ઓરડા જોતાંજ કોઈખી પારકા માણસને તરતજ માલમ પડી આવતું કે લવજ બહુ અછા ટેસ્ત અને લપકામાં રહેતો હતો અને તેનું ફરનીયર હાલના જમાનાની ફેશનનું અને કીમતી હતું જે, અલગતાં મામાજના પછસાનીજ બરકત દેખાડતું હતું.

ચાર દીવસ નીકળી ગયા અને તે અરસામાં લવજભાષ એવાતો ડાહ્યા ડોહરા અને સાન સલુકના બની ગયા કે માકુજ પોતેખી તે જોધને અજબ થયો કારણકે ચાર દહાડા દરમ્યાન જીવ તોડવા અને લોહી છટકાવવા જેવું એકખી કામ લવજ નહી કરે એ માકુજને મનસે એક મોટો મહાન બનાવ હતો.

“ હવે એને ઘડી ઘડી ગાંગર્યા કરવો જોધયે નહી.” માકુજએ મનસે વીચાર્યું: “ દહાડે વારે નો થયો તે એમ ધમકાવ્યા કર તો ફટાંઉ થઈ જાય ને કામ વાર ઓરનું દોર કરી એસે. (જાણે હમણા સુધીમાં લલા લાણેજે ઓરનુ દોર કીધું હોય નહોંની !) હું પોતે જવાન હતો ત્યારે વરી કેવો હતો ? એમજ છે. એ જવાનીના રંગ ઢંગ છે. પણ જવાન માણસને સુધારવા શીખવવાનો એકજ રસ્તો છે. ને તે રસ્તો પરણાવી દેવાનો છે. તમારા સુધારા ઉપર આગ લાગે-હવે છોકરાને પરણાવી દેવાનો તો માય જાપને ને વાર્લા વડીલને એક મોટો સંતાપ થઈ લાગોછ. અગાઉ મા જાપ છોકરી પસંદ કરે ને દીકરો પરણે તેમો કાયદો હતો. હવેનો દીકરો પસંદ કરે ને માયજ

બાવાજીને હા કહેવુંજ પડે એવો મામલો છે. શું કર્યે, બાવા, સંસારજી ઉલતાઈ ગીયો ને બધો સુધારોજ થયો તો પછી કોણને નામે રડવા બેસીયે ! ”

આગ્રે પ્રમાણે માણેકજી મતન ચાપ બરબડતા હતા અને લવજીને પરણાવી તેને સુધારી દેવાનો અને પછી લવજીના લગન ઘણી ધામ ધુમથી કરીને લલાઈ લઈ પોતાનો હોંશ હરખ પાર પાડવાનો વીચાર કરતો હતો પણ લવજીના ધ્યાનમાં કોઈ છોકરી આવતીજ નહીં જેથી માકુજી બળાપો કરીને બેસી રહેતો.

લવજી પોતાના મામાજીના બંગલામાં આવીને ઠર પડ્યો અને ચાર દહાડા ગયા તેટલાં એક નવો બનાવ બન્યો. આપણે વાંચ્યું છે તે મુજબ લવજીના ઓરડામાં આવ જ કરવાનો અક્ષગ માર્ગ હતો અને દાદરપણ જુદો હતો અને તે માર્ગ અને દાદરથી લવજીના ચોટટે ખુશાલ દોરતો અનેક વાર તેની મુલાકાતે આવતા અને વીસડીની બાટલીમાં છેલ્લું ટીપું રહેતું ત્યાં સુધી ધીંંગા મસ્તી ચલાવતા અને બીજી સવારે બાટલી ગલાસના લાંગેલા કાચ અને મરઘી માછલીના હાડકાં કાંટા સાફ કરતાં લવજીનો નોદર મરવા પડતો.

લવજી ઘરે આવ્યો તેને ચોઠે કે પાંચમે દહાડે તેનો મીત્ર મંચી મવાલી આવી પુગ્યો. મંચીનું મોહકું જોઈને લવજીને હસવું આવી ગયું. આવો ઘોભરો ચહાડવેલો અને જાણે એક ઉધી વળી જવાથી ૭૫ લાખ રૂપ્યા દુબી ગયા હોય તેવો ગમગીન દલગીર હતો. વળી કાંઈ ઉલગમડી લઈને મંચી આવ્યો છે એવું લવજીને લાગ્યું.

લવજીએ મંચીને આવકાર દીધો અને કહ્યું: “ કેમ બેરાદર

સવારના પોહરમાં આવવું પડ્યું ? મામાજી એ આપેલી નોટ એટલા વારમાં ખલાસ થઈ ગઈ કે ! કાપડાએ પાછો તુરંગમાં મોકલવા કહાડ્યોય કે ! છે શું ?”

“મારી જીંદગી બરબાદ થઈ ગઈ બેરાદર,” મંચી બોલ્યો અને લવજીએ જોયું કે મંચીની આંખમાં આંસુ ખાંજી આવ્યા હતાં.

લવજી તોફાની હતો, મસ્તાન હતો, ડકેલ હતો, પણ દીવસોજ હતો અને પારકાનું દુખ જોઈ દાઝનારો તથા કોઈને મદદ આપવાને ઇતેન્નાર હતો.

“શું છે ! મને કહેતો ખરો ! એમ શું કરેજી !” લવજીએ તેને પટાવીને પુછ્યું. “કેદે કાઈ કેર વેગલું હોલવી આયોય કે ! કેંડે ખેટી સહી બહી તો નથી કીધી ! કેલની-બોલની”

“કૂની ઘેર ખાલી કરી ગેઈ.” મંચી દમક ખાઈને બોલ્યો.

લવજી હસી પડ્યો : “અરે તાર લલુ ક્યા રે તાર. હું જાણુજે શું એક થયું ! ખાલી કરી ગેઈ તો બજા સાતી. તેમાં બઘરાની કાની રડવા સાનો બેઠો ! એટલી પીડા ઓછી થયલી સમજ.”

“અહીં શું છે ! તું જાણેય અહીં શું છે !” પોતાની છાતીપર હાથ ઠોકીને મંચીએ પુછ્યું.

“શર્ટના બટન છે ને તેની ઉપર રૂપાંતી ગીલીટ ચહડા વેલી લાગેય.”

“નહીં-અહીં જીગર છે-ને જીગરમાં ફેનીની મુર્તી છે-તે મુર્તી પર એ જીગરનો ઝરો-”

“તું અહીં નાટક કરવા આયોય કે ! અહીં બધું બોતી દેશે

તો સ્તેજ પર ભુલી જશે જો.” લવજીએ ટકોરમાં કહ્યું.

“લવજી કસમ ખાધને કેહવું છ કે મેં આજ લગત કાંઈ ખી છોકરીને ચાહી નથી પણ આજે ફેની ઉપર હું શ્રીદા છેઉ. એ જો મને નહી મળે તો હું આપઘાત કરી આજે મારો કીમતી પ્યારો જાન—”

“અશીશ તો મોઘું છે ત્યારે શું લઈને આપઘાત કરશે ! મેલે-યાંને કારણે કુવાતો પુરાઈ જાયજ એટલે કુવોળી પુરી શકવાનો નથી.”

“તું રમુજ કરેજ પણ હું મારાં ખરાં દીલની વાત તુંને કહેવા આયોજ. તું કાંઈ ખી કર ને ફેનીને મને મેળવી આપ. જસ એટલું કરે તો તારો ગુલામ થઈને રહેવું ”

“ત્યારે હું તારું કાજ વસતાઈ કરું ! ”

“જો, બધી હકીકત સાંભળ. તારા મામા તોફાન કરીને તુને તેડી ગયા પછી આજ્ઞાં મારી ઉપર ઘણી ઉખડી અને તરતજ બીજે દહાડે ઘેર ખાલી કરીને પોતાની બહેન ફેનીને લઈને બીજા ઘેરમાં જઈ રહી મને સાફ કહેવાડ્યું કે મારે તેણીના ઘરમાં પગ બી મુકવો નહી. મારું જીવન ચીરાઈ ગયું, મારું જીવનું ભમી આવ્યું—”

“ને તે આપઘાત કરવાનો દરાવ કીધો. ”

“સાંભળ-દીકરા સાંભળ. હું આજ્ઞાને મળ્યો અને ફેની માટેનો મારો પ્યાર એની આગળ જાહેર કીધો. મેં તેની સાથે લગન કરવાની માંગણી કીધી ત્યારે આજ્ઞાં બોલી કે, તમારી ત્યાજ સુધારો ને પછી લગન કરવા આવો. ”

“બાલુ વાજખી દહ્યુ. ” લવજીએ ટાહુઠા પુર્યો.

“હું મરી જવશ-મારો જીવ જતો રહેશે—”

“પણ ફેની પોતે તારે માટે શું ધારેછ !”

‘હો, આએ વાંચ.’ એક કાગળ ગજવામાંથી કહાડીને લવજીને આપતાં મંચી બોલ્યો.

લવજીએ તે કાગળ નીચે મુજબ વાંચ્યો:—

મારા વહાલા મચી—

તારો પ્યારા તે મારી આગળ જાહેર કીધો છે તે હું ખરા જીગરથી કથુલ રાખુ છું અને તું પ્યારાની ખાત્રી આપુ છું કે તારી ઉપર મારો બેહદ પ્યાર છે અને લગન કરવાં તો તારી સાથેજ કરવાં એવો મારો પાકો ઠરાવ છે. પણ ડીયર, મને ખુલાસાથી લખવાની ફરજ પડેછ કે તું ડીયર સ્ટેડી નથી અને તારી ધણીઆણીને તું સુખી કરશે એવી તારી ચાલ ચલગત જણાતી નથી તેથીજ મારા બહેન આલાંએ મને તારાથી દુર રહેવાને ફરમાવ્યુંછ અને હું પોતે પણ સમજીછ કે તારા ને મારા સુખને ખાતર એકકથી દુરજ રહેવું જોઈયે. જો તું કોઈ સારી ચાકરીએ રહે, સારી જાંદગી ગુજારે, નારી ચાલ સુધરી છે એવી ખાત્રી આપે તો અલખતાં હું તારી સાથે પરણવાને તઈયાર થાવું અને મારી બહેન આલાંને પણ સમજાવુ. તેટલા તો છેલ્લી સલામ. હું રાત દીવસ જાંદગી કરશ કે તું સુધરે અને આપણે એક બીજા સાથે જોડાઈને સુખી થઈયે. લીં તારી હેતવંતી ફેની.

લવજીએ ઉપલો કાગળ મોટેથી વાંચ્યો.

“હવે શું કરે !” મંચી બોલ્યો: “કોઈ સારી નોકરીએ રહેવાને આજે હું તઈયાર છેઉ. મારી ચાલ ચલણ તદનજ સુધારી

નાંખશ. મને તું જુદોજ અનેલો જોશે અને પછી—”

“ત્યારે તેમ કરતો કાંય નહીં !”

“પહેલાંતો કોઇ સારી નોકરી મેળવવી જોઇએ, તે મળવી મુશ્કેલ છે. પણ તે નોકરી મળેખી અને રતેડી થાવુંખી પણ તે અરસામાં ફેનીને હું જોવું નહીં, મળું બેટું નહીં તો મરી જાઉં.”

“પણ તારી નોકરી નાટકની છે કની !” લવજીએ કહ્યું.

“ત્યાંથી તો પેંદો મલ્યો.”

“કાંય ! કાંય !”

“સીનેમેટોગ્રાફ ધણા વધી ગીયાજ તેથી નાટકવાલાઓને વાખા પડેછ ને તેથી મારી નાટક કંપની ગઇ કાલેજ બંધ થઇને આજે હું ઘરમાં બેઠો.”

“પણ ત્યારે તેમાં હું શું મદદ આપુ !”

“તું જઇને આલાંને સમજાવ.”

“હું સમજાવુ !”

“હા— તે લોક હમણા કોટમાં નવે મોદીખાને રહેલાં છે.” મંચીએ આલાંના ઘરની બરાબર ઇલાની આપીને કહ્યું : “તું તાલ જ ને સમજાવ ને જમીન થા. એટલું માર કામ તું નહીં કરશે !”

આ વખતે ઓરડાનું બારણું એકએક ઉઘાડ્યું અને મામાજી માકુજી ઓરડામાં દાખલ થયા.

બેઉ જવાન્યાઓ ઉભા થયા અને મંચીએ માકુજીને સલામ કીધી.

“આવો મંચેરશાહ, ક્યારે આયા !” માકુજીએ મંચીને પુછ્યું.

“ સાહેબ, હમણાજ આયો. ” મંચીએ જવાબ દીધો.

“ કંઈ નહીં બેસો. લવજી દીકરા, હું તુને એમ કહેવા આયો છું હાદર વાળી મોટી જમીન આપણે રૂ ૭૦૦૦ ના વારસીક ભાડાંએ પટે આપી છું. હું હમણા એક કલાક બહાર જઈ આવું છું ને એ જમીનનું ખતપતર કરવાને આપણા સોલીસીટરને કહી આવું છું. ”

“ તે હું બી સાથે આવું મામાજી ! ” લવજીએ પુછ્યું.

“ નહીં: તારું કામ નથી હું કલાક એકમાં પાછો આવશ. પછી સાથે જમશું. મંચીબા તમેબી બેસજો. જમીનેજ જવો. ”

“ જી મને કામ છે તે-- ”

“ મારી સાથે બોહરા કરો તે મને નહી ગમે જો. ” માકુજીએ તરારો મુક્યો. “ હું આવું ત્યાં સુધી અહીંજ રહેજો. બેઉ જણા બેસી રહેજો. નહીં તો પછી આવું ત્યારે બેઉને છાકટા થયલા ટેબલની નીચે પડેલા નહી જોવું. ચાલો, હું જઈં છું, બેસજો દં મચી ”

“ હાજી, જેવો તમારો હુકમ ’ મંચી બોલ્યો.

માકુજીએ તરતજ પોતાની મોટરકાર તૈયાર કરાવી અને ઘરથી તેવણી નીકળ્યા અને આ બંને મીત્રો પ્યાર મહોબતની વાત કરતા જરા ગમ ભુલાવવા બાટલી તરફ ધ્યાન પુગાડવા લાગ્યા.

પ્રકરણ ૨૬ મું.

માકુજની છુપી હીલચાલ.

માકુજ મોટરકારમા બેસીને પોતાને બંગલેથી નીકળ્યો અને મનમે બરબડ્યો. “ કાંઈ બહુ કામ થશે તો મારો ખુદા રાજી થશે. ખતપતર કરવા સારૂ વકીલને તાંહ લવજીને લઈ જવાનો વીચાર હતો તેટલાં આંખે કામ થઈ ગયું, ખુદા કરેને કામ પાર ઉતરે અને કોઈ બીચારાં મુખી થાય તે આપરી પારસી કોમનું બહુ થાય. ”

મોટર હાંકનારો શોફર માકુજનો વીસ્વાસુ હતો અને મોટરકાર નવાં મોદીખાના તરફ લેવાનો માકુજએ હુકમ કીધો. એક ઘર આગળ મોટર ઉભી રહી અને માકુજ, પુછપરછ કરીને એક ઘરમા દાખલ થયો. તે એક નાનું બે મજલાનું ઘર હતું, બીજે મજલે માકુજ જઈ પુચ્યો અને બારણા ઉપર હળવેથી ટકોરો માર્યા એક બાઈ તરતજ બારણા આગળ આવી જે આંઝાં હતી-ફેતીની બહેન હતી આંઝાંએ માકુજને તરતજ ઓળખ્યો અને તેણીએ કહ્યું. “ આવોજી, આવોજી. ”

“ કાંઈ નહીં બહેન, મારે તમેને મલતુ છે ”

“ હાજી, આવોનીજી, ” આંઝાંએ જવાબ દીધો, “ અદર પધારો; બેસોનીજી. ”

માકુજ ઓરડામાં દાખલ થયો આ ઘરને એક ઓરડો અને એક બારસીખાનું હતું. તે ઓરડો જોકે નાનો હતો તો પણ સાગી સુવ્વડ રીતે રાખેલો હતો અને બધો સામન તથા ચીજો સાફસુદ

અને સારી રીતે ગોઠવેલી ગાઠવેલી હતી. આસપાસ એકજ નજર ફેંકી લાકડાં માકુજીએ સઘળો રાહઘાટ જોઈ લીધો. તે પામી ગયો કે આલાં અને તેની બહેન સુખ સંપમાં અને સગવડથી પણ કરકસરથી રહેતાં હતાં અને ઉદ્યોગી હતાં.

માકુજી એક ખુરસીપર બેઠો અને તેનાથી સહેજ દુર એક બીજી ખુરસીપર આલાં બેઠી.

“તમારાં બહેન ફેની ક્યાં છે!” માકુજીએ પુછ્યું.

“તેવણ તો ત્યુશન આપવાં ગીયાંજી અમે જેઉ બેડનો ટીચર છેછમે ને થોડી ઘણી કમાણી કર્યેજી ને હું ઘેરનું કામ કરુંજી ત્યારે ફેની ત્યુશન આપવા જાયજી” આલાંએ ખુતાસો કર્યો.

“ઘણું સારું. એવી રીતે છોકરીઓ ઉદ્યોગ કરે તે જોઈને હું ઘણો રાજી થાવું” માકુજીએ ઉત્તેજન આપ્યું. “તમે તો મજગામ રહેતાં હતાં તે અહીં ખાલી કરી કાઢી આવ્યાં!”

આલાં એક પળ ચુપ રહી અને પછી ગંભીરતાથી બોલી “હા, તાંહ દીક નહીં લાગ્યું ને જરા અગવડથી પડી ને તળીયતબી દીક નહીં રહી.”

“બહેન, મારી આગળ ખરી વાત કાંય નહીં કહેતાં! તમારો મમાવો ગપાવો થવાને લાયકતી ઉમગ્નો હું છું. તેમજ તમારા કરતાં મેં સસાર વહેવાર ઘણો જોયોજી ને તેથી ઘણાં ગંધાં રેડયોજી શું બન્યું અને શું થયું તે હું જાણુંજી.”

“તમે જાણોજી મીર માણેકજી!”

“ હા, દીકરી, હું જાણું છું. પણ તમે જાણો છો તે કરતાં હું કાંઈક વધારે જાણું છું. પહેલાં તમે શું જાણો છો તે મને કહેો. તમારી ફેનીને પેલા મંચીથી દુર રાખવાનીજ તમારી મતલબ હતી કે !”

‘ હા; એજ મારી મતલબ હતી ” નીચી નજર કરીને આંધાં બોલી; “ એ મંચીનો છેલ્લો ફંગોટો તો તમેજે નજરે જોયો હોશે.”

“ હવે મંચી અને ફેની વચ્ચે કેવો સંબંધ છે ! શરમાતા નાં; મને તમારા બાપ અને દીલસોજ ગળીને ખરો ખુલાસો કરજો. હું તમેને જો લાલ નહીં હરશ તોખી ગેરલામ તો નથીજ કરવાનો. તમે શું ધારો છો ! ફેની અને મંચી વચ્ચે કાંઈ લાગણી છે કે !”

“ ફેની મોહડેથી તો કાંઈ બોલતી નથી પણ મને લાગે છે કે મનમાં એ બધા કરે છે. પણ એ ડાહી ને અકલવાળી છોકરી છે તેથી એ સમજીને પોતાનાં લલાનો વીચાર કરશે એવી મારી ખાત્રી છે. ફેનીની જાતન લેવા અને તેને સુખી થયેલી જોવાને હું બંધાયેલી છું ને મારી ફરજ છે ને તેથીજ મંચીથી એને હમેશની દુર કરવાનું મેં વાજખી વીચાર્યું છે ’

“ શાખાશ. ઘણો નેક વીચાર છે. મંચીથી દુર થવામાં તમેજે વાજખી કીધું, મંચીને રોકડું પરખાવી દેવામાં તમેજે વાજખી કીધું અને ફેનીને મંચીથી અલગ કરવામાંજી વાજખી કીધું. પણ બહેન તમારા કરતાં હું કાંઈક વધારે જાણું છું. મંચી અને ફેની વચ્ચે મહોખત છે ખરાં દીલની અને ખરા જીગરની મે'હપત છે અને

મોહપતને પરીણામે મંચી કિપર સારી અંદર ધરીજ જોઈએ અને મંચી સુધરવોજ જોઈએ એમ હું યકીનથી માનું છું. ’

“ તમે એ ક્યાંથી જાણ્યું !” આજ્ઞાએ અજબ થઇ પુછ્યું.

“ આજે સવારે મને વડીલને ઘરે ચોકસ કામસર જવાનું હતું અને તેટલા માટે હું મારા ફરી લીધેલા દીકરા લવજીને તેના ઓરડામાંથી બોલાવવા ગયો. ઓરડાના બારણા આગળ જઈ પુગતાં ઓરડામાં કોઇનો રડવાનો અવાજ મેં સાંભળ્યો જેથી હું ઉભો રહી ગયો અને ઓરડામાં થતી સઘળી વાતચીત મેં સાંભળી મારા દીકરા અને લવજી વચ્ચે તે વાતચીત થતી હતી.”

તે વાતચીત શું હતી તે સઘળું માકુજીએ આજ્ઞાને કહી સંભળાવ્યું.

“ મને લાગે છે કે મંચીની દયાનત આ બાબતમાં ચોખ્ખી છે અને ફેની તરફ તેની લાગણી આબરૂદાર છે માટે તેમને અલગ કરવાં એ પાપ છે.”

“ ત્યારે તમારી સલાહ શું છે !”

“ એને સુધારવો જોઈએ. અને સુધારવાની તક આપવી જોઈએ. આપણે તપાસી જોઈએ કે જે કાંઈ એ બોલે છે તે કરવા માગે છે કે ! તમો એની ઉપર એક ચીડી લાંબો અને તમારી આગળ બોલાવો અને હું એક ચીડી તમોને આપુ તે એને આપજો અને તે પરના સરનામાવાળી જગાએ જવા કહેજો એને ઘણી સારી નોકરી મળશે અને જો તે નોકરીમાં એ દર પડી રહેશે, અને સોડી બનશે તો એને સુધારવાનો માર્ગ અખત્યાર કીધેલો ધારી શકાશે અને પછી ફેની સાથે એને પગલાવવાનો વીચાર કરી શકાશે ”

“ જેવો તમારો હુકમ માણેકજી શેઠ પણ એ પુછશે તો—”

“એની આગળ મંડ નામ દેવુંજ નહીં. જાણે તમોજ એને સુધ-
રવાની તક આપતાં હોતો તેવોજ દેખાવ કરજો એ મહીના મામલો
તપાસજો અને હું પણ તપાસશ અને જો એ મહીના એ સ્તેડી
રહ્યો તો તમારે ઘરે એને આવતો જતો થયા દેજો અને બીજા એ
ત્રણ મહીના જવા પછી આગળ શું પગલાં લેવાં તેનો આપણે વીચાર
કરીશું.”

“તમારી ધણી મહેરબાની છે જાવા—”

“એમ ના બોલો. તમો બેડ બેડનો લવી, સદગુણી અને ઉદ-
યોગી છેઓ તેથી તમોને એક અથવા બીજી રીતે મદદ આપવાની
મારી ફરજ છે. લાવો, કાગળ ને ખડ્યો કલમ આપો. હું ચીડી
લખી આપું”

આલાએ કાગળ અને ખડ્યો કલમ હાજર કર્યાં અને માકુ-
જીએ-પોતાની ધપની સુશીઆની હથેજીમાં-એક ચીડી લખી અને તે
એનવેત્તપમાં બીડી અને ઉપર નીચે મુજબ સરનામું કરીધું -

ડી. રોબરટ ગ્રીન એસકવાયર

કેર ઓફ મેશરસ ગ્રીન એન્ડ કંપની.

રામપાટરો -કોટ.

આ પ્રમાણે ચીડી લખીને આજ્ઞાને માકુજીએ આપી અને પછી
કહ્યું. “હવે તમે મે કહ્યું છે તે પ્રમાણેની ચીડી મંચી ઉપર લખી
આપો. હું મંચીને પુગડશ.”

આજ્ઞાએ તરતજ ચીડી લખીને માણેકજીને આપી અને માણે-
કજીએ તે લીધી અને ત્યાંથી તે નીકળ્યો.

પ્રકરણ ૨૭ મું.

—:૦:—

મંચીને માટે નવો મસાલો.

માકુજી પહેલાં તો ગ્રીન એંડ કંપનીની આપીસમાં ગયો અને ત્યાં વડા લાગ્યા મીં રોબરટ ગ્રીનની મુલાકાત લઈને તે પોતાને બંગલે જઈ પુગ્યો.

તે દોઢ કલાક ગેરહાજર રહ્યો હતો અને તે અરસામાં પેલા બેડે બેરાદરોએ આંકેક પેગ ચઢાડ્યો હતો માટે ભુખા થઈ રહ્યા હતા અને જેમ રસ્તાપર પડતાં છીછરાંઓ મેળવવાને સારૂ ધરના છજ્યાંઓ ઉપર બેઠેલા કાગડા ટોવાઈ જાય તેમ આ બેડે દોસતો ઓટલાપર બેઠેલા માકુજીની આવવાની રાહ કાગડે-ડોલે જોતા હતા. માકુજી મોટરમાંથી ઉતર્યો અને તરતજ જમવાની દોડધામ ચાલી.

માકુજી, લવજી અને મંચી જમવા બેઠા પણ જમવા બેસવા અગાઉ માકુજીએ પોતાના શોફરને બોલાવ્યો અને એક કાગળ આપીને કહ્યું.

“ મોટરમાં બેસીને ઉતાવળે મજગામ જાઓ અને આંચે ચીડી થાવી પુગાડી આવો. ”

શોફર રવાનો થયો અને ત્રણ જણા જમતાં જમતાં વાતચીત કરવા લાગ્યા પણ માણેકજીએ જોયું કે મંચી મુસ્ત હતો અને વાતચીતમાં ઝાઝી મગ્નહ લેતો હતો નહીં.

તેઓ લગભગ જમી રહેવા આવ્યા, તેટલાં શોફર પાછો આવી પુગ્યો.

શેઠે પુછ્યું “ કેમ બા, કામળ પુઝાડી આવ્યો ! ”

“ હાજી, પુઝાડી આવ્યો ને હું મજામાં તરફથી આવતો હતો તેટલાં એક ઘાટીનો પોરો આવ્યો મંચી શેઠને નામની ચીડી લઈને નીશાની પુછતો હતો તેની પાસેથી ચીડી લેતો આવ્યો. ” શોદરે કહ્યું.

“ ઘણું ઠીક કામ ” માકુજી બોલ્યા

શોદરે તે ચીડી-આલાંએ લખેલી ચીડી-મંચીને આપી અને મંચી તો તે ઉપરના હરફ જોઈને જ લડકો.

“ શું છે બા ! એમ ચોંકેછ કામ ! ” માકુજીએ મંચીને સવાલ કર્યો

“ કામ નહી જી હુકમ હોય તો ચીડી પાંચું. ”

“ વાંચો બેલાશક વાંચો એમા વળી હુકમ શાનો લેવાનો ! ” માજીએ કહ્યું.

મંચીએ ચીડી પાંચી અને કહ્યું. “ મને ઉતાવલે જવાનું છે સાહેબ; રજા આપો તો મહેરમાની. ”

“ શું છે ! એવું તો શું કામ નીકળી આવ્યું ! ”

“ મારું ખાનગી કામ છે. ઘણું અગતનું કામ છે. ”

“ એવું કામ હોય તો જઈ આવો, જરૂર જઈ આવો. ” માકુજી બોલ્યો અને પોતાનાં કપડાં પહેડવા મંચી તરતજ લવજના ઓરડા તરફ દોડ્યો અને મંચીની પછવાડે લવજ પણ દોડ્યો.

મંચી દગલો પહેડતો હતો તેટલાં લવજાએ પુછ્યું. “ વળી તું ને શું ભુટ લરાયો ! વળી કહાં નાર ભાગ કરવા નીકળ્યો ! ચાર તું બા કોઈ વીચીત્ર મનવર છે જો. ’

“ આલાંએ ચીડી લખીને મને ઉતાળે ખોજાગ્યોછ. લે આએ ચીડીને વાંચી જો. ” મંચીએ કહ્યું.

લવજીએ તે ચીડી નીચે મુજબ વાંચી.

મહેરબાન વાહલા લાછજી મંચેરશાહ.

જત તમારી સાથે ઘણી અગતની વાત કરવાની છે માટે આએ ચીડી મળતાં તરતજ આવીને મને મળી જાને, ઘણી મહેરબાની થશે. જરૂર તરફી લેજોજી-લાં દુગીર બહેન આલીબાઇ.

“ ત્યારે તું આજાને મળવા જાયછ કે ! ” લવજીએ ચીડી વાચી તે પાછી મંચીને આપતા પુછ્યું.

“ હાજ તો, આએ હમણા સીધો ત્યાજ જાઉંછ. ” મંચીએ જવાબ દીધો.

“ ત્યારે આપઘાત કગવાનો તારો વીચાર—”

“ હવે માંડી વાળની તો. જતી વખતે એવું શુ ફાટું ફાટું ખોલેછ ! ”

“ જા, ત્યારે ફતેહ કરી આવ અને શું થયું તે મને આવીને બધું કહેજો. ”

મંચી તો ઉતાવળે આજાને ઘરે દોડ્યો. આજાં સીંચતી હતી અને ફેતી હારમોન્યમપર બેસીને ગાયલુ લગ્નકારતી હતી. આલાંએ સઘળી વાત ફેતીને અત્યાર અગાઉની કહી હતી પણ આ સઘળી ખટપટમા અને મંચીને માટે નવો મસાલો તૈયાર કરવામાં માકુજીની મુખ્ય મદદ હતી તે છુપુંજ રાખવાની સખત નાકીદ આજાંએ ફેતીને કીધી હતી.

જેવો મંચી આવી પુછ્યો કે આલાંએ હસીને તેને આવકાર દીધે

અને ફેનીએ પણ તેને શેકડેડ કીની જે શેકડેડના પ્રયોગ દરમ્યાન ફેની અને મંચીના ચહેરા લાલ ગુલાબી થઈ આવ્યા. મંચી તો ધુજતો ધરકતો નરવસ થયેલો બેઠો અને ફેની તરતજ સંધણીમાં ચાલી ગઈ.

થોડો વાર મંચીને બેસવા દઈ તથા તેનો જીવ દરવા દઈને પછી આલાં બોલી. “મીં મંચી તમેને કામ નથી નોકરી મલી કે !”

“નહીંજી, નથી મલી, શોધમાં તો છેઉં.”

“ત્યારે જોવો; આએ એક તમારે વરે ભલામણની ચીડી છે એની ઉપર જે સરનામું લખ્યુંજ તે સરનામે તમે જોવો ને ચીડી પુગાડો ને પછી શુ થાયજ તે આવીને મને કહેહો.”

“તમારી ઘણી મહેરબાની છે જી-હું તો જી—”

“તમે હમણા તો જાઓ, ને ચીડી ઉનાવળે પુગાડો પછી સાંજના પાંચ વાગે આવજો સાહેબજી.”

મંચીને થોભવાનું કશું કારણ રહ્યું નહીં જેથી તે ચીડી લઈને ત્રીન કપનીમાં જઈ પુગ્યો અને ચીડી સાહેબને પહેાંચાડી. બે ત્રણ મીનીટમાં વડા સીનોરે મંચીને ઓરડામાં બોલાવ્યો.

વડો સીનોર મીં રોગર્ટ ત્રીન આશરે ૬૦ વરસની ઉંમરનો હતો. જાણે કપાવાને સારૂ ફરમે કરેલો વાછરડો હોય તેવું નેતું માથું મોહકું હતું અને ચહેરા ઉપરથીજ દેખાતું હતું કે સાહેબ જડા ખુશ મી જાજી હતા.

“તમે નોકરી રહેવા માંગોજી !” સાહેબે તો પહેલાંજ ધધરાવીને સવાલ કર્યો, અજામતાં સંધણી ઇંગ્રેજીમાં વાતચીત ચાલી અને મંચી

ઈંજી ભાષા બાણું સારી રીતે બોલી શકતો હતો. માટે તેને મુશ્કેલી પડી નહીં.

“હાજી” મંચીએ જવાબ દીધો.

“તમને શું આવડેછ! તમે શું કરી શકશો!”

“મને કંઈ આવડતું નથી ને મને ધારતી છે કે શુરૂઆતમાં હું કશું કરી શકવાનો નથી.”

“તમે આવો ખુલાસાથી અને ખુલ્લાં દીલથી જવાબ દેવોછ એ મને બાણું ગમેછ. આવડતું નહીં હોય છતાં નાલ્યું હાંકે કે એમ આવડેછ તે તેમ આવડેછ, ને બોલું કરી નાખશ ને પેલુ ઉંધું વાળશ તેને હું ધીકાઈંછ. તમે ચ ચલ લાગો છો.”

“ઠેંક્યુ.”

“હું તમોને મારી આશીસમાં રાખુંછ. પહેલાં શીખતો અને તે દરમ્યાન તમોને રૂ. ૬૦ નો પગાર મળશે. પણ મારી આશીસમાં કાયદો શું છે તે તમે જાણોછ કે?”

“જી ફરમાવો. જે કાયદો હોશે તે મુજબ ચાલવાની હું મારી ફરજ વીચારીશ.”

“એજ કાયદો છે કે પંક્યુઅલ રહેવું, ગેર હાજરી રહેવું નહીં. છાકટા થવું નહીં અને કરજ કરવું નહીં.”

“હાજી-હાજી.” મંચી અકર વકર કરીને બોલ્યો. કારણ કે આપણે આગળ વાંચ્યું છે તે મુજબ ભાઇને માથે લગભગ રૂ ૧૦૦૦ તું કરજ હતું અને વળી છાંટા પાણી સાથે ઝાઝી દોરતી હતી.

“ મારી આગળ તમે ખરીવાત કહેશો એવી મને આશા છે. ”
ગ્રીન બોલ્યો.

“ ખરીબ વાત કહી દેવશ સાહેબ. ”

“ ત્યારે મને ખરું કહેા. તમારે માથે કરજ છે કે ! અને હોય તો કેટલું છે ! ”

“ રૂપ્યા હજાર એકનું છે. ”

“ ઠીક છે. તે રૂપ્યા હજાર હુ તમેને કાલે આશીસમાંથી આપશ અને દર મહીને તમારા પગાર માથી રૂ. ૧૦ કાપી લેવશ જે સારી ચાલ ચલાવશે અને મને ખુશી કરશે, મુખ્ય કરીને જે તદ્દનજ પ્રમાણીક રહેશે તો હું જે ત્રણ મહીનામાં તમારો પગાર વધારી આપશ. હવેથી એક દોઢીયાંનુખી કરજ કરતાના. દર જાને પીતાના. અને ગેર હાજરી રહેતાના. બેશક ખીમાર હોવો અને જે ચાર દહાડા ગેર હાજર રહો તો મને વાંધો નથી પણ મમઇ મરી ગઇછ તે બપઇની પાયદરતે જવુંછ એવી વાત મારી આગળ ચાલશે નહીં. નોકરીપર ક્યારથી આવશે ! ”

“ કાલથી આવશ સાહેબ. ”

“ ઠીક. તમેને હું વડા એકાઉન્ટરના હાથ નીચે મુકશ અને તે તમેને બધું શીખવશે. સાહેબજી. ”

મંચીની ખુશાલીનો પાર રહ્યો નહી. તે આશીસમાંથી બહાર નીકળ્યો અને રસ્તા ઉપર નીકળતાં નાચવા કુદવાનું તેને ધણું મન થયું. તે સીધો પોતાને ઘરે ગયો, કરજનો આંકડો લખી કહાડ્યો, ખીજે દહાડે આશીસમાં જવાની ગોઠવણ કરી અને સાંજના પાંચ

વાગે આજ્ઞાને ધરે જઈ પુગ્યો.

જે બાબત બની હતી તે સઘળી મંચીએ આજ્ઞાને કહી સભળાવી અને તે સાંભળતાં આજ્ઞાને બહુજ સંતેપ ઉપજ્યો; તે વેળા ફેની ધરમાં હતી નહીં.

આજ્ઞાં બોલી. “હું તમોને મુઆરકાદી આપુંછ, મીં મનચે-શાહ. આએ નવી નોકરીપર મન લગાડીને રહેશો તો સુખી થશો અને તમારી મનમાંની આશા પણ પાર પડશે. તમારી મેં આએ સેવા બજતથીછ તેનું કારણ તમે સમજી શકતા હોશો.”

“હાજ; હું સમજી શકુંછ.”

“મારી બહેન સાથે તમોને પરણાવવાને તમોને પહેલાં લાયક બનાવવા જોઈએ અને તમોને લાયક બનાવવાને સાડ આએ મારો ઉપાય છે જે ઉપાય કારગત નહીં લાગશે તો ની સાથે પરણવાની સઘળી આશા તમોને સદાને માટે છોડવી પડશે.”

“મને તમે અત્યાર અગાઉનો સુધારી ચુક્યાં છો.” હવે મંચી ધાડી છાતી કરીને હીમતથી બોલ્યો: “પેહેલાંનો ફેનીની મોહબતે મારી ઉપર અસર ડાઘી અને આજની તમારી મારી ઉપરની મહેરબાનીથી મારાં જીગરપર એવી અસર પુગી છે કે જે આ બનાવથી હું નવોજ માણસ નહીં બનું તો હું માણસ નહીં પણ દોર ગણાવું. મારો ઉપકાર કબુલ ખજો અને હમણાના જેવી મહેરબાની પણ સદા રાખજો.”

“હવે એ વાત જવા દેવો. આજથી એ મહીના સુધી અહીં આવતા ના અને ફેનીપર કાંઈ કાગજ પત્ર લખતાથી ના. તે પછી હું ત્રીસી લખીને તમોને બોલાવશ જે તમે લાયક બનેલા જણાશો તો

હું તમેને તેડાવશ. તમારી દરેક ખજાર અંતર હું રાખતી રહેવશ. આવજો-સાહેબજી. ”

આ સઘળી ખીનાતી વીગત વાર ખજાર એક કાગળ લખીને માકુજી ઉપર આણંએ પુગાડી.

આ પ્રમાણે ભલા માણેકજીએ આપણાં મચીને સુધારવાનો મસાલો બનાવ્યો. એક ખરૂં પરમાર્થી કામ બનવ્યું અને તેનું ભત્રું પરીણામ નીપજે એવી માણેકજીએ ખરાં દીક્ષથી દુવા ચુખરી.

પ્રકરણ ૨૮ સું.

મધરાતનો પરોણો.

મચી મવાલી પોતાની નવી નોકરીમાં ગોઠનામ ગયો અને એવી ખત અને મેહનતથી કામ લેવા માંડ્યું કે તેનો સાહેબ પણ અજબ થયો. કારણ કે તે કેવી કીસમનો માણસ હતો તે માકુજીએ મીઠો રોખટ ઓળખીને અગાઉથી કહીને તેના કાન ખોલી મુક્યા હતા. કહેવાની કશી જરૂર નથી કે રોખટ ઓળખી ઉપર માકુજીનો મોટો ઉપકાર હતો. જેના બદલામાં તથા આગલી દેસ્તીની વાદમાં મચીને આ નોકરી એ તેણે રાખ્યો હતો.

લવજીને ઘરે મચી જ્યાર ત્યાર આવતો અને માકુજી નેત્રી દરેક ખજાર અંતર રાખતો હતો તથા આણં અને ફેની પણ મચીની સઘળી

ખખરોથી માહીતગાર બનતી.

આ પ્રમાણે મંચીનો મામલો ચાલે છે તેટલાં લવજના બાબમાં એક નવો રંગ જામ્યો. એક દીવસે લવજ સાંજના ફરવા ગયેલો મોડેથી ધરે પાછો ફર્યો તેણે ટેલીફોન મારફતે પોતાના ધરના કાસમ ચપરાસી ને ખખર આપી હતી કે “ રાતે મોડેથી જમીને ઘેરે આવશે માટે મારી રાહ જોવી નહીં.”

ચપરાસીએ આએ સદેશો માફજને પુગાડ્યો અને એવી રીતે આઠ દહાડે દશ દહાડે લવજ રાતના બહાર જમતો હતો માટે માફજને તેમાં કાંઈ નવું લાગ્યું નહીં. માફજ પોતેજ એખડો ખાઈ જમીને પોતાના ઓરડામાં જઈને ગોઠું મારી ગયો.

આપણે આગળ વાંચ્યું છે તે મુજબ લવજના ઓરડા તદ્દનજ અલગ હતા અને બગીચામાંથી તેના ઓરડામાં જ આવ કરવાને માર્ગ અને દાદર પણ જુદો હતો. માટે લવજ મોડેથી આવતો ત્યારે તે અલગ માર્ગથી અને દાદરથી પોતાના ઓરડામાં જતો હતો. લવજ તે દીવસે રાતે અગ્યાર વાગે આવી પુગ્યો અને બાગની બહાર લાકડી ગાડીમાંથી ઉતર્યો અને લાકડું ચુકવી બાગમાં દાખલ થયો. ચાંદરણી પડતી અને રાત ખુશનુમા હતી. તે ધીમે ધીમે બગવા તરફ જતો હતો તેટલાં એક ગીચ ક્યારામાંથી એક માણસ બહાર નીકળી આવ્યું અને તે જોઈને લવજ ચોંકીને ઉભો રહી ગયો.

તે માણસ લવજની સામે આવ્યું જેથી લવજએ પુછ્યું:
“ કોણ છે ! ”

“ હું છું.” તે માણસે જવાબ દીધો અને તે અવાજ લવજએ

લગલગ ઓળખે.

“કાણુ ? તું ?”

તે માણસ સુપજ ઉભું.

“અરે અરે, તું અહીં ?” લવજીએ તે માણસને ખરાખર ફેરવી તેનો ચહેરો ચાદરણાથી ખરાખર જોધને અકળાધને પુછ્યું. “તું અહીં ? અરે તું-તું-એમ કેમ !”

તે ચહેરો માકીનો હતો. સુંદર રૂપાલી ખુબસુરત માકી પોતાની બેહદ પરી પેકર સુંદરતા સાથે, પણ ગમખાર ચહેરા અને દલગીરી ભરી આખોથી તેની સાંમે જોતી ઉભી હતી.

“હા-હું-તુને મળવા આવી, મારા લવ.”

“અરે ગાંડી છોકરી, તેં આમે શું કામ કીધું ! કપારે આવી ? કાણુ સાથે આવી ?”

“આજેજ હમણાજ આવી; એખતીજ આવી.”

“પણ કાંય આવી ?”

“મારાં લગન કરી દેવાની એ લોકે તદનજ તક્યારી કીધીજ ને મારે તો પરણવુંજ નથી. લવજી.—”

“પણ પરણવું કાંય નથી ?”

“લવજી, તું નહીં સમજતો ?”

“શું સમજું-માકી શું સમજું !”

“તુંને જોયા વગર હું જીવી શકું નહીં”

“પણ તું આવી તે રહેશે ક્યાં !”

“તારી સાથે.”

“હે ! એમ બને ?”

“કાંઈ નહીં ! નેક અને નીતીવાન જીંદગી ‘શુ’ બે જગલ સાથે નહીં ગુજરી શકે ! શુ પાક પવીત્ર ખાર જેવી ચીજ દુન્યામાંથી તત્ત્વ જ નાશુદ થઈ જ ?”

“આએ કેવી સંકડામણ ? શું કરું !”

“મને કહાડી ના મુકતો, મને હાંકી ના કહાડતો, મારા લવ મારી જીંદગી મેં તું ને અરપણ કીધી.”

લવજી તેણીને જાણના જાંચડા હેઠળ લઈ ગયો અને એક બાજુ દપર તેઓ બેઠાં. તેઓએ લાંબો વખત વાત કીધી અને માકાનું નીરદોષપણ, બક્ષાઈ, નેકી અને સાચું ચક્રીન બોધ, ખુદા ઉપરનો તેણીનો વીશ્વાસ બોધ, પોતાની શુધ જીંદગી ઉપર તેણીને મુશ્કેલી બોધને લવજીને લાગી આવ્યું, તે લઈ ગો છાકરો પીગતી ગયો. ખરી દયાનતદારી, ભલી મનશની, ઉત્તમ વીચાર, અને નીતીના ખરા ખ્યાલની પરીક્ષા હમણાજ તેણે કીધી. દુન્યા બધી અને બદલેલીથી ભર પુર છે એમ તે માનતો હતો, અનીતા અને હવસના પરીણામો કમલે પગલે મોજુદ છે એવો તેનો અનુભવ હતો, બદકારી અને બેહવાઈના દાખલા તેણે જોયા હતા. પણ આજેજ તે જોઈ શક્યો કે ઉત્તમમાં ઉત્તમ નેકી નીતીના નમુના પણ ધ્રુપાયલા રહેલા છે; બંદોને શીખવનારા સમજાવનાર અને સુધારનારા દાખલાઓ પણ આએ સુધારામ્મ આગળ વધેલા પણ દરેક રીતે જીંદગીને બગાડનારા જમા-

નામાં હયાતી ભોગવે છે. સધળી કમળખત કમનસીબ કારસાજી અને કારવાઇ વચે કુફરતની કરામતની ખરી ખુદાઇવાળી અસર જીગર ઉપર કરનારી શક્તી પેદા કરનાર એક માણસખી હસ્તી ધરાવે છે એમ તેણે જોઈ લીધું.

પ્રકરણ ૨૯ મું.

લવજીને ભુખ લાગી તેથી નાડો

ખીજે દહાડે સવારે લવજી, પોનાના હમેશના ધારા મુજબ અગોળ કરી કપડા બદલી ઘોડે સવાર થઈને ફરવા જવા સાર તૈયાર થયો અને બંગલાના ઓટલા ઉપર આવ્યો.

ઓટલા ઉપર માકુજી તૈયાર થઈને બેઠેલા હતા અને ઘોડાની ગાડી જોડેલી આંગણામા ઉભેલી હતી

“સાહેબજી મામાજી સાહેબ. કેડે વળી ઓટલે ઉઠ્યાણે સધા-વોજ કે!” લવજીએ પુછ્યું.

“એવી અપસગન ભરી વાણી કેમ કહાડેજ, દુકતા!” મામાએ ડાળા કકડાવીને કહ્યું. “હમણા આપુને કોત્રામે જવાનું છે. મારો દોસ્ત ધનજીશાહ નાનાવટી જંગબારથી પંદર વીસ દહાડા થયા આયોજ તે દરરોજ બોલાવ્યા કરેજ તે તેને મળવા જાડેજ. ચાલ, તુ ખી મારી સાથે આવ જરા મળી ભેટી આવ્યે.”

“પણ મામાજી હુ તો—”

“હુ તોખી નહીં-તે તુ તોખી નહી. ચાલ મારી સાથે તારો

ઘોડો તો મેં દબેલામાં પાછો મોકલી દીધોછ. બેસ ગાડીમાં, પંજી મોકું થઈ જશે. ગાડી લાવ. ભાણ્યા.”

ભાણ્યો કાચમેન ગાડી લઈ આવ્યો અને લવજીને ગાડીમાં બેસવાની ફરજ પડી. બુરમ ગાડીમાં લવજી અને માકુજી બેઠા અને માકુજીએ વાત ચલાવી:-

“તું આજે ચાહે પીવા કાંય નહી આવ્યો !”

“એમ તો કાંઈ વાર મારા ઓરડામાંજ હું ચાહે પીવું છ કની. આજેબી ઓરડામાંજ પીધી. ”

“તે રાતના વરી ફેરેખડવા ગીયો હોશે ”

લવજીએ ફરો જવાય દીધો નહી પણ ગાડીની બારી વાટે બહાર જોયા કીધું. તે વીચારમા પડ્યો હતો અને અસાધારણ રીતે ચુપ હતો.

માકુજી બોલ્યા: “એ મારો દોસ્ત ધનજી ધગો પછંસા વાળો છે તે જંગમ્મારથી બાર વગસે આવ્યોછ. બીચારાની બધરી મરી ગઈછ. સાંભરેછ કે લવ; હું અકયા કરુંછ તે તું બહાર શાનો ડોકુ કરીને બેઠો !”

“આએ શું, સાંભળુછ તે શું ! એમ શું ગલે પડોછ જો !”

“એ ધનજીની બધરી નથી તે બંગલી છે. ”

“બધરીને બદલે બંગલી ગાલે ખરી કે !”

“અરે ધ્રુવેડા, હું એમ કેહું છ કે એને બંગલી વેચાતી લીધીછ તે કાલાખામાં રહેલો છે. તેની એક દીકરી છે

હવે કવજીએ કાન ઉંચા કીધા.

“ એ દીકરીને મેં જોઈખી નથી. ઉમર હોશે ૧૯ કે વીસ વર-
સની. તે છોકરીને પરણાવવાનો વીચાર છે.”

“ તે તમે કાજ કરતા હોશો મામાજી.”

“ કેમ માસ્તર, પાછા ફાસ્ત ચાલ્યા ! ”

“ મામાજી, તમેજ કેહતાતા કે જોડાં સાંધી આપવાનુંતો પુનનું
કામ છે તેથી પુછુંછ.”

“ હા! તેથી પુછેછ. કીક ” મામાએ મોઢમમાં કહ્યું.

વધુ વાત થઈજ નહી.

કોલાખાના ફર્મા કીનારાપર એક સુંદર નાના બગીચા વચ્ચે એક
નાની બંગલી આવેલી હતી અને તે બંગલી આગળ માકુજીની
ગાડી જઈને ઉભી અને તરતજ એક લાગેો સાટકા જેવો આશરે ૬૦
વરસની ઉમરનો પારસી બહાર નીકળી આવ્યો અને ખુશ મીઠાજે બોલ્યો-

“ આવો, આવો, માકુજી, તમારા વચન મુજબ તમે આવ્યા
ખરા. અમેતો તાહરનો વાર થઈ તમારી વાત જોઈયેછ.” તે બોલ્યો. તે
ધનજીશાહ નાનાવટી હતો

“ આએ મારા ભાણેજને તઈયાર થનાં મોડું થયું તેથી વાર
લાગ્યો માફ કરજો હું.”

“ એ તમારો ભાણેજ. વાહ, ઘેર શોભે તેવો દીકરો છે. આવ,
ખાના, આવ તાગ મામાજી તો મારા ઘણા જુના દોસ્ત છે જ. અરે
અમે ઘણી મજાહ કીધેલી. કાલેજ તારા મામાએ તારે વરે કેહ્યું ને

મેં ને મારી કુંવરે કેહ્યું કે તમે મળવા આવજો ને મેં ને તારા મામાએ કેહ્યું કે અમે આવશું ને અમે કહેયું કે નાશતો કરીને જાણે, તે તારા મામાએ કેહેલું કે જેમ તમારી મરજી, ત્યારે અમે કેહેલું કે—”

“કેહેલું કે”ની વાત ધનજી ચલાવ્યાજ કરતે પણ તેટલાં તો અંદરના ઓરડામાંથી એક જવાન બાઈ બહાર આવી અને ધણીજ લાયકી અને મધુરતાથી કહેયું. “આવોજ.”

આએ છોકરીનું નામ કુંવર હતું અને છોકરી રીક્ષાખન અને હેંડસમ લાગતી હતી. તેણીએ આ પહેલાજ દેખાવમા લવજી ઉપર અસંર કીધી અને લવજી તેણીની સાથે વાતે રોકાઈ ગયો તે જોઈને આએ બે ધરડા મગન થયા.

લવજી હસવા બેલવા લાગ્યો પણ ઘડીકમા તે ચુપ અને ચોંતા-તુર બની જતો પણ બનતાં સુધી મન ઉપ કાષ્ટુ રાખીને પોતાના દીલમાં થતાં છુપાં હુલડને સમાવી રાખતો. તેઓએ સાથે નાશતો લીધો અને નાશતા દરમ્યાન બંને ધરડા જ્યારે પોલીટીકલ વાત ચત્રાવતા ત્યારે લવજી અને કુંવર જીવ વનાતું પણ રમુજી દીલખુશ તાહેલું કરતા. પોલીટીકલ તરફ તો બેડે ધરડા એવી ચત્રાવતા કે “પારલા-મેંટમાં બાદશાહે બાપલુ કીધું અને ક્રાંસના રાજાએ ત્રીપોલી ઉપર હુમલો ચલાવ્યો તથા જરમન પ્રગતસતક રાજની હવે આખરી આવી” એવી મતલબ નીકલતી હતી.

જમી રહેવા પછી લવજીએ ધાર્યું કે હવે ધરે જવાનો વખત થયો હશે; પણ નહીં. તેઓતો ડરોઈંગ રૂમમાં ગયાં અને ત્યાં કુંવર પ્યાના ઉપર ગાવા બજાવવા બેસી, ધરડાઓ બે ઘડી ગાયજી સાંભળી

પાછા “ ચીના અશીશના વેપારીથી આફઘાનીસ્તાનપર થતી અસર” તથા “ ટીબેટના લામાનાં મઠમાં લાગેલી આગથી અમેરીકન રૂના ખજરના ગગડી ગયલા ભાવ” વીષે પોતાના મોતેજર મત આપવા લાગ્યા.

લવજીને ચટપટ થયા કીધી ક્યારે અહીંથી છુટકારો થાય તેની રાહ તે જોવા લાગ્યો પણ એકદમ ઉડીને જવાજોવી નાલાયકી દેખાડવાની તેની હીમત ચાલી નહીં દશ વાગા અગ્યાર વાગ્યા. આખરે ગાયણખી પુશં થયું તોખી ધરડા માફજી તો તપકીરના સરકા માર્યા કરે અને નવી બેંક ઉંઘાડવી હોય તો અમેરીકન મેનેજર અને જરમન બેંકર રાખવો જોમયે એવી વાત કર્યા કરે

આખરે લવજીએ મામાના કાનમાં લાગીને પુછ્યું. “ મામાજી હવે ચાલોજ કતી ? પછી તડકું ચહડજે જો ”

“ બપોરના જમીને ને ચાહે પીને જવાની બહોંશ કરેજી તે ના નહી કહેવાય.” મામાજીએ ઠંડે કલેજે કહ્યું.

“ ત્યારે હું જાઉંજી.”

“ નહીરે, જાંય કહાં ? ખરાબ લાગે ”

હવે કેમ કરવું ? કુંવર તો લવજીનો પીછો છોડજ નહી. આખું ઘર ફેરવીને દેખાડ્યું, બગીચા બતાવ્યો, જંગળારની તરેહવાર વાત કીધી અને એમ લવજીને તેણીએ તો રોડાજ રાખ્યો.

આખરે બેઉ ધરડા પાના લઈને નાકટીપકી રમવા બેઠા અને લવજીને ખુશ કરવાની દરેક કોશિશ કુંવર કરે તેટલાં કુંવરની આયાએ આવીને ખબર આપી કે તેણીની નવી કસખી સાડી કાપડવાની દુકાનેથી આવી હતી.

સાડી જોવાને કુંવર પોતાના ઓરડામાં દોડી અને લવજી એખલો પડ્યો. જોવો તે એખલો પડ્યો કે તરતજ તખેલામાં દોડ્યો અને મામાના ઘોડાને જહાર કહાડી, તેને પાણીની લગામ ચહાડવી, તેની નાભીજ પીઠ ઉપર છલાંગ મારીને ચહડ્યો અને ખીજીજ પગે અંદામ ઘોડાને દપટાવી મુક્યો. માકુજીનો ઘોડાવાળો ભાણ્યો આ વખતે ધનજીશાહના ઘોડાવાળા સાથે ખેસીને સુખ દુખની વાત કરતો હતો. તે ઘોડાના પગલાં સાંભળી ચોંટીને ઉઠ્યો અને મોટા શેઠના ઘોડા ઉપર નાના શેઠને ખેસીને ચારે પગે દોડાવી જતા જોયો.

“માયરા ઠાર. એ પોયરો આજે વરીએ છું કરે!” ભાણ્યો જીતુનો નોકર હતો અને લવજીની ઘણીક તોફાન મસ્તી તેણે જોઈ હતી માટે તે સમજ્યો કે “વળી લવજી ભાય નવી મઠતી મહી આવેલા દેખું. ઘોરાને થાકવી લાખવાનો તો. છેઠ મારીપર દવારો કરછે.”

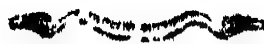
લવજીએ તો ઘોડાને ચારે પગે દોડાવ્યો અને તની કુસ કહાડી નાંખી. કાલાખેથી નીકળેલો ઠેઠ વાલકેશવરના ખંગડામા જઈ પુગ્યો, ત્યાં સુધી તે થોભ્યોજ નહીં અને ઘોડાને એડ મારીને એવોતો દોડાવ્યો કે જો બમલાથી ફક્ત અરધોજ માઇલ ખીજી મુસાફરી કરવી પડતે તો ઘોડાના મુરદાંને સીવરી મોકલવાનો ખરચ માકુજીને માથે પડતે.

રસ્તામાં ઘણા માણસો આવે વીચીત્ર સ્વારી જોઈને અજબ ધયાં અને ઘણાઓ હસ્યા પણ કાલાખેથી દરયા કીનારાથીજ લવજીએ રસ્તો લીધો હતો અને જપોર હતી માટે કવી સરોડપર તેને ઝાઝી વસ્તી મળી નહીં અને તેથી ઝાઝાં લોક તેની મુખાઈ ઉપર હસી શક્યા નહી.

ઘોડા ઉપરથી તે છલાંગ મારીને ઉતર્યો અને માલીને ઘોડા સોંપી તમેલામાં લઇ જવાને ફરમાવ્યું. ઘોડા પાણી પાણી થઇ ધુજતો હતો. કાસમ આ દેખાવ જોઈને ધમગાઈને પુછવા લગ્યો: “ શેઠ શું છે ! મોટા શેઠ સારા પેડે તો છેની ! ”

“ સહિ સારી પેડે છે. એતો મને ભુખ લાગીજ નેથી ઉતાવલે આયોજ. ” એમ મોલીને લવજી પેહેલાંતો બાપરચી ખાનામાં ગયો અને મીઝીને લડકાવી, પાઉ માખણુ જેલી માછલી સહિ તથ્યાર કરાવ્યું અને તે બધું એક મોટા ખુમચામાં મુઢીને પોતેજ પોતાના હાથમાં લઈને પોતાનાં ઓરડામાં દોડ્યો અને ખુમચો જમીનપર મકા પોતાના ગજવામાંથી કુંચી કઢાડી તે વડે બારણું ઉગાડી તે ઓરડામાં પેલા ખુમચા સાથે દાખલ થયો અને પાછું બારણું માહેથી બંધ કરી દીધું.

કાસમ પોતાની દાઢી પસવાગ્તો ઉભો. તે નાની અકત્તનો મોટાં કદનો માણસ આંખે ભરમ સમજી શક્યો નહીં. એક માણસને ભુખ લાગે ત્યારે નાગી પીદના ઘોડા ઉપર માછલો સુધી મુસાફરી કરે એવું તો તેણે આજેજ પહેલું જોયું પણ તે મનસે બરબડ્યો. “ એ તો આપણા નાદલા શેઠ લવજીભાઈ પડ્યા તે કાઢખી કરે. અંમાં નનાઈ નહી કાલે તરસ લાગે તો ઉંટપર બેસીને અરબસ્તાન ગય તો હું અજબ નહીં થાવું ”

પ્રકરણ ૩૦ સુ.

લવજ દીકરો કાંકણો તો ખરે .

પેલી તરફ માકુજની હાલત શું થઈ પડી તે હવે આપણે જોઈશું. બેઉ ઘરડા મદારા નાકટીપકી રમવામાં એવા ચક્ચુર થઈ ગયલા કે “ચીનનું અપીણ” અને “જરમન રીપબ્લીક” સહિ ભુલીને જાણે આખી દુન્યાના રાજદવારી મામલાનો આધાર આગે તે લોકની રમત ઉપરજ લટકી રહ્યો હોય તેમ ઉંઘે મસ્તક મશગુલ થઈ રહ્યા.

તેઓ આગળ કુંવર આવી. “લવજભઈ કહાં છે !”

“અમે નથી જાણતા. ” ધનજીશાહે કહ્યું. “અહીં નથી. જોતી કેડે હોશે તુ જ, અમેને જરા રમવા દે. ”

પણ માકુજ મામા ભડક્યા. તેણે કહ્યું. “તે દીકરી લવજ તો તારી સાથેજ વાત કરતો તો કેની. ”

“હાજી. પણ હું જરા મારા ઓરડામા ગેઇ ને પાછી આવીને જોઉં તો મળે નહીં. ”

“તે ચાલ ચાલતી આપરે શોધી કહાડયે ” મામા બોલ્યા અને પાના પટકીને ઉઠ્યા. “અહીં તહીં કેડે હોશે. (વળી નખોદગીયાએ શુ કારસ્તાન કીધું.) અગીયામાં ફરતો જી હોય. ” માકુજ બોલ્યો અને તે વક્ષાયામાં બોલ મુક્યા છે તે તેણે મનમાં ઝરઝડી લીધું. “એને બાગ અગીયાનો ઘણો શોખ છે(કેડે ભરઈ સત્રને ડાહરું તો નથી ડાવતો) કદાચ મરઘી યટક જેવા ગીયો હોશે. (રખેનં અહીં

નાખ કપાવે.) ચાલ આવ દીકરી, મારી સાથે. ”

સઘળાઓ બધે ફરી વળ્યા પણ લવજનો પતો લાગ્યો નહીં. આખર તબેલામાં ડોક કીધું અને ત્યાં લાગ્યો લવજના પાછું ફરવાની રાહ જોતો હોતો હતો. તેને માકુજીએ પુછ્યું, “લવજબાબો અહીં છે કે ?”

“હીંઈ આવેલો ખરો ”

“પછી !”

“પછી, ઘોડાપર બેઢીને ગીયેલા.”

“ઘોડા પર ! કોણના ઘોડા પર !”

“આપરાજ તો ”

“એ શુ બકી મરેજ ! લગામ જીન બધું કહાંથી લાયો !”

“તી વના નાગીજ પીડે દોયરો.”

“કપાવ્યું; આખરે નાખ કપાવ્યું.” માકુજી પોતાનું પેડા જેવું નાખ પસવારીને બોલ્યા.

“તે એવણુ કહાં ગીયા હોશે !” કુંવરે સવાલ કર્યો.

“કોણ જાણે માય, કંઈ સમજ નથી પડતી” માકુજીને સમજ શું પડે ! આટલાં આટલાં વરસ લવજ સાથે માકુજીએ ગુજર્યા હતાં તોખી લવજની રીયત-કેરેક્ટર હજી માકુજી બીચારો સમજી શક્યો હતો નહીં.

“તમારે ઘેર તો પાછો નહી ગીયો હોય” ધનજીશાહે સુચના કરી .

“હોયખી.” માકુજીએ ખભરીને કહ્યું.

“તે જરા ટેક્નીશિનમાં પુછી જોવાની.” કુંવરે દમે સુચના કીધી;
 “તમે જે જણા પાના રમ્યા કરો ને હું ઓરડાનાં એવત્રી તે એવણુ
 બીચારા એખત્રા કંતાળી ગીયા હોશે. તમે ટેક્નીશિનમાં પુછો.”

આએ સુચના માકુજના ધ્યાનમાં ઉતરી અને નેમણે ટેક્નીશિન
 કીધો. ટેક્નીશિનની કાંઈ કાંઈ છેકરીઓ કાંઈવાર ફેવી જુમ પડાવેછે તે
 તો ટેક્નીશિનનો ઉપયોગ કરનારા જણનાં હશે. પહેલાંનો જવાબ મળ્યો
 નહીં અને પછી જે વાર ખોટાં નંબર જોડી આપ્યા. આખરે ખરૂં
 નંબર જોડાયું.

“ઓહલો, કાણુછો !”

“એ તો હું કાસમ ચપરાસી છેઉં.”

“હું માણુકજી શેઠ—”

“માણુકજી શેઠ ઘેરમાં નથી-સાહેબજી.”

“અરે હું માણુકજી છેઉ-ઓહલો-કાસમ-ઓહલો-ઓઓહલો!”

પણ કાસમે તો ટેક્નીશિન ડીસકનેક્ટ કરી દીધેલો. પાછો ટેક્ની-
 શિન જોડ્યો અને ફરીને કાસમ સાથે વાત ચાલી.

“અરે કાસમ-માણુકજી શેઠ—”

“માણુકજી શેઠ ઘેરમાં નથી, કેહયુ ની”

“હુંજ માણુકજી છેઉં.”

“તમે માણુકજી છેવો? માફ કરજો મેં તમારો સાદ પેહેલાં
 ખરાખર સાંભળ્યો નહીં.”

“વાઈ કાંઈ નહીં. આપરો લવજી આપોછ કે !”

“ દરજી તો આવીને તમારી દગલી આપી મથોજ. ”

“ તુંને ખરાખર સમજાયજ કે ! ”

“ હાજી ગણી લીધી, ખરાખર ૨૦ હતી. ”

“ અરે ઉજલખ, હું દરજીને વરે નથી પુછતો. લવજી લવ-
જીઆખો, નાહલો મેહ. ”

“ હાજી-હાજી તેવણુ હમણાજ આયા. ”

“ તે શુ કરેજ ! ”

“ જમવા બેઠાજ. ”

“ ભનવા બેઠાજ ! ”

“ જમવા બેઠાજ-ખાવા બેઠાજ. ”

“ તેં કેમ જાણ્યું ! ”

“ આવતાંના વારમાં પાઉં માખણુ બધું લખીને ઓરડામાં ગયા
ને કહેજે હું ભુખો થયોજ. ”

“ વાર-સાહેબજી. ”

હવે માકુજી કીચે નાંખે તે બેઠીને કહે કે લવજીતો ભુખો થયો
હતો માટે ગયો અને ધરે જતાંના વારમાં જમવા બેઠો. તેણે અડાબ્યુક
“ લવજી ભુજકણો ઘણો છે. સુનાતું ઘડીયાત્ર છેડો, હીરાની વીટી,
પાકીટ સહિ બહાર ટેબલપર મુકી આવેલો તે કોઇ રખેને ઉચકી જાય
કરીને દોડ્યો ”

“ પણ મેં જોયું ત્યારેતો ઘડીયાત્ર છેડો, એવણે પેહેરેલો હતો. ”
કુંવર બોલી, “ ને આંગળીમાં ત્રીટીખી હતી. ”

“તે માય, એતો મોજીલો પડ્યો તે બે ચાર ઘડીયાલને પાંચ પંદર વીટી હોય ત્યારે જીવને એન પડે ” માકુજીને ઘરડે ઘડપણ જીકું બોલી ગામડું મારવું પડ્યું. “પણ હવે હું ઘેર કેમ જવશ !”

“મારો ઘોડો તમારી ગાડીમાં જોડી લેજો ને પછી ગાડી તમારે ઘરે છોડીને ઘોડાવાળો ઘોડો પાછો લાવશે.” ધનજીશાહે ઉપાય દેખાડ્યો.

મામાતો ઠંભ્યા પણ જીવ એવો ઉચટ થઈ ગયો કે કાંઈ એન પડે નહી. જેમ તેમ વખત કહાડ્યો અને ચાહે પીધા પછી મામા પાછા બંગલે આવ્યાં અને આવતાંના વારમાં લવજીને પોતાની આગળ બોલાવ્યો.

“લવજી, વળી તે આવે નવો શું ફેસટો કીધો !”

“ફેસટો વળી શાનો ! મને બુખ લાગી તે આવ્યો.”

“ને તાંહ ખાવાનું નહી ઉતું !”

“હોયબી. પણ તે કાંઈ પારકા ઘરમાં મ ગાય ! માંજે તો ખરાખ લાગે.”

“ને પારકાં ઘેરમાંથી કોઈને સાહેબ સલામ કર્યા વના, ઘોડાની નાગી પીઠપર બેસીને, ચોર લુટારાની કાની નાસી જવાનું ખરાખ નહી લાગે! લવજી-લવજી-તેં મારા ઓળખીતા પાળખીતા વચ્ચે જેટલી આખરની ધુળ ધાણી કીધીછ તેટલી—”

“પણ મામાજી એમાં તમારી શાની આખર જેઠ ! આખર જેઠ હોય તો મારી જેઠ.”

“પણ તારી આખર રેહીછ કેઈ કે હવે જાય !” મામાજીએ કહ્યું. “તું ને તાંહ નહી રહેવા મમતુ તો એમ કહી દેતે. તારો કોઈ હાથ પકડવાનું ઉતું ! પેલી કુવર કેવી દત્તગીર થઈ ને ધનજીશાહ કેવો

વટવટયો. હવે તારાથી હું ધણોજ કંટાળી ગીયોછ; તારાથી હાથ જોડ્યા બાપુ હાથ જોડ્યા. તું નાણુ બચ્યું હોય તો તુંને મારું ધમ-વુંગી. હવે તુંને સમજવું કેમ ! એવો દુવાર દુકનો છે કે બસ બસ બસ ખાવા વરખું આપેછ. ”

મામા તો બોલ્યાજ કીધા અને લવજી અદબ વાળી નીચી નજર કરીને એવો ગરીબ થઈને બેઠો કે એવી રીતે શાંત પડી ગમગીન ચહેરે બેઠેલો તેને કાંઈની વાર માફજીએ જાંચો હતો નહી. માફજી તેને જોઈને જરા ચીતામા પડ્યા અને હવે ધણું બોલ્યા હતા માટે પટ્ટાવી લેવાના વીચારથી પુછ્યું

“ લવ, હવે તું શું કહેવા માગેછ ! ”

“ કાંઈજ નહી મામાજી. ”

“ ત્યારે તું મને કાંઈ દુ.ખી કરેછ ! ”

“ માફ કરો. ” લવજી ગગલતા આવજો બોલ્યો.

“ આવ, મારી આગળ આવ. ” મામાએ તેને ગળે વળગાડી છાતીએ દાબ્યો અને તેના ગોરા સુંવાસા કપાળ ઉપર કીસી લીધી અને કહ્યું “ તું ડાહ્યો થાય તો હું કેવો સુખી થાવુ ”

લવજી કશું બોલ્યોજ નહી.

“ હવે કાલે સાંજે તું ફરવા જાય ત્યારે કાલાખે જાજો અને ધનજી-શાહને ને કુંવરબાઈને મળીને ખુલાસો કરી આવજો મેં કહેલું છે કે વડીયાળ છંડો ને વાટી બહાર રહી ગયેલી તેથી ગીંચોછ ને તુખી એમજ કહેજો. ચાલ હવે મુંગો રેહી જા-મારો દીકરો રે મારો દીકરો ! ”

લવજીની આંખમાંથી પાણી પડતું હતું અને તે જોઈને મામા-

જીનું જીગર બળી જતું હતું. માકુજ તેનાથી કંતાલનો હતો, ફફડતો હતો, પણ તેની ઉપર માકુજની પ્રીત બેહદ અને અખંડ હતી અને લવજીની જરાબી બેચેની જોતાં તેની રંગે રંગમાં દુઃખ થતું હતું.

આવા લગ્ના માયાળુ દીક્ષસોજ મામાનો આવો તોફાની લાગેજ હતો.

મામાજીના હુકમ મુજબ અમલ કરવાને લવજી કબુલ થયો અને પાછો પોતાના ઓરડામાં ગયો. તે ઓરડામાંજ લરાઇ રહ્યો અને મામા શમળ્યા કે, “ ગમે તેવો મસતીખોર છે પણ કાંકણો છે ખરો. જરા ખખખાવ્યો તે કેવો ઠેકણે આવી ગયો. ઉમર વધેજ તેમ ડાહ્યો થાયજ એમ લાગેજ. વરી આપરેખી તે કેવા ઉતા. એના કરતાં ચાર ચાસની વધારેજ ઉતા તો, હોય, ખચ્ચું છે; સુધરસે ને સમજશે. કુંવર સાથે ગોઠવઈ જાય તો મારી બધી આશા ઉમેદ પાર પડે. ખુદા તે દહાડા ક્યારે દેખાડશે કે જ્યારે લવજીને પરણાવું ને લવજીના દીકરાને ખોળામાં બેસાડીને રમાડું.”

થોભ-માકુજ-હજી તો ઘણી મુસીબત જોવાની છે !

પ્રકરણ ૩૧ મું.

માકીનો મુરખમી.

ખીજે દહાડે સાંજે જ વાગે માકુજ પોતાના હમેશના રીવાઝ મુજબ ઓટલા ઉપર બેસીને ન્યુઝપેપર વાંચતા હતા અને લવજીનો થોડો આંગણામાં ઉમેલો ખંખાર મારીને ઝુલી રહેલો હતો તેટલાં

લવજી રાઇડીંગ મુટમાં સજ થયેલો આવી લાગ્યો.

માકુજીએ પુછ્યું: “ બેટા લવ, કહાં ચાલ્યો ! ”

“ તમે કહેલું તેમ જાહિંજ કાલામે ને ગઇ કાલની મારી વસ્ત-
નુક માટે દલગીરી દેખાડી આવુંજી. ”

“ જા દીકરા, જા, ફેલી આવ સાઈં લાગશે. હલવેથી આવજો હં.
ઉતાવળ ના કરતો. ’

લવજી ત્યાંથી નીકળ્યો અને કોલાળા તરફ ઘોડેસ્વાર થઈને ચાલ્યો.
તરતજ માકુજી ઉઠ્યા અને ટેલેફોન મારફતે ધનજીશાહ નાનાવતી સાથે
વાત કરવા માંડી.

“ એહલો-ધનજીશાહ કે !-મારો લવ હમણા તમને મળવા
આયોજી હં. ”

“ બાપુ સાઈં. હું ને ફૂંવર એને જોઈને ધના ખુશી થશું.
એવણુ રાતના જમીને આવશે. તમે વાટ ના જોતા. ”

“ ટુંકયુ. સાહેબજી. ”

માકુજી ખુશ થતો પાછો ઓટલાપર આવ્યો જ્યાં અમદુલને
લખોટા રમતો તેણે જોયો.

“ બાવાજીના બુચાની કાની લખોટા રમવા બેઠોજી તે તારા શેઠના
ઓરડામાં કાંઈ કામ કાજ નથી કે ! ”

“ તે હું નથી જાણતો સાહેબ. ” અમદુલ બોલ્યો.

“ તું નથી જાણતો ત્યારે કાણુજાણે ! તારો કાંકા જાણે કે તારો
બાપ જાણે ! ”

“ લવજીઆમે જાણે. ”

“ જા-જા-દોડ. લવજીના ઓરડામાં સાફ સુક કરી આવ. ”

“ પણ શેઠજી, લવજી આમાના ઓરડામાં જઈ શકાતું નથી ”

“ કાંય જઈ શકાતું નથી ! ”

“ ઓરડાનું ખાસ બાંધેલું છે. ”

“ બંધ છે તો ઉઘાડ. એટલું જી નથી આવડતું સ્તુપીડ ! ”

“ ખાસ બાંધેલું છે. લવજી શેઠ કુચી સાથે લેઈ ગીયા. ”

“ લવજી કુચી કાંય લઈ ગીયો ! ”

“ લવજી શેઠ કહેછ કે ઓરડામાં તેવણે જે કબુતર પાલ્યાંછ. તેવણ મને ઓરડામાં જવા દેતાજ નથી, કહેજે ‘ તુ ઓરડામાં જઈને ખબુતરને બીહવડાવીને ઉડારી દેશે ’ ને પોતેજ એખલાજ ઓરડામાં જાયછ આવેછ. ”

“ ત્યારે બીજાણું કાણુ કરેછ ! ને કયરો પુત્રે કાણુ વાળેછ ! ”
માકુજીએ અજબ થઈને પુછ્યું.

“ લવજી શેઠ પોતેજ તો. ”

“ કાંઈ ભરમ જેવું છે ” માકુજી બરબડયો અને તપાસ વધુ ચલાવી, અને માત્રમ પડ્યું કે લવજી દરરોજના કરતાં બેવડી ચાહ કાશી ઓરડામાં દમણા મંગાવતો હતો; નાશતો લેવા મામા સાથે ટેબલ ઉપર આવી ને બેસતો હતો પણ પાઉ માખણ જેથી અને ઇંડા ઓરડામાં પણ મંગાવતો હતો, બપોરના મામા સાથે જમવા પછી ઓરડામાં ફરીને ભોણું મંગાવતો હતો; અને સોડા લેમેનેડની બાટલી પણ ઓર

ડામાં મગાવતો હતો. આએ બંધી વાત સાલગી માકુજી લડક્યો.

માકુજી લવજના ઓરડા તરફ ચાલ્યો. લવજના ઓરડાનું બારણું બંધ હતું જે ઉઘાડ્યું નહીં. અમદુલ તેની પુઠે આવ્યો. જેને જોઈને માકુજીએ કહ્યું: “અમદુલ તું નીચે જા બોલાવું ત્યારે આવજો. હમણા તારું કામ નથી.”

કુંચીનો એક મોટો જુમખો લઈને માકુજી પાછો ઓરડા આગળ ગયો અને ઓરડાની કળને ચાવીઓ લગાવી જોઈ. એક ચાવી લાયક પડી. બારણું તેણે ઉઘાડ્યું અને ઓરડાઓની જડતી લેવા માડી કાંઈ ખી જણાયું નહીં પણ એક તરફ બાઈરાની સાડી કહ્લો કરીને વખાતી નાખેલી હતી અને બીજી તરફ એક બાઈરાંતું. બહાઉઝ હતું. તે જોઈને માકુજી ચોંક્યો.

વધારે બારીકાથી તપાસ કરતાં એક મોટી ખુરસીની પાછળ એક સ્ત્રીને દવાખાંચ પાઈ સંકોચાઈ છુપાઈને બેઠેલી તેણે જોઈ. માકુજીએ આવેળા અજબ પ્રકારની ધીરજ દેખાડી, અજબ પ્રકારે મન ઉપરનો કાબુ ધરાવી રાખ્યો.

તે બોલ્યો. “બાઈ તું બહાર આવ”

“નહીજી-નહીજી.”

‘આવ બહાર આવ. હું તુને હેરાન કરવાનો નથી. બહાર આવ. તું કોણ છે!’

ધુજતી ઠંઠરતી તે બાઈ બહાર આવી. તે ગરીબ નીર્દોષ માફી હતી.

તેણીના મુખડાની બેહદ અદાગ ખુશ્મુરતી તેણીના ચહેરા ઉપરનો

ગમગીન છાપ અને તેણીની આંસુભરી આંખમાં પ્રગટ ખુલ્લું દેખાતું નીર્દોષપણું જોઈને માકુશને અતીશય લાગી આવ્યું. તેણીની આંખોમાંથી આંસુ વરસતાં હતાં અને તેણી ધુજતી ઉભી હતી.

“બાપ તું કાણુ છે ! અહી ક્યાંથી આવી !”

“મને હેરાન ના કરતા-હું તમારે પગે પડું—”

“તુને હેરાન કરવાનો મારો વીચાર છેજ નહીં પણ તુને હેરાન થતી બચાવવાનો મારો વીચાર છે. એસ ધબરા ના; તું કહાંથી આવી અને કાણુ છે તે મને કહે.” તેણીનો હાથ પકડી તેણીને ખુરસીપર બેસાડીને માકુશ બોલ્યો.

કેટલીક પગાવટ અને સમજાવત પછી અને કેટલાક ઉત્તેજનના બેલો કહેવાપછી સમજા ખરીવાત માકુશ જાણી શક્યો. ખોટું કહેતાં તે છોકરીને આવડતું હતુ નહીં, ઉડાવવાની વાત કહેવાની તેણીની ખારીદત હતી નહીં અને ઠમવાનુંતો તેણીના ખ્યાલમાં પણ હતું નહીં.

“તું અહી બે ત્રણ દહાડા રેલી, ત્યારે સુતીતી કાંહાં !” કાંઈક ચીતાતુર બનીને માકુશએ પુછ્યું.

“હુ અહીં-આગે ઘોડ્યાપર.”

“ને લવજી !”

“તેવણુ બહાર સીટીંગ રૂમમાં સુતાતા.”

“ખરું કહેજી !”

“ખુદાના કસમ છે ખરુંજ કેહુંજ. લવજીનીપાસે રેહું, લવજીનો મહેરો, હમેશાં જોયા કરું એજ મારીતો ઉમેદ છે.”

“પણ નાદાન છોકરી, તું તારી હાલત કેવી બગાડેછ તેને તુંને ખ્યાલ છે!”

“નહોંજી.”

“તારાથી અહીં રહી શકાય નહીં.”

“કાંય-કાંય નહીં! મને રહેવા દેવો. હું અહીં કેવી મુખી છેઉ. જો મને રહેવા દેવો.”

“છોકરી, તારાં પોતાનાં ભણાંને કાજે, લવજના ભણાંને કાજે અને મારી તથા તમારી બનેલી આખર ઇજતને કાજે તુંને અહીંથી જવું પડશે.”

“પન હું કહાં જઈં?”

“તે બંદોબસ્ત હું કરશ. બીહના. હું જમને પાછો આવું તેટલાં તબયાર થઇ રહેજે.” એમ બોલી માકુજી ઉઠ્યો અને એરડાનુ બારણું ઉઘાડી બહાર નીકળ્યો. અમદુલ અને કાસમ એરડાના બારણા આગળ ચીમાઇને ઉભેલા હતા, તેમને માકુજીએ ખુબ ખબડાવ્યા અને અમદુલને ટમેલામાં મોકલ્યો અને કાસમને લાકુતી મોટર ગાડી લાવવા દોડાવ્યો.

તે પછી માકુજી ટેલીફોન આગળ ગયો અને ટેલીફોન મારફતે તેણે કાંઇક વાત કીધી અને પછી બહાર જવાનાં કપડાં પહેરી તે માકી આગળ પાછો આવ્યો. માકી ઝાર ઝાર રડતી હતી તેણીને માકુજીએ પટાવી મુગી રાખી અને એક નાની છોકરી જેમ પોતાના વડીલના ધાકથી ડરીને હુકમ મુજબ ચાલે તેમ તે છોકરી ગુપચુપ માકુજીના દરમાન મુજબ તાબે થઈ. તેણીને લઇને તે ઉતર્યો અને કાસમ જે મોટર લઇ

આવ્યો હતો તેને કાંઈ કામને બહાને આવરચી ખાનામાં મોકલ્યો અને પછી મોટરમાં માફીને બેસાડી પોતે પણ બેઠો અને ફાલકાં ચહાડ્યાં તથા ગાડી ક્યાં લેવી તે માટે હાંકનારને માકુજીએ હુકમ આપ્યો.

ગાડી સડસડાટ ચાલી અને ખેતવાડી મેનરોડ ઉપર એક નાનાં અલાહેદાં ઘર આગળ ગાડી ઉભી રહી. ગાડી જેવી ઉભી રહી કે તેજ ઘડી એક બાઈ તે ઘરમાંથી બહાર નીકળી આવી અને માફીને લઇને તેણી પાછી ઘરમાં દાખલ થઇ અને ગાડીનું ભાડું ચુકવી માકુજી પોતે પણ તેમની પાછળ દાખલ થયો.

તે એક મજલાનું નાનું ઘર હતું. નીચે બે ઝોરડા અને ઉપર બે ઝોરડા હતા. નીચેના ઝોરડામાં ગરીબ પારસી છોકરીઓ માટેની ઉદ્યોગશાળા હતી અને ઉપલા મજલાપર તે બાઈ રહેતી હતી. આ ઉદ્યોગશાળાની આ બાઈ માલિક હતી. માકુજી આ ઘરથી બરાબર જાણીતો થયેલો અને આ બાઈને બરાબર ઓળખતો હોય તેમ લાગતું હતું.

માફી અને પેલી બાઈ ઉપલા મજલાપર આગલા ઝોરડામાં દાખલ થયા અને એક નાના મોફા ઉપર બેઠા અને માકુજીએ એક નીચી ખુરશી ઉપર બેઠક લીધી.

ઉદ્યોગશાળા વાળી બાઈને તું વાંચનાર ડીયર તું-ઓળખે છે. તેણીનું નામ નવાજબાઈ સીમનપોર્યા હતું. જ્યારે પેસલાના ઘરથી નીકળીને જામજીના ઘરની મુલાકાત પછી લવજી પારડીથી રેશન તરફ પાછો ફર્યો હતો ત્યારે આ બાઈ સાથે તેણે બળદની ગાડીમાં મુસાફરી કરી હતી તથા પોતાની ઓળખ પીછાણુ છુપાવવાને કાળે તેણે પોતાનું બોટું નામ-દોરાબજી કોલાભાઈ-તરીકે દસાવી દીધું હતું અને જણા-

વ્યું હતું કે જે ધણી માફી સાથે અદરાયલો હતો તે પોતેજ હતો આ બાદ આગલ હમણા માફી અને લવજીનો મામે માફુજ બેઠેલાં હતાં.

“આએ છોકરીને હું તમારી આગળ લાવોછ નવાજબાદ, એને તમારી પોતાની દીકરી માફક તમારે રાખવી અને એની દરેક રીતે બનતી જતન કરવી.” માફુજએ કહ્યું, “એને માટેના ખરચના હું તમેને દર મહીને રૂ. ૫૦ આપતો જવશ.”

નવાજબાદ બોલી, “બાવા મરી જઈ, તમારી તો મહેરબાની છે આએ બધું છે કોણથી ! તમારાથી જ કની !”

“એમ નહી બોલ્યે-એમ નહીં બોલ્યે. જે છે તે પરવરદેગારની મહેરબાની છે, એમજ ગણી લેવો મારી કામની આટલી નાની સેવાથી હું બળવી શકું છું તેને માટે હું મારા ખુદાનો હજારો હજાર ઉપકાર માનું છું.”

“બાવા, હું આએ બુચીને મારી દીકરી માફક રાખશ શીખવશ, ભણાવશ ને સુખમાં રાખશ.”

“મારી તેવી પુરેપુરી ખાત્રી છે અને તેથીજ હું તમારા આશ-રામા આએ છોકરીને મુકી જઈછ.”

“માય, બુચી, તારું નામ શું દીકરા !” નવાજબાદએ પેલેલે પુછ્ય.

“મારું નામ માફી છે ” માખી રડતા રડતાં બોલી. ”

“માફી ! પેલા આપરા પેસલાની દીકરી.” માફીનું બરાબર મોહનું જોઈને તેણીને ઓળખીને નવાજબાદ બોલી ઉઠી “તું અહીં કેમ !”

માફી ધભરાઈ ગઈ અને લગભગ બેહોશ જેવી થઈ ગઈ પણ

માકુલએ બાળ સંભાળી લીધી.

“ નવાજબાઈ, તમારે એની ઓળખ પીછાણુ દાણ તરત તો છુપીજ રાખવી. કોઈને એ વીણે કહેવુંજ નહીં. મારો હુકમ થાય નહીં ત્યાં સુધી તમારે સંધળું મનમાજ રાખવું. એના માથે આપને બી એક બોલ જણાવવો નહીં. એમા ગફલતી નહીં થાય હું. ”

“ જેમ તમારી મરણ બાવા. હું એક હરફથી બહાર પાડશ નહીં. તમે જેબી કરતા હોશો તે વાજબીજ અને ખુદાને પસંદ પડતુંજ કામ કરતા હોશો એવી મારી ખાત્રી છે. ” નવાજબાઈ બેસી અને માકીને સંધારો આપ્યો.

માકુલએ તે પછી માકીને કહ્યું; “ બેટી અહીં રહેજે. હું તુને બ્યાર ત્યાર મળવા આવશ. જેવી નીર્દોષ સાચી ને પ્રમાણીક રેહીજ તેવીજ જો રહેશે તો યાદ રાખજે મારી મદદ તુંને હમેશા મલતી રહેશે અને એબી યાદ રાખજે કે તારા મહજબના ફરમાન મુજબ યકીનથી ચાલશે તો સુખી થયા વગર કદીથી રહેશે નહીં. આવો નવાજબાઈ, મારે તમારી સાથે વાત કરવી છે. ” એમ કહી માકુલ ઉઠ્યો અને નવાજબાઈ સાથે તે બીજા ઓરડામાં ગયો.

પ્રકરણ ૩૨ સું.

—:૦:—

લવણ્યે સાંજ કેમ ગુજરી?—પેલું માર્યું !

નવાજબાઈ સાથે બીજા ઓરડામાં માકુશ મયો અને તેઓ વાતે બેઠાં. માકુશએ કહ્યું: “આજે છોકરીને વરે મારું દીલ ધણુંજ દાઝેલું. પણ કમનસીબે જે ઉમેદ એને દીલમાં બાંધીછ તે પાર પડે તેવી નથી. તમે એને શીખવજો, સમજાવજો અને સુખમાં રાખજો. એના અદરાયલા ખાવંદ સાથે એને પરણવાનું બનશે તો હું ધણોજ રાજ થવશ ”

“ મારાથી બનતું કરશ તમે નથીત રેહો.”

“ વારું. તમેને આએ મહીનાના ૫૦૦ રૂપ્યા મળ્યા કે !”

“ હાજી.”

“ ચલાવ્યા કરજો. આએ જે કામ તમેએ શુર કીધુંજ તે ચલાવ્યા કરજો. છોકરીઓ હુનર કરે અને સારી રીતે પ્રમાણીકપણે મહેનત કરી પાંચ પાંચસા મેળવી આખરથી ગુજરાણુ કરે અને સારે ઠેકાણે ગોઠવાઈ જાય એજ આપરી નેમ છે—ખુદા પાર પાડે ”

માકુશ હવે ત્યાંથી રવાના થયો. વાંચનાર તને સમજ પડી કે ! આએ ઉદ્યોગશાળા જે કે મીસીસ નવાજબાઈ સીગન પોર્યાના નામથી અને તેણીની માલિકી હેઠળ ચાલતી કહેવાતી હતી પણ ખરેખર તો તેનો મુરબ્બી અને ખેરખાલ માકુશ મદન ચાપ હતો અને તે આએ ખાતું નીલાવવાને દર મહીને રૂ. ૫૦૦ ની રકમ ખરચતો હતો.

એટલુંજ નહીં પણ તેણે પોતાનું આ મકાન આ કામ માટે મુક્ત વાપડવા આપ્યું હતું. પણ નવાજખાઇ સીરાય કોઇળી માણસ જાણતું હતું નહીં કે આએ મોટાં દીલાવર જીગરનો જરથોસ્તી આવું પુનતું કામ છુપેથી કર્યો જતો હતો. તેની કાઇ આએજ એકલી સખાવત નહીં હતી. તે છુપાછુપ દુલ્લાં દીલથી સખાવત કર્યો જતો હતો અને નનામે કાંઇક ખાતાંઓને અને ધારમીક મંડળોને મદદ આપતો હતો.

“ મરહુમ વહાલાં નેક ભલાં બપઇજી આસીખાઇ આદરજી આદા મુદીની નેક પવીત્ર યાદમાં તેવણની પચીસમાં વરસની બાજની પવીત્ર યાદમાં તેવણના દીકરા મરહુમ નાલ્લાભાઇ આદરજી આદામુદીના બેટા મીં અસવાજીના નાલ્લાભાઇ આદરજી આદામુદી તરફથી તથા તેવણના ધણીઆણી બાઈ કુમલીબાઇ તે મરહુમ મટલુજી મંચુજી માટલાંવાળાના બેટી તરફથી રોજ ફલાનો-માહ ફલાનો-વરસ ફલાતુ યઝદેઝરદી અને તાં ૮ મી એપ્રેલ સને ૧૯૧૩ ઇ. સ. ને દીવસે ૩ ૩ ફલાના ફંડમાં આપવામાં આવ્યા છે.” આવું સ્તુપીડ જેવું અને ૩ ૩ ની સખાવતમાં ૩. ૩૦ ની જાહેરાત મેળવનાર, ઢોલ તાસા વગાડનાર લખાણ કોઇવાર આપણે વર્તમાન પત્રોમાં વાંચ્યે છીએ અને તેવી રીતે ધરબમ ગંગાવર ૩. ૩ ની સખાવત કરનારાઓની સરખામણી માકુજી જેવા ખરા સખી દાતાની સખાવત સાથે કરતાં આપણને શું વીચાર આવવો જોઇયે!

માકુજી આ સધળું કામ કરીને પાછો પોતાને બંગલે ગયો અને ત્યાં જતાં તેને ખજર પડી કે લવજી તેની ગેરહાજરી દરમ્યાન આવ્યો હતો અને તરતજ પાછો બહાર ગયો હતો. માકુજીએ ટેવીફાન

કરીને ધનજીશાહને ત્યાં પુછ્યું તો ખબર મળી કે લવજી ત્યાં ગયો હતો ખરો પણ થોડીજ મીનીટ બેસીને પાછો રવાના થયો હતો. માકુજીએ ધાર્યું કે લવજી કેડે ગયો હશે તે આવશે. સાંજ પસાર થઇ ગઇ, રાત પડી પણ લવજી પાછો આવ્યાજ નહીં. માકુજીને બહુજ ચીતા ઉપજી. લવજી ક્યાં ગયો હશે ! લવજીને ડાહ્યાળી રીતે ધમકાવવાનો તેનો ઇરાદો હતો નહી પણ બહુજ ગભીરપણે સમજાવવાનો ઇરાદો હતો, પણ લવજી મળે નહી

આખી રાત માકુજીએ બેહદ ચીનામાં ગુજરી લવજીની મુક્તાકાતની સઘળી જગાઓએ તપાસ ચલાવી પણ લવજીનો કેડેખી પ તો લાગ્યો નહી. બીજો દહાડે પેલીસમા ખબર આપવાનો ઠરાવ માકુજીએ કીધો પણ તેટલા બીજો દહાડે સવારે લવજી ઘરે પાછો આવ્યો. તે ભાટુતી વીકટોવાંમાથી ઉતર્યો; વીકટોવાં વાળાને ભાડાંના બે રૂપ્યા તેણે આપ્યા અને ડરોઈંગ રૂમમાં જાણે છાકટો માણસ ચાલતો હોય તેમ લપેરા ખાતો આવ્યો, એક મોટી ગાડીની ખુરશી ઉપર, તેના મામાની સાંમેજ ધપ કરતો બેઠો, તેણે માથું નાંખી દીધું, અને તે બેહોશ થઇ ગયો.

લવજીએ આખી સાંજ અને આખી રાત શું કીધું તે આપણે જોઇએ. તે ધનજીશાહને ઘરે જઇ પુગ્યો અને કુંવરે તથા ધનજીશાહે તેને ઘણો આવકાર દીધો. કુવરતો તેને જોઇને ખુશ ખુશ થઇ ગઇ અને ધનજીશાહે તરેહવાર મશકરી મગ્નક કીધી. કુંવરે પોતાને હાથે ચાહે બનાવી અને લવજી તેણીની સાથે ફર્યો હર્યો અને પછી પાછો ફરવા તૈયાર થયો પણ ધનજીશાહે અને કુવરે તેને જમીને જવાની

ખોંલશ કીધી. કેટે ખીજે ઠેકાણે એનગેજમેન્ટ હતું એવું લવજીએ જણાવ્યું અને રવીવારને દીવસે જરૂર આખો દીવસ આવીને રહેવાનું લવજીએ કબુલાત આપી. એ ત્રણ કલાક લવજી રહે તેના કરતાં રવીવારનો આખો દીવસ રહે એ વધારે પસંદ કરવા જોગ આવ્યો બાપ બેટીને લાગ્યું અને તેથી તેઓએ તેને જવા દીધી. તે સપાટામ પાછો દ્રાક્ષાબેથી વાલકેશવર આવ્યો અને પોતાના ઓરડામાં દોડ્યો. ઓરડાનું બારણું ઉંઘાડું જોઈને તે લડક્યો. વળી ઓરડાની અંદર જોતાં અજબુલને સર સામાન સાફ સુક કરતાં અને ઝાટકતાં દોઢી

લવજીએ અજબુલને પુછ્યું ! ” પેલી કહાં છે ! ”

“ પેલી ! ખજુતરી ! ”

“ બકી શું મરેછ ! ”

“ તમે ખજુતરની જોડી પાજેલી તે પેલીને વરે પુછોછ તે હું સમજ્યો કે ખજુતરીને વરે પુછોછ. જો ખજુતરાને વરે પુછે તે તો પેલો કરીને તમે કહેતો. ”

“ મારા ઓરડામાં તુ કેમ આવ્યો ! ”

“ મોટા શેઠે બારણું ઉંઘાડ્યું તેથી. ”

“ મોટા શેઠે બારણું ઉંઘાડ્યું તેથી ! સત્યાનાશ. પછી શું થયું ! ”
લવજી ફાક્ ખાઈને બોલ્યો.

“ પછી મને મોટા શેઠે તબેલામાં મોકલી દીધો ને મારા બાપ પામે મોટર મંગાવી અને તેમાં મોટા શેઠ બેસીને ગયા. ”

“ મોટા શેઠ સાથે કાલ બીજું બી હતું કે ! ”

“ કોણ જાણે ? એક ખબતરને લઈ ગીયા હોશે. અહીં તો હવે ખબતર છેજ નહીં ”

“ મુઆં તારાં ખબતર ને તું જી સાથે ” લવજી બોલ્યો અને નીચે દોડ્યો. કાસમ ત્યાં હતો તેને પુછતાં તે બોલ્યો કે “ મોટા શેઠે મોટર ભાડુતી મંગાવી ને તેમાં તેણે કંઈ મોટું જોયું લાલ કપડામાં લપેટેલું મુક્યું ને પછી પોતે બેઠા મે તો અછરતુ જોયું. કદાચ લાલ પીજરામાં ખબતર મુક્યાં હોસે ”

“ લાલ રંગનું કપડું - તે તો માકીની સાડી માકીનેજ મામા કેડે લઈ ગીયાજ. ” લવજી મનસે ઝગઝગ્યો અને પછી તેણે કાસમને પુછ્યું “ તે મોટર ગાડીનું નંબર શું લિતુ વાર ? ”

“ તે કંઈ મેં જોયું નહીં ને જોતે તોજી જાણુતે નહીં કારણ કે મને વાંચતાં નથી આવડતુ સાહેબ. ”

“ પણ મોટર કેવા રંગની હતી ? ”

“ પીલા રંગની. ”

લવજી પાછો પોતાના ઓરડામાં દોડ્યો અને રાઈડીંગ સુટ કહાડી નાંખી જીન્સ મામુકો કપડાં પહેડી બહાર નીસર્યો. તેણે સઘળાં મોટર સતાંડપર તપાસ ચલાવી અને આખરે એક પીલા રંગની ભાડુતી મોટર તેના જોવામાં આવી. તે મોટરનો ઢાંકનાર કાંઈ હીંદુ હતો. તે શોફરને લવજીએ પુછ્યું

“ આજે સાંજે કાંઈ એક પારસી માટીડો અને પારસી બધરી નારી ગાડીમાં બેઠેલાં વાર ? ”

“ હાજી. વાલકેશવરપરથી બેઠેલાં. ”

“બાઈના દીકરામાં સાડી કેવી ઉતી !”

“લાલ.”

“બરાબર. તે લોકને તું કહાં લઈ ગયલો !”

“ભાંયખલો.”

“જે ઘેર આગળ તે લોકને તેં ઉતાર્યા હતાં ત્યાં જો તું મને લઈ જાય તો પાંચ રૂપ્યા આપું.”

‘ઓલરાઈટ-ચાલો ખેસી જાઓ.’

લવજી ગાડીમાં ખેસી ગયો અને ગાડી સડસડાટ નીકળી ચાલી.

દેખીતી રીતે ગાડીવાળાએ કચુગર કાઢી હતી. એ વાત ખરી હતી કે એક લાલ સાડીવાળી સ્ત્રી અને એક મરદ તેની ગાડીમાં વાલ-કેશવરપરથી એમાં હતાં પણ તે માફી અને લવજીનો મામો હતાં નહીં. કોઈ જુદાજ હતાં અને તે જુદાં વળી આપણાં ઓળખીતાં હતાં માફુજી તો માફીને લઈને ખેતવાડી મેન રોડ તરફ ગયો હતો જ્યારે આગે શોકર લવજીને લાયખલા તરફ હાંકી ગયો. આ વેળા રાતના અગ્યાર વાગ્યા હતા અને લવજી અગ્યાર વાગ્યા સુધી રખડી રજલી બુખો પ્યાસો થાકી ગયલો હતો.

લાયખલાપર એક બગીચાવાળા બંગલા આગળ મોટર જઈ પુગી અને તે બંગલામાં પેલાં ઉતારીને ઉતાર્યાં હતાં એવું શોકરે જણાવ્યું જોઈ લવજી બગીચાની બહારજ ઉતર્યો અને મોટરને રવાના કરી દીધી અને પોતે બગીચાની ભીંત કુદાવી બગીચામાં દાખલ થયો.

ધીમેધીમે તે છેક બંગલાની નજદીક ગયો અને મદાનની એક બારી આગળ જઈ માહે જોવાની તેણે કાશેશ કીધી. તેટલાં તે બારી

ઉંઘડી તેણે જોયું કે એક સ્ત્રીએ તે જારી ઉઘાડી હતી. જારી વાટે ઓરડા માહેલી બતીનું અજવાળું બહાર આગ્યું અને તે અજવાળું લવજના મોહડાપર પડ્યું તે સ્ત્રીનો ચહેરો લવજા જેવો શક્યો નહીં પણ લવજાનો ચહેરો તે સ્ત્રી બરાબર જેવો શકી.

પેલી સ્ત્રીએ જારી તરતજ બંધ કરી દીધી અને હલવેથી બંધ જારીની ફાટ આગળ હોઠ લાવીને બોલી “લવજા, લવજા સાંભળેજ કે!”

તે અવાજ ઓળખીતો હતો. લવજાને એમજ લાગ્યું કે આ ઓળખીતા અવાજ વાળી સ્ત્રી તેને બરાબર ઓળખતી હોવી જોઈએ.

લવજાએ જવાબ દીધો “હા હું સાંભળુ છું.”

“તું બંગલાની પછવાડે જ ને હું બારણું ઉંઘાડું. જલદી કરે” તે સ્ત્રી બોલી

લવજા દોડ્યો અને અધારા કીલ્ચાણુમા ટટોરતો આગળ વધ્યો. બંગલાની પછવાડે જતા એક બારણું ઉઘડ્યું. અદર પણ અધારું હતું. ત્યાં પેલી સ્ત્રી આવી લાગી હતી. તેણીએ બહુજ ધીમા અવાજે કહ્યું “સીટ-સીટ-ચુપ રહેજો. આવ મારી સાથે.”

લવજાની પાંખડી તેણીએ પકડી અને આગળ ચાલી. તેણીએ બારણું પાછું બંધ કરી દીધું હતું તેઓ આગળ ચાલ્યાં અને એક દાદરપર બહુજ ધીમેથી ચહડ્યા અને પાછાં આગળ ચાલ્યાં અને એક ઓરડામાં દાખલ થયાં.

“લવજા, તું આવો તે ઘણું સારું થયું.” પેલી બાહ બોલી “મેં બધી ચીજ લાવીને તેં કહ્યું હતું તેમ તક્યાર કરી મુકી છું.”

“તું કેાણુ! ખરશે બાહ!”

“ હાજ તો. વળા ખીજું કાણ !”

“ તે તમે મને અહીં શું કામ લઇ આયાં ?”

“ વળા શું કામ ! પેલું માદરયું બનાવવા. ”

“ તારું બહુ થાય રે તારું. ત્યારે આજે સાંજે તમે કંઠે બહાર
જેયલાં કે ! ”

“ હું તો નહીં જેયલી પણ હમબધને તેનો માટી સપલ જેયલો.
ભાકુલી મોટર ગાડીમાં બેસીને મુંબમ જેવા જેયલાં તે વાલકે-
શવરથી ફરી આવેલાં. હમણાતો અમે બધાં સીનેમેટોગ્રાફ જેરા
ગીયાં હતાં. ત્યાંથી અમે હમણાજ આયાં. મારા જમાજી વીકટોર્યા
ગાડીમાં પહોંચાડેથી આવેજ. સપલ ને હમબધ નીચે જોભરવા બેઠાંજ.
એ લોક તો આખો દહાડો ખાયાજ કરેજ. મોડી રાતેજી ખાવા
બેઠાંજ. જેવો તો ખરાં. એવા એ લોકના સકાર છે.”

“ બસ બસ બસ.” ખરશેદ બાઇના બોલવાથી લવજી કંતાળી
ગયો અને પોતાની આવી સંકડામણુલરી હાલતથી બહરાતમાં પડ્યો.

“ પણ મારું માંદરું—”

“ તમારું માંદરું ગીયું જહાનમમાં. મને અહીંથી જરા દેવો.
આએ કહાં જંઝલમાં હું આવી પડ્યો ! ”

“ ખરશેદ ! કહાં ગેઇ ! જરા દીવો લાવનીતો.” જમાજીની
બરાડ સંભળાઇ.

લવજી વધુ થોભ્યો નહી. તે ઓગડામાંથી ઝપાટામાં બહાર નીક-
ળ્યો અને દાદર તરફ દોડ્યો. પણ દાદરપર જમાજી ચહડતો હતો.

લવજી પાછો ફર્યો અને જે પહેલો ઓરડો જણાયો તેનું બારણું ઉંઘાડી ઝપાટામાં અંદર દાખલ થયો. ઓરડામાં બટી બળતી હતી માટે તે સઘળું જોઈ શક્યો. તે કાંઈનો સુવાનો ઓરડો હતો કાંઈખી વીચાર કરવાનો તેને માટે વખત હતોજ નહીં માટે તે ઓરડામાં જે એક પલંગ એક ખુણામાં ગોઠવેલો હતો તેની હેઠળ તે ભરાઈ ગયો અને સારાં નસીબે પલંગની કરટન લાંબી અને છેક જમીન સુધીની હતી માટે તે અંદર છુપાઈને લાંબો થઈને સુઈ રહ્યો.

થોડીજ પળમાં ઓરડાનું બારણું પાછું ઉઘાડ્યું અને બે માણસો દાખલ થયાં. એક તો લવજીને માટે અગાઉ ધારેલી ધણીઆણી પણ હમણા સુરતવાળા સપલની પરણેલી ધણીઆણી હમગાઈ હતી અને બીજો તો તે હમગાઈનો માટી સપલ હતો.

પ્રકરણ ૩૩ મું.

લવજીએ રાત કેમ ગુજારી ?-આયાનો અવતાર.

લવજી ધણી ખરાબ સ્થિતિમાં અને સકડામણમાં હતો એમાં તો કશો શક નહીં તે સુપ પડી રહ્યો અને આજે થોડાજ વખતના પરણેલા મોહાતવંતા જોડાં વચેની વાતચીત સાલળવા લાગ્યો.

પરણેલી જીંદગી દરમ્યાન હમખઈ વજનમાં ખદનમાં ચરબીના બોળમાં બેવડી વધી હતી પણ તેમ તેની જલ અને ડાચું કુમારી જીંદગીમાં સુસ્ત પડી રહેતાં તે પરણેલી જીંદગીમાં બેવડી કરામત

કરી દેખાડતાં હતાં. હમખનનો માટી પટલો અને લાંબા બદનનો હતો. બેઢીની બેઢી એવી લાગતી કે જાણે મુરદાલ ઉંટ આગળ હાથીનું ફરબે બચ્ચુ ચાલતું હોય, બેઢીને બુખનો મરજ લાગુ પડેલો. જેથી ખાવા પીવાથી ખીચારાંઓને સહેજથી પ્રસન્ન મળતી હતી નહીં તે ધણી ધણીઆણી વચ્ચે નીચલી વાતચીત ચાલી:—

“તમારાં સલુક બળે તમારા.” હમખન ચીચવાઇને બોલી: “ગાડીમાં ખરશેદખાઈની પાસે શાના બેઠા! મારીપાસે બેસતાં શું દુખ્યું તું !”

“પણ હવે જરા બેઠો તો શુ થયું !”

“થયું તમારું ટોરકું. અકલ કોણ જાણે કહાં વેચી આપાછ. ખીચારી ખરશેદખાઈ સરમાઈ સરમઈ ગેઈ ને તમુને જરાથી અરે નહીં આવી ! લેવો, આએ મારી સાંકળીનો ગરાંમાથી હુક કહાડો. અરે અરે એ શું કરોછ ! મારું ગરું બધું ચીતનઈ ગીયુની ! જરા મુઘલો નથી. ધધેડા જેવા તેથીતો માટીડા થયાછ.”

“પન મને જેમ આવરેછ તેમ હુક કહાડુંછ.”

“આવરેછે બધું. ઉજળખ જેવા અભણુ રેહી તો ગીચૌછ. ઉંહ ! ઉંહ ! ઉંહ ! તમે ખરાખર સાખુથી હાથ ધોયા તા કે ! બધા કાંદા કાંદા વાસ આવેછરે ! મરેરે કેવો પ્રુવડ માટીડો છે.”

“નહીરે, મેતો સાખુએ હાથ ધોયલા. કહેતો પાછા સાખુએ હાથ વોવું.”

“ધના દત્તી છેઓ લાવો, મારી સપાટ લાવો એમ વાંદરાની કાની ઓરડાની વચ્ચે ઉભા રેહીને બોલા ના કરો.”

“ સપાટ લાવુંછ. પન તે કહાં મુકીછ. ”

“ તે સોધી કહાડો એટલુંખી કહેવું પડે? જરા કમર વાંકી કરો ને હાડકાં ભાંજો. એમ હરામ ખોરી કરોછ તે સાઈ નથી લાગતું. લેવો આએ મારી સાડી, વખાતી નાંખો. બરાબર પકડોની! એમ દુએ સાના કરી નાંખતા હોશો. વરી એક તો તમે સખી દાતાર તે નવી સાડી અપાવશો તે હું જાનુંછ. ”

“ પન અપાવુ-લેની કાલે અપાવું-તું એમ મારી સાથે ખીજવાયા શુ કરેછ જો! ’

“ તમારાથી કોઈ ચાર મહીનાનું બકલ્યુંખી ખીજવાય તેવી તમારી રીત છે. ”

લવજી આ સઘળું સાંભળતો હતો અને જે હમખાધને તેને માટે પસંદ કરવામાં આવી હતી તેની જગ્યા આવી ઉખડેલી જોઇને તે અજબ થયો અને મનમાં બરબડયો; “ કેવી મજાની બધરી છે. આપરાં નસીબ જોરાવર તે બધા દુર થઇ. બાપડો સપલ કેમ ફહાડા કહાડશે? ”

સપલ પટાવટની ધપે બોલ્યો, “ પણ તુંને રાજી રાખવા સાઈ—”

“ રાજી ને મરજી પછી કરજો. લેવો ઓરડાને તાઈ મારો. ’

“ સાંકળ દઉં તો નહીં ચાલે ! ”

“ નહીં-નહીં-નહીં મને ચોરના નામથીજ ધુજરાં છુટેછ. તમે ઓરડાના બારણાને તાલું મારો ને કુચી મને આપો કે હું તકયા તજે લઇને સુવશ. ”

હવે ધણી ધણીઆણી સુતાં અને થોડાજ વખતમાં તદ્દનજ શાંતી થઇ. લવજીને હવે છટકવાનો લાગ હતો. તે ધીમેથી બહાર નીકળ્યો

અને બારણા તરફ ગયો પણ બારણું બંધ હતું. તેને તાલું મારેલું હતું. તાલ્લાની કુંચી હમબાઇના માથા હેઠલના ટક્યા નીચેથી કહાડવાની તેની છાતી ચાલી નહીં.

આખરે બારી વાટે નીચે ઉતરવાનો તેને ઠરાવ કર્યો. તે મુશ્કેલ કામ હતું. એક ખુણા માહેલી બારી ઉંઘાડી હતી અને તે બારી વાટે તેણે નીચે જોયું. બગીચા માહેલા દીવાથી તેને માલમ પડ્યું કે જમીનથી બારી ઘણી ઉંચી હતી અને તે ઉંચાઈથી કુદવું અને હોળી-પીનળમાં જવાનો સોદો કરવો બગાળર હતું.

ધીમાર કરવા પછી આખરે તેણે પોતાનો કોટ અને ત્રાઉઝર કહાડ્યાં. બદનમાં શર્ટ અને જાંઝુ હતાં. તેણે કોટ અને ત્રાઉઝરને એક કસે ગાંઠ વાળીને જોડ્યાં અને તેનું દોરકું બનાવી એક છેડા તેણે બારીને આંકડી દેવાની સાંકળ સાથે બાંધ્યો અને પછી તે પકડીને તે નીચે ઉતરવા લાગ્યો. જમીનથી આશરે છ-સાત ફૂટની ઉંચાઈએ તે લટકવા લાગ્યો અને જમીનપર ભુસંકો મારવાની તે તબયારીમાં હતો તેટલાં કમનસીબે બારી જોસમાં ખખડી અને “ઓ માય રે ચોર!” નો જખરો મોટો હમબાઇનો પોકાર સંભળાયો.

ઘરમાં જખરી ગડગડ થઈ રહી. બુમાબુમ અને ઘોઘ્યારાંનું પુછ-પુછ નહોં! લવજી ભુસંકો મારીને જમીનપર પડ્યો અને દીવાબતી લાકડાં કામઠાં લઇને જમાજી સપલ અને નોકરો દોડાદોડી કરવા લાગ્યા અને બારીએ લવજીના બાંધેલાં કપડાં જોઇ ત્યાંજ ફેડે ચોર ભરાઈ બેઠો હશે એમ ધારી જાડના કુંદા અને ક્યારા ભાંજી તેડીને શોખાશોખ ચલાવી.

લવજી ભુસકો મારવા પછી પાછો દોડ્યો અને આવશ્યીખાનાની પછવાડે જઈ લાગ્યો. ત્યાં ફરંગી-બોયની એક ઓરડી હતી. આ ઓરડીમાં તે ધુસ્યો. બોયનું એક પાટલુન અને એક ટુકો કાટ તેને ઓરાણ પંચી ઉતાર્યો અને તેની એક નાની જેવી ગાંસડી તેણે ખાંધી. પણ તેટલાં તો બોય ત્યાં-ઓરડીમાં ચોરને મારવા સાડ પોતાની લાકડી લેવા આવ્યો. જેથી લવજી તે બોયના ખાટલા હેઠલ ભરાઈ ગયો.

બોય પોતાની ગોવાનીસ લાપામાં કાંઈ બોલ્યો અને ખાટલાપર પડેલી-લવજીએ બાંધીને તઈયાર કરેલી-પોટલી બેંધને ફફડ્યો અને હાર કટાર ખીલાઓ ઉપર બીજી પોટલીઓ ટાંગેલી હતી તેમાં તે પોટલીની તેણે તાંગી અને લાકડી લઈ ચોરને ગોધવા ધસારાખંધ ગયો.

લવજીને હવે થોભવાનું ધારતીભર્યું હતું, ખીલા ઉપરથી યાટોકલ જે પોટલી હાથમાં આવી તે લઈને ત્યાંથી તે નીકળ્યો; બગીચાને છેડે જઈ લાગ્યો અને ભીત કુદાવી રસ્તે પડ્યો. આગળે વખતે મધરાત પસાર થઈ ગઈ હતી, તેનો દેખાવ બેવાબેગ હતો. માથું ઊંઘાડું હતું, દીલમાં અરધી જાગ ધંકાય તેટલું લાંબુ શર્ટ હતું, શર્ટની નીચે શર્ટથીબી ટુકું જાગ્યું હતું અને સદરો પણ તેટલોજ ટુકો હતો. પગમાં જે શરૂ પહેડેલાં હતાં તે માહેલું એક તો બારીએથી જમીન ઉપર ભુસકો મારતાં પગમાંથી નીકળી ગયું હતું.

તે ધીમે ધીમે છુપાતો ભરાતો એક ખુલ્લામાં ગયો અને તેણે કપડાં પહેડી લેવા પેલી પોટલી છોડી. પણ પોટલી છોડીને માહે બેતાં તેની અજાયબી અને ધભરાતનો પાર રહ્યો નહીં તેમાં ફરંગી બોયનું પાટલુન અને કાટ હતાં નહીં પણ આયાનો પેટી-કાટ અને આયાની

સાડી હતી. હવે તે સમજ્યો. ફરંગીની બાયડીનાં કપડાંની એક પોટલી જુવમાં ઉપાડી લાવ્યો હતો. હવે કેમ કરવું ! ગજવામાં એક પછ નહીં બલકે ગજવુંજ નહીં.

સાડી વીટાળી લેવા સીવાય હવે તેનો છુટકો રહ્યો નહીં. આડી ટીડી જેમ બની તેમ સાડી બદનપર લપેટી લીધી અને આગળ ચાલ્યો. વાંચનાર જાણે છે તેમ હમણા તે બાંધખલાથી નીકળ્યો અને પોતાને ઘરે જવાને સારું તેને વાલકેશવર સુધી જવાનું હતું. થાક અને હાડમારીથી તે લુપ્ત થઈ ગયો હતો અને ભમતા વીચારોથી ભરાયલાં ભ્રમ સાથે તે આગળ ચાલનાં જુદેજ રસ્તે નીકળી ગયો તે ઘણો અહંસાથી અને આખરે અજવાળું થયું અને લોકો રસ્તેથી પસાર થતા માલમ પડવા લાગ્યાં.

આ વેળા ઝાંટરોડ પલ્લેહાઉસ આગળની રાણુની અગ્યારીની નજદીકમાં આપણો લવજી જઈ પુગ્યો હતો. ત્યાંથી એક પારસી બે નાનાં છોકરાં સાથે-પસાર થતો હતો અને તે પારસીને જોતાં લવજી ઉભો રહી ગયો અને તે ઓળખીતો હતો માટે તેની સામે તે ગયો.

“ ખુદા ખુદા કરો સાહેબ ખુદા ખુદા કરો ! ” તે પારસી લવજીને જોતાં હરણુ ફાળ થઈને બોલ્યો : “ આપરો લવજી ! અરે તારો અવતાર બજેરે તારો ! તમે એવા અવતારે ક્યાંથી આયા ! ખુદા ખુદા કરો-”

આ વાર્તાની શરૂઆતમાં આ પારસી સાથે આપણે ઓળખાણ પાડી ચુક્યા છીએ. તે પાલી પપાડેં હતો કે જેના હસ્તકમાં લવજી પોતાની છોકરવણુ ઉમરે મામાની ગેરહાજરી દરમ્યાન રહ્યો હતો અને ઘોલણુ સાથે ધધો કરવા નાસી ગયો હતો.

ખાલીના નાના છોકરાની આજે સાઝમેલ હતી અને તે ધર્મી જર-
થોસ્તી પોતાનાં બાળકને પરોઢ્યાંમાં અગ્યારીમાં લઈ ગયો હતો અને
અગ્યારીમાંથી તે હમણા પોતાના ઘર તરફ પાછો ફરતો હતો.

“ પાલનજી, મને તમારે ઘેર લઈ જાઓ. હું થાકી ગીયોછ. ”
લવજીએ કહ્યું.

“ ઘેર લેઈ જઈ ! થાકી ગીયોછ ! ”

“ હા-હા-જલદી ચાલો. ”

“ જલદી ચાલુ ! ”

“ હું જે બોલું તે પાછું તમે બોલ્યા કરશોકે ! મને તમારે
ઘર લઈ જાઓ ને તમારાં કપડાં આપો ”

“ પત કાઈ જોશે તો ! ”

“ કંઈ નહી. ” લવજી બોલ્યો. “ તમે કહ્યાં રહેોછ ! ”

“ મેં તો મોદીખાનેથી ખાલી કીધુંછ ને હમણા ખેતવાડી રેલુછ.
મારી બધરી છોકરાં સડે—”

“ ચાલો ત્યારે—”

“ પણ તમારો અવતાર—”

“ અવતારને કહ્યાં આગ લગાડોછ ! ”

“ પણ મનેખી ગામને નાંખ દેખાડવાનું છે કતી ! ચાલો, જાણે
તમે મારી આયા. આંખે એક બુચાને કેડપર લેવો. હું તમોને ઘેર
લઈ જઈ ને પછી—”

લવજી વધુ સાંભળવાને થોભ્યોજ નહી. તેણેતો જપાટામાં બુચાને
કેડપર લીધો અને કાંઈ દહાડે છોકરાં અચાને કેડપર લીધેલા નહી તે

અચ્ચાને મરડી મચડી નાંખ્યુ. નાના બાળકો પારકાં માણસની પાસે જતાં ઓસકાય છે તેમાં આવી વીચીત્ર આયા, મુછવાળી અતે કકરદન જેવી મંઝવર આયાના હાથમાં જતાં બુચોતો છેડાઇને રડી તોફાન કરવા લાગ્યો.

બુચાને જેમ તેમ પટારીને મુગો રાખ્યો અને આયાજીએ પોતાનું મોહકું માથું સાડીએ ઢાંક્યું અને આજે વીચીત્ર સરવ્રખ પાલીને ધરે પુચ્યું.

પાલીની ધણીઆણી ડોસીઆઇ આ વખતે રાધણીમા સેવ રાંધવામાં રોકાયેલી હતી તેણીની આગળ છોકરાંઓ દોડતાં ગયાં અને બોલ્યાં “માયજી, માયજી, પપા તો આયાને લઇ આયા. મળની મોઓઓટી આયા છે.”

પાલીની અકલ વીષેની પુરેપુરી માહિતી ડોસીને હતી માટે તેણી ઓરડામાં દોડી આવી અને કુઝર જેવાં બદનની આયાને જોઇને તેણી બોલી: “અરે તમારા સોજ સહુક પર આગ લાગે રે-આજે મોટી જંદર બોટને કહાંથી હિંચકી લાયા! એ રાંડ નાત્રે ગેઇને જોભરાવશે કોણ! ને એ કામ શું કરીને દુતી પરવાની છે!”

“ચપ રે ચપ! બુમા બુમ ના કર.” પાલીએ તેને કહ્યું.
“એમ આવ, તુંને જધી વાન ફેલું”

અને ધણી ધણીઆણીએ મસલહત ચલાવી અને ડોસી પેટ પકડીને હસી.

“તમે એવાજ તોફાની ને મસ્તાન રેલો ગીયા કે લવજીલઇ!” ડોસીએ કહ્યું. “લેવો, ચાલો, તમે કપડાં ગઢવીનાંઓ; તેડલાં હું

તમારે વરે ચાહે કરું.”

લવણએ કપડાં બદલીને પાલીના પહેડયાં અને પાલી તેના કરતાં તન બદનમાં તદનજ જુદા પ્રકારનો હતો માટે પાલીનાં કપડાં પહેડયાથી લવણનો દેખાવ કેવો સુંદર દીલખુશ લાગ્યો હશે તે સહેજ સમજી શકાશે.

લવણએ ફક્ત ચાહે પીધી. તેને ખાવાનું કશું ગમયુંજ નહીં. ત્યાંથી તે એક ભાડેની વીક્ટોરિયા કરીને તથા પાલી પાસેથી થોડાક પૃષ્ઠસા ઉછીણા લઈને નીકળ્યો.

તેણે હવે પોતાના વાલકેશ્વરના ખંગઝા તરફનો રસ્તો લીધો.

પ્રકરણ ૩૪ સુ.

નવાજખાઈએ આટો બાક્યો.

લવણ વીક્ટોરિયામાં અટકીને બેઠો અને બનેલા બનાવ વીધે વીચાર કરતો હતો તેટલાં વીક્ટોરિયા એકદમ ઉભા રહી ગઈ. ગાડીયાળો કાચ બોક્ષ ઉપરથી ઉતર્યો અને થોડાને તપાસીને બોલ્યો “ શેઠજી અહીંજ ઉતરો ”

“ કાંય ! કાંય ! ” લવણએ પુછ્યું; “ એમ અરધે રસ્તે શાનો રવડાવી મારેજ ! ”

“ અરધે રસ્તો રવડા કે ગમે તો આખે રસ્તે રવડો એમાં હું શું કરશ ! ” વીક્ટોરિયા વાળા મોટે ભાગે કેવા ત્રાયપીયાળા અને સભ્યતાથી

વાત કરનારા હોય છે તે તો આપણે બરાબર રીતે જાણ્યે છીએ.

“ પણ તું કહેવા શું માગેછ ! ”

“ ઘેડાનો પટો દુતી ગીયોછ તેથી આગળ જઇ શકાતું નથી. આલો ઉતરો, લાંબી વાત નહીં જોઇયે. ”

લવજી લાચાર થઇ ગાડીમાંથી ઉતર્યો તેટલાં રસ્તાની બાજુએના એક ઘરનું બારણું ઉંઘડ્યું અને બાજુના દરવાજામાં ઉભેલી એક પારસણ બાઈએ લવજીને કહ્યું: “ આવોજી, આવોજી. કહાંથી બુલા પડ્યા. ”

લવજીનેખી તેવુંજ જોઈતું હતું. લવજી તે ઘરમાં દાખલ થયો. તે ઘર નવાજબાઈ સીંગતપોર્યાનું હતું અને લવજી આ બાઈ સાથે પાડીના સ્તેશન તરફ જતાં દોરાબજી કાલાભાઈના નામથી ઇનત્રોડયુસ થયો હતો માટે નવાજબાઈએ તો હમણાં પણ એમજ ધાર્યું કે આએ ઘરમાં દાખલ થયેલો પરોણો દોરાબજી કાલાભાઈ હતો.

“ આવો, દોરાબજીઆ, આવો, બેસો. મને તમે ઓરખોછ કની! ” નવાજબાઈએ પુછ્યું.

“ હાજી, ઓરખુજી. ”

“ તમુંને એક ખુશ ખબર કહે! ”

“ કહેાની. ” લવજી બોલ્યો, તો જો કે તેણીની તરફની કાંઈ ખુશ ખબર સાંભળવાને તે ઘણો ઇંતેજર હતો નહીં તેમજ તેણીની તરફથી ખરેખર ખુશખબર મેળવવાની તેને ઝાઝી આશા પણ હતી નહીં.

“ પન તમેાને ખુશખબર કહેવા અગાઉ એક બીજાં માણસ-નેખી ખુશખબર કહેવાની છે. તમે બેસો હં-હું હમણા આવુંછ. ”

એમ બોલી નવાજ્યાઇ દોડી ગઇ.

માઝી આ વેળા કપડાં પહેડીને લણવા બેઠેલી હતી. તેણીને જોઇને નવાજ્યાઇએ કહ્યું: “માઝી, માઝી ! તમારો દોસ્ત આયોછ.”

“મારો દોસ્ત ! તે કોણ !”

“ઓ વાય, ઓળખતીશી નહીં કે ! તારો વડોદરાવાળો અદરા-યલો માઝી. તે આયોછ.”

“ઓ માયરે ! તે આયોછ ? હવે કેમ થશે ?”

“તે ધલરાયછ શાની ! આલો, તમારા બેઉ જણા વચ્ચે દોસ્તી કરાવી નાખું.”

“નહીં-નહીં-નહીં મારે તેને મળવું નથી.”

“અરે ગાડી દીકરી, એ તો બોલો છે—”

‘જે-જે-તમારે પગે પડું એને મારી આગળ ના લાવતાં. ખુદા ને ખાતર એને ના કહેતાં કે હું અહીં છું.’”

“તું બીહ ધલરા ના તું બેસીને તમારો જોયા કર એને તું જોશે ને પછી બધું સમાધાન થઇ જશે. હું એને તારી આગળ હમણા લેઇ આવું છું હું.”

એમ કહી નવાજ્યાઇ ત્યાંથી પાછી દોડતી લવજી પાસે ગઇ પણ માઝીના જીગરમાં કેવી ધાસ્તી અને લય પેદા કરીને તેણી ગઇ હતી તેનો તે લક્ષી અને નેક નીયત રાખનારી બાઇને ખ્યાલ હતોજ નહી.

“એકને તો હું ખુશ ખબર કેહી આવી.”

‘ધણું નેક કામ કરીધું.’”

“ હવે તમને ખુશ ખખર કેલુંછ.”

“ કેહોછ કેહોછ ને જ્યાંના ત્યાં છેઓ.”

“ વાઈ, તમે પારખો; મારાં ઘેરમાં હમણા કાણુ આવીને રેહયું હોશે વાઈ !”

“ હું પારખનારો પીર નથી ”

“ તમારી—”

“ મારી !”

“ માડી.”

“ માડી !”

“ હા-દોઝીયા, તમારી અદરાયઝી માડી.”

“ કહાં છે ! કહાં છે તે ! મને તેની આગળ લઈજાઓ.”

“ હું જાણતીતીજ કે તમે એને જોવાને ઘણા ઇંતેજાર બનશો. પણ મેં એને જઈને કેહયું કે તારો અદરાયઝો દોરાબજી આયોછ ત્યારે તો તે સાંભળીને તે ઘભરાઈ જઈને કાલાવાલા કરવા લાગી કે મારી આગળ એને લાવતાંજ ના.”

“ પન મન જોશે ત્યારે એ પોતાનો વીચાર તદ્દનજ ફેરવશે મને કહોની એ કહાં છે !”

“ ઉપર ભણવા બેઠીછ.”

જવજી છલાંગ મારીને ઉઠ્યો અને મજલાપર દોડ્યો. પણ અફ-સોમ ! માડી ત્યાં હતી નહીં. માડી ગુમ થઈ હતી. પાછળા દાદરનો રવાજો ઉંધાડો હતો. શોધા શોધ ચાલી પણ માડીનો પત્તો લાગ્યો નહીં. જવજીનું માથું ફરવા લાગ્યું—તેને ચક્કર આવવા લાગ્યાં અને

આંખે અંધારાં આવ્યાં. તે ગોપા દીગમુઠ થઈ ગયો. તે રસ્તાપર દોડ્યો. જે પહેલી વીકટોર્યા મળી તેમાં તે બેઠો; પોતાને અંગલે જઈ પુગ્યો અને આપણે આગળ વાંચી આવ્યા છીએ તે મુજબ પોતાના અંગલામાં દાખલ થતાંજ તે બેહોશ થઈ ગયો.

પણ માકી ક્યાં ગઈ ! તે ન દોષ ખીન અનુભવી છોકરી ધલરાઈ હતી અને આ ઘર છોડી નાસી ગઈ હતી તેણી કાંઈ પણ આધાર આશરો વના દોડી. રસ્તામાં એક જવાન ખુબસુરત બાનુને આ પ્રમાણે દેડનાં જોઈ ધણાંઓ અજબ થયા, અને ધણાંઓએ ઠેકડો કીધી. તેણી દોડી પણ તેટલાં ઠોકર લાગવાથી પડી અને બેહોશ થઈ ગઈ. લોકો જરા થયાં.....

+

+

+

લવજીને બેહોશ હાલતમાં જોઈને લવજીના મામા માકુજીના ધલરાઈ અને ચીતનો પાર નહ્યો નહીં. લવજીને ઉંચકીને તેના ઓરડામાં લઈ જવામાં આવ્યો અને ડાક્ટરો નર્સ વગેરેની દોડાદોડી ચાલી. લવજીની બીમારીએ ધણુંજ નહરૂં રૂપ ધારણ કર્યું અને દરરોજ બીમારી વધતી અને વધતીજ ગઈ. એકવાર તો એવો મામલો થયો કે લવજીની જીંદગી ધારતીમાં આવી પડી. તે ભેજાંની તાવથી પટકાંચો હતો અને તરેહવાર બોલતો બકતો હતો જેમાં માકીનું નામ હરપળ માં મોહડાં ઉપર આવતું હતું.

માકુજીની હાલત દયા ઉપજાવવા જેવો થઈ પડી હતી. જે છોકરાને તે બેહોશ પ્યારથી ચાહતો હતો, જેને લાડથી ઉધાર્યો હતો, જેની ઉપર તેણે પોતાની સમગ્ર આશા આપેલી હતી તેની જીંદગી

ધાસ્તીમાં આવેલી જોઈ ત્યારે ડોસો તો તદ્દનજ નીરાશ નાસીપાસ થઈ ગયો.

પણ લવજની સગીન મજબુત કાઠી અને સારી રીતે જાળવેલી જવાનીનું જોર તેને મદદે આવ્યું અને ધીમે ધીમે તેની હાલત સુધરવા લાગી ધાસ્તીનો પ્રસંગ વહી ગયો અને હજીવે હજીવે તે સાંજે થવા લાગ્યો.

પ્રકરણ ૩૫ મું.

કેકોબાદ પટેલ.

માકુજને હવે કાંઈક નીરાંત વળી. લવજ પોતાની બીમારીથી ફારેગ થતો હતો તે કાંઈ માકુજને માટે નાની ખુશાલીની વાત હતી નહીં પણ આ છેલ્લા બનાવથી માકુજ જોર થઈ ગયો અને પોતાના બહોળી માલ મીઝકત અને એસટેટ ઉપર બરાબર દેખરેખ રાખવામ તેને મુશ્કેલી નડવા લાગી માટે તેણે એક ગ્રાઈવેટ રોકેટરી મેળવવ માટેની જાહેર બજાર આપી.

માકુજ ઉપર એપ્લીકેશનના ઢગલા આવી પડ્યા. એક દહારે સવારે માકુજ ન્યુસપેપર વાંચતાં લવજના ઓરડામાં એકેલા હતા. હજી લવજ તદ્દનજ સાંજે થયો હતો નહીં. નમળાઈ ધણી હતી માટે હજી પોતાના ઓરડામાં તેને રહેવું પડતું હતું અને ધણી મુંશકેલીએ તથા નર્સની મદદથી તે સહેજ ઉઠે એસ કરતો હતો અને માકુજ રાત દીવસ

તેના ઓરડામાંજ ગુમ્મરતો હતો અને નર્સને મદદ આપવાની કોશિશ કરતો હતો-જે કોશિશ માકુજી નહીજ કરે તો વધારે સારું-એવું પેત્રી નર્સ ઇચ્છતી હતી.

આ વખતે અગદુલે આવીને પોતાના મોટા શેઠને ખબર આપી કે કોઈ જાંગલો સાહેબ મક્કવા આવ્યો છે. એ જાંગલો સાહેબ કોણ છે તે જોવાને માકુજી ઉઠ્યો અને ડ્રાઇંગ રૂમમાં આવ્યો.

ત્યાં જઈને જોયું તો કરનલ ખાસ તેને મક્કવા આવેલો હતો એવું માત્રમ પડ્યું. છેલ્લી લડાઈ ઉપર માકુજી ગયો હતો ત્યારે આએ કરનલ ખાસ સાથે માકુજીને ઘણી દોરતી પડી હતી અને માકુજીએ આએ કરનલની મહેરબાનીથી ઠીક તડાકા પણ માર્યા હતા.

કરનલને જોઈને માકુજી ઘણોજ ખુશ ખુશ થઈ ગયો અને શેક-હેંડ કરીને બધા ઓઢણ પહેર્યો. કરનલ પણ માકુજીને જોતાં ઘણો ખુશ થયો.

આએ બંને “ ઓહ, હાર્ટી એંડ હેલ્ધી ” દોસ્તારો વાતે બેઠા અને વાતચીત ચાલવા પછી કરનલે એક માગણી કરી. તે બોલ્યો

“ મીં મટનચાપ, મારે તમારી એક મહેરબાની માંગવી છે. ”

“ હું હાજર છેઉં સાહેબ તમારી નોકરીમાં. ”

“ પહેલાં મારે તમોને એક વાત કહેવી જોઈયે. ”

“ શું વાત છે ! ”

“ તમારી પાસે કોમના એક જવાને મારી ઘણીજ કીમતી સેવા બજાવીછ. હું દેહરાદુનથી દશ માઈલને છેટે ગયલો ત્યાં દેટલાક માણુ-સોએ મને ઘેરી લીધેલો અને મારું ખુન કરવાની તેઓએ મકશદ

રાખેલી જે વેળા તે પારસીએ મને મુસલમાન પોશાક પહેડાવ્યો અને પોતાના ખીદમતગાર તરીકે મને તે પોતાની સાથે લઈ ગયો અને પોતાના છવના જોખમે તેણે મને બચાવેલા ”

“ શાખાશ ! અમારા પારસીઓ એવુંજ કામ કરે સાહેબ. પારસી બચ્ચો ખાંડચો નહીં જાય તો. ” માકુજીએ વાજખી મગરૂરી લઈને કહ્યું.

“ તે પછી તે જવાન્યા સાથે મને દોસ્તી પડી. તે કેટલે નોકરી હતો પણ તેની નોકરી વાળી પહેડી બંધ થઈ અને તે મુંઝવે આવ્યો. હું આવતી પરમદહાડે વેલાત જાથુકનો જવાનો છું માટે તે મને છેલ્લી સલામ કરવા આજે તમને મળવા આવ્યો હતો. મેં તેની નોકરી ચાકરીને માટે પુછ્યું તો તેણે કહ્યું કે હજી તેને નોકરી મળી નથી પણ કાંઈ પારસીને પ્રાધવે. સેક્રેટરી જોઈએ છે તે માટે તેણે એપલીકેશન કરીધું છે ”

“ હા-તે તો હુંજ હુંજ. ”

“ સાંભળો. તે પારસીનું નામ જાણતાંજ મેં ધાર્યું કે તે નોકરી તમો તેને આપો એવી હું તમારી આગળ અરજ કરશ તો તમો તે કબુલ કરશો. ”

“ જરૂરજ. આએ ઘડીએ. એ શું જોતોજ, મારા સાહેબ ! તમારો બોલ કાંઈ ખાલી જાય ! ”

“ તમારી ઘણી મહેરબાની. ”

“ તેનું નામ શું ! ”

“ તેનું નામ મીં. કેકોબાદ પીં. પટેલ છે. હું ખાત્રીથી માનું છું કે તે જવાન તમોને દરેક રીતે સતોષ આપશે. પ્રમાણીક છે. જાણો

૨૫૫

છે અને બહાદુર હીમતવાન છે. ત્યારે તમે તેને રાખશો કે !”

“રાખશો શું ! રાખી દીધોખી. તે કહ્યાં છે !”

“બહાર બેસાડ્યોછ ! બોલાવું તેને !”

“અલખતાં. કાસમ, દોડ તો બહાર કાઢ પારસી શેઠ બેઠા હોય તેવણુને બોલાવી લાવતો.”

ખીજીજ પળે કોકોગાદ આવીને ઉભો. તે ઉંચા બદનના મગર જવાનને જોઈને માકુજી તો હરખાઈ ગયા. આશરે પચીસ વરસની ઉમરનો ગોરો ઘટમદાર તે જવાન્યો હતો અને હરતો ચહેરો હતો.

“કેમ ગમેછ કે !” કરનલે પુછ્યું.

“બલોજ. આવો બાવા, આવો આજથી તમે મારે ત્યાં નોકરી રહ્યાછ.”

“પગાર શું !” કરનલે ફરીને પુછ્યું

“આએ નોકરી માટે મેં રૂ ૧૦૦ નો પગાર આપવાનો વીચાર કાઢેલો પણ તમારી બલામણુ છે તેથી રૂ. ૧૫૦ આપશ. રહેવાનું ને ખાવાનું મારાં ધરમાંજ.”

“સાહેબ મારી એક ઘરડી બેઠેન મારા ધરમાં છે.” કોકોગાદ પટેલ બોલ્યો.

“તેને ખી લાવજો” માકુજી તો તરતજ લેહરમાં આવી ગયા. “જોવતી; આએ બહાર નાહ્યુ આઉટ હાઉસ છે, તેના નાહના ત્રણ ઓરડા છે. ત્યાં તમે રહેજો. ખાવા પીવાનું, દવા દારૂનું, ને બધું આપરે ઘેર.”

“ ધણી મહેરબાની સાહેબ. ” તે જવાને કહ્યું.

કરનલે ધણો ધણો ઉપકાર માન્યો. જરા છાંટો પાણી પણ બેઉ ડોસાએ ચલાવ્યો અને આમલી પાછલી વાત કરીને બેઉએ હસાહસ કરી મુકી અને પછી આ બંને ઘરડા મથુકને માટે છુટા પડ્યા.

આપણી વાર્તામાં નવો દાખલ થયેલો કેકોબાદ પીં પટેલ હવે માકુજીને ઘરે રહેવાને આવ્યો. માકુજીના મોટા આલીશાં મહેલ જેવા બંગલાના વીશાળ કંપાઉંડમાં એક નાનું ફાંકડું કોટેજ હતું જેમાં કેકોબાદ ઠર પડ્યો. કેકોબાદની સાથે તેની ઘરડી બહેન હતી. એ બહેનનું નામ મોતીબાઇ હતું. કમરમાંથી સહેજ વળેલી. નીદાર સુધીનું માથુંબાનું બાંધેલું અને આંખે કાળો ચશ્મો-આવા અવતારે ડોસાંતો મકાઈ બાહુ જેવાં લાગતાં હતાં પણ કેડી જંબા ધણીજ નાની તેથી આખા દહાડા માં ભાયજે બે ત્રણ બોલ જીણા મકોડી જેવા અવાજે બોલે. ઘરમાંથી ઝાઝી બહાર નીકળે નહીં અને પોતાનાં ઘરમાંજ માથું હાળ્યા કરે.

લવજી જ્યારે ટચુમચુ થયો ત્યારે તેના મામાએ પેટા યાદગાર દીવસ કે જે દહાડે માકીની શોધમાં લવજી નીકળ્યો હતો તે દીવસની વાત પુછી. લવજીએ સઘળી ખરીજ વાત જણાવી.

માકુજીએ કહ્યું: “ નાદાન દુકાના, તારી મોહકાનમાં મને નાહક જમાજી સાથે ખટપટ થઈ. તુ સીક પડ્યો તેને બીજે દીવસે જમાજી તારાં કપડાં લેઈને રડતો કુટતો આવી લાગ્યો અને તારી ઉપર તરેહવાર જતનાં તોહમત મુક્યાં. મેં સમજાવ્યો પણ સમજ્યો નહીં ત્યારે ધકો મારીને બહાર કહાડ્યો કારણ કે તારી બીમારી ગંભીર હતી માટે મારું ચીત ડોકાણું નહીં હતું. વળી માકીને લીધે મેં પેની નવાજબાઇ સીમન પોમાં

ને લાખ લાખ વાત કેહી. દીકરા-દીકરા, તેંબી શું શું કીધું ને કેમ કુકરાં ગુચવાવ્યાં. ”

લવજીની ખીમારી વેલા ધણા કુટુંબો તેની ખખર અંતર પુછવાને આવતાં હતાં જેમાં મુખ્ય કરીને માકુજનો મીત્ર ધનજીશાહ અને તેની દીકરી કુંવર દરરોજના વીજીટર હતાં. કુંવરે લવજીની સારવારમાં ધણી મદદ આપી હતી અને લવજીની ખીમારીએ ગંભીર રૂપ પકડ્યું હતું ત્યારે કુંવરની રહેલી આંખ માલમ પડી આવતી હતી.

લવજી જેમ સાળે થતો ગયો તેમ માકીને માટે વધુ અને વધુ પૂછતો ગયો. લવજીના મામાએ લવજીને કસમ ખાધને જણાવ્યું કે, “ માકીની ધણીખી સોધ કરવા છતાં તેણીને પત્તો લાગ્યો નથી અને તેણીક્યાં છે તે જણાવું નથી. તેણીને ઘરે સોડકૂદ્યામાં પણ પસગવત તપાસ કરાવી પણ ત્યાંખી તેણી જણાઇ નથી. ”

લવજી આ ભેદ ભરમની ખાખત સમજી શક્યો નહીં અને હવે માકીને ભુલવાની તેણે કોશેશ કરવા માંડી અને મન મનાવીને કુંવર ઉપર દીલ લગાડવાનો યત્ન કર્યો. પણ દીલ મારી કુટીને લગાડવાયા લાગી શકતું નથી એવું તેને જો કે માલમ પડ્યું તો પણ કુંવરની જેહદ પ્રીતી અને દીલસોજીથી આખરે તે હળવે હળવે કુંવર તરફ ખેંચાવા લાગ્યો.

લવજી હવે તદનજ સાળે થયો અને કેકોબાદ સાથે તેની થોડી મીત્રચારી બંધાઈ. તે જ્યાર ત્યાર કેકોબાદના કોટેજમાં જઈને બેસે અને પોતાની દીલની સઘળી વાત તેને કહે લવજી આવે ત્યારે મોતી બાઈ ડોસલો ખુમચીમાં માથું ખોસીને ચોખા ચુટયા કરે અને ઘણું

થાપ સારે જીવપર જગરી કરીને એકુળે બોલ બોલે

દીવસો વહી ગયા અને હવે લવજી અને કુવરને અદરાવાન વાન ચાલી. કુવર અને લવજી સાથે ફરવા હરવા લાગ્યાં પણ કુવર એવી અંચલ અને સમજદાર ઊકરી હતી કે લવજીસાથે જ્યારેખી ફરવા જતી ત્યારે હમેશાં પોતાની આયાને સાથે રાખતી. તેણીએ લવજીને થોડાજ દીવસમાં દેખાડી આપ્યું હતું કે તેણીને નીની અને નેકીનો ધણોજ ઉચો ખ્યાલ હતો અને બદી અફેરી ને જીગરથી ધીકારતી હતી.

આમે સગાઈના સંબંધથી સધાવાની અણીપર આવેલાં જવાન્યાં એાની તરફ એક માણસ બેહદ અદેખાઈની નજરથી જોતુ હતું. તે માણસ-તે સ્ત્રી-તું નામ વહાડીકાપુની બીખઈ હતું. વાંચનાર, તું ને યાદ છે કે? આ વાર્તાનાં બીજાં પ્રકરણમાં જ્યારે આપણે આપણા આમે નામચીન નાયક લવજીને પોતાના મામાજીની ડાહી ડાહી શીખામણ સાંભળતો પહેલો જોયો હતો ત્યારે મામાજીએ તે વહાડી કાપુની બીખઈને માંદેનો ઇશારો કર્યો હતો. તે બીખાઈ વીધવા હતી અને તેણીની ઉમર ત્રીશ વરસની હતી. મરનાર માટીએ થોડી ઘણી પુજા આપેલી જેનો પુરતો લાભ લઈ ફેશનેબલ શોક વાળીને તે જાણીતી થયેલી હતી. કાલા રંગના તરેહવાર ફેશનના રેશમી બ્રાડિઝ અને જલકતા છુલ્લા કાળા દાણાની તરેહવાર તરાંહની તથા કોઈ વાર તો કસબી બધી ભરેલી પણ કાળા સાડી પહેડીને તે બધે દોડતી હતી ખુશ્સુરત હતી તેમ ખુશ્સુરતીમાં વજારો કરવાને પાઉડર અને ખોટા બાજનું નખોદ વાળતી હતી. તેણીની સાથે ઝગન કરવાનો કાળ એકવાર લવજીએ આપ્યો હતો અને તેણે

રોમ્મેા જુલીયટની માફક છુપેથી મુલાકાતો લઇને પ્યાર પત્રીકાખી લખી મારીયાં હતાં. તેથી લવજીના મામાને ઘેર ફજેટો થયો હતો અને કોર્ટમાં જવાના કરતાં તેણે બીખાઇને થોડું ધણું આપી માંડવાળ કરાવી હતી. લવજી ઉપર ત્યારથી બીખાઇને ગુસ્સો ઉપજ્યો હતો, તેની ઉપર વેર લેવાની તેણી હમેશા તક સાંધતી હતી અને હમણા સંજોગસર એક તક મળી ગઇ હતી.

પ્રકરણ ૩૬ મું.

વહાડી કાપુને ત્યાંની ટીપ્પણી.

વહાડી કાપુની બીખાઇ હમેશાં જીમખાનામાં જતી હતી અને દરજી કોર્ટ જવાન્યા સાથે ફરીને તેણીએ લગન કે નાતરું કીધું હતું નહીં તેથી તેણીની હેતની કટકી સહીઓ અજબ થતી હતી પણ સાથે વળી તે હેતની કટકીઓ એમ પણ સમજી શકી હતી કે સમજા માટીડાઓ ખેવકુદ્દ હોતા નથી અને તેણીના હાથની જાડમાં કોઇ માખી સહેલાઇથી ફસી પડે એવો મામલો દેખાતો નથી.

જીમખાનામાં તેણીએ કુંવર સાથે દોરતી પાડી અને જાગે આગલી પાછલી તદનજ ભુલી ગઇ હોય તેમ તેણીએ લવજી સાથે પણ પાછો એખલાસ ચાલુ રાધો.

એક દહાડે બીખાઇએ પોતાના ઘરમાં ટીપ્પણીનું ગેધનંગ કીધું

અને ત્યાં તેણીએ લવજી અને કુંવરને બોલ્યાં તથા બીજી પોતાની સહી મીતીઓને પણ આમંત્રણ કર્યા જે સહી મીતીઓમાં કેટલાક તો હીંદુ બાઈઓ અને તેમના ખાવંદ પણ હતા.

લવજીએ તો આ મેળાવડામાં જવાના અખાડા કરવાને સારૂ ઘણા વામા તામા કીધા પણ કુંવરની બેઠક અમળ તેનું ચાલ્યું નહીં અને તેથી તેને જવાની ફરજ પડી. મેળાવડાનો ઠાઠ માઠ તો સારો હતો પણ ચાહ અને ખીસકોટ કેક બધું સસ્તું સોંધું જરી પુરાના જેવું ખુરચણ હતું. બીખાઇજી બાઇ પોતે બડાં ઠંડેરામાં હતા. કસબી ભરેલી કાળી સાડી, કાળાં બુટાનું કાલું વાસકુટ અને તેને કાળી રેશમી લેસ, કાળી મીઝીને બાધેલો હીરાનો નેડલેસ, કાળાં સેટી-નનાં બુટ અને એવોપોશાક સજીને તે રંગીલી બનેલી હતી અને બાણે આજેજ નાતરું કરવા નીકળી હોય તેવો બધો મામલો હતો.

લવજી અને કુંવરને તેણીએ બહુજ દરખ બર્ષો આવકાર દીધો. બધાં ફરતાં હરતાં હતાં નેટલાં એક હીંદુ મહસ્થ લવજીની સાંમે આવીને ઉભો. તેણે ઇંગ્રેજ પોશાક પહેડેલો હતો અને તેની સાથે તેની ધણીઆણી હતી.

“સાહેબ, હું બહુ લાંબો વખત થયો તમારી શોધમાં હતો.” લવજીને તેણે કહ્યું: “આજે મીસીસ વહાડીકાપુએ દુરથી તમોને દેખાડી ઓળખાણ આપી ત્યારે મેં તમોને ઓળખ્યા.”

“મારું કાંઈ તમોને કામ છે!” લવજીએ પુછ્યું.

“મવરાને મારાં ધરતું બારણું ઠોકી મારી ધણીઆણીને અપ-માન કરનાર તું છે એમ હું બાણું.”

“એ શું બોલો છ શેઠ!”

“અરે શેઠ શાના ને વાનોતર શાના! તું રખડેલ રખડેલ પારસો, મોડી રાતે મારે ઘરે આયો, મારી બધરીને ઠગીને તેની પાસે બારણું ઉઘડાવ્યું. ને હું તારી પાસે આયો ત્યારે તેં મને મુઠી મારી. પણ તારો નેકટાઇ મારા હાથમાં રહી ગયલો ને તે નેકટાઇ પરની કક્ષીપ આંખે બીચારાં બીખાઇજીએ ઓળખી. બોલ, હવે તારે શું કહેવું છે!”

“એ બધી તદ્દન ખોટી વાત છે.”

“ખોટી વાત છે! મેં તે પછી બધી વાત મેળવી છે. તું કાંઈ ઘોભણના ઘેરમાં જઈને ભરાઇ બેઠો હતો અને તે નાપાક નીચ ઘોભણના ઘરમાં રહ્યો હતો અને ત્યાંથી તું મજગામ જઈ એક ઘરમાં ભરાઇ બેઠો હતો અને ત્યાં કાંઈ બે છોકરીઓ સાથે ખાવા પીવાને મોજ કરવા લાગ્યો, અને ત્યાંથી તારો મામે તુંને મારીને લઇ ગયો.”

“હું કાંઈ જાણતોજ નથી, એ બધું તમેને કાણે કહ્યું!”
લવજી ધભરાઇને બોલ્યો.

“એ બધું તારી પેલી ઘોભણે મને કહ્યું અને તે પછી તારા દોસ્ત મંચીએ તો મને કાંઈ કહ્યું નહીં પણ તપાસ કરતાં બધું જાણ્યું.”

“વારૂ, એ બધી વાત ખરીખી હેય તોખી તું કહેવા શું માંગેછ!” લવજીનું લોહી હવે ઉકળી આવ્યું. આસ પાસ સમ્રાજાં પરોણાઓ એકઠા થયા હતા. કુવર સંવળું સાંભળી ધુજતી ઉભી હતી.

“હું એ કહેવા માંગુ છ મારી આજરોજ જવાજ આપ.”

પેલા હીંદુએ કહ્યું

“ જા, સામો રસ્તો છે- કારંટમાં જઈને ફર્યાદી માંડ.” લવજી બોલ્યો. “ વધારે ખટપટ જો કીધીજ તો તારું ડાચું લાંજ નાંખશ.”

હવે બધા માટીડાઓ વચે પડ્યા; પેલા હીંદુને સમજાવીને બધા દુર લઇ ગયા અને તે ત્યાંથી પોતાની ગાયડીને લઇને ચાલતો થયો.

લવજીતો ખસવાનો પડી એક તરફ બેઠો અને કુંવર તેની આગળ આવીજ નહી. બધાં પરોણાઓની મોજમાં ખટરો પડ્યો હતો અને લવજી સમજી શક્યો કે આ સંઘર્ષ બીજાનું કારસ્તાન હતું પણ આએ કારસ્તાન હાંજ અટક્યું નહીં

પાછી સમાધાની થઈ; બધા ખાવા પીવા અને હસવા બોલવા લાગ્યાં અને લવજી લગભગ ખાવકાટ થયો એક તરફ બેસી રહ્યો તેટલાં જમાજી પાર્શ્વવાળા પોતાની ધણીઆણી ખરશેદગામ સાથે આવી લાગ્યો.

“ આવો, જમાજી, તમે એટલા મોડા કેમ આયા ! હું તાહરની વાર થઈ તમારી વાત જોઉં છની.” બીખામએ કહ્યું.

‘ માફ કરજો જરા મોડું થયું.’ જમાજી બોલ્યો. “ મારી ખરશેદને કપડા પહેડતાં વાર લાગ્યો.”

જમાજી બધાને મળવા ભેટવા લાગ્યો તેટલાં જમાજી સાથે બીખામએ કુંવરને ઇનત્રોડયુસ કીધી: “ જોરખોજ કે એવણુને, જમાજી ! ધનજીશાહ નાનાવતીની દીકરી થાય ને તમારા જીના દોસ્ત મીં માફજી મતન આપના ભાનેજ લવજી સાથે અદરાવાતાં છે. ’

“ લવજી ! તે કહાં છે ! આપોજ કે હાંઈ !” જમાજીનો પીત્રો

એકદમ ઉઠ્યો

“ હવે તમે અહીં ફરો ના કરતા બે. ” ખરશેદ અકળાઈને બોલી.

“ ફરો તો શું ! એનું માથું ચીડી નાંખું. લોહી લુહાન કરું. એ કાફરનું નામ સાંભળું તારે મારું બેજું ફાટી જાય. એ કહ્યાં છે ; અહીં છે કે ! ”

પણ લવજી તો જામાજી અને ખરશેદને જોઈને ગુપચુપ ચાલ્યો ગયો હતો.

જામાજીને ઠંડો વીરડો મોડા પાઈને ઠંડા પાડ્યા અને તે પછી બીજાએ જામાજીને (અલખતા કુંવરની હાજરીમા) પુછ્યું, “ પણ લવજીપર એમ ચીરડાવો છ કાંઈ ! ”

‘ તે તમે નહી જાણતાં ! આખા ગામમા વાત છે ને મેં ૫૦ માણસને એ વરે કેહ્યું છે ને તમેજ નથી જાણતાં ! ” જામાજીએ ડોળા ચઢાવીને પુછ્યું.

“ નહીં રે બા, હું ક્યાંથી જાણું ! ”

“ મારે ઘેરે ચોરની કાતી આવેલો ને મારી બધરીના ચોરડામાં ભરાયો ને તાંહથી બારી વાટે કુદીને નામી ગયલો ”

“ પણ કોઈ બીજો હોશે ! ”

“ અરે શું બીજો હોશે ! તમે વાત કરો છ કે વાત્ર ચાલો ! એનો કોટ પાટલુન સહિ પકડાયાં તાં ને તેમાંથી એના કાંડ, કાગલ્યા સહિ બધું મળેલું ને એના મામાએબી બધું આળખેલું. હુ તો બીજોજ દહાડે એને ઘેરે ગયલો પણ એ મરવા પડેલો તેથી એના મામા સાથે જ લડીને પાછો ફરેલો. એ ઘણો કાફર ને મુજી છોકરો છે. ”

કુવરના મનની હાલતનું કેમ વર્ણન આપીશું ? તેણીએ લવણને આહ્વાન દેતો અને તેની ઉપર પોતાની આશા ઉમેદ બાંધી હતી. તેણી તે પછી થોડાજ વખતમાં પોતાને ઘરે આવી ગઈ અને તરતજ તેણીએ નીચે મુજબનો એક કાગળ લવણ ઉપર લખ્યો.

મીં. લવણબાઈ,

આજે તમારે માટે મેં જે કાંઈ સાંભળ્યું છે તે એટલું તો પુરતું છે અને એવા તો સાબેત પુરાવા રજૂ કરનાર છે કે તમારી સાથેનો સંબંધ સદનતર તોડી નાંખવાની મારી ફરજ છે એમ હું વીચારું છું. એક આગરૂદાર સ્ત્રીને માટે ફક્ત એજ એક માર્ગ રહેલો છે કે તમારાથી સદાને માટે જુદા પડવું અને તેટલા માટે હું તમોને જણાવવાની રજા લઉં છું કે મારી મુલાકાતે તમોએ આવવાની તરદી લેવી નહીં અને મારી મુલાકાતની કદીથી આશા રાખવી નહીં.

લાં. કુંવર ધનંજીશાહ નાનાવલી.

“કેમ દીકરા લવણ, તું પાર્ટીમાં જઈ આવ્યો કે !” શાકુળ આ વખતે પછવાડે આવીને ઉભો અને જાણેજને પુછવા લાગ્યો.

“હા જઈ આવ્યો ને મોહકાનખી વાળી આવ્યો.” તેણે જવાબ દીધો.

“વળી શું કીધું ? આયા બન્યો કે બારીથી કુદી પડ્યો !” મામાએ હસીને સવાલ કર્યો.

લવણએ ઉપલી ચીટી મામાને આપી, અને પાર્ટીમાં બનેલા બનારની વાત કહી સંભળાવી.

“એ બીજાઈ જેમરવત જેવ્યા છે.” મામાએ હાંત કચકચાવીને કહ્યું “એને અદેખાઈ લાગીજ પલુ કાંઈ નહીં, હું ધનંજીશાહને ઘરે

જાઈને કુંવરને સમજાવું છું તે—”

“ નહીં, મામાજી નહીં. જસ, માઈ દીક્ષ ઉઠી ગીયું છું. મારો જીવ ઉચિત થઈ ગીયો છું. મને કાંઈ ગમતું નથી કાંઈ સુઝ પડતું નથી.” એમ કહીને લવજી પોતાના ઓરડામાં જતો રહ્યો.

પ્રકરણ ૩૭ મું.

વેલાતની સફર.

માકુજીના મકાનમાં ગડગડ ચાલતી હતી. પેટી પેટારા પેક થયેલા હતા અને ઓટલાપર તોરણ ટાંગેલી હતી તથા ચોક ચાંદણાં પુરેલા હતાં. મામાજી માકુજીનું મોહકું હસ્તુ હતું પણ આખમાં પાણી હતા. આજે આપણો લવજી યુરોપની સહેલઘાઠે રવાના થતો હતો અને આઠ દશ મહીનાની જુદાઈ થનાર હોવાથી માકુજીની આંખમાં પાણી આવ્યાં હતાં પણ આંખે બધી ખટપટ અને નીદાથી થોડો વખત લવજી દુર થનાર હતો એમ જાણી તેવણ ખુશી થતા હતા,

સવળાઓ મેલ સ્ટીમર પર જઈ લાગ્યાં. લવજીને છેલ્લી સલામ કરવાને સાઈ મામા માકુજી સ્ટીમર પર આવ્યા હતા ઘરથી લવજી અને માકુજી એક ગાડીમાં બેસીને નીકળ્યા અને બહાર ઉપર આવ્યા અને લવજી પહેલા એક બોટમાં બેસીને સ્ટીમર પર ગયો લવજી સાથના બીજા પેસનજરોમાં લવજીનો એક દોસ્ત હતો તે એક બીજી બોટમાં

પાછળથી આવી પુગ્યો.

લવજીએ પોતાના દોસ્તને પુછ્યું; “ મારા અ કલ કહાં છે ! બીજી બોટમાં આવવાના હતા તે આયા કેમ નહીં ! ”

“ કોઇ બધરીને બીચારીને અકસમાત થયો તેથી પાછળ રેહી ગીયાછ. હવે પછીની બોટમાં આવશે. ” તે દોસ્તે જવાબ દીધો.

“ કોણને અકસમાત થયો ! શું થયું ! ”

“ કોઇ મોતીબાઇ નામની ડોસીને એકસીડન્ટ થયેલો તો કહેછ. ” તે દોસ્તે કહ્યું.

“ મોતીબાઇ તો મારા મામાના પ્રાઇવેટ સેક્રેટરીની બેહન થાય. તે બી આવી હતી કે ! ”

“ કોણુ જાણે. ” તે દોસ્ત બોલ્યો અને તે પોતાના લગેજની ખટપટમાં રોકાઇ ગયો.

થોડે વારે મામા પોતેજ લવજીને છેલ્લી કોટી કરવા સ્ટીમર પર આવ્યા.

લવજીએ પુછ્યું; “ અંકલ ડીયર, એ બીચારી મોતીબાઇને શું એકસીડન્ટ થયો ! ”

“ માડીમાંથી ઉતરતાં પગની ધુંટી મોચરાઈ ગઇ. ” મામાએ જવાબ દીધો. “ ધરકું માણસ તે એમજ તો. ”

“ પણ એમી બંદર પર આવીતી કે ! ”

“ હારે. આપુને કેહ્યુંબી નહીં. અગાઉથી કહેતે તો એને વરે

ગાડીનો અંદોળસ્ત કરતે. વીકટોર્યા ગાડીમાં ધસડાતી તણાતી આવી. ”

“ પણ કાંય આવી ! ”

“ તુંને કુલ આપવા. તું સ્ટીમર પર ચાલી ગીયોજ એમ જાણીને ઉતાવળે ગાડીમાંથી ઉતરવા ગેઇ તે પડી ગેા. ” મામાએ ખુલાસો કીધો.

‘ તે ખાચારીને ધણુ વાગું હોશે ”

“ નહીં; કાંઈ દમ જેવું નથી. ”

આ પછી મામા મળી ભેટીને તથા ભાણેજને પચાસ સાહઠ શીખામણુ દઇને સ્ટીમર પરથી રવાના થયા અને સ્ટીમર પોતાની સફરે નીકળી.

સ્ટીમર પર સઘળા ઠર પડયા અને પેસનજરો એક બીજા સાથે મેલાવા લાગ્યા. એક દોરત લવજીને મળ્યો અને તેઓ દુનક પર ફરતા વાત કરવા લાગ્યા.

“ તારો ડોસોખી જખરો છે હો, લવજી, ” પેલા દોસ્તે કહ્યું; “ આટલો ધરડો છે તોખી જોરાવર ઘણો છે. ”

“ મારા અંકલના જોરની વળી તે કેમ પરીક્ષા કીધી ! ” લવજીએ પુછ્યું.

“ હુ તો છેક છેત્લી ખોટમાં સ્ટીમર પર આવેલો. તારા મામા તે વખતે તુંને મળી ભેટીને અંદર પર પાછા ફરેલા ને બચારાની આંખમાં પાણી હતાં. એક ધરડી ડોસીનો પગ લચકાઇ ગયલો હતો તેને એક ઇજીયેર પર બેસાડેલી. તારો મામા આવ્યો ને પેલી ધરડીને, એક નાનું છોકરું જાણે ઉંચકે તેમ ઉંચકીને મોટરમાં બેસાડી. હુ તો જોઇને

અજાજ થઈ ગીયો. તારો ડોસો દયાળુ તો ખરો જો ”

લવજી યુરોપના દેશમાં ફર્યો અને શહેરે શહેરનું પાણી પીધું. કાંઈ કાંઈ વાર કાકા ગેટપખી ગયા પણ સામટી રીતે લેતાં ભાઈ ઠીક રહ્યા. દર મેલ મારફતે તે મામા ઉપર કાગળ લખતો રહ્યો અને દર મેલે મામાનો કાગળ આવતો તથા કેકીનો પણ કાગળ આવતો. મામા ના કાગળમાં મુખ્ય કરીને એ ચીજ લવજીના જોવામાં આવતી. એક તો કેકીની ટોપલા ભરીને તારીફ મામા લખતા અને બીજું તો સુપડાં ભરીને શીખામણનું ટીપણું કાગળમાં ભરતા.

યુરોપમાં ફરી ફરી ખુબ તરેકથી પૈખાનો દાળ વાટલો કરીને લવજી હવે મુખ્ય આવવાની તક્યારી કરવા લાગ્યો. મામાજીખી હવે આએ સફરનો છેડો આવેલો જોવા ઇછના હોય તેમ કાગળમાં ઇશારો કરતા હતા અને પોને હવે તદ્દનજ ઘરડા થઈ ગયા હતા અને જીંદગીનો કાંઈ ભરસો નથી એવું એવું ભરમમાં લખતા હતા માટે લવજી ભાઈ યુગેપ, અને યુરોપની બહી ખુરી સધળી મોજને સલામ કરવાની ગોઠવણ કરવા રોકાયા.

લવજી વેલાત હતો તે અરસામાં ઘણા બનાવો બની ગયા હતા જેમાં એક ખાસ બનેલા બનાવની નોંધ લઈ રાખવી જોઈએ. તે બનાવ એ હતો કે મઝી તદ્દનજ સુધરી ગયો હતો અને તેના ખરો મુરખી અને ખેરખાહ માણેકજી હતો એમ તે જાણી શક્યો હતો. તે નોકરીમાં આગળ વધ્યો હતો અને તેના પગારમાં પણ વધારો થયો હતો. તેના જીવનની સર્વથી મોટી ઉમેદ પાર પડી હતી યાને તેનાં ફ્રેન્ડ સાથે લગન થયાં હતાં અને તે સુખ સંપન્નમાં ફ્રેન્ડ અને આત્મા સાથે રહેતો

હતો અને જ્યાર ત્યાર પોતાના મા બાપને મળવાને બીલીમોરા ખાતે જતો હતો. ફેની મચી અને આત્રાં દર રવીવારે ધણું કરીને માણેકજી શેઠને ત્યાં પરોણા તરીકે આવતાં હતાં અને માણેકજી તેઓને અનેક રીતે, સીધી અથવા આડકત્રી રીતે મદદ કરતો અને તેમને સુખી જોઈને પોતે સુખી થતો.

પ્રકરણ ૩૮ મું.

સેવટ શુ આવ્યું !

દોઢ વરસ વહી ગયું.

લવજી મુંબઈ પાછો ફરનાર હતો અને તેને લેવાને સાડ મામા માકુજી પોતાના ખાતગી સેક્રેટરી કંકોઆદ પટેલ સાથે બહરપર આવ્યા હતા.

લવજીને જોઈને માકુજી ઘણાજ ખુશી થયા અને તેમ માકુજીને જોઈને લવજી પણ ઘણો મગન થયો કારણ કે બંને તનદરોસ્ત અને ખુશાલ હતા, અને બંને અસલના જેવા રંગીલા મોજલા હતા.

લવજી પોતાને બંગલે જઈ પુગ્યો અને પોતાના ઓરડામાં ઠરી ઠામ થયો. દીવસોનો તે થાકેલો હતો માટે ગરમ પાણીએ દીઝ સેંકી જમીને ઉંઘાઈ ગયો. તે એકાએક ભડકી ઉઠ્યો કાઠના મધુર ગાયણનો અવાજ તેને સંભળાતો હતો. પીયાનો ઉપર કાઠ સ્વા ઈંગ્રિજી ગીત ગાતી હતી અને એવો મધુર અવાજ હતો કે લવજી બીજાંણા પડેલો

ને અવાજ સાંભળતો ચક્રચુર થઇ હાલ્યા ચાલ્યાવના કેટલોક વખત સુધી રહ્યો, થોડા વારમાં ગાયણ બંધ પડ્યું અને લવજી બીજાણામાંથી બહાર નીકળવાની તકવારીમાં હતો તેટલાં ફરીને ગાયણ ચાલ્યું. આ વેળા હારમોન્યમ ઉપર દેશી ગઝલ તે સ્ત્રી ગાતી વગાડતી હતી અને અને “ચાહે બોલો યા ન બોલો” ગઝલ એવા દર્દનાક મધુર અવાજે તે સ્ત્રી ગાતી હતી કે લવજી તે સાંભળતો અરધી આંખ બંધ કરી તે વડીંગમ બરબડવા લાગ્યો. હવે તે ગાયણ બી પુરું થયું અને થોડી ધગમા લવજીનો પુરાનો અકલમંદ નોકર અબદુલ ઓરદામાં દાખલ થયો.

“અબદુલ”

“હ.”

“એ ગીત કોણ ગાયછ !”

“મોતીબાઈ.”

“ધરડી મોતીબાઈ ગીત ગાયછ !” લવજીએ અજબ થઇને સવાલ કીધો.”

“નહીંજી, જવાન મોતીબાઈ ગીત ગાયછ.”

“એ બકી શું મરેછ ! વરી જવાન કહાંથી આવી !”

“આપરાં ઘેરમાંથી આવી સાહેબ.”

“મુઓ તું. જેવોને તેવોજ ઉજબજ રેહી ગીયોછ. હજી અકલ આવી નથી.”

“મોટા શેઠ કહેછ કે જમવા આવોછ કે !”

“હા આવુછ.” એમ કહીને લવજીએ કપડાં પહેડયાં. તે જમવા નીચે ઉતર્યો અને ડરોઈંગ રૂમમાં દાખલ થયો. ત્યાં ઉંબર પરજ બેઠ

પુગતાં તે અચકીને ઉભો રહી ગયો. કાંઈ જવાન છોકરી પીયાના આગળ પીઠ કરીને ઉભેલી હતી, આ છોકરી અને આ પીયાનો તેણે આ બંગલામાં આ વખતે પહેલાંજ જોયાં. તે છોકરીની મરૂન કલરની સાડી ખભાપર પડેલી હતી અને કાળા કાજલ જેવા બાળનો અંધારો વાળેલો હતો અને ગોરી દુધ જેવી ગરદન ઉપર જીણી મોતીની સેફેર હતી.

તે ધીમે પગલે તે છોકરી આગળ ગયો અને હજી તે કાંઈ બોલેછ તેટલાં તે છોકરીએ પોતાનું માથું તેની તરફ ફેરવ્યું, તે છોકરીનો ચહેરો લવજી એ જોયો અને ખીજીજ પળે તે છોકરી અને લવજી એક બીજાને ગળે વળગી પડ્યાં.

તે છોકરી-માફી હતી

“ માફી-મારી માફી ! ”

“ લવ-મારા લવ ! ”

* * * *

“ હો ચાલો, જમવા ચાલો છ કે ! ” મામાજીનો અવાજ સંભળાયો. “ પછી પુરસતે નાટક ને ફારસ ક્યાં કરજો. ચાલો, જલદી ”

માકુજી, લવજી, માફી અને કેકી જમવા બેઠા અને તેઓ તરે-હવાર વાત કરતાં, આગલી પાછલી વાદ કરતા જમવા બેઠા છે તેટલા એક નાની બાળતનો ખુલાસો અપણે મેળવી લઈશું.

નવાજબાઈને ધરેથી, પોતાનો અદરાયલો ખાવદ આવ્યો હશે એવું ધારીને માફી નાસી ગઈ અને રસ્તામાં ઠોકર ખાઈ બેહોશ થઈને પડી તે પછી માફીની કશી ખબર અંતર આપણે લીધી હતી નહીં. તેણી બેહોશ થઈને પડી હતી ત્યાં કેટલાંક માણસો ભેગાં થયાં હતાં જેમાં

એક જવાન પારસી પણ હતો તે માકીને જોઇને ચોંક્યો. તે જવાન પારસી કેકી હતો. કેકોબાદ પેસતનજી પટેલ હતો. સોડકડયાં વાળા પેસલાનો દીકરો હતો. માકીનો ભાઇ હતો.

કેકોબાદ બહાર ગામ નોકરીએ ગયેલો હતો પણ નોકરીથી તે ફારેગ થઇ પોતાને ગામ ગયો હતો અને ત્યાંથી માકીના ગુમ થઇ જવાની ખબર તેને મળી હતી. તે શોધ કરવા મુંબઇ પાછો આવ્યો હતો કારણ કે માકી મુંબઇ જવાની ટીકીટ લઇને ત્રેનમાં રવાના થઇ હતી એવી ખબર તેને ઉદવાડના સ્ટેશન માસ્તરથી મળી હતી. તેણે મુંબઇ આવી એક ધરમાં નાનો ઓરડો ભાડે લઇને ઉતારો લીધો હતો અને શોધ ચલાવતાં એતેકાકન ડિપર જણાવ્યું છે તેવી રીતે માકીને તે મળી શક્યો.

માકીને એક વીકટોર્યા ગાડીમાં સુવાડીને તરતજ કેકી લઇ ગયો અને તેણીની સારવાર કરી. માકી થોડે વારે હુસ્વાર થઇ અને પોતાના ભાઇને જોઇને પહેલાંતો હરખમાં આવીને તેને વળગી પડી પણ પછી ધાસ્તી ખાવા લાગી. પણ કેકીએ તેને દીકરો દીધો જેથી માકીએ પોતાની સઘળી વાત પોતાના ભાઇને જણાવી દીધી. માકીને પાછી ગામ લઇ જવાનો કેકીએ વીચાર કર્યો પણ માકીએ કહ્યું કે કવજીયા દુર થતાંજ તેણી આપઘાત કરીને પોતાની જીંદગીનો અંત લાવશે.

આવી ખટપટ ચાલતી હતી તેટલાં માકુજી મટનચાપ તરફની ક્રાઇવેટ સેક્રેટરી માટેની જાહેરખબર કેકીના વાંચવામાં આવી અને વળી કરનલ આસની બલામણુ મળી જેથી માકુજીને ત્યાં નોકરી મેળવવામાં કેકી દત્તેહમંદ ઉતર્યો માકીને તે પોતાની સાથે પોતાના શેફના

મકાનમાં લઈ ગયો. પણ લવણની નજદીક રહેવા સાથે લવણને અગણે રાખવામાં અને માકુણને પણ બેખખર રાખવામાં આ લાઘ્ય બેદરનતા યુક્તી કારગત ઉતરી.

તે પછી લવણ અને ધનણશાહ નાનાવતીની દીકરી કુંવર વયે સમાધની ગોટાણુમાં વાંધો પડ્યો અને લવણ વેલાતની સફરે ગયો. પોતાના જીવનમાં જે ચહેરાનો છાપ સદાને માટે છપાઈ રહેલો હતો તે ચહેરાને ફરીને એક વાર જોઈ લેવા માટે માફી બંદરપર આવી હતી અને ત્યાં અક સમાત દવાથી તેણીનો પગ મોરચાયો હતો. તેણીની સારવાર કરત ખરો ભરમ માકુણ જોઈ શક્યો અને તેણે આ મામલાની જાણ સંભાળથી રમવા માંડી.

તે દીવસથી માફાને પોતાની દીકરી મીશાલ માકુણએ પોતાનાં ઘરમાં રાખી અને તેણીને મ્યુઝીક વગેરેની કળવણી આપવા માંડી. પણ એટલું જ કરીને માકુણ થોભ્યો નહીં. કુછીની મદદથી પેસલાના કુટુંબ સાથે તેણે ઓળખાણ પાડી અને માફીના મા બાપ તથા માફીની પાળક માતા અને માફીની માસીને તેણે મુંબઈ બોલાવ્યાં અને સઉ વચ્ચે પાછી દોસ્તી કરાવી.

લવણની ખુશાળીનો પાર હતો નહીં અને માફાને મળવાની તેની વરસોની આશા પાર પાડી હતી માટે તે ખરાં દીલથી ખુદાનો આભારી થયો હતો.

લવણની મુલાકાતે ઘણા ઓળખીતાં સગાં સનેહીયો આવ્યાં જેમ આપણા માનવંત ધરડાજી જામાજી અને તેની ધણીઆણી ખર-શેદખાઈ પણ હતી. જામાજીના મનની સમાધાની થઈ હતી અને વળી જામાજીને ત્યાં એક વારસ બેટાનો જન્મ પણ થયો હતો.

વહાડી કાપુની ભીખાઈની વાત નીકલી ત્યારે માકુજી બોલ્યાઃ
 “દીકરા લવ, તું ગીયો તે પછી બે ચાર વખત એ રાંડ ધરડી
 કાગડી અહીં ધકેલા ખાતી આવી તી, પન આપરે તો દુકરેથીજ
 દામી ને કેહી દીધું કે આપરો કેકીતો અદરાયલો છે.”

“તે શું કેકીપર જાણ નાંખવા માંગીતીકે!” લવજીએ પુછ્યું.

“તયારે વળી બીજું શું!” માકુજી બોલ્યો.

“પણ આપરો કેકી ખરેખર અદરાયલો છે કે!”

“હાજતો.” માકી બોલી, “તું નહીં જાણતો કે!”

“હું કહાંથી જાણું? પણ કોણ સાથે અદરાયલો! કેકી તારી
 શીયાન્સ કોણ! કહેતો ખરો!”

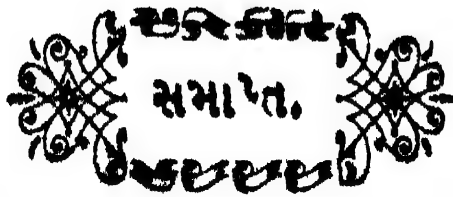
કેકીતો નીચી મુડીએ હસ્તો બેસીજ રહેયો અને માકુજીએ કહ્યુંઃ
 “સાંજના તું જાણશેખી ને તેને જોશેખી ને પછી અજખ થશેખી.”

સાંજના ખરેખર કેકીની શીયાન્સને જોઈને લવજી અજખ થયો
 પણ તેમ તે ખુશી પણ થયો. તે કેકીની અદરાયલી ધણીઆણી કોઈજ
 નહી પણ ધનજીશાહ નાનાવતીની બેટી કુવર હતી.

હવે આપણી વાર્તાનો છેડો આવ્યો છે. લવજી અને માકીના
 બડી ધામધુમથી લગન થયાં. આ લગનમાં આપણા સધળાં દોસ્તોએ
 ભાગ લીધો હતો અને તેમાં કેકીનો આગલો ફડ મંચી મવાત્રી
 પોતાની ધણીઆણી ફેતી સાથે આવ્યો હતો. મંચીકાકા
 સુધરીગયા હતા બન્નકે ધણીઆણીએ તેને સુવાર્યો હતો તે તો
 આપણે અત્યાર અગાઉનું જોઈ ચુક્યા છીએ. ઘોલણુ ભીખા
 પણ પોતાના ભીખા સાથે પોતાના એક વારના ભાગીદારને સેસ કરવા
 ઠંડેરામંધ આવી હતી અને જમાજી પોતાના ખુયાને કેડપર લઈ બેઠો

વાળું સંભળાવવામાં એવા તો રોકાઈ ગયા હતા કે ખુરશીદને માટે અદેખાઈ કરવાની તેવણને નવરાસ મળતી હતી નહીં. વહાડી કાપુના ભીખાઈજીને તેડું કરતાં માકુજી ભુલી ગયા હતા અને લવજીની ધણી-આણી માટે સાડાચાર રૂપ્યાનો છત્રીનો હાથો ભેટ મોકલવાને ભીખાઈજી વહાડી કાપુએ વેચાતો લીધો હતો તે ભીખાઈજીને ગાથે પડ્યો હતો કારણ કે તેડું થતે તો ભેટ મોકલતે.

માકુજી હવે પોતાના છેન્ના દીવસો કરારે ગુજરે છે, લવજીના અને કેકીના દીકરાઓને રમાડે છે; લવજીનો તોફાની દીકરો માકુજીના ગાઢિ-ટના પગ ઉપર કુદકો મારી ડોસાનો જીવ કદડાવે છે; “બાપના જેવો જ બદગદ દુકતો નીકળ્યો” એવું દહાડામાં પદર વખત માકુજી બોલે છે, પેસલો અને બચ્છ વરસમાં એક વાર મુંબઈ આવી પોતાના દીકરા કેકીના ઘરમાં ઊતારો લે છે; લવજી અવાર નવાર સોડફલ્યાં અને વડોદરાની મુલાકાતે પોતાની ધણીઆણી સાથે જાય છે; અને સહિ ખુશ ખુશાલ સુખ સંપન્ન અને મોજ મજલમાં છે; જેવું સુખ સમ્રાજ વાંચનારાઓ ભોગવે એવી આ અદના લખનારની દુવા બદગી છે.

મદ્રાસ હેર ઓઇલ.

મદ્રાસ હેર ઓઇલ સુંદર લાલ રંગનો દેખાવ આપોને ઠંડક આપે છે અને વાલને લમર જેવા કાળા રેશમ જેવા સુવાલા, ચલકતા, લાંબા કરવાની સાથે તેની જડને મજબુત કરી વાળ ખરી પડતા અટકાવે છે માંમાનો દુખારો ચકરી તથા માંથામાં ખોરો પડવો વીગેરે રોગો ઝડપથી નાબુદ કરી મગજને આરામ સાથે પુષ્ટી આપે છે આ તેલમાં માંથાનાં ખરા ગુણોનાં વસાણાં નાખેલાં છે, આ જે બધી જાતનાં તેલો નીકળે છે પણ આએ તેલમાં ખરો ગુણુ શું છે તે એકજ શીશી વાપરવાથી ખરો ફાયદો જણાઇ આવશે. કી. ર. ના

દરેક કેમીસ્ટો તથા રટોરસમાંથી મફતી શકશે.

ધી રાયલ્સ તોયલેટ મેન્યુ ફેક્ટરીંગ કુંપની-મુંબઇ.

સોલ એજન્ટ—સોરાબજી ડી. પટેલ.

પ્રોપીઝન પેટન્ટ મેડીસન મરચટ પારસી બજાર કોટ—મુંબઈ.

બહાર મામતા વેપારીઓને સારું કમીશન આપવામાં આવશે.

આંટરોડ ત્રામ તરમીનશપર પોરોશાહ નશરવાનજી ની દુકાનેથી પણ મળશે.

બી. અરેદશરની કુંપની.

એડીશન ફોનોગ્રાફ એજનશી
કાલબાદેવીરોડ મુબમ.

પ્રખ્યાત એડીશન
ફોનોગ્રાફનાં તમે
શોખીન છેઓ કે ?
ત્યારે ગાયનની મોજ
તમે સાંભળતાં કાંય
નથી ?

ફોનોગ્રાફ તેનાં ગાયણોની પ્લેટો સીનેમેટોગ્રાફ તેને લગતો
દરેક સામાન મધુર અવાજના હારમોન્યમો તેમજ દરેક વાજ ત્રા
ધમેજ તેમજ દેશી રટોકમાં તથ્યાર રહે છે એક વખત મુજાકાત
લેવા લલામત કરવામાં આને છે.

જરથોશ્તનાં પીઠચર રખર સ્ટેપ.

એ તથા ત્રણ અક્ષરના મોનોગ્રામો
કોઈખી એ કે ત્રણ અક્ષરો મલશે.

જરથોશ્ત.

ઉઘાડો બાકસ.

કી. ર. ૧

બંધ બાકસ.

મોનોગ્રામ.

આ સુંદર વાળવાના હેનડલ સાથના નીકલ સીલવર પ્લેટની ઉપર
રખરથી કાતરેલા છે અને તે સુંદર સેલ્ફ ઈકોંગ પેડ સાથના દાખડામાં
મુકેલા છે જે ગળવામાં ઘણી સહેલાઈથી થોડી જગ્યામાં રહે છે તથા
જ્યારે જોઈએ ત્યારે તૈયાર રહે છે. જુદી સાહીની ખાટલી રાખવાની
ગરજ રહેતી નથી તો તે ઉપજા મોનોગ્રામોથી રખર સ્ટેમ્પના સાહીથી
ચોપડીપર નોટ પેપર, કવરો વગેરે ઉપર મજાહના નામો પડે છે.

એ અક્ષરનો મોનોગ્રામ છ આના, ત્રણ અક્ષરનો
મોનોગ્રામ ર. ૧). પી. એ. મ ત્રી એન્ડ બ્રધર્સ.

રખર સ્ટેપ મેકર એન્ડ જનરલ એનએવર્સ.

૨ ગાંમદેવી મુંબાઈ ના. ૭

અમૃતાંજન.

અમૃતાંજન એ દેશી દવામાંથી હિંદુસ્તાનમાં
તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે. તેનો ઉપયોગ
જ્યાંથી તમને શરીરમાં દુઃખાવો થાય ત્યારે
અમૃતાંજન વાપરજો. આખા શરીરના કોઈ
પણ ભાગ પર એક અતીશય રામબાણુ ધલાજ
પુરવાર થયલો છે.

ફક્ત આઠ આનાંની કીમતમાં તે
દરેક ઠેકાણે વેચાય છે.

ઠેકાણુ — હેડ ઓફીસ અમૃતાંજન ડીપો, નવી જેનરલ
પોસ્ટ ઓફીસ સામે, કોટ-ફ્રીયર રોડ. મુંબઈ.

જાણીતા ઝવેરી.

શા. હીરજી રામજી.

દરેક કોમને અંધખેસ્તા દાગીનાઓ બનાવીને

વેચવાનું ભરોસેદાર ખાતું.

શાદી રામશનોના હીંગામ ઉપર લેટ
આપવા લાયક દરેક જાતની સુના રૂપાંની
જાણુશો ઘણી કીફાયત ભાવે બનાવી આપ્યે
છીએ ત્યા સ્ટોકમાં તૈયાર પણ રહેછે.

તા. ક. યાદ રાખજો ! હુમારી દુકાન-
પર છેતરાવાની જરાપણુ ધરતી નથી. દેશાવરનાં
ઘરાકોને વી. પી. બી. મેકલવામાં આવશે.

શા. હીરજી રામજી.

૨૪૧ શેખમેમન સ્ટ્રીટ મુંબઈ.

